

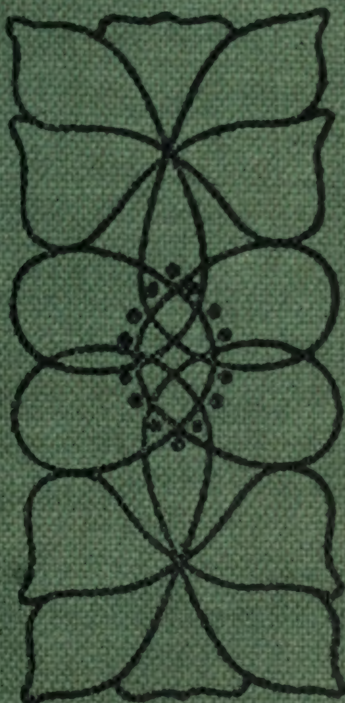
N CENTRAAL BORNEO

S VAN PONTIANAK NAAR SAMARINDA

DOOR

Dr. A. W. NIEUWENHUIS

II

II, 97.

Moehamad Raib, Si Ding Lĕdju, Dr. Nieuwenhuis.

Gezantschap van den Beneden-Mahăkam naar den Bloeöe.

IN CENTRAAL BORNEO.

Reis van Pontianak naar Samarinda

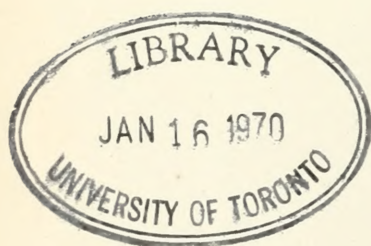
DOOR

Dr. A. W. NIEUWENHUIS.

Uitgegeven door de Maatschappij ter bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën.

II.

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
VOORHEEN
E. J. BRILL
LEIDEN. — 1900.

LIBRARY
JAN 16 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

INHOUD.

TWEEDE DEEL.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Langs den Mahakam tot den Bloeöe.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Verblijf bij Kwing Irang.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Gezantschap van den Beneden-Mahakam. - Tocht naar den Tjehan.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Tocht naar Long Tepai.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Het aanbreken van den oogsttijd.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Voorbereidselen tot het vertrek.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Vervolg.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De Boven-Mahakam.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De Kajans aan den Bloeöe.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Verblijf bij Bang Jok.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Reis naar de Oostkust.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Kunst onder de Bahau's.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Langs den Mahákam tot den Bloeöe.

Toen Kaja zag, dat ons verblijf in zijn huis niet gevaarlijk was en geen aanleiding gaf tot moeilijkheden, ontdooide de teruggetrokken houding, welke hij in den aanvang van ons verblijf meende te moeten aannemen, en wanneer 's avonds de werkzaamheden ten einde waren, stapten wij drieën met levensgevaar over het bouwvallig stellage, dat voor de woning dienst deed, om rijst en goed te drogen en zochten er een niet gevaarlijke zitplaats uit, om met onzen gastheer en de zijnen een praatje te maken. Hij woonde met eene zuster en eene slavin, daar zijne vrouw gestorven was en zooals ik later hoorde, zijne pogingen om nieuwe banden met eene Longglatsche aan te knoopen, niet zeer gelukkig uitvielen. De beide vrouwen moesten zich met het bezit van zoontjes troosten in het verlies harer mannen; de slavin tevens in dat van haar vaderland, van waar zij naar hare onderbeen-tatouage te oordeelen, op reeds huwbaren leeftijd moest zijn geroofd. Zij bleek op een sneltocht der Sepoetans aan den Kahajan overvallen te wezen op het rijstveld en deze hadden haar aan Kaja een twintig jaar geleden afgestaan.

Daar het huis, dat slechts uit een tiental woningen bestond, ons anders geen ruimte zou opgeleverd hebben, troffen wij het, dat de drukte van den veldarbeid en de verre afstand der ladangs, de meeste huisgezinnen daar vasthield. Wij namen voor de enkele dagen van ons verblijf bezit van de ledige ruimten en gevoelden ons ook in deze wankelende Dajaksche kooien eenigszins meer thuis dan op den vasten bodem van het oerbosch.

Aan gezelligheid liet het vooral over dag, spoedig niet veel te

wenschen over en de eigenaars kwamen van hunne velden allen eens kijken, hoe wij ons in hunne omgeving bewogen, waarschijnlijk ook niet weinig aangetrokken door de kleine geschenken van tabak en zout, die alle komenden van mij kregen. Vooral de eetwaren, die zij medebrachten, maakten hunne komst voor ons zeer gewenscht en daar ik kralen en doek in vrij groote hoeveelheid kon geven voor hunne zoete aardappelen, pisang en bataten, kregen wij die ondanks de schaarschte in vrij groote hoeveelheid. Rijst evenwel bezat alleen het hoofd nog slechts en zoo weinig, dat er geen sprake van kon wezen, daar mijne Kajans van te voeden. Met wat zout, tabak en katoen voorzien, trokken echter iederen morgen verscheidene jonge mannen naar de ladangs, om voor allen het noodige in te koopen, bezochten daar vrienden en bekenden en keerden des avonds met volgepakte manden terug. In grootere hoeveelheid konden zij echter slechts zoete aardappelen machtig worden en daar de Pĕnanei op deze plaats vrij wel uitgevischt bleek te wezen, getuigden hunne maaltijden niet van eene intrede in een bewoond gebied. Met wat varentoppen (Polypodium nigrescens) en bladeren van bataten (Ipomoea Batatas) scheen het hun toch te smaken; trouwens van den Mahăkam vertelden zij altijd als van een land, waar zij slecht te eten kregen en daar het nu bijzonder ongunstig was, morden zij maar niet. Voor het eerst brachten de Pnihings hier meel van bataten, dat zij maken door dunne schijfjes sterk in de zon te drogen en dan fijn te stampen in hunne rijstblokken. Gebakken in goede cocosolie, welke wij nog bezaten en met wat suiker leverde dit meelkoeken, die eene gewenschte afwisseling brachten in ons menu.

Na eenige vlugge genezingen van koorts droeg de wensch, om wat obat (medicijnen) te verkrijgen er niet weinig toe bij, de Pnihings naar mijn verblijf te lokken en ik kon mij overtuigen, dat zij, ondanks hunne afzondering, van luëtische aandoeningen niet verschoond gebleven waren, hetgeen mij trouwens reeds bleek uit enkele ontmoetingen op de ladangs gedurende den laatsten marsch hierheen.

Ook oog- en huidziekten vertoonden zich hier vele, maar wegens mijn kort verblijf van eenige dagen, moest ik de lijders met palliatieve middelen naar huis zenden, voor hen trouwens van even groote

oogenblikkelijke waarde als de beste hulp, welker uitwerking eerst later uitkomt. Zoo liet in weinig dagen de onderlinge verhouding tusschen deze Mahăkam-bewoners en de onzen niets meer te wenschen over, wat vertrouwelijken omgang betrof, een goed vooruitzicht voor het verblijf lager aan de rivier.

Het gold nu echter met ons allen hier weg te komen en daarvoor moesten de Pnihings ons booten leveren, maar in de eerste dagen haastten zij er zich niet erg mede. Om van de hunne er tien te gelijk af te staan, was hun tot nog toe niet voorgekomen en in den drukken tijd van zaaien, veldarbeid en oogsten, moesten wel de meesten bestemd wezen voor eigen gebruik. Kaja scheen even als andere hoofden, bovenal ongenoegen met de zijnen te willen vermijden en deed zijn invloed op de ladangbewoners zoo weinig gelden, dat de mijnen het geduld wat verloren en zelf er op uittogen, om beschikbare vaartuigen te zoeken. Van het hoofd zelf bekwamen wij drie vrij goede booten, die wel eenig herstel eischten, maar voor welke hij ook niet te veel vroeg. Daarop verscheen nu de een, dan de ander met een boot, zoodat wij spoedig genoeg een wat havelooze vloot naast elkaar hadden liggen, op welke de jonge Kajans al ras bezig waren, hunne vaardigheid in den scheepsbouw ten toon te spreiden. De scheuren werden gedicht, planken uit het bosch gekapt om de boorden wat hooger te maken, rotan gezocht voor lijnen en zoo meende ik dat alles aan hunne zorgen te kunnen overlaten en toog met Demmeni naar Werbata's observatiepost, om van daar uit het land om ons heen te bekijken en na te gaan, of er geologisch iets bijzonders te vinden zou wezen.

Door een eenige jaren oud kreupelhout op ouden ladanggrond, leverde het pad naar boven nog al eenige moeilijkheden op en kregen wij voor de zooveelste maal gelegenheid, om de Dajaks te benijden, wier ongeschoeide teenen in den grond konden dringen en eenige vastheid aan den tred geven op het gladde pad, waar wij handen en voeten te gelijk moesten gebruiken. Tot even onder den top stak geen steen uit den bodem en toen waren de meesten nog zoo verweerd, dat hun aard moeilijk viel te bepalen. Dit vormt een der grootste beletselen van een geologisch onderzoek der tropenlanden en wanneer het geldt van groote uitgestrektheden in korten tijd een

beeld te krijgen, moet het hierom op geheel bepaalde wijze worden uitgevoerd. Bergen, heuvels en ravijnen, die elders bij iederen stap den aard van den bodem dikwijls verraden, vertoonen hier onder het algemeene dekkleed van wouden, slechts de verweringsproducten van het onderliggend gesteente: boven zand en klei, die naar beneden vaster en vaster worden en overgaan in eene steenige verweerde massa, waaraan nog slechts een enkel bestanddeel te herkennen valt en eindelijk op zeer verschillende diepte het eigenlijk gesteente. Om daar den bodem te onderzoeken, zou ieder stuk steen een mijngang kosten, waaraan men alleen om den daarvoor noodigen tijd al niet denken kan; gelukkig komt de natuur te hulp en slijpt ons al het verweerde weg juist daar, waar men in den regel zijne wegen moet zoeken, in de rivierbeddingen en in beken. Tot deze bepaalt zich dan ook een oppervlakkig onderzoek naar den aard der formatie, in welke men zich bevindt, uitgezonderd daar, waar het gesteente door afstortingen is bloot gekomen, hetgeen in Centraal Borneo het fraaist geschiedde bij de tufstroomen ten Zuiden van den Boven-Kapoewas, de kalkgebergten van Boelit en Mahăkam, benevens het zandsteen-scheidingsgebergte tusschen Boven-Mahăkam en Barito.

Al was dan ook het geologisch resultaat niet schitterend, het gezicht over deze nieuwe landstreek stelde ons schadeloos; de vroegere ladangbewoners hadden voor ons het hooge hout geveld, zoodat enkele kleine bekappingen een voldoend uitzicht verschaften. Gelijk overal, zoo ook hier alles bosch; daarin verdwenen de plaatsen der rijstvelden en, daar de naakte bergen niet hoog opstegen, kwam geen naakte plek uit het groene kleed te voorschijn. Dit strekte zich uit over een zeer heuvelachtige streek, die zich zonder groote verheffingen tot aan den Mahăkam scheen voort te zetten, waar in 't Oosten een hoogere keten het vergezicht begrensde.

In het Noordwesten lag de Menĕtoki, wellicht een 1000 M. hoog, en onderschepte half het gezicht op den Goenoeng Penanei, welken wij van den Lĕkoedjan uit reeds zagen.

Naar het Noorden liep een vrij hooge rug, waarover men naar den Howong trekt, volgens de inlichtingen der ons vergezellende Pnihings. In het Westen vertoonden zich Lĕkoedjan en Tĕrata nog voldoende duidelijk, om te dienen als peilpunten voor de trans-

montagne, zoodat wij hier den samenhang met die vastgelegde toppen behielden. Naar het Zuiden beheerschte een sterk ingesneden bergland het tooneel, het brongebied van den Kaso, waar geen top hooger dan een 700 M. scheen voor te komen. Geheel in de verte verdween een hooge bergmassa in de wolken, maar liet daardoor geen nadere bepalingen toe. Een der volgende dagen vond Demmeni nog een ander goed punt op een pas aangelegde hooge ladang en kon ook van daar uit de Mahăkam bergen peilen, die zoo een contrôle vormden op de gedurende de bootvaart langs den Pĕnanei en den Kaso te verrichten schattingen en peilingen.

Geleerd door de uitdrukking van Ikam Igau, dat de Mahăkams ongemotiveerde geschenken met een zeker wantrouwen ontvangen, zoo wachtte ik bij Kaja, tot wij goede maatjes geworden waren en zijn verlangen door de geschenken aan de andere Pnihings zoo geprikkeld was, dat Akam Lăsa mij kwam vragen, of ik onzen gastheer ook vergat.

Toen haalde ik uit een metalen kistje fraai rood doek te voorschijn, doorweven met dichte figuren in gouddraad, welke in dit afgelegen oord zoo niet onbekend, dan toch zeer zeldzaam moest wezen. Daarvan schonk ik hem eenige meters en deed er voor zijne huisgenoote drie meter zilveren passement bij als een rand om haar rokje, beide geschenken, die volgens de geruchten zeer in den smaak vielen.

Den 13^{en} Augustus hoorde ik, dat er hoog bezoek van beneden aangekomen was en wel de zoon van den zoo beruchten Bĕlarè, een blijk van vertrouwen en tegemoetkoming, dat ik in de gegeven omstandigheden bijzonder op prijs stelde. Het duurde eenige uren, voor hij zich bij mij vertoonde, maar ik meende in dezen het best te doen met mijne nieuwsgierigheid te bedwingen en hem bij mij te laten komen.

Alle inlichtingen van Kaja omtrent ons schenen bevredigend te wezen, ten minste op een oogenblik kwam een jonge Pnihing tegenover mij zitten en zag toe, hoe ik de merkwaardigheden van den dag aan het papier toevertrouwde. Eerst nadat hij tijd moest gevonden hebben, om in mijne tegenwoordigheid weer op zijn verhaal te komen, begon ik notitie van hem te nemen en toen ik

hem daarna in het voor hem verstaanbare Boesang aansprak, vlotte ons onderhoud spoedig zoo goed, als dat een eerste maal mogelijk was. Hij zeide Lĕdju te wezen, de zoon van Bĕlarè en gekomen, om ons tot spoed aan te zetten bij ons vertrek naar zijns vaders huis. Daar had de vischpartij in den Mahăkam door te weinig toeba en te hoog water niets opgeleverd en daar bovendien voor het vieren van het zaaifeest een ongunstig voorteeken gezien was, zoo had Akam Igau, die nog bij Bĕlarè vertoefde, dezen gezegd, dat het niet zou aangaan, ons op het daardoor ontstane uitstel te laten wachten. Wanneer wij dus niet te lang toefden, zouden de bewoners van Bĕlarè's huis eerst na ons vertrek hun zaaifeest vieren.

Voor een langer verblijf bij hen echter moest hij ons waarschuwen, want ook in hun huis had de oogst weinig opgeleverd en sedert was alle rijst opgeteerd. Ik wist dit reeds van vroegere berichten en had mijne plannen daarnaar ingericht. Overigens zag de jonge Lĕdju er niet hongerig uit, een jeugdige, forsch gebouwde gestalte van ± 1.70 M. lengte met flinke, nu wat schuwe uitdrukking in zijn gezicht, vormde hij een der aangenaamste figuren, die ik in langen tijd ontmoet had.

Hij droeg het kostuum der Bahau's in het algemeen: een langen lichtbruinen lendedoek van boomschors en een breeden witten hoofddoek van dezelfde stof; een halsketting van verscheidene snoeren kleine kralen en een zwaard op zijde voltooiden het geheel.

Hij zeide reeds den volgenden dag te willen vertrekken voor ons, om onze komst te melden en een achttal der Kajans verzochten mede te mogen gaan; ik kon mij van hun standpunt uit best voorstellen, dat hen dat gesleep met onze goederen verveelde en daar onder hen een paar sympathieke mannen waren, gaf ik gaarne mijne toestemming.

Het begon er met onze plannen van onderzoek op wetenschappelijk gebied zonderling uit te zien, want de eerst voorgenomen langere vestigingen aan den Pĕnanei en later aan den Howong, behoorden reeds geruimen tijd tot de opgegevene, als in de gegeven omstandigheden onmogelijk uit te voeren, en nu dreigde ook dat bij Bĕlarè door het algemeen heerschend gebrek, niet door te gaan.

Er bleef dan niet veel anders over, dan dat bij Kwing Irang en ik hoopte daar dus het beste van.

Bij het beraadslagen over ons vertrek, bleken mijne Kajans ook reeds gezorgd te hebben voor nieuwe roeispanen, waarvoor zij op een der ladangs verscheidene goede boomen onder de omgehakte hadden gevonden. Ook de booten lagen nu in bruikbaren staat in het stroompje te wiegelen; bleef dus nog een groote kwestie, die der voeding, voor wij bij Bĕlarè kwamen.

Daarvoor vroegen alle jongere lui mij wat zout en wit katoen en togen weer in het belang van hun eigen magen er op uit naar de verschillende ladangs; onder den indruk van den ernst hunner handelsondernemingen of onder die van het afscheid van hunne kennissen, behaalden zij dien dag een bijzonder succes en 's avonds lag een zeer voldoende hoeveelheid zoete aardappelen bijeen voor de drie of vier dagen, die de reis zou duren.

In het huis had ik het gewaagd diep in mijn zoutbeurs te tasten, zoodat verscheidene oude vrouwen er toe kwamen haar laatste batatenmeel te verkoopen voor zoo'n hoogen prijs, zelfs de zuster van het hoofd, die tot nu toe nog niet met mij gehandeld had, kon de verleiding niet weerstaan en bracht wat rijst en ook een bamboe met tengkawang-vet, waarmede ik hier voor het eerst kennis maakte en dat ons later zoo uitnemend te pas kwam.

Tegen den middag verschenen over denzelfden boomstam, die ons hierheen gebracht had, verscheidene zwaar beladen gestalten, in welken ik eenige der 'Ma Soelings herkende, die te Poetoes Sibau uit den Mahăkam bij mij gekomen waren. Zij hadden de schuld aan den Embalau kunnen innen en daarvoor bij de Chineezen allerlei voor hen zeer kostbare goederen gekocht als doek, kralen, zout en dergelijke. De weg van den pangkalan Mahăkam tot Pĕnanei kostte hen, hoewel beladen, slechts drie dagen, doch een der hunnen, een jongen van 14 jaren, was zoo verzwakt door koorts, dat een ander hem op den rug moest nemen en niet voor den avond met hem aankwam. De jeugdige reiziger zag groengrijs van het langdurig lijden, bezat een sterk vergroote milt en voelde zich zeer ziek en moe.

Gelukkig zag hij niet op tegen een voor hem zeer groote dosis

van 1 gram chinine, die hem dien nacht in onderscheiding van den vorigen goed deed slapen, zoodat hij den volgenden morgen vroeg met de zijnen in hunne booten verder kon. Om zelf in te nemen kreeg hij nog eenige doses chinine mede en later zag ik hem in de beste gezondheid in zijn eigen huis terug. Een deel der 'Ma Soeling vertoefde nog aan den Kapoewas, waarom vertelde men mij niet, maar deze kwamen ons later achterop en het bleek toen, dat de contrôleur hen aangehouden had, om eenige goederen, welke ik nog voor mijn vertrek in Pontianak aanvroeg, voor ons mede te kunnen geven.

16 Augustus ving de tocht naar den Mahăkam aan, die ons naar de Oostkust voeren zou, maar zich voorloopig wat spoed betreft, niet gunstig instelde. Bij dezen lagen waterstand bleek slechts een enkel stuk van de beek diep genoeg te wezen, om onze toch niet diepliggende booten drijvende te houden en voortdurend verwisselden de roeiers hun rol met dien van trekkenden en duwenden. Het vooruitkomen ging dan ook zeer langzaam in zijn werk tot groot genoegen van Demmeni, die zoo alle gelegenheid vond, om den loop van het riviertje nauwkeurig op te nemen. Kaja zou ons begeleiden met enkelen zijner voornaamste ondergeschikten, maar blijkbaar voorzagen zij onze moeielijkheden en vertrokken eerst veel later van huis. Toch haalden zij ons tegen den middag in, zonder daarom nog de behulpzame hand te bieden bij het sleepen der beladen booten.

Ook bij de afvaart zagen de koelies zich gedwongen, om de goederen uit de booten te nemen en lange einden over land te dragen. Verscheidene malen ook zag ik hen met de vaartuigen denzelfden weg nemen, liever dan ze in het riviertje te laten, waar ze tusschen de vele rotspunten zoo bekneld raakten, dat vooruitgang slechts mogelijk was met de grootste krachtsinspanning, als andere rotsblokken het draaien niet geheel en al verhinderden. Zoo werd het weinig minder vermoeiend dan de rivier op te varen en daar de booten veel ouder en slechter waren dan die van den Mendalam, zoo lieten verscheidene al spoedig verontrustend veel water in.

Langs den geheelen loop bleef de formatie in hoofdzaak dezelfde als bij Pĕnanei, een sterk gelaagde en geplooide zandsteen, welke

op sommige plaatsen meer aard- en leiachtig werd. Niet zulke overgangen vertoonden zich tusschen deze en de kalkkegels, die op dezelfde wijze als in den Boelit scherp afgescheiden zaten in het omgevende gesteente, dat zich er om heen voortzette bijna zonder te veranderen van helling of van strijkrichting. Daar, waar van den hoogen oever grootere gedeelten verweringsproducten waren afgevallen, kwamen dikwijls fraaie plooiingsprofielen te voorschijn, maar zij waren niet talrijk genoeg om mij te verzoenen met de hardere overgebleven stukken in de bedding, die eerst de kracht der wateren trotseerden en nu die onzer booten schenen te willen beproeven.

Eene verademing boden ons de zachtere kalkgesteenten, waarvan op één plek twee loodrechte wanden aan weerszijden van het riviertje zich verhieven en wel zoo, dat dit in den loop der tijden die meer dan 200 M. hooge, niet meer dan 15—25 breede kloof in de kalkmassa moet hebben uitgegraven en te gelijk het overige gebergte, dat nu in verscheiden lage heuvels den loop van zijn nietigen, maar onvermoeiden vijand tot den Mahakam begeleidt hebben afgeslepen. De diepe, kalme einden tusschen de kalkbergen legden eene welsprekende getuigenis af van de gelatenheid, waarmede deze zich onderwierpen aan de heerschappij van het woelig element. Ongelukkig scheen dit hiermede nog niet tevreden, want met diepe spelonken had het de poreuse massa's onderwoeld op het gevaar af van groote blokken van boven te doen losraken en voor langeren tijd zijne bedding te versperren.

Geprikkeld door den voortdurenden tegenstand der zandsteenformatie, vloeide de Pĕnanei ook nu nog in zijn verzwakten toestand woelend en bruischend voort over en tusschen de beknellende overblijfselen dier omgeving, die hem hier en daar nog in zulke nauwe banden sloot, dat wij er met den moker eenige ontspanning moesten aanbrengen, om eene opening te krijgen, breed genoeg voor onze smalle bootjes. Dan bleek ook duwen en trekken niet voldoende, maar een paar man plaatsten zich onder water met de ruggen tegen den bodem van een vaartuig, hieven dat op, en zoo uit de beknelling losgewerkt, kon het door de anderen dan over dezen levenden steun vooruitgeschoven worden. Ging dat alles niet, dan

moest het bosch eenige jonge boompjes offeren, wier stammetjes over het beletsel gelegd werden als rollen en steunsels voor de boot, waarbij het noodzakelijke ontladen van het goed eene moeilijke, compliceerende omstandigheid vormde.

Een zeer rustige nacht beloonde allen voor de inspanning van dien dag en verschafte hun, met een maal van zoete aardappelen en varentoppen, nieuwe krachten voor het voortzetten der reis, die door het breeder worden van het riviertje wat minder bezwaren opleverde. Tegen den middag voeren wij langs in aanleg zijnde rijstvelden der Sĕpoetans, welke aan den Kaso wonen. De menschen trachtten ons blijkbaar te zien en te spreken, want zij zaten met een twintigtal onder de boomen van een groote rolsteenbank niets te doen. Om hen niet te leur te stellen en zelf onze nieuwsgierigheid te bevredigen, legden onze booten aan en besloten wij ook hier te eten. Daar de Kajans zich tot twee maaltijden per dag bepaalden, stelden zij, om hunne krachten tot drie of vier uur 's middags te bewaren, den eersten uit tot er reeds een goed eind was afgelegd en daar ik blijde was, 's morgens vroeg te vertrekken, zoo kregen wij ook niets dan een kop chocolade met een stuk beschuit. Vandaar algemeene goedkeuring van het eetplan en als gevolg daarvan een langer samenzijn met de Sĕpoetans, die er hier beter uitzagen dan boven, wellicht door meer zorg voor hun toilet. Als middel om wat van ons zout meester te worden, waarvan anderen hun blijkbaar reeds verhaald hadden, brachten zij vooral eigen verbouwde tabak, die groen in dunne reepjes gesneden en daarna in de zon gedroogd wordt. De Sĕpoetans laten ze echter vervolgens nog wat fermenteeren, door ze stijf in een groote bamboe te stampen, eene gewoonte, die ik bij geen der andere Mahăkam-stammen aantrof, hoewel zij allen het product der Sĕpoetans bijzonder smakelijk vinden. Dit was ook het oordeel mijner reisgenooten, die, aan het einde van hun eigen voorraad, blijde moesten wezen een surrogaat te vinden, omdat de medegenomen Javaansche tabak veel te zwaar bleek, om te rooken.

Voor het eerst kwamen wij hier in aanraking met een vertegenwoordiger van de stammen der Siang-Moeroeng Dajaks, een individu met Maleische kleederdracht, dat woonde bij deze Sĕpoetans, wier woningen aan den Boven-Kaso slechts enkele dagreizen verwijderd

lagen van den Boesang, de eerste bijrivier van den Moeroeng of Boven-Barito. Deze Siang-Moeroengs speelden in de overwegingen omtrent het al of niet wenschelijke onzer expeditie van 1893 en 1894 en ook van deze een groote rol, want men vat onder dien naam de stammen samen, die gevestigd zijn aan den Moeroeng en zijne bijrivieren, de landstreek, waar de laatste afstammeling van het verder en verder noordwaarts gedreven Bandjarmasinsch vorstenhuis, Goesti Mat Sĕman, zijn toevlucht gezocht heeft. De vijandelijke gezindheid van dezen vorstentelg houdt de toch al moeilijk te betreden bovenlanden van den Barito voor de Nederlanders gesloten en men wil, dat de Dajaksche stammen aldaar de zijde van den Goesti kiezen. Door de veelvuldige aanraking tusschen de Dajaks van den Moeroeng en de Bahau's van den Boven-Mahăkam, waar altijd velen van de overzijde der bergen gevestigd zijn, moest er rekening gehouden worden met eene mogelijke aanraking met hen bij het doortrekken naar de Oostkust. Het verhaal, dat ons de vorige reis een driehonderd Siang-Moeroengs met geweren bewapend stonden op te wachten aan den Pĕnanei, vormde in Augustus 1894 een der voornaamste redenen, waarom wij zonder al te groote aarzelingen teruggekeerd waren. Later bleek dit mij een geheel uit de lucht gegrepen verzinsel te wezen en de houding van den eersten Siang-Moeroeng Dajak had ook niets verontrustends in zich. De man scheen zelf met de zaak verlegen, hield zich veel meer dan de anderen op een afstand en liet door zijn Sĕpoetan-vrouw wat medicijnen vragen tegen de koorts, waarvoor hij tabak teruggaf.

Niet lang na het voortzetten van onze vaart zeiden de Kajans, dicht bij den Kaso te zijn en inderdaad voeren wij spoedig daarop in die wat breedere rivier, waar een stortbui, die ons alleen van uit de verte eene rivier met voldoende water voor den geest getooverd had, 's nachts den waterstand zoo deed rijzen, dat wij zonder andere bezwaren dan wat oplettendheid in de stroomversnellingen, groote einden aflegden. Onder fraaie overhangende boomen op een eenigszins oploopenden oever, had de bemanning van een paar vooruitgeroeide booten reeds gezorgd voor het opslaan van onze tent, en deze met onze zeilen bedekt, zoodat wij spoedig allen op onze matrassen lagen en meer op onzen maaltijd dan op zonsondergang wachtten.

om in Morpheus' armen te verzinken. Geen der onzen scheen lust te gevoelen, om nog meer hutten te bouwen en daarom legden zij zich zonder beschuttend dak op de zandbank neer, in het vertrouwen noch van onderen noch van boven, dien nacht bescherming tegen het water noodig te zullen hebben. Bij mijn ontwaken den volgenden morgen bleek dit vertrouwen niet teleurgesteld te zijn en om nu zoo opgewekt en krachtig mogelijk den strijd met het laatste ernstige beletsel te aanvaarden, aten wij allen vóór het vertrek.

Even gemakkelijk als de Kaso tot nu toe zich toonde, even groote zwarigheden wachtten ons bij zijne monding. Daar heeft hij zich verplicht gezien voor het bereiken van den Mahăkam een bergketen door te breken, die zich nog aan den rechter oever tot een 700 à 800 M. hooge berggroef, den Tengāng verheft. Van dit feit getuigen in de hier tot 60 à 70 M. breede bedding een menigte groote rondgeslepen rotsblokken, die als een ware chaos verspreid liggen en die een reeks stroomversnellingen, watervallen en bij wat hooger water draaikolken vormen, allen door de Pnihings benoemd, maar welke algemeen onder den beruchten naam van Kiham Lĕdjo bekend zijn.

Reeds vroeg in den morgen bereikten wij het punt, waar alle goederen langs de bovenste helft van de vallen gedragen moesten worden en daar een voetwondje voor mij het loopen minder wenschelijk maakte, besloot ik de wederwaardigheden van de boot op deze ongewisse baren mede te maken. Alle bagage en alle booten verdwenen langzamerhand, ook mijn hond vond beweging beter dan lijdelijk toezien en zoo zat ik meer dan een uur in mijn eentje te wachten tot het den mijnen zou schikken, ook voor mijn persoontje te zorgen.

Gelijk zij meer deden, bestudeerden zij eerst met leege booten de eigenaardigheden der vallen bij dezen waterstand en hielden zich daarbij vooral aan de aanwijzingen van Kaja en de zijnen, die nu van groot nut bleken en hun gewicht ook wel schenen te gevoelen.

Eindelijk werd het ook mijne beurt en spanden zich een tiental Kajans in, om mij veilig beneden te brengen. Tot dusver had ik altijd hun werken en zwoegen aangezien van den oever af en uit de verte, nu kon ik voor het laatst en van nabij hunne krachts-

inspanning en eensgezindheid, ja in onze oogen hunne doodsverachting bewonderen, die het beheerschen van den nu vooruitschietenden, dan neerstortenden en beneden ronddraaienden stroom te midden der tallooze rotsblokken voortdurend van hen eischte. Daarbij geen spoor van twist, ieder deed naar vermogen zijn best, om zich geen verwijt zijner kameraden op den hals te halen en was een ernstige hinderpaal weer overwonnen, of eischte het vermijden van een noodlottige botsing eene bijzondere inspanning, dan hielpen hunne stemmen hunne spieren en dat scheen allen met dubbele energie te bezielen. Vandaar dat mijn lijdelijk toeschouwen dien dag mij weinig minder vermoeide, dan menige lange marsch, en ik den hemel en mijne Kajans dankte, dat ik met al mijne goederen veilig lag aan den voet van den Kiham Lědjo. Dat dacht ik ten minste bij mijn afvaart, om dien avond den Mahăkam te bereiken, het doel van zoovele overleggingen en vermoeienissen. Na een paar stroomversnellingen overgedreven te zijn, zag ik bij eene wending om een hoek plotseling den hoofdstroom voor mij; jammer genoeg gevoelden allen zich te vermoeid, om oogenblikkelijk in geestvervoering te geraken. Aan de overzijde van de Kaso-monding op een uitgestrekte zandbank onder fraai hooggeboomte, ademden wij echter toch ruimer in het breede rivierdal, waar voorloopig van worstelingen met watervallen of moeilijkheden in ongebaand bosch geen sprake meer wezen zou en dat als onbekend gebied, zooveel nieuws en merkwaardigs beloofde op te leveren.

Kort na de mijne, kwamen eenige andere booten zonder verlies van goederen aan, doch de laatste brachten het bericht mede, dat er nog twee achter zouden blijven, die niet alle hindernissen hadden kunnen overwinnen. Daarbij nog onzekere geruchten over onder water geraken, die mij niet duidelijk werden, maar menschen schenen niet verongelukt en derhalve troostte ik mij maar met de gedachte aan den volgenden dag met nieuwe krachten en sliep bijna tegelijk met de zon in.

Reeds voor het goed dag werd, vertrokken alle jonge mannen, om hunne makkers te hulp te komen in een paar leege booten en hadden daarbij blijkbaar veel te doen, want het eene uur na het andere verstreek, voor zij kwamen opdagen. Eerst tegen negen uur verlosten zij ons uit de spanning en brachten allen en alles mede,

wel wat in ontredderden en vochtigen toestand, maar er ontbraken slechts een paar pakjes hagel, die uit een gespleten tasch gevallen waren. Een heete zonneschijn hielp tegen het overtollige Kaso-water, terwijl de achtergeblevenen en hunne helpers zich aan een goeden maaltijd herstelden. Een der booten had bij zijne beknellingen tusschen de rotsen zulke groote scheuren bekomen, dat de bemanning hem den vorigen avond niet boven water had kunnen houden, om ons te volgen; met boomschors en opgespijkerde latjes was eenigermate in dit gebrek voorzien, maar het bleek meer dan noodig, weer menschelijke woningen te bereiken, om een of meer booten te kunnen koopen of leenen.

De vaart naar beneden was buitengewoon fraai; het breede dal der rivier, aan weerszijden door hoog bosch omzoomd, verleende ons een vrij gezicht op de heuvel- en berggroepen, welke wij achtereenvolgens voorbijkwamen. Alle waren bedekt met hetzelfde groene kleed, maar de vele tinten van het bosch en de verschillende vormen der bergen, brachten op ons een verrassenden, opwekkenden indruk te weeg. Hier en daar stak een enkele kalksteenkegel zijn lichtgekleurde wanden daartusschen in de hoogte en verleende juist genoeg afwisseling in het indrukwekkende van het stille tooneel.

Daarbij een bijzonder kalme vaart op de rivier, die slechts weinig water bevatte en met hare talrijke stroomversnellingen voor ons alleen bijdroeg, om eentonigheid te voorkomen, doch van de roeiers een groote oplettendheid eischte, om de juiste plaats in den woelenden stroom te zien, waar groote steenen of doode boomen lagen, die vermeden moesten worden; bij de groote snelheid van het afvaren zou omslaan anders het onvermijdelijk gevolg geweest zijn. In de boot zelf merkt men van deze snelheid niet zooveel, maar wanneer men door het hier kristalheldere water over den rand van de boot in de diepte ziet, dan vliegen de groote steenen op den bodem in schijn zoo snel voorbij, dat het oog ze niet volgen kan. Dan begrijpt men ook de opwinding der stuurlieden voor en achter in de boot, die allen al wel eens een buiteling bij zoo'n afvaart hebben bijgewoond en nu dubbel moesten oppassen bij de zwaar beladen booten.

Tegen vier uur 's middags begonnen zich eenige teekenen van leven te vertoonen op het stille watervlak tusschen de hooge groene wanden;

hier en daar eerst bij de monding van den Sĕrata, in welken een groote Pnihing-vestiging ligt, zagen wij in een kreekje of onder den overhangenden boschrand enkele visschende mannen in kleine, vlakke bootjes. Zij bekeken ons zeer nieuwsgierig, maar riep een der onzen hun eene begroeting toe, dan ontspanden zich de gezichten en gaven zij in den regel antwoord. Slechts de vrouwen en kinderen verlieten de open rivier en vluchtten het bosch in, hoewel onze komst reeds lang bekend moest wezen en er al geruimen tijd over onze vreedzame gezindheid het noodige licht was verspreid. Bij den Tjéhan, die van het Zuiden in den Mahăkam stroomt, verraste ons voor het eerst sedert maanden het gezicht op een open vlakte, waar slechts op een enkele plaats kleinere boomgroepjes verspreid stonden tusschen laag kreupelhout en grasachtige gewassen. Op den achtergrond leverde een hoog wit kalksteengebergte, de Liang Karing, een vriendelijk rustpunt voor ons aan somber groen gewend oog; het begin eener uitgebreide kalkformatie, welke aan de rivier meer gelegenheid gaf, om zich in de breedte te ontwikkelen. Nu moest, volgens de onzen, het doel van dien dag, het huis van Bĕlarè dicht bij zijn en kwam ik in spanning, om den man te ontmoeten, van wien zoovele vreeselijke verhalen omtrent daden, door hem en de zijnen gepleegd, de ronde deden in de Wester-Afdeeling, verhalen, waaraan wel een waarheid ten grond-lag moest liggen, maar waarbij zeker ook weer heel wat overdrijving in 't spel was.

Voor wij den laatsten hoek zouden omgaan, stelde Akam Lăsa voor, op een rolsteenbank van den oever eerst te eten en hoewel ik aanvankelijk niet begreep, waarom dit niet beter geschiedde in 't huis der Pnihings, verklaarde hij mij, het groote hoofd niet verlegen te willen maken, omdat deze door de schaarschte aan voedsel buiten staat moest wezen, volgens het gebruik die allen te onderhouden.

Die overweging kon ik niet anders dan billijken en waagde het er dus maar op, eerst tegen het vallen van den avond aan te komen. Zeer wenschelijk vonden de mijnen dat blijkbaar ook niet, want in vrij wat minder tijd dan anders, bereidden zij de overblijvende bataten en daar onze sagokoeken ook niet veel moeite eischten, zaten wij kort daarop in de booten, om onze eigenlijke

intrede bij de bevolking van den Mahăkam te houden. Om den ernst van het geval voltooide ik mijn kostuum met een jas, zorgde dat mijn revolver en geweer het kritisch oog van onzen gastheer *in spe* zouden kunnen doorstaan, trachtte den hond in een opgewekter stemming te krijgen, om diens jagerhart wat sneller te doen kloppen, en onder die bedrijven sloegen wij den hoek om, op korten afstand van een lang Dajak-huis, dat er kant en netjes gebouwd uitzag, maar in onderscheiding van alle tot nog toe geziene, naast het verheven dak van het hoofd in het midden verscheidene andere aan weerszijden bezat. Van bewoners vertoonde zich niet veel, de duisternis onder het dak belette ons wellicht het gezicht op de vele nieuwsgierige oogen, die zonder twijfel op ons gericht waren.

Het stond op een acht meter hoogen oever, van welken de rivier blijkbaar telkens een brok naar beneden deed storten, en een smalle rolsteenbank strekte zich beneden uit, op welken wij den voet aan wal zetteden. Ik vond er slechts bekende gezichten. Akam Igau spoedde zich langs de trappen van boven naar beneden en drukte mij met oprechte vreugde de hand, vertelde dadelijk, dat de gezindheid van Bĕlarè uitstekend was, en dat het voor hem een verlichting vormde, ons allen zoo heelhuids en zonder verlies daar te zien. Onrustige nachten bezorgde onze reis hem echter in den laatsten tijd niet meer, want hij zag er bijzonder goed en welgedaan uit. Het kostte mij al mijn vaardigheid, om bij het beklimmen van den boomstam, waar men wel flinke treden voor Pnihing-voeten, maar geen leuning voor Europeanen gemaakt had, mijn evenwicht niet te verliezen, maar behouden landde ik boven op den oever aan en onmiddellijk kreeg ik toen den indruk als in een gastvrije haven.

Aan den Kapoewas was ik in de laatste maanden gewoon geraakt het op hoogen prijs te stellen, wanneer er bij een Kajan-woning door hoog onkruid en struikgewas begaanbare paadjes voerden, hier lagen voor mij een nette schoongehouden vierkante ruimte, slechts aan de rivierzijde begroeid met een kruipend plantje met witte bloempjes en verder een gelijkmatige vastgestampte kleibodem. Hier stond Bĕlarè, om ons op te wachten voor zijne woning, die met hem en de zeer lange, fraai afgewerkte booten, die er onder waren opgeborgen, een indruk maakte, die geen verhalen van moord en

II, 16.
Gezicht over den Boven-Mahăkam op het huis van Bĕlarè.

II, 17.

Middenruimte voor de woning van Belarè met een paal, opgericht bij het vieren van Nieuwjaar. Op den voorgrond de loopplank, links de koeboe voor vreemden.

snelpartijen noodig had, om op den toeschouwer het begrip te geven, dat men zich in eene bijzondere Bahau-omgeving bevond. Hij zelf wachtte af, tot ik naar hem toe kwam met Akam Igau; deze stelde hem mij voor en een handslag bezegelde de ontmoeting, die later nog menigmaal herhaald zou worden. Onder alle Pnihings zijner omgeving droeg zijn gelaat een uitdrukking van vrijmoedigheid, wilskracht en mannelijkheid, die van hem als vriend het beste deed hopen, maar tevens volkomen het aanzien verklaarde, dat hij zich vroeger veroverde en ook nu nog behield, ondanks de groote verliezen, die zijn huis tot op de helft deden verminderen. Hij was eene niet groote, sterk gespierde figuur, met lange beenen, maar met een gedrongen bouw van thorax, nek en hoofd, als bijna alle Bahau's zonder eenig spoor van sterkere vetontwikkeling, waartoe zijn leeftijd van ruim vijftig jaar hem anderswel zou hebben voorbeschikt. Een leven, geheel gewijd aan het doen van groote tochten en aan de jacht, waardoor hij in den geheelen Kapoewas, Mahákam en Batang-Redjang bekend was, verleende zijn gelaat een donkerder bruin, dan die van zijne stamgenooten en een paar levendige oogen vol uitdrukking; dit alles en een groote adelaarsneus onder een wat terugwijkend voorhoofd stelde een geheel samen, om niet licht te vergeten. Gekleed met lendedoek en hoofddoek droeg hij geen zwaard, maar als eenige versiering een halsketting van oude kraaltjes en vrij groote koperen ringen in de oorlellen, welke bijna de schouders raakten door de kortheid van den hals.

Hij noodigde ons uit, om niet in zijne woning onzen intrek te nemen, maar in een afzonderlijk gebouwtje, dat op iets lager palen dan het groote huis, in loodrechte richting hierop gebouwd was en voor het huisvesten van vreemdelingen en in geval van belegering als verdediging van het front van het huis dienst deed. Deze „koeboe" mat 12 M. lengte en 8 M. breedte, bezat een houten dak en eene omwanding van gekruiste wijd uit elkaar liggende latten, waartegen zware breede planken voor de verdediging waren aangebracht.

Aan de korte zijde naast de trap nam een breede vuurhaard de ruimte in, daartegenover was de vloer een enkele decimeter verhoogd en diende voor eigenlijke logeerplaats; de onzen haastten

zich bij het daglicht nog daar onze klamboe's en koffertjes neer te leggen, terwijl de overige goederen in het midden een berging vonden. Onze gastheer begreep, dat wij na de lange reis dien avond niet erg op gezelschap gesteld zouden zijn en trok zich spoedig terug. Van die gelegenheid maakte Akam Igau gebruik, om verslag te doen van zijn wedervaren en zich te rechtvaardigen over het langdurig verblijf bij Bĕlarè. Hij vertelde, dat bij zijne komst de Pnihing-hoofden aan de monding van den Serata verzameld waren, om te beraadslagen over de mij te bereiden ontvangst en dat hij juist bijtijds de leugenachtige berichten van Adam had kunnen weerleggen. Deze trachtte trouwens niet lang die staande te houden en verdween spoedig na Akam Igau's aankomst. Toen ondervond hij geen verdere moeielijkheden, om de bevolking gerust te stellen, die reeds lang van mijne vroegere en tegenwoordige werkzaamheden aan den Kapoewas gehoord had en zakte daarop de rivier verder af, om met Kwing Irang te spreken, die hem ook als een goeden bekende ontving en zich dadelijk geneigd betoonde, om mij behulpzaam te wezen. Zij allen echter vatten dat zoo op, dat zij mij door hun gebied verder wilden brengen naar een volgend hoofd, waarvoor een der hoofdredenen was, dat geen van hen kans zag in de gegeven omstandigheden mij en de mijnen te voeden. Een dergelijke doortocht lag evenwel niet in mijne bedoeling, daar dit van zeer geringe waarde wezen zou voor het bestudeeren van deze onbekende landstreek. Voor dien avond echter wist ik genoeg en verdween spoedig in mijn klamboe onder de dekens.

Voor het eerst sedert langen tijd wekte ons den anderen morgen een flinke regenbui uit den slaap, maar met het geruststellend gevoel van een waterdicht dak boven ons hoofd te hebben, konden wij het gerust laten regenen en waardeerden wij zelfs bijzonder de daardoor veroorzaakte afkoeling, daar de hitte op de rivier ons den vorigen dag zeer gehinderd had na het langdurig verblijf in 't bosch op stroompjes, die van weerszijden beschaduwd werden.

Hoewel onze woonplaats vrij groot was, nam onze bagage toch een groot deel der beschikbare ruimte in beslag en ik kon begrijpen, dat onze vijftig man inderdaad er moeite mede moesten hebben, daarbij in aanmerking genomen, dat zij zelf ook hunne eigen goederen

droegen en wij in den beginne nog de groote hoeveelheid rijst mede te sleepen hadden. Nu bleef van de rijst weinig meer over en zoo begon hier op nieuw de zorg, om bij de bevolking op de ladangs allerlei eetwaren voor hen te doen inkoopen.

De nadere kennismaking met het hoofd en de zijnen vormde het belangwekkendste van den dag en daar hunne nieuwsgierigheid hen naar ons toedreef, duurde het niet lang, of ik vond mij met Bĕlarè in een belangwekkend gesprek. Tot zijn groot genoegen bediende ik mij daarbij van het Boesang, omdat hij het Maleisch wel ongeveer verstond, maar slecht sprak en het duurde niet lang, of wij gingen een aantal jaren terug naar den inval der Batang-Loepars uit Sĕrawak in 1885. Door duizenden hunner onverwachts overvallen, gelukte het hem niet zijn huis te redden en na den dood van 234 der zijnen, staken de Batang-Loepars er den brand in, aan welken hij slechts ontkwam door dat een der zijnen hem, zwaar door speersteken gewond, weggedragen had. Sedert had hij met de overgeschotenen zijn toevlucht gezocht meer oostelijk in den Danoem Pare, daarna een huis gebouwd en rijstvelden aangelegd bij meer westelijke bijrivieren, tot hij het twee jaar geleden gewaagd had, weer op den oever van den Mahăkam zijn huis op te richten; hun welvaart en het kalme leven kenden zij echter na dat ongeval niet meer; voortdurend vreesden zij een nieuwen inval en hunne rijstoogsten mislukten steeds. Dit laatste meende hij daaraan te moeten toeschrijven, dat de rijstzielen bij den grooten brand van hun huis in de schuren mede vernietigd en in ieder geval ontvloden waren.

Tot zijn leedwezen kon hij ons onmogelijk gedurende langen tijd huisvesten, daar hij onmiddellijk na de zaaifeesten met zijne mannen naar den Boven-Mahăkam trok, om sago daar te verzamelen, welke hun vroeger slechts zelden, nu uitsluitend voor onderhoud moest dienen. Met hem waren nu ook verscheidene zijner voornaamste hoofden van huisgezinnen bij ons gekomen en het viel mij op, hoe veel grooter en krachtiger deze mannen gebouwd waren dan onze Kajans, die nauwelijks een enkele konden aanwijzen, om met deze forsche gestalten te wedijveren. In tatouage of kleederdracht verschilden zij weinig van onze koelies, slechts droegen zij meer boomschorskleeding wegens de kostbaarheid van katoen hier. Een halve

broeder van Bĕlarè, die Kaharon heette, sprak uitstekend Maleisch en scheen degeen te wezen, die bij onderhandelingen in Sĕrawak de hoofdrol speelde. Op een zijner tochten derwaarts hadden de autoriteiten daar hem zelfs een reisje naar Singapore laten maken.

Ondanks mij zelf moest ik er toe besluiten, om deze plaats na twee dagen verblijf weer te verlaten, wellicht niet alleen omdat men geen onderhoud voor zichzelf en ons had voor een maand, maar ook zagen de Pnihings wel wat op tegen een langdurige vestiging van zooveel vreemden. Ook meende ik te bemerken, dat Akam Igau mij liever zag bij Kwing Irang dan bij Bĕlarè; ondanks hunne goede onderlinge verhouding, durfde mijn gids mij toch niet geheel aanraden, volkomen vertrouwen in mijn gastheer te stellen. Diens openhartigheid en de vrijmoedigheid, waarmede hij zich tegenover mij bewoog, namen mij echter zeer voor hem in, en mijn latere omgang met hem heeft die gunstige stemming nog vermeerderd. Hij bezit, wat aan de Bahau's meestal ontbreekt, een vasten wil, en hij durft, wanneer het er op aankomt, dien door te drijven, ook wel eens wat te doen, dat niet de algemeene goedkeuring wegdraagt. Het eindeloos geschipper, dat de handelingen der stammen aan den Mahăkam en Kapoewas van de helft van hare uitwerking berooft, brengt hij slechts in gewone omstandigheden in aanmerking.

Den laatsten dag van ons samenzijn onthaalde Bĕlarè mij op een staaltje van zijn wijze van behandeling van zaken en kwam 's middags na onzen maaltijd met eenigen zijner voornaamste mannen tegenover mij zitten. Ongewoon Bahau's ernstige zaken zelve ter hand te zien nemen, begon ik weer met hem te praten over eigenaardigheden van zijn stam en dergelijke, maar daarvoor kwam hij blijkbaar niet, want hij gaf mij op niet zeer parlementaire wijze te kennen, dat wij over dergelijke algemeene onderwerpen van weinig belang genoeg gepraat hadden en het nu tijd werd, elkaar eens te vertellen, hoe eigenlijk de zaken stonden. Die inleiding verraste mij niet weinig, want de politieke verhouding van den Boven-Mahăkam tegenover ons gouvernement was tot dusver hunnerzijds geen toeschietelijke geweest en ik had mij voorgenomen, dat onderwerp tegenover hen te laten rusten. Nu hij er echter over begon, meende ik deze quaestie ook niet in den doofpot te moeten doen en verklaarde mij volgaarne

II, 20.

Het huis van de Pnihings onder Bĕlarè. De verhoogde daken behooren tot de woningen der aanzienlijke families.

bereid, die met hem te behandelen. Eerst vroeg hij mij, of ik niet door den resident van Pontianak gezonden was en geen brieven aan de Bahau-hoofden had over te brengen; met een gerust gemoed kon ik daarop een ontkennend antwoord geven en toen hij daarover zekerheid verkregen had, legde hij mij heel duidelijk de verantwoording van zijne handelwijze bloot. Blijkbaar was hem niet onbekend gebleven, hoe men aan den Kapoewas de vele moorden en snelpartijen op zijn gebied gebruikt had, om hem in een ongunstig daglicht te stellen, ten minste hij zeide, dat zonder twijfel bij en door hem verscheidenen hun hoofd verloren hadden, maar dat zijn doel en stelling het eischten, te zorgen voor de veiligheid van zich en de zijnen en dat hij altijd slechts hen naar de andere wereld gezonden had, die dit door hunne handelwijze verdiend hadden. In eene dergelijke opvatting van gerechtigheid durfde ik niet openlijk met hem medegaan, maar wilde hem ook niet bestrijden met de wetenschap, dat onder het uitschot van Maleiers, die tot hier uitgeweken waren en met list en bedrog van de bevolking trachtten te leven, moeilijk op andere wijze voor hem de orde was te handhaven. In eenige algemeene termen, die niets zegden, antwoordde ik dus en wachtte kalm af, wat verder komen zou. Toen verhaalde hij, met hoeveel genoegen hij mij aan den Mahakam zag en dat hij dergelijke Hollanders, die goed voor hem en de zijnen wilden wezen, gaarne in zijn land had, en dat ik een volgende maal gerust kon terugkomen met nog driemaal zooveel volk. Zijne roeping als beschermer speelde hem hierna echter ook weer parten, want hij voegde er bij, dat hij er niets tegen op zou zien, om met alle macht zich te verweren, wanneer de contrôleur zou willen komen, om hem en de zijnen te bestrijden; alsdan zouden allen in het bosch wegloopen, behalve de mannen, die met hem moesten vechten. In zijn „noen goena toewan contrôleur pano hini?" of „wat nut dat de contrôleur hier komt?" lag wel de kern van zijn laatste betoog en van den weerzin, om een besturend ambtenaar in zijn land te zien. Natuurlijk mocht ik niet nalaten eene lans voor ons binnenlandsch bestuur te breken en ik wierp hem tegen, dat dit ook nog een andere rol te vervullen had, dan straffen en boeten opleggen en dat dit zeker niet het doel geweest was van onzen vorigen tocht met den contrôleur. Hij en de zijnen

merkten evenwel tot nu toe niet veel anders daarvan en dus viel mijn betoog niet in goed voorbereide aarde.

Naar aanleiding van politieke zendingen van uit Poetoes Sibau naar den Mahăkam werd het mij spoedig duidelijk, dat naijver onder de hoofden daar ook al niet ontbrak; het scheen hem vooral gegriefd te hebben, dat alle brieven en oproepingen van ginds aan Kwing Irang en niet ook deels aan hem gericht waren. Hij gaf toe, dat voor algemeene belangen Kwing zeker de eerste persoon was, maar bijv. de oproeping voor het onderhandelen over schadeloosstelling voor de plundering in 1885, had ook aan hem moeten worden gezonden, daar hij behalve zijn huis en goederen ook zoovele menschen verloren had en Kwing de eerste alleen.

Zoo kreeg ik de overtuiging, dat de natuuronderzoeker in mij ook aan den Mahăkam, Nederlander moest blijven en daarnaar handelend, werd mijn verblijf onder deze stammen er niet minder belangwekkend door. Na een gesprek van een paar uur noodigde hij mij in zijn woning en daar deze mij door haar flinken bouw van buiten was opgevallen, voldeed ik gaarne er aan, daalde met hem van onze trap af en besteeg die van het groote huis. Zoo traden wij in eene ruimte, als ik in Borneo nog niet gezien had, wat betreft de aanzienlijke afmetingen van den geheelen bouw en de netheid, waarmede de palen en de planken van den wand en van den vloer waren afgewerkt. Evenals bij het huis aan den Mendalam van Akam Igau, was de lange galerij in de voorste helft voor de woning van het hoofd, onder het hoogere dak uitgebouwd tot een groote vierkante ruimte, waarin wij later eens met een 400 man gemakkelijk plaats vonden. De middenwand van de hoofdwoning bereikte een hoogte van wel 8 M. en de planken waren netjes bekapt en tegen elkaar gevoegd. De dwarsbalken van het huis op een 5 M. hoogte gelegen, hadden een driehoekige doorsnede bekomen en de beide zijden, die de benedenrib begrensden waren hol uitgewerkt. Het einde vertoonde fantastische figuren van koppen en dieren. Als eenige versiering dezer ruimte, bengelden aan de dwarsbalken eenige gesnelde schedels, half omgeven door houtrafels en een paar groote zonnehoeden tegen den wand.

De deur naar de eigenlijke woning liet den binnentredende toe,

in opgerichte houding te blijven, maar de drempel eischte ook hier een hoogen stap, om er over te komen. Het innerlijk verloochende het uiterlijk niet, want mijn eerste indruk was die van een zaal, door de grootte der afmetingen en doordien het geheel niet in vertrekjes verdeeld was. Deze voor het hoofd, zijn zoon met familie en enkelen zijner slaven, bevonden zich in twee rijen aan weerszijden langs de scheidingswanden met de naastliggende woningen; tegen den hoogen middenwand stond ook hier de hooge breede haard, terwijl de ruimte tegen de achterzijde van het huis, door een anderhalven meter verhoogden vloer werd ingenomen. Veel goederen, als gongs en tempajans, zag men er niet; het hoofd had bij den brand het meeste daarvan verloren en wat hem nog behoorde, had hij in veiligheid gebracht in verborgen rotsholen van het kalksteengebergte, waarop men uit het achter-dakvenster het gezicht had.

Bĕlarè geleidde mij dadelijk naar een der kleine vertrekjes, dat blijkbaar door hem en zijne vrouw bewoond werd. Deze vond ik er op een mat gezeten, eene bleeke magere gestalte met eene vreemde gelaatsuitdrukking, welker beteekenis mij later eerst duidelijk werd. De ruimte van 3 bij 5 M. maakte een gezelligen indruk door de vele kistjes en doozen van Maleischen oorsprong, welke langs den eenen wand opgestapeld stonden, terwijl de tegenoverliggende zijde het arsenaal van mijn gastheer scheen te vormen, want eene schoone verzameling van lansen en zwaarden met een enkel geweer blonk mij hier te gemoet. Dit laatste trof mij bijzonder, want tot dusver ontmoette ik bij de Dajaks van den Kapoewas altijd niet blank gehouden wapens en zelfs mochten daar alleen oude, dappere mannen reeds gebruikte zwaarden poetsen.

Mijne belangstelling in de wapens ziende, legde Bĕlarè mij eenige fraai ingelegde en ook volgens onze opvatting goed onderhouden wapens voor. Hunne beschouwing bracht ons natuurlijk op de daarmede verrichte feiten, die zeker eene belangwekkende reeks zouden hebben gevormd, als mijn gastheer niet te voorzichtig geweest ware, om er zich uitgebreid over te uiten. Een zwaard echter, fijn met zilveren figuren ingelegd, ontlokte hem bij de bezichtiging het verhaal van den strijd met de Batang Loepars, waarvan hij schrik-

wekkende tooneelen ophing. Geen dezer zwaarden was door de Pnihings gesmeed, daar dezen die kunst niet verstaan, maar zij waren afkomstig van de Longglats, die wat lager aan de rivier wonen; de gevesten verdienden ook alle opmerkzaamheid, want hunne grillige vormen wezen alle op hunnen oorsprong uit het land der Kĕnja.

Ook van zijn liefhebberij voor de jacht getuigde de woning van het hoofd, in de eerste plaats door het drietal honden, dat zich opgeschoten had in en bij den kleinen vuurhaard tegen den middenwand. Twee er van lagen los, een er van aan een ketting, maar alle drie legden een gunstige getuigenis af van de aan hen bestede zorgen, in de eerste plaats door de welgedaanheid hunner vormen en hun gladde huid. Met voldoening wees de meester mij op het voortreffelijk uiterlijk zijner jachtgezellen, wier verschillende bijzondere hoedanigheden op herten- en zwijnenjacht hij met genoegen opsomde.

Ik meende hier niet op de beste plaats te wezen, om goede zwaarden te koopen en reageerde niet op de lichte aanduiding, om er op een te bieden; maar later in het land, waar de bevolking ze zelf maakt, bood zich nooit zulk eene goede gelegenheid aan.

Evenals in Pĕnanei gelukte het mij spoedig, op goeden voet te komen met de aanwezige inwoners van het huis en ook hier baande ik mij den weg tot hunne goede gezindheid door allerlei kleine geschenken. De gebloemde zijde, die Akam Igau mij had doen bewaren als geschenk voor de hoofden hier, viel bijzonder in den smaak van Belarè. Een veel kostbaarder sarong van een bekende stof legde hij op zij voor eenige meters van deze onbekende, glinsterende zijde, van welke een soort van lange sjerp gemaakt werd, die hij bij mijn komst later telkens om zijn schouders droeg en naar het uiterlijk te oordeelen, anders zorgvuldig opgeborgen hield. Voor zijne vrouw en voor die van zijn broer Kaharon, leverde mijn voorraad een paar mooie middenstukken voor rokjes op; de overigen moesten zich tevreden stellen met tabak, zout en vingerringetjes, die echter blijkbaar zeer in den smaak vielen. Vooral in het uitdeelen van zout moest ik mij spoedig beperken.

Naar mijne Kajans spoedig hadden uitgevorscht, bezaten de

Pnihings aan den Boven Tjĕhan nog wat rijst, die zij konden verkoopen en zoo togen zij uit, om ten minste voor ons wat op te doen en zelf oebi te krijgen. 's Avonds van den eersten dag kwamen eenigen hunner terug met de boodschap, dat zij een langen weg den Tjĕhan op eerst de Pnihing-vestiging vonden en dat men daar katoen en zout genoeg bezat van uit den Moeroeng, maar dat de vrouwen zoo verlekkerd waren op de ringetjes met gekleurde glaasjes, dat zij daarvan nog wat meer wilden nemen. Zij vertrokken toen onmiddellijk weder en brachten inderdaad den volgenden dag voor ons Europeanen eene belangrijke hoeveelheid rijst mede in ruil voor wat ringetjes, die mij aan inkoopprijs geen twee gulden gekost hadden. Bovendien bezaten zij zelf voor eenige dagen voldoende sago en oebi.

Hoewel schoorvoetend, moesten wij drie dagen na onze aankomst zonder nadere kennismaking den stam der Pnihings verlaten, met de hoop echter bij Kwing Irang een geschikter verblijf te vinden, hoewel de geruchten daaromtrent nu juist niet gunstig luidden.

Even voor het vertrek bracht men mij een tegengeschenk van Bĕlarè en zijn vrouw, een eigen geweven mannenjasje, blauw en wit gestreept, omzoomd met rood doek en door de afwerking een keurig model van de handigheid der Pnihing-vrouwen. Men zeide mij toen, dat grondstof en kleuren alle zelf verbouwd werden of uit het bosch kwamen, maar later bleek, dat dit slechts ten deele waar was. Een belofte deed Belarè ons en wellicht door al hetgeen hij en de zijnen van mij genoten hadden werd dit een verzoek, dat inhield, de volgende maal langeren tijd bij hem te blijven, dan zou hij zorgen, dat wij naar hartelust verzamelen konden en ons gaarne met de zijnen naar de Mahăkam-bronnen vergezellen, om het land in kaart te brengen.

Naast dezen kregen wij nog een anderen troost en wel uit den Kapoewas in de aankomst van de goederen, die te Pontianak waren nabesteld. Vooral de chemicaliën voor photographie en voor het verzamelen op zoölogisch gebied, werden daardoor aangevuld en daarbij vergezelde een pak couranten en enkele brieven de zending, zoodat wij de brengers, achtergebleven 'Ma Soelings, voor hunne goede zorgen met vreugde goed beloonden.

Lang mochten wij evenwel niet wachten met ons vertrek, want naar beneden moest het nog een groot einde wezen tot aan de monding van den Bloeöe, in welken het Kajan-hoofd woonde. In de woning van Maleiers daar, zouden wij echter op dien vriend dienen te wachten; om deze niet al te laat te bereiken, droegen de Kajans al ons goed voor de zooveelste maal opnieuw in de booten en onder de algemeene belangstelling der bevolking staken wij tegen negen uur van wal.

De stroom droeg ons nu in een gedeelte van zijn dal, dat breeder was dan te voren en meer sporen vertoonde van vroegere bebouwing. Het beneden gedeelte van de heuvels langs de oevers verdween hier niet meer onder het kleed van oerbosch, maar onder een meer lichtgroene bedekking van jongere boomen en struiken, die blijkbaar nog niet zoo heel lang op oude ladangs stonden. Hooger op staken de reuzenkruinen van eeuwenheugende boomen naast elkander in de hoogten en maakten als een donker groen gecapitoneerd kleed een scherp onderscheid met de jeugdiger, lichter groene, meer gelijkvormige bedekking beneden. Het jonge bosch bestond ook meer uit enkele soorten boomen, in equatoriale bosschen eene bijzondere eigenaardigheid in vergelijking van de menigte soorten, die men in een oud bosch naast en door elkaar vindt staan.

Beneden Bĕlarè bestond de rechteroever geheel uit kalkrotsen, die door het water in overhangende gewelven veranderd waren en in het klein op allerlei wijzen waren uitgespoeld. Allermerkwaardigst evenwel vertoonde zich het gezicht op een meer dan 200 M. hoogen kalkwand, die door de rivier vroeger ondermijnd, nu voor een gedeelte naar beneden stortte en een doorsnede weergaf van den kalkrug, de Liang Hĭkup, die hiermede eindigde. Nog lagen aan den voet de groote steenmassa's in de rivier en legden getuigenis af van hare aanhoudend zacht wrijvende werking op de metaalharde rots. Hoog tegen den rotswand, even onder de bedekking met struikgewas, zochten een 20 apen een veilige slaapplaats; met behulp van lianen klommen zij boven den afgrond naar beneden buiten het bereik van al hunne vijanden, zelfs van den Mahăkam-mensch, die hem daar met zijn blaaspijp niet kon treffen. Wat lager aan den rechter oever voeren wij voorbij de laatste Pnihing-vestiging, een

II, 26.
Liang Hikup.

verscheidene honderden meter lang huis, naar het uiterlijk te oordeelen slecht gebouwd onder de twee jonge hoofden, Erang Paren en Tingang Kohi. De menschen van dit huis woonden indertijd het meest westelijk aan den Mahăkam en op hen was de bala of krijgstocht van 1885 gemunt. Hen trof de inval het ergst; zij zouden, volgens het verhaal, aan dooden en weggevoerden niet minder dan twee derden der hunnen verloren en nu eerst weer een huis gebouwd hebben, na een jarenlang verblijf aan de zijrivier lager aan den Mahăkam, waarheen zij vroeger vluchtten.

's Middags bereikten wij de Bloeöe-monding en verscheidene Maleiers in hunne beste kleeding ontvingen ons en verspilden hun kruit in welkomstschoten. Op bevel van Kwing Irang, van wien deze menschen geheel afhankelijk zijn, had men de helft van een groot huis voor ons in orde gemaakt, den vloer met matten belegd en zoo konden wij er dadelijk in. Terwijl de goederen eerst den wel 15 M. hoogen oever op en daarna in het nog hooger gelegen huis werden gedragen, hernieuwde ik de kennismaking met Obet Aging, een Kajan Dajak van den Mendalam, en sedert lange jaren overgegaan tot den Islam. Hier woonde hij met zijne Kajan-vrouw en kinderen maar had bij mijn verblijf aan den Mendalam, daarheen een handelstocht ondernomen, waarbij de andere deelgenoot zonder zijn voorkennis er 's nachts met alles van door gegaan was en zoo stond hij toen, berooid en wel, te wachten op eene gelegenheid tot terugkeer. Van hem kreeg ik toen vele geruststellende berichten van den Boven-Mahăkam en daar hij overigens ook blijken gaf van een betrouwbare persoonlijkheid te wezen, zoo bouwde ik daarop mijne plannen voor dezen tocht.

Onmiddellijk na onze aankomst vertrokken eenige mannen naar den Bloeöe, om het hoofd te verwittigen, en onder de hand richtten wij ons in de beschikbare ruimte zoo goed mogelijk in. De klamboe's op de matten naast elkaar, daarvóór als een afscheiding van de Maleische ruimte, onze goederen. In het huis woonde nog de eigenaar met zijne vrouw en een meisje benevens een Maleier, die van uit den Kapoewas hier was komen handelen en nu op het punt stond met kostbare waren daarheen terug te keeren. Zijn voornaamste eigendommen bestonden in twee oude tempajans van den Beneden-

Mahăkam, welke hij zich voorstelde te brengen naar de Batang-Loepar-stammen aan den Batang Rĕdjang; verder een paar horens van den rhinoceros, die door de Chineezen naar de grootte met 100 tot 150 dollar betaald worden, benevens twee pikoel gĕtah pertja. Voor het vervoer had hij een paar Kajans van den Bloeöe en twee Maleiers aangeworven, maar hij stelde nu zijn vertrek nog een paar dagen uit tot ons wederzijdsch voordeel. Hij moest naar den Kapoewas mijn eerste bode wezen en daarvoor moest ik heel wat afschrijven en verder droeg ik hem op, zich te belasten met de kist steenen, die wij aan de monding van den Boelit in het bosch geplaatst hadden. Voor deze diensten beloonde ik hem met het gebruik van twee onzer booten, die aan den pangkalan Mahăkam lagen, hetgeen hem daar heel wat tijd en moeite bespaarde. Hij hield zich goed aan de afspraak en bij mijn terugkomst in Batavia vond ik mijne steenen door bemiddeling van de ambtenaren van het binnenlandsch bestuur, op 't Koningsplein aldaar terug.

Nu gold het echter zoo spoedig en volledig mogelijk te schrijven, en de twee eerste dagen waren daaraan dan ook geheel gewijd. Gelukkig kon ik bepaalde plannen voor de eerste maanden melden, want 's avonds, lang nadat wij ons ter ruste begeven hadden, kwam Kwing Irang nog aan, maar nam zijn intrek in het aangrenzende huis van den Maleier Oetas, die van den Moeroeng afkomstig, met een nicht van het hoofd getrouwd was. Het denkbeeld, dat de beslissing omtrent ons al of niet blijven zoo na was en tevens het onderhoud met den persoon, die in officiëele verslagen en verhalen van uit dit gebied zulk een groote rol gespeeld had, werkte verontrustend op mij en ondanks de kalme omgeving in onze woning, waar alles sliep, lag ik ongewoon langen tijd wakker.

's Morgens scheen Kwing Irang echter ook nieuwsgierig te wezen, ten minste nauwelijks had ik mij gekleed, of er kwam een boodschap, dat hij mij ontmoeten wilde. Dat wenschte ik ook, en zoo werden er twee vouwstoeltjes tegenover elkaar gezet en kort daarop daalde een rij mannen uit het huis naast ons en besteeg onze boomtrap. Degeen, die het eerst zijn hoofd boven den vloer in de deur stak, kondigde zich aan met een zwart mutsje, voorzien van breeden gouden rand, waaronder een oudachtig mager gezicht met sterk

ingevallen wangen, kleine, maar rustige oogen en een rechten neus. Naar het gulden autoriteitsteeken, dat hij alleen droeg, moest dit Kwing Irang wezen en toen hij naar mij toekwam, bleek mij uit de gemakkelijkheid van zijn optreden, in tegenstelling met het stijve zijner volgelingen, dat het groote hoofd voor mij stond. Ik ging hem een paar passen te gemoet, gaf hem een hand en noodigde hem uit, op Demmeni's stoeltje voor mij plaats te nemen, wat den teruggetrokken inlander een uitroep van verrassing ontlokte. Bij zijne samenkomsten met den Sultan van Koetei en in Sĕrawak was hem dit blijkbaar nog niet overkomen, wat mij ook hieruit duidelijk werd, dat hij bij het plaats nemen met zijn zetel dreigde om te vallen. Mijn toeschieten voorkwam echter het ongeval en zoo bleven wij een enkele minuut tegenover elkaar zitten, om eerst met de oogen kennis te maken. Wat mij betreft, deed ik dat met genoegen en naar hij mij later vertelde, hij evenzoo.

Minder dan zijn gezicht droeg zijn lichaam de sporen van ouderdom: hij scheen iemand van een 50 jaar, tenger gebouwd, goed gespierd, en met een lichte neiging tot welgedaanheid. Zijne kleeding getuigde van netheid: een blauw katoenen lendedoek bedekte de geheele lendenstreek in talrijke windingen, waarover het rotankoord van een zwaard met fraai wit gevest hing en een enkele halsketting vormde het eenige sieraad, dat hij aan had. Onder zijne loshangende haren droeg hij dunne zilveren ringen van een 5 cM. doorsnede in de lang uitgerekte oorlellen; van tatoueering vertoonde de huid echter geen spoor.

Even vrij als zijn optreden was zijn houding op den stoel en de goedmoedige uitdrukking van zijn gezicht, vervulde mij met goede hoop omtrent de mogelijkheid, om het met hem eens te worden.

Na het bevredigen onzer wederzijdsche nieuwsgierigheid vertelde ik hem, van den Kapoewas gekomen te zijn, om land en volk met de planten en dieren te bestudeeren en dat het mij aangenaam zou wezen wanneer hij mij wilde helpen. Volgaarne verklaarde hij zich daartoe bereid, maar in een anderen zin, als in mijne bedoeling lag: in verband met den hoogst moeielijken tijd van voedselschaarschte en met zijne zeer kleine vestiging diep in den Bloeöe, ried hij mij aan een dag of tien te blijven, waar wij ons nu bevonden, dan zou

hij met zijne mannen en booten afkomen, om ons naar Bang Jok in de watervallen te brengen.

Terwijl zij eerst het zaaifeest vierden, leden nu reeds vele huisgezinnen van zijn stam gebrek en het zou hem onmogelijk wezen voor mij en de mijnen voedsel in den omtrek te vinden gedurende langeren tijd. Wat hij niet zeide, maar dat wellicht in zijn raad ook een groote rol speelde, bestond in de verantwoordelijkheid, die hij op zich nam, om in te staan voor de veiligheid van Europeanen, wier handelingen hij niet in zijn macht had.

Hier gold het nu spoedig een beslissing nemen, om hem ten minste eenigszins in mijne plannen te doen treden. Ten einde de opgenoemde bezwaren zooveel mogelijk te gemoet te komen, verklaarde ik te begrijpen, dat de voeding van veel menschen niet mogelijk zou wezen, maar genegen te zijn, alle Kajans van den Kapoewas weg te zenden en met ons zessen voor één maand bij hem in den Bloeöe te willen komen. Mijn oorspronkelijk voornemen van drie maanden bracht ik tot één terug, om het onuitgesproken verantwoordelijkheidsargument zijn belang te ontnemen en hem meer vertrouwen te doen krijgen in mijn verder aanbod, om mijn rijst te doen koopen bij nabijgelegen stammen. Dit onthief hem tevens van de nu te zware verplichting, om voor ons onderhoud te zorgen.

Daarbij gaf ik bepaald te kennen, dat wanneer ik verplicht zou wezen, om nu verder te gaan, dit mij ten zeerste zou tegenvallen en het doel van mijn tocht met een verblijf van tien dagen niet gebaat was. Tot mijne verrassing bemerkte ik veel belangstelling zijnerzijds voor dit laatste argument, toen waarschijnlijk reeds een uitvloeisel van den innerlijken wensch, om met de Nederlanders op goeden voet te komen.

Na eenig beraad stemde hij in het verblijf van een maand toe, maar ik hield mij overtuigd, dat wij met voorzichtigheid te werk gaande, hem en de zijnen aan ons zouden kunnen wennen en dan een langere vestiging geen bezwaren zou opleveren. Wegens de zaaifeesten met hun verbodstijd, moesten wij echter nog zes dagen in dit huis blijven, dan zou hij ons zelf komen halen; in dien tijd bouwde hij ons een net huisje tevens.

Met de genomen beslissing scheen hij nog al ingenomen, ten

minste het gesprek over allerlei, vlotte daarop in recht opgewekten toon en ik deed daarom mijn best, om zijne belangstelling met platen en geweren gaande te houden. De laatste boezemden hem vooral belang in, maar het scheen, dat onze eerste kennismaking niet zonder bijzondere gebeurtenissen zou afloopen, want terwijl ik hem het mechanisme van een onzer Winchester repeteergeweren liet zien, sloeg de haan over en ging het schot onverwacht af, hetgeen eene niet geringe ontsteltenis te weeg bracht. De kogel sloeg gelukkig slechts een gat in het dak en toen niemands huid bleek beschadigd te wezen, behielden allen hunne plaatsen. Gelukkig bezat mijn nieuwe vriend een groote mate van bedaardheid en had nauwelijks de kalmeerende woorden zijner volgelingen noodig, die zich nu voor het eerst in ons gesprek mengden. Alleen de Maleier Oetas had zich een enkele maal verdienstelijk gemaakt, om als hij meende, dat ik iets van Kwings meening niet verstaan had in het Boesang, mij dat in het Maleisch duidelijk te maken.

Recht vlotten deed het gesprek nu echter niet meer en daarom bood ik hem tot afscheid twee stukken tabak aan van ½ K. G. misschien en een paar K. G. zout, die ook hier zeer welkom bleken te wezen. Met zijne Kajan-volgelingen, blijkbaar andere invloedrijke personen uit zijn stam, vertrok hij daarop en voer na gegeten te hebben naar zijn huis terug. De Maleiers bleven achter, om het gesprek voort te zetten, maar met mijn gemoedsrust na de gunstige beslissing, deed mijn maag zich duchtig voelen en onze bezoekers verkeerden blijkbaar reeds lang genoeg onder de Bahau's, om onzen etenstijd niet te verstoren. Daarna bleef dus de gelegenheid om met Akam Igau te overleggen, die recht in zijn schik bleek te zijn met de genomen beslissing. Vooral het feit, dat hij niet verplicht zou wezen, om een twintigtal der zijnen bij mij te laten naar onze oorspronkelijke afspraak, onthief hem van de moeielijkheid, om dezen over te halen, hun reis naar het land der Kedjin te onderbreken. Hoewel wij ons de mogelijke bezwaren van een alleen achterblijven niet ontveinsden, zoo scheen het vertrek van het escorte ons toch een zeer gewenschte bevrijding; vooral in de laatste dagen hadden zij op nieuw hunne vraaglust lastig botgevierd en het langdurig samenzijn en de zeer groote diensten, die zij ons bewezen hadden,

maakten het sparen van onzen voorraad tegenover hen dubbel moeilijk. Bovendien gaf mijn verblijf onder hen aanleiding tot zooveel vrijheid in hunne handelingen, dat hunne aanwezigheid in den beginne onder ruwe en onbeschaafde stammen al te aanstekelijk had kunnen werken. Vandaar dat ook wij, hoewel overtutgd van hunne verdienste, hun besluit, om reeds den volgenden dag de rivier verder af te gaan, om dit land van schaarschte te ontvluchten, moesten op prijs stellen. Al mijne booten op een nieuwe na, gaf ik hen voor de reis en bovendien een gedeelte van het hun nog toekomend loon, dat anders achtergelaten was bij den contrôleur van Poetoes Sibau.

De reis naar de Kĕnja of Kĕdjin beloofde voor mij als middel om inlichtingen te krijgen voor een lateren tocht, van groot belang te wezen en gaarne ging ik op den voorslag van Akam Igau in, om hem voor den vorst aldaar Amoen Koeling, een paar geschenken mede te geven als bewijsstukken, dat hij van mij kwam. Trouwens het repeteergeweer, dat ik hem als hoofd van mijn gezantschap indertijd ten gebruike had afgestaan en hem nu liet behouden, bewees dat genoeg. Welk een doorzicht de snuiter had en hoe bij hem ook belangstelling in een naverwanten stam ontbrak, toonde hij mij den morgen van het vertrek; wij namen afzonderlijk afscheid en daarbij wenschte hij mij veel voordeel van mijn verblijf bij Kwing Irang; het was maar goed, dat zij weggingen, voegde hij er bij, de menschen aan den Bloeöe waren anderen dan de zijnen en zouden, niet door hen voorgelicht, gemakkelijker te behandelen wezen.

Zoo bleven wij met een gevoel van verlichting achter en toen door den Maleischen handelaar Abang Bè ook onze brieven even daarna den Mahăkam weer opgevoerd werden, kregen wij tijd ons te wijden aan onze goederen en aan onze omgeving. Hiervan vertelden ons de Maleiers zooveel, als wij maar weten wilden en onze gastheer, die met zijn Kajan-vrouw Boering, den geheelen dag in dezelfde ruimte zat en door zijn blindheid niet veel werken kon, muntte daarin uit. In de eerste dagen van mijn verblijf gelukte het mij Boering van een intestinale aandoening te genezen, die van malaria afhankelijk haar reeds maanden lang hinderde; onze aanwezigheid

was daardoor geen last in huis. De man zelf was moeilijker te helpen, want een slecht genezen wonde aan den arm en een dito beenbreuk maakten hem hulpeloos, terwijl zich op het eene oog, dat hij nog over had, staar ontwikkelde. Onder de verhalen, hoe hij in zoo'n treurigen toestand gekomen was, boezemde mij die over een Bahau-geneeswijze, op zijne oogen toegepast, het meeste belang in. Evenals de meeste bewoners van Centraal-Borneo leed ook hij vroeger aan granuleuze oogontsteking; toen kwam er een jaar of tien geleden van de streek beneden de watervallen een Bahau, die een grooten naam bezat in het genezen van die aandoening en Kwing Irang gaf dezen een belooning, om drie ernstige lijders te genezen, waarvan mijn gastheer Idit er een was. Naar de Bahau vertelde, openbaarde een geest hem in den droom het middel, door hem in het oor te fluisteren, dat men daartegen de binnenhuid van het ooglid moest wegsnijden. Daarmede begon hij dan ook met veel ijver, waarbij het bloed over het aangezicht stroomde en de patienten veel pijn leden zonder echter veel baat te ondervinden van de behandeling, want een van hen stierf aan de gevolgen, de tweede verloor geheel zijn gezicht en Idit hield slechts een oog over, dat hem nu ook begon te begeven.

Onder de velen, die mijne hulp inriepen voor hunne kwalen en onder de hand ook een beroep deden op mijne goedgeefschheid, zag ik zeer vele oogzieken en lijders aan malaria en luëtische aandoeningen. Dezelfde ziektevormen als aan den Kapoewas, slechts in heviger graad en de laatste in schrikwekkende hevigheid.

Mijne wijze van met die allen om te gaan, scheen in strijd te komen met de gevoelens van onze gastvrouw Boering, want zij stelde in, dat ieder, die medicijnen kwam halen, daarvoor wat pisang, eieren of een kip moest geven. Dat verraste mij niet weinig, daar men aan den Mendalam nooit op dat denkbeeld scheen gekomen te wezen en later, toen al die kleinigheden als opbrengst van mijn praktijk onder de Kajans niet weinig tot ons dagelijksch onderhoud bijdroegen, kon ik haar dikwijls in mijzelf voor dat initiatief danken.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Verblijf bij Kwing Irang.

Den 30sten Augustus zouden wij juist een heuvel bestijgen, om onze omgeving eens wat beter te overzien, toen Kwing Irang met booten bij ons aanlegde voor het overbrengen van ons allen naar den Bloeöe. Daardoor viel ons tochtje in het water, doch voor het vertrek behoefden wij ons niet te haasten, omdat de Kajans van Kwing eerst nog moesten eten, eene aangelegenheid, die altijd met den meesten ernst wordt afgedaan.

In plaats van zijne oude raadslieden, vergezelde nu een twaalftal jongelui hun hoofd en naar hun uiterlijk te oordeelen, beloofden zij ons in eene aangename omgeving te zullen voeren. Allen waren slank, maar niet lang opgeschoten, goed gespierd, maar geen van allen zeer krachtig gebouwd; hun breede witte hoofddoek van boomschors en de in vele windingen omgedraaide lendedoek van donkerblauw katoen maakten een zeer netten indruk, welke niet verminderde, toen zij vlug onze goederen in de verschillende booten droegen en twee aan twee in hunne booten staande, ons eerst met een vlugge wending uit den snelvlietenden Mahăkam in den stillen Bloeöe brachten.

Hier heerschte weer spoedig de stilte van het bosch om ons heen in een door de oeverboomen gevormd schaduwrijk, reusachtig berceau. Een paar stroomversnellingen kostten wat inspanning, en een waterval, de Kiham Mali, een keer overdragen der goederen; maar reeds na een uur verzamelden zich alle prauwen bij een landtong, om gezamenlijk den tocht naar Kwing's huis te voleindigen. Hij zelf in een klein niet beladen bootje gezeten, had zich eerst

II, 35.

De vestiging van Kwing Irang in den Bloeöe. Het huisje der expeditie achter de loopplank in het midden.

overtuigd, dat alles naar wensch ging en daarna zich vooruit gespoed, om onze komst aan de zijnen te melden. Nu ontving hij ons aan de trap zijner woning in eene afzonderlijke ruimte, die daarvoor bestemd scheen; een 15 M. breed en een 6 M. diep had men deze ontvangzaal of awa' voor het huis tegen de groote steunpalen aangebouwd zoo, dat het dak zich over beide heen voortzette.

Zooals Kwing Irang reeds vertelde, droeg zijne residentie door het gebrekkige der bouworde geheel het karakter van een tijdelijk verblijf en de reeks verlaten en bouwvallige woningen, die zich aan weerszijden uitstrekten, getuigden van de juistheid zijner verdere bewering, dat slechts weinige gezinnen meer bij hem woonden. De overigen hadden allen, gedwongen door de afgelegenheid van geschikte ladanggronden, bij deze hunne woningen gebouwd.

Voor ons richtte hij een houten huisje op van 7 bij 5 M. op twee meter hooge palen naast den weg, die van zijn huis naar de rivier voerde. Voor ons allen en voor werkruimte was het wel veel te klein, maar de verlaten woningen leverden de volgende dagen voor botanische, zoölogische en photografische werkzaamheden gelegenheden op, zooals wij ze aan den Boven-Mahăkam niet beter konden wenschen. Het bouwen van een keuken er naast maakte de nieuwe woning voor mij alleen en om er te eten echter zeer geschikt. Daar vonden de onmiddellijk noodige goederen een plaats onder de tafel, die ik had laten samenstellen uit een reusachtig stuk hout van 1,75 M. in het vierkant en 5 c.M. dik. Er bovenop kon ik aan de eene zijde mijn apotheek uitstallen, aan de andere insecten, doozen en kistjes met ruilartikelen, zonder de noodige werk- en eetplaats te veel te beperken.

Bij onze aankomst waren velen samengestroomd, om ons van verre en van nabij te bekijken en tegen den avond kwamen nog verscheidene gezinnen met vrouwen en kinderen in booten van hunne rijstvelden. Wij troffen het namelijk, dat den volgenden dag voor de tweede en laatste maal de maskerdans bij gelegenheid van het noegal of zaaifeest zou gehouden worden en dat trok een groot deel der bevolking naar dit vergaderpunt.

Reeds des avonds hielden de jonge mannen zich bezig met wapendansen, dat in de awa' tot diep in den nacht voortduurde, afge-

wisseld met ngarāng een soort van recitatief, dat door een reeks achter elkaar stappende en stampende jonge mannen en vrouwen wordt opgedreund, onder begeleiding van een zwaar neerkomen van den voet op den planken vloer, aan het begin van iedere nieuwe maat.

Wel ontwaakten wij daardoor telkens, maar het kalmeerend idee van nu toch vooreerst niet meer verder te moeten trekken, sloot ons spoedig de oogen weder en den volgenden morgen vermaakten de jonge mannen zich reeds luide met het balspel voor onze woning, toen wij naar buiten traden. Voor ons aan de overzijde van den houten weg werd een plaats vrijgehouden, om er spelen en hanengevechten te houden, welke door den invloed van het binnenlandsch bestuur aan de benedenrivieren niet meer in zwang zijn, in de bovenlanden echter nog tot de voornaamste vermaken der hoofden behooren. Op dezelfde wijze wierpen de jonge mannen met tollen van denzelfden vorm als aan den Mendalam, vereenigden zich echter in veel grooter getale dan daar.

Wat later bleven slechts de jongeren over en begaven de ouderen zich naar beneden aan den Bloeöe in het bosch, om zich daar uit te dosschen voor hun maskerdans. Zij verborgen daarbij hun lichaam geheel in uitgerafelde pisangbladen, die in tweeën gesneden volgens den middennerf strooken leverden, met welke armen en beenen en de romp tot aan den hals toe omwonden werden. Fraai afgewerkte houten maskers, die door hun grootte en door hun nette beschildering gunstig bij die van den Mendalam afstaken, droegen zij vóór het gezicht onder een met vele veeren versierden strijdhoed. Zoo verdween de geheele persoon met handen en voeten onder de groene massa, welke volgens de Kajans eerder koel dan warm moest wezen. Om tien uur ongeveer kwamen zij allen terug en begonnen op de maat van een gong een dans op het vrije veld voor onze woning, dat ook door de aanwezigen in de awa' geheel overzien werd.

Bijzonder troffen wij het, dat men nog niet zoo met angst voor het photographeeren bezield was als later, want de zoon van het hoofd hielp zelf mede, om Demmeni in staat te stellen opnamen te maken, waaraan wij eenige onzer belangwekkendste resultaten te danken hebben. Had de gewoonte geëischt, dat men als aan

II, 36.

Tolspel der Kajans, waarbij de tweede speler den tol van zijn voorganger tracht uit te werpen.

II, 36.

Geestendans der jonge mannen van de Kajans aan den Bloeöe bij het zaaifeest.

II, 37.

Dans der vrouwen van de Kajans aan den Bloeöe bij het zaaifeest.
Hoedō adjāt der getrouwde vrouwen. Mannencostuum der jonge meisjes.

II, 37.
Dans der Kajans.
Spotternij op het leven der Poenans.

den Mendalam in huis danste, dan zou het maken van photographieën ondoenlijk geweest zijn, want hen doen stilstaan was onmogelijk en dus moest de zon bij de moment-opname helpen.

Later zette men den dans in de awa' voort, waarheen wij ons nu ook onder de verzamelde menigte toeschouwers begaven; daar bewogen de gemaskerden zich in een rij achter elkaar door de langwerpige ruimte evenzoo op de maat van de gong, terwijl zich in het midden naar mijn eersten indruk drie kokette jonge mannen niet gemaskerd en met lendedoek en hoofddoek gewapend, daartusschen bewogen. Het duurde een tijdlang voor ik hen als jonge meisjes herkende, die hunne rokjes op de wijze van lendedoeken opgebonden hadden, een zwaard daarover aangedaan en een hoofddoek van witte boomschors opgezet. Kort daarop deden nog andere gedaanten haar intrede en wel verscheidene „hoedö adjät," zooals ik ze vroeger ook onder de Mendalam Kajans zag. Dit waren de twee vrouwen van het hoofd en enkele anderen; met de drie meisjes begaven zij zich ook naar beneden en gaven daar weer een gelegenheid voor het doen van opnamen.

Na haar vertoonden andere jonge mannen een persiflage op het leven der Poenans, de zwervende stammen uit het bosch. Zij overdreven den voorzichtigen, sluipenden gang dezer jagers op hunne krijgstochten, terwijl hunne lichamen met roet en kalk waren uitgemonsterd onder een strijdkostuum van een klapperdop met veeren als strijdmuts, een oude mat als krijgsmantel en oude zwarte bamboes voor pijlkoker en blaaspijp. Hun voorstelling was niet onverdienstelijk en in ieder geval gaf het te zien, dat het sluipende in de beweging van den Poenan en hun dikwijls slechte uitrusting, den Kajans het meest opvielen.

Onderwijl namen, na zich goed vermoeid te hebben, alle met maskers en pisangbladeren vermomden voor ons plaats op den vloer van de awa', als even zoovele groene bladerhoopen met een groot masker er op. Van deze gelegenheid maakte Kwing Irang gebruik, om aan hen en door hen aan den stam bij monde van een der mantri's bekend te maken, dat wij aangekomen waren, om hen te bezoeken, dat wij niets kwaads tegen hen in het schild voerden en dat hij van allen verwachtte, dat zij ons zouden helpen en niets

tegen ons ondernemen. Een goedmoedig gebrom of gebrul steeg uit die groene massa's op en de maskers bewogen zich op welsprekende wijze bij de laatste veronderstelling ontkennend heen en weer, welke pantomime geruststellend genoeg voor ons uitviel. Daar hun geheele voorstelling eene nabootsing was van de sterk behaarde kwade geesten en deze volgens de overlevering niet spreken kunnen, was dit aan alle deelnemers verboden.

'sMiddags na afloop verdween de eene schuit na de andere, volgeladen met geheele huisgezinnen, die naar hunne rijstvelden terugkeerden, om zich met alle kracht aan den rijstoogst te wijden, op welke al hun hoop gevestigd was.

Jammer genoeg voor hen duurde het rijpen van de rijst nog vele maanden en hoe groot de schaarschte was, bleek mij reeds den volgenden dag, toen Kwing er op aandrong, dat ik eenige mannen naar de 'Ma Soelings zou zenden voor het inkoopen onzer rijst. Een vroegere kennis van hier, dien ik in 1894 aan den Mendalam eens diensten bewezen had, bood zich aan voor deze onderneming, welke hem acht à tien dagen zou kosten en een groot gat in mijn voorraad ruilmateriaal dreigde te maken. Onder de belangstellende blikken der Kajans werden pakken rood flanel, katoen, fraaie groote kralen en ivoren armringen geopend en van alles wat ingepakt, om aan de eischen of zwakke zijden der 'Ma Soelings te kunnen voldoen. Illusies over goedkoope rijst zette ik trouwens reeds lang op zijde, want ook bij de naburige stammen moest schaarschte, zoo geen gebrek heerschen.

Het bleek, dat men de rijst ongeveer berekende tegen *f* 2.50 de maat, die misschien een 6 K. G. inhield. Velen wilden echter geen geld aannemen en daarom leenden de verschillende ruilmiddelen zich zoo goed, van welke enkele soorten kralen ongeëvenredigd veel waard bleken te wezen. Een hier nieuwe soort gestreepte kraal (kelam hoedjok) betaalde men een paar jaren geleden aan den Beneden-Mahákam met een halven gulden per stuk; toen ik die met honderden te gelijk vertoonde, bracht dat een groote opschudding te weeg; ieder wilde zien en aan uitroepen van verrassing ontbrak het niet.

Tot mijn genoegen kon ik hieruit opmaken, dat mijn keus van

II, 38.

Bo Ino.

Gegoede vrouw der Bloeöe Kajans, met rijststamper en wan.

II, 38.
Het voordragen van zangen, de overleveringen van den stam behelzende.

II, 39.
Barito Dajak.

handelsgoederen niet verkeerd geweest was en vooral later, toen zuinigheid een hoofdvereischte werd bij het inkoopen van levensmiddelen en de werkelijke waarde mij duidelijk bleek, bevestigde zich dat nog meer.

Om de verkoopers tot matige eischen te brengen, moesten zij altijd in de meening verkeeren, dat de voorraad op het punt stond, uitgeput te geraken. Daar echter iedere kleinigheid betreffende ons onmiddellijk de rondte deed, kostte het mij heel wat moeite in den beginne een heelen koffer en later hier en daar een pakje kralen aan hunne waakzaamheid te onttrekken. Noodzakelijkheid kweekt echter bijzondere deugden en kunsten en tot slot kon ik een gevoel van voldoening niet onderdrukken, van zeven maanden uitgekomen te zijn met hetgeen eerst voor twee à drie maanden bestemd werd.

Nu gold het echter om te beginnen, om het dagloon vast te stellen van de mannen, die voor mij rijst zouden koopen en daar ik hier niet meer met dollars à *f* 2.— kon betalen, welke voor *f* 1.30 te Singapore ingekocht waren, zooals aan den Kapoewas, zoo meende ik reeds tevreden te kunnen wezen met hunne toestemming om drie dagen voor *f* 2.50 per persoon mij te dienen. Vroeger, toen men nog veel met Sĕrawak handelde, zagen de Bahau's hier liever dollars, nu echter de Beneden-Mahăkam hun bron van zout en tabak uitmaakte, eischten zij betaling in Nederlandsche rijksdaalders; daar was wel op gerekend, maar voordeelig vond ik het niet.

Toen Kwing zag, dat een dergelijke manier van handelen voor de zijnen niet onvoordeelig uitkwam, deed hij mij nog een anderen man aan de hand, om op rijst uit te gaan en daar ik later in den tijd nog duurder zou moeten inkoopen, zoo trad ik in zijnen voorslag en gaf ook aan dezen Sorong, een ongeveer gelijke hoeveelheid ruilmiddelen mede. De donkere schijf op de kuit van dezen man getatoueerd deed hem onmiddellijk als een Barito Dajak kennen en op mijn navraag kwam uit, dat hij in zijn jeugd door de Kajans aan den Kahajan geroofd was en sedert onder de lijfeigenen van den stam opgenomen bleef. Overigens kon hij zich over zijn lot niet beklagen, want hij was een der twee, aan welken Kwing Irang de onderhandelingen toevertrouwde met ver afgelegen landstreken, zooals Koetei en Serawak. Op dergelijke tochten gelukte

het hem door handel tot een zekere welvaart te komen en hij was in het bezit van een der mooiste vrouwen van den stam en tien kinderen. Wanneer het hoofd zelf naar andere stammen op reis ging, vergezelde hem altijd een dezer twee mannen als woordvoerder. Sorong was meer de Sĕrawak-specialiteit, de tweede, Anjăng Njahoe bezocht in den regel den Beneden-Makăham.

Na het afdoen van deze gewichtige aangelegenheid richtten wij ons in voor ernstigen arbeid, voor welken vooral de zoölogie en de botanie bepaalde eischen stelden, in de eerste plaats wat betreft de gelegenheid tot drogen van het verzamelde, maar in de tweede plaats aangaande hulp voor het verzamelen. De verlaten huizen hielpen ons uit de eerste moeilijkheid, door de tweede kwamen wij min of meer in strijd met Kwing Irang. Als overal zoo ook hier had het hoofd noch de macht, noch den lust om bevelend in den stam op te treden en zoowel de veldarbeid als hun ongewoonte om voor anderen uit hun gewone bezigheden te treden, weerhield de Kajans, om geregeld bij ons te komen werken voor een inderdaad hoog loon. Door de overredingen van het hoofd, dat zich inderdaad alle moeite voor ons getroostte, onttrok nu eens de eene, dan weer de andere jonge man zich aan zijn werk, om te gaan planten zoeken of mede te gaan jagen; maar er op rekenen konden wij nooit, zoodat de ons toegestane tijd van één maand niet zoo heel veel beloofde op te leveren.

Voor den stam dreigde trouwens een moeilijke tijd, want zoodra het noodigste bij het zaaien afgedaan zou wezen, drong het gebrek aan rijst de meeste mannen en zelfs geheele huisgezinnen om ter verkrijging van sago naar de vrij ver afgelegen bergen te trekken, waar sagoboomen (Eugesonia tristis) te vinden waren en die tot het Kajan-territorium behoorden. Het geheele bekken van den Boven-Mahăkam was verdeeld onder de daar wonende stammen en op het gebied van den een mocht geen lid van den anderen producten uit het bosch weghalen, ladangs aanleggen of visch uit de rivieren vangen. Deze laatsten waren in den regel de grenzen, binnen welke de stam, nu eens hier, dan weer daar gedurende een tiental jaren en meer, zijne lange woning bouwde.

Het verkeer met de huisgezinnen, welke in onze nabijheid ver-

II, 40.
Lahei. Jong meisje van de Kajans aan den Bloeöe.

II, 41.
Anja Song, jonge vrouw der Kajans aan den Bloeöe, met hoed en roeispaan.

bleven, werd spoedig zoo, dat zij even gemakkelijk als in den Mendalam uit- en inliepen, aangetrokken door al het merkwaardige van onze witte huid, ons werken, de inrichting mijner hut en verder het eten, de goederen en de honden, dat alles voor hen vreemd bleek te wezen. Naast dezen legde nu eens deze dan weer die familie uit de verte aan, die eerst schuchter op een afstand, dan in mijne hut dat alles kwamen bezien en voor mij deze groote aantrekkelijkheid hadden, dat zij allerlei voedingsmiddelen ten verkoop medebrachten. In den beginne voerden zij nog wel eens kleine hoeveelheden rijst aan, maar dat hield spoedig op en werd vervangen door zoete aardappelen en sago, hier een meer of minder bruin vochtig meel, dat niet al te lang het bewaren verdroeg. Met het meeste genoegen zagen wij de kippen komen, die ons de eenvoudige tafel met een gebraad verrijkten, waarbij geen blikken behoefden geopend te worden. Geholpen door mijne inkomsten als praktizeerend geneesheer, genoten wij bijna twee maanden eerst van twee, later van één kip per dag met ons drieën, toen scheen de beschikbare voorraad bij den stam uitgeput te raken, ten minste, slechts nu en dan verscheen er later een op tafel. Een uitkomst voor ons menu bracht een voor mij nieuwe vinding op culinarisch gebied; het gebruik van tengkawang-vet in plaats van cocos-olie om te braden. Bij onze aankomst bezaten wij van de laatste nog een vrij aanzienlijke hoeveelheid, maar als een der weinige middelen, om de spijzen eenigszins smakelijker te maken, moest er veel gebraden worden en al spoedig met dit nieuwe plantaardige vet in plaats van cocos-olie, die bij de bevolking evenmin als cocosnoten zelf te verkrijgen is.

De Bahau's zelf verzamelen het tengkawang-vet door de vruchten van verschillende boomen der Dipterocarpeae fijn te stampen en met water uit te koken, waardoor de groote hoeveelheden vet uit die zaden bovendrijven. In bamboe gegoten stolt dit tot eene harde, licht geelgroene massa, welke jaren lang goed blijft en door de bevolking in stukjes bij de rijst gegeten wordt. Men kent het braden van spijzen niet, en zoo moest ik, nadat de eerste bamboes mij te koop waren aangeboden, het experiment in de keuken doen nemen. Behoudens een eigenaardigen, eenigszins zoeten geur, waar-

aan wij spoedig gewenden, voldeed dit inlandsche middel om te bakken even goed als cocos-olie, hetgeen ons, zoolang het nog te koop geboden werd, terughield van een Bahau-menu.

Het gebrek aan voedingsmiddelen van allerlei aard veroorzaakte in de maanden voor den oogst ook eene groote schaarschte aan vruchten. In dezen tijd van het jaar kwam ook hier niets anders voor dan pisang en papaja (Carica Papaja), maar om die te krijgen, moesten wij de eerste aan de hongerige menschen, de laatste aan de hongerige varkens betwisten.

In plaats van ander voedsel aten de Kajans hun pisang onrijp op; deze smaakt dan als een eenigszins wrange, zachte aardappel en schijnt voor een Dajaksche maag niet onverteerbaar te zijn. Uit vrees voor slechte gevolgen aten zij echter de vrucht van Carica Papaja niet, maar vooral in het huisgezin van het hoofd haalde men er iederen dag van den ladang, om, ook uit gebrek aan beter, in onrijpen toestand tot varkensvoeder te worden verwerkt. Hoewel de papaja, rijp geplukt, voor ons eene zeer gewenschte toespijs vormde, konden wij er slechts enkelen toe brengen, ze in kleinen getale aan de boomen volwassen te laten worden, zoodat ook vruchten lang niet altijd op onzen disch verschenen.

Overigens hielpen de bewoners van de huizen in de omgeving vrij goed in het verzamelen, wanneer zij dit te gelijk met hun gewone werk konden doen. 's Avonds, als de booten van de rijstvelden terugkeerden, brachten allen in bladen of in bamboekokers de insecten en kleinere dieren mede, welke zij dien dag bij hun werk vingen; veelal mochten dan de kinderen komen, om de vingerringetjes, naalden of kralen uit te zoeken, welke ik er voor gaf. Velen van hen en ook van de ouderen wisten evenwel zoo slecht een keus te doen, wanneer ze voor de doos met alle schatten stonden, dat ik ze, om tijd te winnen, zelf maar wat in de handen gaf; ook gewone handels-transacties moesten dikwijls op die wijze beëindigd worden, doch zoo, dat de verkoopers eerst een keer weggezonden werden, voor zij hun gedachten voldoende bij elkaar hadden, om tot een besluit te geraken.

Tot mijn leedwezen bleek het ook hier niet mogelijk, om kinderen of ouderen er toe te krijgen om zelfstandig voor ons insecten te

II, 42.

Een jonge vrouw der Bloeöe Kajans, zonder oorringen.

II, 13.

Jongens van de Kajans aan den Bloeöe.

gaan vangen; zoodra zij in 't gras voor het huis iets ontdekten, dat de moeite waard scheen, vingen zij het dadelijk, om er wat kralen of iets anders van hun gading, voor te krijgen, maar al spoedig vond ik onder het aangebrachte weinig nieuws en moest het dikwijls afwijzen, zonder ze tot een bepaald zoeken te kunnen bewegen. Slechts een enkele vrouw maakte daarop een uitzondering en telkens, wanneer zij op het veld ging werken, bracht zij het een of ander bijzonders mede.

Reeds op reis van den Kapoewas naar den Mahăkam leverde de aantrekking van de lamp op de vele nachtvlindertjes van het bosch ons het genoegen, om den rijkdom van vormen en kleuren onder dit gedeelte van de insectenwereld te bewonderen. Vooral de kleinere lieten zich onder het lichtkleurige dak lokken, waar zij uitrustten van hun verbijsterd rondfladderen, om een gemakkelijke prooi te worden van onze cyaankalium-flesch, wier wijde monding men slechts om het slachtoffer tegen het zeil behoefde aan te drukken, om het half bedwelmd op het papier of de watten op den bodem te doen vallen. Bij tientallen verzamelden wij dan de schitterend gekleurde schepselen, die zoo echter beter onbeschadigd te vangen dan te bewaren vielen, want ook een voorzichtig vouwen in papier deed dikwijls een deel van de schubjes der vleugels te loor gaan. Ieder gedeelte van het woud scheen eenige eigenaardige soorten te bezitten, want kwamen wij een dagreis verder, dan merkten wij onder de gewone telkens verscheidene ons nog onbekende, welke eerst na ons opbreken van die plaats ophielden zich te vertoonen,

Het mooiste exemplaar, dat zoo bij ons binnenvloog, herinner ik mij als een vlindertje van misschien 4 c.M. vleugelspanning, dat geheel van wit satijn gemaakt scheen, bedekt met een fijn borduursel in goud van arabesken en andere sierlijke figuren. Lang konden wij dit schoone dier bewonderen, daar het zich rustig op een plaats had neergezet, maar niet zoodra joeg de nadering van de flesch het op, of van kalmte was geen sprake meer en bij de vangst bleek het zoo beschadigd, dat het voor bewaren niet meer in aanmerking kwam.

Op de rijstvelden der Kajans schenen krekels en wantsen de hoofdmassa uit te maken, want vooral van de laatste vingen de

Kajans er zoovelen en van zooveel soorten, dat het vinden van een nieuwe tot op het laatst van ons verblijf een gewoon iets was. Niettegenstaande den hoogst onaangenamen geur, die vooral de grootere exemplaren verspreidden, verrukten zij ons telkens weer door den rijkdom van kleuren, welke hun lichaam versierde. In het bijzonder vertoonden zij een sterken metaalglans over alle deelen en daar deze goed bestand bleek tegen drogen en conserveeren in vloeistof, vormden zij spoedig een glanspunt onzer verzameling.

In de onmiddellijke nabijheid van de Kajan-vestiging vonden noch de jagers, noch de botanische verzamelaars het oerbosch zoodanig, als zij dat voor een gunstigen uitslag hunner pogingen wenschelijk achtten; vooral voor de jacht leende zich het dichte kreupelhout op de oude rijstvelden zeer weinig, zoodat ook in dat opzicht de opbrengst niet aan de verwachtingen beantwoordde.

Zoo kwam als vanzelf het plan op, om een betere gelegenheid zelf in het oorspronkelijke bosch op te zoeken; daar zou allicht meer voor onze verzamelingen te vinden wezen en konden wij er in slagen, om een zeker aantal mannen mede te krijgen, dan moesten deze zich gewennen vooreerst aan onze tegenwoordigheid en verder aan het verzamelen voor ons. Zoo zij eerst een zekere som uitbetaald kregen, zouden zij misschien later nog meer wenschen te verdienen. Op mijn voorstel ging Kwing Irang dadelijk in, maar voor hij met de zijnen er over sprak, wenschte hij eerst den uitslag af te wachten van de zending mijner mannen om rijst bij de 'Ma Soelings. Zooals ik wel verwachtte, achtte hij zich verplicht persoonlijk voor onze veiligheid te zorgen en gaf dadelijk zijn voornemen te kennen om zelf mede te gaan, tot groote verbazing van zijne omgeving en de Maleiers, omdat het hoofd zich anders nooit veel gelegen liet liggen aan zijne bezoekers en alleen beter dan naburige hoofden zorgde, dat zij niet bestolen of mishandeld werden. Bovendien zou een verblijf van een maand in 't bosch voor den bejaarden man een heele onderneming wezen. Aan den ijver, welken hij voor de zaak ten toon spreidde, scheen echter zijn eigen lust ook een groot aandeel te hebben; het vrij eentonig leven in de kleine Kajan-vestiging maakte trouwens een afwisseling wel wenschelijk.

II, 44.
Het branden van sirihkalk aan den Bloeöe.

Al spoedig kwamen de uitgezonden mannen terug met een vrij aanzienlijke hoeveelheid rijst, wel ten koste van zeer veel ruilmiddelen, maar voorloopig voldoende, om met tien man een maand lang het bosch in te kunnen trekken. In het vooruitzicht langeren tijd op mijne kosten zich dik te kunnen eten aan mijn rijst en bovendien nog loon in klinkende munt te ontvangen, boden zich spoedig een voldoend aantal jongelieden aan; de meesten hadden geen familie te verzorgen en daardoor een grootere vrijheid van beweging. Twee anderen wees men mij nog aan als de beste jagers in de nabijheid en daar ik nog niet wist, hoe weinig deze lof te beduiden had, legde ik het er op toe, hen mede te krijgen. De een kon echter zijn gezin in 't geheel niet verlaten en ofschoon de andere grooten lust er in had en zijn Poenan-bloed van genoegen sneller stroomde bij de gedachte aan een boschleven met voldoende rijst, vormde toch ook hier de voedselkwestie een groot, maar ook het eenig bezwaar. Daarom reddeden wij ons uit de moeilijkheid, door hem boven zijn loon nog een groot pak rijst te geven voor de achterblijvenden. Zoo scheen alles in orde en de booten werden reeds nagezien voor den tocht, toen twee mannen mij kwamen spreken over hetgeen ik aan Kwing Irang geven zou voor zijn medegaan. Zij drukten er ernstig op, dat Kwing Irang van geboorte en als machtig hoofd veel hooger stond dan Akam Igau en dat hem dus ook meer dan dezen als belooning toekwam. Wetende, hoeveel invloed een goede stemming van het hoofd uitoefent op het doen en laten der andere stamleden en hoe bovendien zijne groote verliezen in 1885 door den Batang-Loepar inval, voor hem eene verdienste zeer wenschelijk maakten, meende ik hem *f* 2.50 per dag te moeten geven tegen 1 dollar, die Akam Igau bij langen duur der reis zou gehad hebben. Dit werd onmiddellijk goedgevonden.

Voor dat allen orde op hun zaken hadden gesteld, moesten er nog eenige dagen verloopen, maar Kwing sprak niet meer van ons weggaan na een maand en ik begreep, dat hij onze aanwezigheid langzamerhand niet onaangenaam begon te vinden en vertrouwen kreeg in ons verder samenzijn. Trouwens andere leden van zijn familie, in de eerste plaats zijne beide vrouwen, vertoonden zich

meer en meer in onze nabijheid en deze laatsten deden mij zelfs de eer aan, hare hooge, schuwe persoonlijkheden onder mijne behandeling te stellen. Daardoor kreeg ik al spoedig een inzicht in de intieme verhoudingen van Kwing Irang's huisgezin, dat behalve deze twee vrouwen nog bestond in een zoontje Hăng van de jongste vrouw en een aangenomen dochtertje Gĕhad van de kinderlooze oudste vrouw Hiăng.

Deze laatste, hoewel niet van vorstelijken bloede, zwaaide eigenlijk den schepter, zoowel in het huis als er buiten. Haar echtgenoot was de eerste, om haar in alles te gehoorzamen, en hoewel hij dit wellicht niet gaarne had willen bekennen, durfde hij niets te ondernemen, waarin zij niet gekend was. Dat deze invloed niet van den laatsten tijd dateerde, bleek wel hieruit, dat Kwing op haar aandrijven, vroeger een paar zijner andere vrouwen weggezonden had, hoewel een van haar hem een zoon geschonken had, die bij hem woonde. Gelijk meer personen van groote geestkracht, werd zij voor haar streven, om allen te beheerschen, gehaat door de meeste leden van den stam, die niet tot hare familie behoorden en niet het minst verafschuwd door de lijfeigenen, welke meer dan de anderen onmiddellijk haar invloed gevoelden.

Aan Kwing Irang zelf ontbrak het energieke karakter van die echtgenoote, maar hij bezat daarentegen een groote onbaatzuchtigheid en wensch naar vrede, waarvoor hij wijd en zijd bekend stond. Van ouds vestigden zich ook alle Maleische kooplieden, die zich zoover waagden, bij hem en daarom vond ik de Kajans ook veel meer in katoen gekleed dan bijv. de Pnihings. Onder zijn heerschappij trokken de Kajans niet meer op sneltochten en door zijn hooge geboorte oefent hij aan den geheelen Boven-Mahăkam in die richting een grooten invloed uit.

De tweede vrouw, wat jonger dan Hiăng, vervulde slechts de rol van moeder van het tienjarige zoontje Hăng; zij was een goede ziel, die in haar jeugd veel leed van eene ziekte, die haar verhemelte en het inwendige van haren neus verwoestte; wellicht hierdoor verloor zij allen lust om zich tegen de heerschappij van haar huisgenoote te verzetten.

Zij behoorde tot een aanzienlijk geslacht onder de Longglats en

bracht uit die omgeving een bijzonder talent mede in het vlechten van rotan-voorwerpen en het maken van kraalpatronen; in dit opzicht gold zij in haar omgeving als bijzonder verdienstelijk.

De oudste zoon Bāng, een man van ongeveer 25 jaren, woonde getrouwd op zijn eigen rijstveld, dat hij met behulp van eenige hem geleende slaven bebouwde. Hij kwam zoo nu en dan bij zijn vader kijken en hield zich overigens het liefst bezig met de jacht.

Behalve hij kreeg geen ander Kajan eenige hulp van de slaven van het hoofd. Kwing liet hen bijna allen zelfstandig wonen in de nabijheid van het groote rijstveld, dat zij onder de leiding van een der voornaamste Kajans voor hem moesten bebouwen. Voor zich en hun gezin legden zij een kleine ladang aan, grooter naarmate zij in hun midden over meer of minder werkkrachten beschikten. Nu en dan voer het hoofd zelf of zijne vrouwen den Bloeöe eens op, om den voortgang van den arbeid te zien, maar namen aan den arbeid geen deel. Een groot deel hunner bezittingen bevond zich ook in het ladanghuis en niet in de woning, bij welke wij woonden. Blijkbaar vestigde Kwing Irang zich met de zijnen tijdens den rijstbouw, wanneer hij geene gasten had, veel in de nabijheid zijner velden, die dit jaar zoo groot waren aangelegd, dat hij ook bij mislukken geen hongersnood zou hebben.

Voor wij vertrokken, wilde Kwing trachten, om den thuisblijvenden een groote hoeveelheid visch achter te laten en maakte zich daarvoor gereed tot het houden van een toeba-vischpartij in den Broeni, een nabijgelegen bijriviertje van den Bloeöe. Eerst regende het boven een paar dagen, waardoor het water te veel rees, maar zoo spoedig de gelegenheid schoon bleek, stevenden wij, vergezeld van vele prauwtjes den Broeni op; er stond slechts weinig water en hier en daar veranderde het drijven weer geheel in sleepen, maar toch bereikten onze bootjes zoo spoedig de plaats van bestemming, dat wij lang op de aankomst van die der verder afgelegen ladangs wachtten. Na een tijd lang met mij een onverschillig praatje gemaakt te hebben, liet hij mij over aan een zijner mantri's, dien ik reeds als een welbespraakt individu had leeren kennen en met voordacht of niet, had hij mij weldra op het veld der politiek gebracht. Spoedig werd het mij duidelijk, dat hem hier de rol toeviel, die

Bĕlarè zelf vroeger op zich genomen had, om mij in te leiden in den toestand van de stammen aan den Boven-Mahăkam en hunne verhouding tot de omgeving: Sĕrawak, Koetei en de Moeroeng-streken. Wij hielden dit gesprek op een rots in het riviertje gezeten, zonder getuigen, en het werd voor mij des te belangwekkender, doordat ik merkte, dat de spreker volkomen op de hoogte was, en hoewel hij de zaken eenigszins uit een Kajansch oogpunt beschouwde, toch geen enkele poging aanwendde, om mij om den tuin te leiden. De toestanden aan den Beneden-Mahăkam en den invloed van Koetei aldaar, benevens hun verhouding tot Sĕrawah beschreef hij mij, zooals ik mij die zelf reeds door het lezen van allerlei berichten had voorgesteld en hij liet tot slot niet na, den gunstigen invloed te doen uitkomen, dien de vredelievendheid van Kwing reeds had uitgeoefend op den gang van zaken aan den Mahăkam.

Zoo nam deze vischpartij een bijzonder gunstige wending voor mij, en mijne stemming werd vrij wat minder gedrukt dan die der Kajans, toen het spoedig daarna begon te regenen en het water op nieuw zoo steeg, dat het toeba-vocht slechts weinig visschen bedwelmde. Hoewel men onvoldaan was over de vangst, zagen wij toch allen wat lager aan den oever een festijn aanrichten van in pisangbladen medegebrachte pakjes rijst en geroosterde visch. Daartoe ging de familie van het hoofd ook over en noodigde mij uit, daaraan deel te nemen. Zij hadden de opmerkzaamheid zoover gedreven van een paar bamboes met zuivere kleefrijst voor mij mede te brengen, terwijl zij zelf slechts rijst met wilde sago gemengd aten. Met zorg werd er een visch voor mij uitgezocht en boven het vuur geroosterd, zoodat ik in de gegeven omstandigheden zoo goed mogelijk voorzien was. Gelukkig deed in den eersten honger de afwezigheid van zout geen schade, en het zou mij waarschijnlijk ook verder niet erg gehinderd hebben, toen men mij bij het laatste van mijn maaltijd eenige stukjes zout op een pisangblad gaf. Hoewel ik het daarop onvermengd bij de rijst at, smaakte het zoo goed, als ik nooit gedacht had, dat zout smaken kon, en heel wat lekkerder dan suiker. Nu werd het mij duidelijk, hoe stammen, als de Sĕpoetans en Pnihings, die zelden zout krijgen, zoo bijzonder er op gesteld waren en het boven alle andere versnaperingen stelden.

Na onze terugkomst werd het ernst met de plannen voor de reis naar boven; de mannen kwamen van hunne ladangs, om mede te gaan en ik slaagde er in, om den Kajan-Maleier Obet, die ook rijst voor mij gekocht had, gedurende eenigen tijd mede te krijgen, minder om op de jacht behulpzaam te wezen, dan wel om mij diensten te bewijzen in den omgang met de Kajans. Hun taal en zeden kende hij door zijn twintigjarig verblijf onder hen uitstekend en, daar het nasporen van verschillende ethnografische eigenaardigheden voor mij persoonlijk een hoofddoel uitmaakte, kon ik van hem veel diensten hebben.

Volgens de Kajans zou een kampement op een halve dagreis de rivier op, naar boven aan de monding van den Dingei, de beste plaats voor verzamelen wezen, en, bij gebrek aan eigen gegevens, ging ik met hun voorstel mede. Van vroeger wetende, hoe moeilijk men drogen en bewaren kan in de met waterdamp verzadigde atmosfeer der hooge bosschen, liet ik den plantenzoeker Lahidin achter, om voor de half gedroogde voorwerpen, welke wij naar beneden zouden zenden, te zorgen en ook levende planten naar den eisch te behandelen. Voor deze laatsten, van welke wij er reeds een groot aantal bijeengebracht hadden uit de bosschen der naaste omgeving, was onder mijne woning eene ompaggerde ruimte gemaakt, om ze tegen de varkens te beschermen en te gelijkertijd voortdurend in de schaduw te hebben, aan welke de meesten zeker groote behoefte hadden.

Het behandelen van deze levende planten gaf mij gedurende mijn geheele verblijf een bron van genot en afleiding. Langzamerhand werden hier een menigte gewassen verzameld, die uitmuntten door belangwekkende eigenaardigheden: daaronder wel in hoofdzaak de zeer groote verscheidenheid van bijzonder gekleurde en gevormde bladen der Begonia's en Aroïdeeën. Jammer genoeg lieten niet allen zich overplanten en ons gedwongen langdurig verblijf, veroorzaakte nog den ondergang van vele anderen; de groote moeilijkheden en het belang van de zaak hielden echter de belangstelling in deze verzameling voortdurend gaande en menig aangenaam half uurtje sleet ik in dien plantentuin onder mijn hut.

Den 25sten zouden wij op reis gaan, maar het water steeg dien

nacht verscheidene meters, zoodat er van een vaart naar boven niets kon komen; gelukkig stelden twee Argus-fazanten (Argusianus Grayi Elliot) en een Borneo'sch korhoen (Lobiophasis Bulweri) die de Kajans gestrikt hadden en te koop aanboden, ons schadeloos. Vooral het laatste trok onze bewondering tot zich: zijn staalblauw lichaam stak zoo scherp af tegenover den vlekkeloos witten staart van breede gebogen veeren, dat men bijna aan een kunstproduct denken zou. Daar deze vogel het geheele jaar door slechts te vinden is op het hooge gebergte van Centraal-Borneo, waar de bronnen van de groote stroomen liggen en hij alleen in den vruchtentijd van December tot Maart, naar de vlakte afdaalt, had men mij tot nu toe slechts van hem verteld en een paar sterk beschadigde staartveeren, die onder de Bahau's veel tot sieraad dienen, waren het eenige geweest, dat ik op de vorige er reis van gezien had.

Alle hoendersoorten zijn in het bosch zoo schuw, dat men hen slechts door middel van strikken verkrijgen kan; daardoor brachten de Kajans ze in den regel levend bij ons en wij kregen zoo gelegenheid, om ze in hun volle levendigheid en tooi te kunnen bewonderen. Vooral de blauwe aanhangsels om den kop verloren bij den geprepareerden vogel zeer veel; ook de bloedroode iris zette nog een bijzondere bekoorlijkheid aan het schoone schepsel bij.

Den 27en, na opnieuw onderhandelingen afgesloten te hebben over eenige mannen, die mede wilden, togen wij in vier kleine bootjes en met veertien Kajans het oerwoud van de Boven-Bloeöe in. In het denkbeeld van zeer ver te zullen gaan, lieten wij alles achter, wat niet hoogst noodzakelijk scheen en misschien daardoor ging alles op onzen tocht voorspoedig.

Ons geleide hoorde trouwens aan zijn rechterzijde tweemaal een gunstig voorteeken, bestaande in het geroep van een hunner voornaamste voorspellende vogels, den tsit. Het daarop geoefend oor mijner roeiers ontdekte het, zonder dat iets dergelijks mijn aandacht had getrokken en voor ik er aan dacht, lagen de booten bij elkaar aan den oever, om den kleinen voorspellenden zanger een offer te brengen van eenige korrels rijst, die in een verschen bamboe op een inderhaast aangelegd vuurtje werden gekookt. Ieder van het gezelschap at een enkelen korrel en de rest werd bij het vuurtje

geplaatst, waarvan niemand een houtje mocht afnemen. Kort daarop hoorde ik den vogel op nieuw rechts, en weer zochten wij allen den oever op, maar nu slechts om een strootje te rooken. Hierbij offert men niets; het schijnt dus, dat men na het voorteeken niet zoozeer een offer als wel eenigen tijd van wachten noodig acht, welk laatste doel door het gebruik van rijst koken en rooken bereikt wordt.

Hoe 't zij, mijn luidjes bleek het een goede hoop op ons welslagen te geven en, daar eene gunstige stemming iets van veel belang is, zoo waardeerden ook wij Europeanen de voorspelling uit de geestenwereld bijzonder.

Onze tocht voerde ons overal onder groot overhangend oevergeboomte langs vele ladangs, wier bewoners veel belangstelling voor de vloot aan den dag legden en ten deele ook wel voor het eerst ons wonderdieren zagen. De ladanghuisjes stonden alle dicht bij de rivier, gebouwd naar eenzelfde model van één groot vertrek, drie of vier meter hoog op palen en gedekt met een dak van dunne plankjes of sirappen. Eenige varkens en kippen verlevendigden de naaste omgeving, maar geen waarschuwend hondengeblaf klonk ons van deze Kajanwoningen tegemoet. De schrale, steiloorige honden namen nauwelijks notitie van ons gezelschap en liepen later met den staart tusschen de beenen weg zonder een kik te geven. Trouwens de bewoners zelf letten genoeg op hetgeen er naderde en bovendien was onze tocht naar boven in de laatste dagen te veel besproken, om nog als eene verrassing te kunnen gelden.

Het vreemde der verschijning snoerde echter aan allen den mond en eerst na een verblijf van vele maanden kwam het tot toeroepen van den oever aan onze roeiers, gelijk Dajaks dat onder elkaar altijd plegen te doen.

Een paar uur voeren de booten tusschen het met ladangs wisselende bosch, maar daarop kreeg de omgeving in eens een ander karakter, het kreupelhout verdween op de hellingen aan weerszijden naast ons en tegelijk daarmede het felle licht en de vele kleine vogels, die het omringende tooneel verlevendigden. Zoo voeren wij de stille, geheimzinnige wildernis weer in, die ons vroeger reeds zoo lang gehuisvest had. En nu lieten zich ook de ernstige stroom-

versnellingen niet lang meer wachten, telkens sprongen onze Kajans in het water, om de vaartuigjes te verlichten en over de rolsteenbeddingen te sleepen, wat gelukkig door den gunstigen waterstand niet te moeilijk bleek.

Na den middag sloot een vrij hooge waterval ons den weg naar boven af. Hier gaf Kwing Irang mij in overweging, om ons kampement te bouwen; volgens hem moest dit de beste gelegenheid wezen en met kennis van zaken kon ik dat niet tegenspreken, zoodat het in principe de goedkeuring wegdroeg. Vóór de uitvoering echter vergezelde ik hem nog een paar honderd meter de rivier op, om een plaats te vinden, waar een minder hellende grond een geschikte plaats aanbood voor het maken van een emplacement. Even een hoek om scheen de oever aan de gestelde eischen te voldoen en het bosch uit niet al te dikke boomen samengesteld, zoodat de Kajans weldra naar hartelust hun talent van houthakker konden ten toon spreiden. De meesten trokken daarvoor hunne zwaarden en hakten daarmede in zeer korten tijd het dunne onderhout om; anderen namen hunne bijlen voor de dikkere stammen, welke ons spoedig nu hierheen, dan daarheen de wijk deden nemen in hun val.

Gelijk te verwachten was, liet de vaardigheid in het bouwen van een hut voor ons nog al te wenschen over, maar aan goeden wil ontbrak het niet bij mijne werklieden, zoodat mijn oppertoezicht voldoende was, om tegen den avond een vrij bevredigende ruimte te kunnen betrekken en met behulp mijner zeilen tegen den regen ten minste beschermd te zijn. Het duurde nog den geheelen volgenden dag, voor wij door het oprichten van een hut voor het prepareeren van huiden, een keuken en een apart hutje voor Kwing Irang zoo ingericht waren als een langer verblijf dat vereischte. De Kajans legerden zich allen in een lange lage hut naast elkaar met een onderlaag van bekapte stammetjes, later van planken, met hunne draagmanden, zwaarden en schilden aan het hoofdeinde en met hunne voeten naar den open zijwand aan het pleintje, waaromheen onze gebouwtjes zich schaarden. Aangezien men altijd verdacht dient te wezen op de aanwezigheid van vijandelijke zwervende troepjes Dajaks, dikwijls uit ver verwijderde streken, zoo behoorde

II, 52.
Jachtstation aan den Bloeöe.

het dicht bij elkaar plaatsen der hutten tot een der eerste eischen. Eigenaardig genoeg haastten deze Kajans zich om aan de open ruimte in ons midden door het verwijderen van gras en uitstekende boomwortels een aangenaam uiterlijk te geven, iets waaraan mijn vroeger geleide van Mendalam Kajans nooit dan hoogst gebrekkig had gedacht. Iederen dag belastte een der mannen zich met het aanvegen, in den regel een der jongeren, die meer in het bijzonder verbonden was aan den dienst van Kwing Irang's eigen persoon. Met hem hield het hoofd nog eenige anderen in zijn huis, die op veertien- of vijftienjarigen leeftijd in het gezin werden opgenomen uit de lijfeigenen, om, als zij na een zes of acht jaren huwen wilden, door anderen te worden vervangen. Gedurende ons verblijf in 't bosch bepaalden zich de zorgen van dezen jongen man tot het koken van het eten en het in orde houden van de overdekte afzonderlijke slaapplaats van het hoofd en het baden en voederen van diens haan. Een dezer dieren, van welke ieder aanzienlijk man in den Mahăkam er eenige bezit voor het houden van hanengevechten en wier opkweeking en oefening het voornaamste tijdverdrijf der grootste hoofden Kwing Irang en Bang Jok vormt, had onzen tocht naar boven mede gemaakt en verlevendigde onze binnenruimte. Hij bleek trouwens goed opgevoed te zijn, liep niet weg, men kon hem vrij in de handen nemen en 's nachts zette hij zich naast zijn slapenden meester ter ruste. Deze dieren hebben aan den Boven-Mahăkam geen bijzonderen lichaamsvorm en hun vederdos wijst niet op afstamming van een of andere eigenaardige kippensoort, zooals die op Java en Lombok, welke door hun klein lichaam op zeer hooge pooten onwillekeurig aan Chineesche kippen doen denken.

De volgende dagen werden aan de jacht op dieren en planten gewijd en stelden ons door hun opbrengst niet te leur. De Kajans trokken in troepjes van twee en drie het bosch in, waarschijnlijk om bij wat verder afdwalen niet alleen te wezen, en brachten vooral zoogdieren, zooals eekhoorns, apen en een civetkat, maar konden met hunne blaaspijpen vogels minder goed raken, zoodat dit gebied aan VON BERCHTOLD toeviel.

In de botanische sfeer kon de Soendanees uit Buitenzorg, geholpen door een paar Kajans, zijn hart ophalen en hij bracht op

dit terrein eene allermerkwaardigste verzameling bijeen, zoowel herbarium-materiaal als planten, die hem belangwekkend genoeg toeschenen, om te trachten ze levend over te brengen. Ook van de kruidachtige gewassen scheen hier in 't bosch te gelden, wat zoo bijzonder opviel bij de boomen, namelijk, dat zelden vele exemplaren van eenzelfde soort dicht bij elkaar voorkwamen. Meermalen stonden wij in beraad, wat te doen, het eenig gevonden exemplaar voor het herbarium te laten drogen of het, bij het levend bewaren, aan de kans bloot te stellen van weg te kwijnen.

Zooals ook bij het bewaren der visschen gebleken was, hielden zich de kleuren der met formyl-aldehyde geconserveerde voorwerpen veel beter dan die op spiritus; vooral bij bloemen kwam dit bijzonder goed uit en bloemstengels in glazen cylinders met $^1/_4$ formyl-aldehyde gevuld, vertoonden na maanden nog hunne natuurlijke teedere kleuren, slechts een enkele verloor wat aan intensiteit.

Terwijl allen zich op die wijze bezig hielden in het bosch, kon ik mij meer aan de menschen wijden en vond ook hier, evenals bij mijn eerste reis, dat een tocht, zelfs van korten duur, buiten de gewone omgeving met de Dajaks veel spoediger zekere mate van vertrouwen doet geboren worden dan in hun huis mogelijk is. De aanwezigheid van angstige vrouwen en kinderen en de vrees, om zich door uitlatingen tegenover dezen in moeielijkheden te brengen, weerhoudt dan overigens geschikte menschen, van zich te uiten en hier hoorde ik in een paar dagen meer dan gedurende een geheele maand vooraf. Hoewel overtuigd, dat Akam Igau mij niet alles verteld had omtrent zijne plannen en mij alleen over het noodzakelijkste had ingelicht, trof het mij toch, dat de eigenlijke voornaamste reden van zijn tocht, welke mij trouwens geen persoonlijk belang inboezemde, in het geheel niet was ter sprake gekomen. Wel had hij het vroeger in den Mendalam over een familielid onder de Kĕnja gehad, maar, destijds onbekend met de verhoudingen onder de stammen, bleef mij zijn verhaal onduidelijk. Nu vertelde mij Kwing Irang, dat een der voornaamste beweegredenen van Akam Igau, om naar Kĕnja te gaan, bestond in het zoeken naar eens zusters zoon, welke onder de Kĕnja van de Boven-Kajanrivier of van de Boven-Tabangrivier getrouwd moest wezen. Dezen

neef of diens kinderen wilde hij, als behoorende tot zijn stam, naar den Mendalam mede terugnemen; eerst bij Bang Jok, een hoofd der Longglats dat tusschen de watervallen woonde, hoopte hij te vernemen, waar dat familielid te vinden zou wezen en zoo noodig meteen verlof van Bang Jok, om den aan dezen toebehoorenden Bo, de Noordelijke zijrivier van den Mahăkam, op te varen, die toegang geeft tot het land der Kenja of Kedjin aan de Boven-Kajanrivier. Zooals later bleek, durfde het hoofd met het verleenen van toestemming niet de verantwoordelijkheid op zich te nemen en zag Akam Igau zich met de zijnen verplicht, om eerst verder den Mahăkam af te gaan en langs den Mĕra het land der Kenja aan den Tabang op te zoeken; daar kwamen zij in den zaaitijd aan en eischte de adat, dat zij niet weer vertrokken, voor de rijst een bepaalde hoogte bereikt had, zoodat ik hen eerst in Januari op hun terugweg naar den Kapoewas terug zag, gelukkig zeer tevreden over het verblijf bij hunne tot dusver onbekende verwanten en over de snoeren oude kralen, welke zij bij hen hadden weten te verwerven. De neef was echter kinderloos gestorven.

Bij onze gesprekken kwam Kwing Irang er indirect ook voor uit, hoezeer hij onze tegenwoordigheid op prijs begon te stellen en wel vooral in de wijze, waarop hij mij de verhoudingen beschreef tusschen de stammen onderling lager aan de rivier en met den sultan van Koetei. Hij wees mij er op, dat wanneer ik later weer bij hem komen wilde, mijn tocht weer van den Kapoewas moest uitgaan, want dat de lager wonenden mij veel te veel zouden ophouden en ik dan niet tot hem zou opvaren.

Dat bracht mij er toe, om mijn vertrek ter sprake te brengen, want Obet had mij gewaarschuwd, dat wanneer Kwing mij nu niet spoedig naar beneden geleidde, het later wegens de groote rijstschaarschte maanden lang onmogelijk zou wezen. Mijn gastheer bleek even weinig lust in dat vertrek te hebben als ik, nu wij pas aan den arbeid in zoo'n veelbelovend terrein met de bevolking op den besten voet schenen te komen en ons dus van een langer verblijf schoone resultaten mochten beloven. Maar wij moesten de zekerheid krijgen van niet op een oogenblik geheel zonder rijst te zitten en het rijpen van den nieuwen oogst zou niet intreden voor midden December.

Alvorens een definitief besluit te nemen, bekeken wij met ons drieën de zaak nog eens van alle zijden en kwamen daarop tot het plan, om vooreerst, nu het nog niet te laat zou wezen, Obet nogmaals naar de 'Ma Soelings te zenden, waar een man nog een aanzienlijke hoeveelheid bezat, welke hij niet voor geld of andere ruilmiddelen, maar alleen voor een bepaald soort Chineesche armringen wilde loslaten, om die bij zijn sterven mede te kunnen nemen naar het hiernamaals. Gelukkig bezat ik nog verscheidene paren van die soort, en zoo kon ik met een zekere gerustheid het besluit nemen, om aan den Bloeöe den nieuwen rijstoogst af te wachten. Wat beangstigd door het aanstaande verdwijnen van een tweede paar dier ringen, kwam nu een der Kajans uit den hoek en verklaarde, dat hij ook nog voldoende rijst had liggen in zijn ladangschuur, en, evenals zijn confrater onder de 'Ma Soelings, voor deze een bod verwachtte van een dergelijk stel ringen. Een groot bezwaar bestond bij hem echter tegen de levering van gepelde rijst, daar zijn voorraad in ongepelde rijst bestond en de tegenwoordige tijdsomstandigheden aan de vrouwen niet veroorloofden, om twintig groote maten (paso) te stampen. Daarom sprak ik met hem af, dat een stel ringen voor hem bewaard zou worden, tot wanneer ik zijne rijst noodig kreeg.

Met voldoening begroetten mijne blanke en bruine reisgenooten de tijding, dat er zoolang gelegenheid tot werken zou bestaan, nadat wij bijna verplicht waren geweest, om zonder voldoend oponthoud door te trekken, maar nu gold het dien beschikbaren tijd zoo goed mogelijk te besteden. Daarom kwam Kwing Irang ons zelf te gemoet door het denkbeeld te opperen, om op kleine tochtjes, den Mahăkam op en af, kennis te gaan maken met alle stammen in het gebied boven de watervallen; hij wilde mij zelf daarheen geleiden en zoo kreeg ik de zekerheid, daar ook goed ontvangen te zullen worden.

Het werd nu zaak, te woekeren met den beschikbaren voorraad blikjes geconserveerd vleesch, maar vooral met de ruilmiddelen, want ondanks al hun toeschietelijkheid in den omgang, toonden de Kajans hier toch ook, dat het hun volstrekt niet aangenaam zou wezen, om ons voor niets een tijdlang te moeten voeden. Vandaar

mijn stellig voornemen, om na onzen terugkeer in het dorp al mijn handelstalenten te ontwikkelen bij den omgang met de verkoopers en toch dreigde een voorraad voor twee maanden vóór den afloop van ons vier of vijf maanden verblijf uitgeput te raken. Gedeeltelijk evenwel voorzag ik hierin, door niet meer voor iederen prijs ethnografica in te koopen, trouwens het langer verblijf stelde mij ook in staat, om voor het verkrijgen daarvan een goede gelegenheid af te wachten.

De mogelijkheid van een langdurig verblijf en het vooruitzicht van de geheele streek boven den Mahăkam kalm te kunnen bezoeken, opende een geheel veld voor ons onderzoek, wel het meest, wat betreft de topografische opname van het land; tot dusver moest Demmeni zich bepalen tot schattingen van den afgelegden afstand en peilingen met een handboussole bij het afvaren van den Mahăkam, maar daarbij bleef de kans op groote fouten bestaan; nu opende zich echter de gelegenheid, om, door het bestijgen van verscheidene bergtoppen en het neerslaan van het bosch aldaar, met den tranche-montagne peilingen te doen, welke ten minste juiste correcties voor de richting zouden geven.

Ook botanisch beloofden die uitstapjes, door het bezoeken van andere formaties, heel wat op te leveren, vooral op en om de kalksteenbergen, welke zich om de vestigingen der Pnihings verheffen, een terrein, dat een nader geologisch onderzoek meer dan waard was.

Alleen op zoölogisch gebied bleven de kansen op groote vondsten minder, want het vluchtige onderzoek zonder langer verblijf leende zich voor het vangen en prepareeren niet.

Onder de merkwaardige dieren van de streek noemden ons de Kajans echter meermalen de lĕmboe, een wilde stiersoort, die lagerop aan den Mahăkam veel moest voorkomen. Daarom werd in principe besloten, om onze zoölogische verzameling zoo mogelijk met het skelet of de huid van een dergelijk dier te verrijken. Na of tijdens mijn bezoek aldaar kon von Berchtold zich bij de zoutbronnen, welke de grootere dieren vooral in den drogen tijd aanlokken, toeleggen op die jacht. Hij moest daarbij echter geheel vertrouwen op zijn eigen bedrevenheid, want de Bahau's van den Boven-Mahăkam eten het vleesch van dit dier evenmin als herten-

vleesch en jagen het dus ook niet. Daarbij boezemt het hun zooveel vrees in, dat zij onmiddellijk op de vlucht gaan bij eene ontmoeting.

Op deze wijze kon er dus van verveling geen sprake wezen, de voornaamste schadeloosstelling voor de weinige gastronomische genoegens, die de toekomst ons beloofde.

Vooreerst evenwel schikte het nog al, want zoolang wij er niet naar vroegen, van welk dier het vleesch, dat werd voorgezet, afkomstig was, ging het zeer goed om, wat dat artikel betrof, van de opbrengst van de jacht te leven. Er bleef namelijk niet veel tijd over, om zich toe te leggen op de jacht van wild, dat, zooals herten en wilde varkens, in den regel eetbaar geacht wordt. Het bleef de hoofdzaak, om zooveel mogelijk van allerlei dieren te verzamelen en van deze waren wel verreweg de meesten eetbaar, maar niet volgens Europeesche begrippen. Dank zij echter de bekwaamheid van onzen kok, bleken alle gebraden zeer goed te eten te wezen en zelfs groote rhinocerosvogels, otters en eekhorens voldeden ons in dat opzicht.

Hoewel de Kajans, naast het schieten met de blaaspijp, verschillende wijzen aanwendden, om het wild te verschalken, waren de resultaten toch zeer middelmatig. De meesten van hen brachten weinig of niets thuis en dienden slechts, om een eigenlijk jager te begeleiden. Van dezen leverde de afstammeling der Poenans, Asau, ons evenveel als alle anderen te samen en toch spanden ook dezen zich in, om hun plicht te doen.

Reeds na een paar dagen begonnen zij met strikken te zetten; daarvoor ook vereenigden zich meerderen om één, die den roep bezat, van daarin bijzonder bekwaam te wezen. Kwing Irang zelf legde zich hier ook op toe en zond reeds den tweeden dag een boot naar zijn huis, om de strikken van daar te halen; zij bestonden uit dik touw, gedraaid van boomschors eener bepaalde soort en met een lis van voren voorzien. In onze omgeving ontdekten de Kajans ook spoedig een paar exemplaren van de gewenschte boomsoort en nu zat het geheele gezelschap, zoo de jacht hen niet bezig hield, boomschors uit te rafelen en de einden van 3 tot 4 d.M. lang met de hand over de dij in elkaar te draaien.

Voor het touw van deze strikken schijnt men, wellicht onbewust, om de minder zichtbare donkerbruine kleur boomschors gekozen te hebben, want het gewone dunne touw, dat op uitgebreide schaal voor het vervaardigen van netten gebruikt wordt, vervaardigen zij door eene andere grondstof in dunne eindjes in elkaar te draaien. Deze bestaat namelijk uit het hout van een liaan (klea of tengäng), waarvan 3 à 4 d M. lange stukken gedroogd en daarop gescheurd worden in vezelstrooken, die zeer buigzaam en licht grijs van kleur zijn.

De strikken legde men in openingen van een lange kunstmatige haag, die aan loopvogels en kleine zoogdieren belette, om anders dan door die doorgangen langs de helling van een heuvel of over den top verder te trekken.

Over verscheidene honderden meters legde Kwing Irang met behulp van omgehouwen struiken zulk een haag aan, vele openingen openlatende bij dunne stammetjes, welke, omgebogen, als veer dienden om den daaraan bevestigden strik in de hoogte te trekken, wanneer de weerstand ontbrak, die ze gebogen hield. Dit geschiedde door middel van een dun touwtje, dat met het eene einde aan den top van het stammetje was bevestigd en aan het andere einde een 6 c.M. lang houtje droeg. Dat staafje werd beneden op den grond gekneld tusschen een gebogen stokje, dat aan weerszijden in den grond stak en den rand van een uit gespleten bamboe gevlochten vloertje. Het vierkante vloertje steunde met één rand op den grond van den doorgang en met den tegenovergestelden tegen het houtje van de lijn aan den boomtop. De veerkracht van het gebogen gehouden boompje trok het houtje zoo sterk tegen dezen rand, dat het bamboe vloertje van misschien 2 d.M. in het vierkant hellend gehouden werd. Door nu den eigenlijken strik met het eene einde aan den boomtop te verbinden en het andere einde in den vorm van een lis op het hellend vlak uit te breiden, maakt men dat een stap op het vlak dit naar beneden op den grond doet klappen, het houtje losschiet en den boomtop niet meer naar beneden gebogen kan houden, waardoor de lis mede naar boven wordt geslingerd. Iemand, die er goed den slag van heeft, legt nu de lis zoo onder een paar bladen op het vloertje, dat iedere poot, die

hier op stapt, door de in de hoogte getrokken lis wordt gepakt, waardoor het dier gevangen is.

Op deze wijze richtten de Kajans al hunne strikken in en zij schenen ook geen ander middel te kennen, geheel anders dan de Poenans en Maleiers, van welke ik vroeger vele andere zag. Vooral voor hoenderachtige vogels voldeed deze manier goed en aangezien zij te schuw zijn, om ze in dit chaos van dood en levend hout en bladeren te kunnen besluipen, is er geene betere methode om ze te vangen. Niet minder dan vijf soorten van hoenders werden zoo gestrikt, even goed de fraai geteekende argusfazant met zijn meterlangen staart als het eenvoudig groen gekleurde hoentje, dat het meest met een patrijs overeenkomt. Maar ook kantjils en verscheidene apen verwarden zich in de strikken, terwijl grootere dieren gewoonlijk een aantal strikken verscheurden. Aangezien wij zelf geen goede lijnen bezaten, leverde het nazien iederen dag bijna de ergernis op, dat een of meer touwen stuk aan de boompjes hingen; het resultaat bevredigde ons overigens nogal, vooral in de overweging, dat wij zonder deze strikken verscheidene soorten van dieren niet verkregen zouden hebben.

De Kajans hadden voor dergelijke ongelukken en een slechte opbrengst van een reeks strikken een heel andere verklaring dan de slechtheid van het gebruikte touw of hun eigen onhandigheid. Volgens hun overtuiging zondigden zij tegen noodzakelijke voorzorgen bij het plaatsen der strikken. Vooreerst leende zich daartoe slechts een fraaie dag zonder regen of donker weer; anderen mochten eigenlijk van de onderneming niets weten en over den verwachten uitslag was het niet geoorloofd, zich uit te laten. Een groot gezelschap bij het maken van de haag is ook weinig wenschelijk; het best gaan één of twee mannen, zonder medeweten van anderen en in ieder geval zonder er anderen over te spreken, er op uit, en het wordt als een ongunstige factor beschouwd, wanneer men hun vooraf goed succes toewenscht.

Dit geldt evenzoo voor iemand, die op andere wijze uit jagen of uit visschen gaat, en in den aanvang vooral schreef men de geringe opbrengst van de strikken enz. voor een groot deel daaraan toe, dat ik uit onwetendheid te dikwijls daartegen zondigde.

Naast de jacht met de blaaspijp en strikken beoefenen de Kajans nog een derde methode van jagen, en, te oordeelen naar den ijver, waarmede zij zich daarop toelegden, vormde deze voor hen wel de meest geliefkoosde manier. Gekleed in een smallen lendedoek en in den regel zonder hoofdbedekking, gewapend met zwaard en speer, trekken zij hierbij het bosch in, vergezeld van hunne honden, die, in de huizen traag en angstig, in het bosch een uitstekend speurtalent ten toon spreiden en voor hunne meesters van het grootste nut zijn bij het opsporen van wild. Het meest legt men zich toe op de jacht van wilde varkens, welke door de honden tot staan moeten worden gebracht, waarna de Bahau het dier met den speer tracht af te maken.

Sedert echter voor ongeveer tien jaren een varkenspest zoowel de wilde als de tamme varkens had uitgeroeid, kwamen de jagers thuis zonder een enkel stuk van dat edel wild ontmoet te hebben, en zoo ging het onzen Kajans ook. Zelfs op verre tochten, waarbij het gezelschap van 3 of 4 personen den geheelen nacht uitbleef, joegen de honden niets dergelijks op. Kwing Iwang zelf ontmoette bij een dezer gelegenheden een rhinoceros, die in de bedding van een riviertje uit den slaap werd opgeschrikt door het geweld, dat de honden maakten vóór een hol, wat lager aan den oever, waar zij indrongen en twee kleine otters te voorschijn haalden, die door de toeschietende jagers geheel werden afgemaakt. De neushoorn wachtte den aanval niet af en maakte zich uit de voeten, terwijl de honden het niet waagden, het reusachtige dier ernstig lastig te vallen. Later in het jaar, toen er zeugen met biggetjes verschenen, bleek het, dat zij de laatsten ook liever aanpakten dan de eersten, en gedurende het geheele verblijf van zeven maanden lang hoorde ik niet van één groot zwijn, dat gedood werd. Zoowel honden als menschen schijnen het er niet zoo heel ver in gebracht te hebben, om hun moed op de jacht te toonen; voor de laatsten komt dit overeen met hun heldhaftigheid bij andere gelegenheden: want bij hunne onderlinge veeten is dood of verwonding van één persoon reeds voldoende, om de vlucht te veroorzaken, ook wanneer honderden tegenover elkander staan; bij aanvallen en verrassingen 's nachts, wanneer zij op straffeloosheid door snelle vlucht

kunnen rekenen, schijnen de Bahau's zich beter op hun gemak te bevinden.

Een der voornaamste oorzaken, waarom de Bahau's van den Mahăkam niet meer diensten hebben van hunne honden, komt mij voor, gelegen te zijn in hunne gewoonte, om de goede mannelijke honden, welke op de jacht dienst moeten doen, te castreeren, volgens hen vooral om te voorkomen, dat zij de wijfjes te veel naloopen, om hun een welgedaan uiterlijk te geven en hunne aandacht geheel te concentreeren op de jacht. Zonderling genoeg meende ook Kwing Irang, dat hij de dieren daardoor niet in hun voorttelingsvermogen benadeelde en haalde hij daarvoor aan het feit, dat zij niet geheel onverschillig voor de wijfjes werden. De Poenan's, die bepaald in hun levensonderhoud afhankelijk zijn van hun viervoetige jachtgezellen, snijden hunne honden niet. Maar een rechtgeaard Kajan bezit naast een hevigen angst ook een souvereine minachting voor alle Poenan's en vindt dus ook het aankijken van diens gewoonten beneden zijn waardigheid.

Die jacht met de honden leverde voor onze verzameling vooral kleine viervoetige dieren op, zooals otters, eekhoorns, een paar wezels, leguanen en dergelijke, soms wel eens wat erg stuk gebeten, maar voor ons of voor de Kajans altijd iets om te eten. Leguanen aten echter de Kajans evenmin als wij; voor hen was dat lali op den leeftijd, die onze mannen hadden. Slechts kinderen en grijsaards is het eten dezer dieren toegestaan.

Van ieder stuk wild, dat of gegeten of geprepareerd moest worden, haastten de inlanders zich om den buik open te snijden, de ingewanden er uit te nemen en dan voorzichtig aan beide zijden van de wervelkolom den psoas te verwijderen zoo, dat zij hem losmaakten van zijn aanhechtingspunten en zorg droegen hem niet dwars door te snijden. Volgens hun overtuiging zouden zij nooit zulk een dier weer vangen, wanneer zoo'n psoas dwars doorgesneden was.

Het meest zou hun dit gespeten hebben van een vrij grooten zwarten aap met witte vlekken op het voorhoofd en een langen staart, welken de Maleiers loetoeng noemen en die voor hen een bijzonder smakelijken schotel vormde. Zelfs waren er velen onder

hen, die de ingewanden van dezen aap, fijn gesneden en in water gekookt met den inhoud van half verteerde bladeren, op prijs stelden; Kwing echter en anderen met hem waardeerden dit gerecht niet.

Ook hier in 't bosch kookten de Kajans al hunne spijzen; veelal aten zij in water gekookte rijst, waarbij zij juist zooveel vocht deden, dat er bij het gaar zijn alles in opgenomen was en voegden daar eenige stukjes zout bij. Van het aanwezige vleesch sneden zij onregelmatige stukjes of hakten het met hunne zwaarden op de goede grootte, ten einde er een soep van te kunnen koken, welke, met stukjes blad als lepel, bij de met de handen gekneede ballen rijst gegeten werd. Ook deze Kajans zetten zich in groepjes bij elkaar om te eten en kookten gezamenlijk hun rijst in groote pannen, uitgezonderd het hoofd, dat wel hetzelfde at als de anderen, maar het zijne afzonderlijk liet klaarmaken en ook van deze afgescheiden opat.

Onze illusie om zoo hoog de rivier op visch te vangen ten minste in zulk eene hoeveelheid, dat zij een goed deel van onze maaltijden zou uitmaken, werd niet vervuld, want tot hiertoe bleken de Kajans haar uitgevischt te hebben met hengel en werpnet, wellicht nog meer met hun toeba, die voor den vischrijkdom van kleine rivieren allerverderfelijkst is. Kwing Irang zelf vond dit eene onaangename verrassing en besloot na ons vertrek het stuk rivier boven ons te sluiten voor de vischvangst der zijnen, hetgeen inderdaad geschiedde. Evenzeer als bij het toebereiden van viervoetige dieren, volgen de Kajans ook bij het schoonmaken van visch eigenaardige gebruiken. Om ongelukken bij een volgende vischvangst te voorkomen, moeten zij in eens het onderste gedeelte van de buik bij een visch wegsnijden van voor de borstvin tot achter de aarsvin, en bij het daaropvolgende uitnemen der ingewanden mag de zwemblaas niet aangesneden worden, vooral echter niet in dwarse richting,

Hoewel de niet schitterende resultaten van de jacht onzer Kajans de voorstelling schenen te bevestigen, dat het wild in tropische bosschen schaarsch is, zooals wij op onze vele tochten hadden meenen op te merken, stonden de uitkomsten van VON BERCHTOLD's jacht daarmede in sterke tegenspraak, want, niettegenstaande hij zich ook moest toeleggen op het prepareeren van al het verzamelde, waardoor er voor

het jagen niet zoo heel veel tijd overbleef, schoot hij toch wel zooveel als alle anderen te zamen. Maar hij vatte het jagen dan ook anders op, waarbij zijne ondervinding, in Europeesche bosschen opgedaan, hem zeer goed te stade kwam. Het bleek namelijk al spoedig, dat hoewel in deze uitgestrekte wouden weinig of niet gejaagd wordt, en nooit met geraasmakende wapens, zooals geweren, het wild van allen aard, bijzonder schuw was. Daardoor werd het op een zeer geaccidenteerd terrein, bedekt met doode takken en bladeren, uiterst moeilijk, om het te besluipen en dus, wilde men niet als de Bahau's geheel vertrouwen op den neus der honden, wat voor vogels en kleine zoogdieren niet ging, dan kwam de jager er van zelf toe, om zich op een geschikte plaats soms gedurende zeer langen tijd bewegenloos neer te zetten, en af te wachten wat zich zou voordoen. Dan duurde het niet zoo heel lang of aan alle zijden vertoonde zich in de sombere, stille omgeving leven en beweging; in de boomen eene grootere verscheidenheid van kleinere vogels en verscheidene soorten allersierlijkste eekhoorns, ook apen, die hunne schuilhoeken op de takken verlieten en dikwijls op den grond afdaalden, om er afgevallen vruchten te zoeken. Waar zich een boom met rijpe vruchten bevond, daar kwamen alle vliegende en loopende boschbewoners samen; bij een paar vijgeboomen in de nabijheid met kleine oranje vruchtjes was een uur voldoende, om een paar nieuwe soorten vogels te schieten en een troep patrijsachtige boschhoenders leverde hier dikwijls een extra schotel voor onze tafel.

Naast het vermijden van de minste beweging vond von Berchtold nog een ander middel, dat voor vogels een uitmuntend lokmiddel vormde en zeer vele uiterst schuwe vogels onder schot bracht, het nafluiten van hun roep. Dat kostte veel geduld, oefening en talent, maar waar deze drie zich, zooals hier, vereenigden, leverde het verrassende uitkomsten. Het nabootsen der mannetjes bracht wijfjes, dat der wijfjes de mannetjes in de nabijheid; wel moest er dan snel van de gelegenheid tot schieten gebruik gemaakt worden, maar het beestje kondigde zich in den regel door het uitstooten van den loktoon zelfs reeds van verre aan en het gebeurde niet zelden, dat het veel te dicht voor den tromp van

het geweer kwam zitten, om het te schieten met eenige kans om de huid voldoende te sparen. Kon dit niet, dan zou het verspillen van ammunitie en noodeloos moorden wezen, want de stukgeschoten vogelhuid heeft voor het prepareeren geen waarde.

Hierom moeten er voor de verschillende gelegenheden, die zich voordoen, afzonderlijke patronen zijn, in het bijzonder bij de vogeljacht; een te grove hagel of een te zware lading, waarvan de korrels te dicht bij elkaar blijven, bederven de dunne huid onvermijdelijk. Aangezien men in een bosch slechts in enkele bijzondere gevallen op groote afstanden kan schieten, zoo voldoet hier een zeer klein kaliber het beste; slechts wanneer het geldt, groote neushoornvogels en dergelijke uit de 40 en 50 M. hooge, soms dicht bebladerde toppen te schieten, dan is een kaliber 12 of 16 met groven hagel op zijn plaats. Daarmede heeft men groote kans om te slagen in den groenen chaos hoog boven den grond, maar dat sluit nog lang niet in zich, dat men het geschoten stuk thuis brengt. Wanneer zulk een groote vogel nog eenige kracht heeft overgehouden om door het uitspreiden der wieken aan den val eene schuine richting te geven, zoodat hij op een 20 of 30 M. afstand neerkomt, dan levert het vinden de grootste moeite op. Dan liggen er struiken, doode boomen, groote takken en een dikke laag bladeren, waarachter het slachtoffer neergevallen is, en door in den weg staande dikke stammen is dikwijls alleen de richting bekend, zoodat er wel een half uur en langer mede heengaat, voordat een geschoten stuk wild gevonden wordt. Betreft het een klein vogeltje of een zoogdier, dat nog eenige levenskracht overhield, om zich te verbergen in een der tallooze holten en gaten in den grond, dan gelukt het in den regel niet, het dier te vinden. Van daar het groote geduld, dat voor het jagen op deze wijze vereischt wordt en de zeer vele teleurstellingen, waaraan men zich, ook met den meesten ijver, niet onttrekken kan. Waarschijnlijk zal men er op moeten rekenen, van kleinere dieren slechts de helft weer te zullen vinden en dient men dan nog zeer tevreden te wezen, wanneer het geschoten stuk wild voor het prepareeren geschikt is. Wellicht zouden gedresseerde honden of te dresseeren inlandsche jongens hierin verbetering kunnen aanbrengen, maar onze honden leenden zich daarvoor niet en de jon-

gens wilden in dezen tijd van schaarschte niet voor langen tijd bij ons blijven.

Dezelfde klacht van het wegraken van aangeschoten wild hoorde ik van mijne inlandsche jagers, wier vergiftigde pijlen wel zonder gerucht konden worden afgeschoten, maar slechts zelden het getroffen dier snel genoeg beweginglos maakten.

Eene bijzondere, ongunstige omstandigheid verergerde dit nog voor de bewoners van den Boven-Mahăkam, want de drie soorten van planten, uit welker schors het pijlvergift wordt verkregen, dat de stammen van Centraal-Borneo samenvatten onder den naam van ipoe, komen aan die rivier niet voor. Willen zij ipoe gebruiken, dan moeten zij het koopen van menschen, die het aanbrengen uit het gebied van den Boven-Kapoewas en den Boven-Barito en de hoedanigheid schijnt dan nog wel eens te wenschen over te laten. Zelf bereiden zij slechts pijlvergif uit de schors van den tăsemboom (Antiaris toxicaria), dat ook als tăsem bekend is, maar niet met dezelfde snelheid werkt als ipoe. Wel zou misschien het aanwenden van grootere hoeveelheden op de dieren in dat opzicht een gunstigen invloed hebben, maar daartegen verzet zich het bijgeloof der jagers. In hun bamboe pijlkoker, tĕlanga, dragen zij altijd verschillende soorten van pijlen mede, die zonder weerhaken voor kleinere zoogdieren en vogels, en die met afzonderlijke spitsen en weerhaken van bamboe of blik voor apen, zwijnen, herten en menschen, welke laatste dikwijls gemerkt zijn met een kraal.

Gebruikten zij nu de laatste ook voor kleinere dieren, dan zou het effect zeker sterker wezen, maar volgens hunne denkbeelden sterven kleine eekhoorns niet door pijlen, die bestemd werden voor wilde varkens; dit geloof voorkomt zeker, dat zich te veel vergif verbreidt in dieren, die gegeten worden, maar het verhindert tevens een snelle werking van de blaaspijp als wapen.

Opmerkenswaardig kwam het mij gedurende ons verblijf hier voor, dat de Kajans bij hun jagen zoo heel weinig schenen te letten op de eigenaardigheden van het gezochte wild; bij een jachtpartij op den wilden buffel was dit zoo sterk, dat wij de vervolging om hunne onhandigheid moesten opgeven. In hoeverre Poenans in dezen hooger staan, kwam ik niet in de gelegenheid om op te

merken, maar dat zij het tegenover groote dieren als den neushoorn nog niet zeer ver gebracht hebben, blijkt wel uit het verhaal, hoe zij zich meester maken van dit dier. Heeft een van hen het spoor gevonden, dan vereenigen zich vele mannen, hoofdzakelijk met speren gewapend, en trachten het dier te besluipen, wanneer het slaapt of niet op tegenweer bedacht is. Door het telkens een speerstoot toe te brengen, verzwakken zij hun slachtoffer langzamerhand, maar het duurt op deze wijze soms tot acht dagen, voor het dier geveld is en dan kost het nog dikwijls verscheidene verwondingen en menschenlevens. Iets dergelijks hoorde ik over het dooden van een reusachtige slang door de Kajans, toen zij vroeger op een tocht voor het verzamelen van boschproducten in het hooge gebergte gelegerd waren. Het duurde eenige uren en de vervolging strekte zich uit over twee heuvelruggen van aanzienlijke hoogte voor zij het dier vermeesterd hadden; het moet trouwens een bijzonder groot exemplaar geweest zijn, volgens hun zeggen zoo dik als een mannen-thorax.

Handiger dan op de jacht toonden zij zich bij het helpen in de onthuiding van verschillende dieren, voor welke zij slechts een enkele aanwijzing noodig hadden, om ze, op enkele kleinigheden na, goed uit te voeren. Alleen vogels waren hun niet toevertrouwd, wat wel in hoofdzaak hieraan lag, dat bijna geen hunner zich voortdurend aan het prepareeren wenschte te wijden. In stede daarvan ontwikkelden zij in hooge mate dezelfde eigenaardigheid als de Mendalam Kajans van altijd bezig te zijn met snij- of vlechtwerk, ter vervaardiging van bruikbare voorwerpen, waarvan de grondstoffen in 't bosch te vinden waren. Zoo maakten hunne vaardige vingeren draagmanden, wannen en vischfuiken van rotan; zwaardgrepen of scheden van een in de nabijheid gevonden fraaie houtsoort, en daaraan werkten sommigen met zooveel ijver, dat ik hen moest beduiden, dat daarvoor hun loon niet uitbetaald werd. Met dat al heerschte er evenwel een opgewekte stemming in ons kampement, en dat moest een gunstigen uitslag hebben op die van den geheelen stam, als deze mannen zich later weer over hunne ladangs verspreidden.

Behalve de eigenaardige moeielijkheden in het verkrijgen der

dieren, leverde ons verblijf groote bezwaren op bij het prepareeren; ondanks het aanwenden van de beste conserveeringsmiddelen, is het drogen toch de hoofdzaak voor het bewaren der huiden, en juist dit bleek zeer moeilijk in de dichte omgeving van het woud, waar de grond en de atmosfeer altijd met vocht verzadigd waren, de zon niet door kon dringen en het dichte gebladerte ieder zuchtje opving. Reeds een der eerste dagen begonnen de Kajans daarom een vrij groote ruimte om ons heen vrij te hakken, maar dit bleek nog niet geheel voldoende en zoo zette ik hen allen aan het werk, om een dertig meter om ons heen niet alleen de kleinere, maar ook de hooge boomen met hunne groote bladerkronen, om te kappen. Dit viel blijkbaar in den smaak, want binnen een dag lag alles tegen den grond of op Dajaksche wijze in de rivier, waar zij het aan een hoogen vloed overlieten, om alles op te ruimen.

Naast licht, lucht en zonneschijn, verkregen wij daardoor een fraaie gelegenheid voor de vangst van insecten; vooreerst kwamen er vele met de boomen naar beneden, die anders veel te hoog in de boomtoppen leefden, om ze te vangen, en in de volgende weken lokte het verdrogend gebladerte en het doode hout een menigte soorten, vooral kevers aan, terwijl de zonnige ruimte vele vlinders aantrok.

Op den nieuwen boschrand bleven een paar zeer groote, zware boomen staan, welker omhakking wel een dag per boom zou gekost hebben. Anders kijken de Dajaks goed uit, waar zij hunne kampementen opslaan en vermijden, meer dan ik vroeger mij verklaren kon, de nabijheid van groote, oude boomen. Bij dit verblijf zou het ons echter duidelijk worden, hoe noodzakelijk die voorzichtigheid is.

Den tweeden avond na het voltooien van het boschkappen woei en regende het, dat het een aard had, en daar wij nu geheel open lagen, merkten wij er door het inslaan van den regen en door de onrust onzer papieren, kleeren en lichte goederen meer van dan ons aanstond. De wind droeg echter zijn rol spoedig over op den regen, die nu in stroomen nederviel, maar ons minder hinderde onder ons vrij wel waterdichte dak. Opvroolijkend echter werkte onze omgeving niet, de stikdonkere nacht en het geraas van den regen verplaatste ons geheel en al in de eenzaamheid, de lamp

brandde te onrustig, om er met genoegen bij te lezen, zoodat de komst van den maaltijd en het vooruitzicht daarna in de klamboe te kunnen verdwijnen, een verlichting was.

Nauwelijks echter zaten wij ons te goed te doen, of in onze nabijheid weerklonk plotseling het knetterend geluid van een hevig snelvuur, gelukkig zonder dat ons de kogels om de ooren vlogen. Tegelijkertijd hoorden wij onze Kajans gillend opspringen en naar den rivieroever stormen, zonder den samenhang te kunnen verklaren. Juist had ik tijd gehad, om tot het besluit te komen, dat een infanterie-aanval hier in deze wildernissen zeer onwaarschijnlijk was, toen het geluid van aard veranderde en een duidelijk gekraak liet onderscheiden, binnen een paar seconden gevolgd door een zwaren slag achter onze hutten, en het breken van een groote hoeveelheid zwaar hout. Onderwijl stonden wij ook buiten onze tent, maar wisten minder goed dan onze Kajans waarheen te vluchten.

Nu was de verklaring duidelijk genoeg en daar er waarschijnlijk wel geen twee groote boomen achter elkaar op ons zouden dreigen te vallen, zochten wij weder bescherming onder ons dak, waar ook de Kajans weldra hun voldoening kwamen betuigen, dat wij er zoo goed afgekomen waren. Werkelijk bestond er alle reden tot tevredenheid, want toen ons het gevaar den volgenden morgen in zijn geheelen omvang voor oogen stond, bleek het, dat wanneer de metersdikke woudreus in een weinig andere richting gevallen was, hij met zijn uitgebreide kroon van knoestige dikke takken op ons kampement zou terecht gekomen wezen, en daar niet veel levends zou overgelaten hebben. Nu lag de stam een meter of tien achter het kampement en de val was zoo hevig aangekomen, dat ook de dikste takken afgebroken en op den grond gevallen waren.

Bij het nazien van den stomp, die nog 5 M. overeind stond, werd de oorzaak spoedig duidelijk, want drie vierde van het hout bevatte een groot nest van witte mieren, die slechts een kleine kolom gespaard hadden, welke op het laatst het geheele gevaarte droeg. Door het weghakken der andere boomen en de daarom hangende lianen had het gevaarte een grooten steun verloren en ons daardoor met vernietiging gedreigd.

Om dergelijke ongevallen in den vervolge te voorkomen, togen de

Kajans aan den arbeid, om een anderen reus van nog aanzienlijker afmetingen te vellen. Op eene hoogte van een 10 M. boven den grond brachten zij tegen den stam een stellage aan, daar hier de breede plaatvormige steunwortels eerst eindigden en zij den stam voor booten niet wilden gebruiken. Afwisselend werkten vier Kajans, twee aan twee tegenover elkaar, aan den stam en sloegen er twee groote wiggen uit, die met den scherpen kant naar het kernhout van den boom gericht lagen. Die op de zijde, waarheen de boom vallen moest, kreeg een voorsprong, maar hij moest plotseling uitscheiden, toen hem op een diepte van meer dan een halve meter uit een holte een bruine straal water over het lichaam spoot. Dat scheen meer voor te komen, want na de eerste verrassing plaatste de man zich wat ter zijde en verwijdde met een paar wel gerichte slagen de opening zoo, dat het vocht met kracht te voorschijn kwam. Het reservoir in dezen natuurlijken watertoren bleek echter ruim en goed voorzien, want het duurde geruimen tijd, voor de afstand, waarop de straal van den boom den grond bereikte, begon af te nemen en het uitvloeien eindigde. Het eene uur verstreek na het andere en nog altijd hield de hooge kolom zich in evenwicht op den steeds dunner wordenden stam, toen na ons middagmaal de Kajans in allerijl zich van de stelling lieten afglijden.

De boom echter scheen slechts valsch alarm geslagen te hebben met wat voorloopig gekraak, want beweging volgde niet. Met gespitste ooren, om het minste gerucht op te vangen, bestegen twee Kajans nu weer de ladders en vielen met hun beiden nogmaals aan op de zijde, die naar de rivier gekeerd was en waar de zwaarste helft van de kroon zich ontwikkeld had. Zij moesten de nog staande brug tot op enkele c.M. verminderen, vóór het gekraak voor goed begon. De groote massa liet hun echter tijd genoeg, om zich te verwijderen, voor de val zoo snel werd, dat wij toeschouwers het van beneden konden zien. Toen boog de kroon zich naar de rivierzijde, op een oogenblik knapte het nog niet doorgehakte hout af en nu werd de beweging van de kroon sneller en sneller. Medegesleurd door middelpuntvliedende kracht van de zware massa van de kroon schoof het ondereinde van den stam van het steunpunt af en kwam op 6 M. afstand op den hellenden oever neer, terwijl de

II, 70.
Kajans hoog boven den grond een zwaren boom vellende.

takken en het gebladerte het geheele rivierbed vulden. Hoewel daardoor veel verloren ging, leverde toch het verzamelen onder de overblijfselen van dezen boom een menigte exemplaren woekerplanten en daaronder verscheidene nieuwe soorten, terwijl allerlei insecten, als torren, sprinkhanen, wantsen, cicaden, wandelende bladen en spinnen zich trachtten te redden op de boven het water nog uitstekende takken en zoo een gemakkelijke prooi werden voor de vlugge vingers der Kajans, die ons hielpen bij die vangst.

Verder scheen alles nu in orde te zijn en kon ik mijn aandacht wijden aan hetgeen onze omgeving op wat verderen afstand voor merkwaardigs opleverde. Onder de gesprekken met de verschillende Kajans had ik nu eens dit en dan eens dat opgevangen en nam mij voor, om daaruit later een programma samen te stellen voor tochten. Ik mocht daarop nu echter nog niet te sterk reageeren, want bijgeloof en andere overwegingen maken de Dajaks zeer achterhoudend, wanneer men te veel belangstelling toont en te nauwkeurige inlichtingen vraagt.

Zoo vond Kwing Irang het niets aangenaam, toen een der Kajans zich liet ontvallen, dat er zich in den Tjĕhan een beschreven steen moest bevinden en, aangezien ik mij niet weerhouden kon, daarop verder door te gaan, merkte ik aan aller terughoudendheid, dat ik mij op gevaarlijk terrein bevond. Hun vrees, dat de Europeesche nieuwsgierigheid de geesten van zulke bijzondere voorwerpen zal verstoren, doet hen het bestaan er van verzwijgen, en tot op het laatst van onze reis moesten wij door toeval op hunne vindplaatsen komen.

Geen bezwaar, integendeel veel lust vertoonde Kwing Irang in een tocht naar boven, waar zich volgens hem een groote waterval over bijzonder zware steenen moest bevinden.

Deze niet zeer duidelijke aanwijzing wekte onze nieuwsgierigheid op en zoo togen wij den 6 October met onze uitrusting voor photographie en met plannen voor botanische en geologische onderzoekingen in drie booten naar boven. Dit was veel meer dan noodig was, maar onze vrienden snakten naar de vele visch, die boven dien waterval moest wezen, en van daar hun ijver. Twee uur worstelen met ondiepe plaatsen en uitstekende rotsen, bracht ons op de plek,

waar de Bloeöe de linker zijrivier, den Tĕpoesè, opneemt. Daar reikte het bosch bij dit lage water niet meer tot in den stroom, maar bestond de rechteroever geheel uit dunne, een weinig naar de bedding afhellende zandsteenplaten over eene uitgestrektheid van meer dan 100 M. lengte.

Deze gladde oppervlakte leverde niet veel steun aan de boomende bemanning onzer booten en zoo sprongen zij maar te water en sleepten ons naar boven, waar de Bloeöe zich plotseling met een rechten hoek naar links omboog. Hier stonden wij op eens voor eene groote zandsteenvlakte van een 300 M. breedte en een 500 M. lengte, de Lilit Boelan, die aldaar de bedding van de rivier vormt, bij hoog water geheel bedekt wordt, maar nu slechts in enkele scheuren en diepere plaatsen het weinige water doorliet, dat van boven kwam.

De geheele zandsteenlaag, die met een helling van slechts 8 graden zich naar boven verhief, vertoonde geen andere oneffenheden, dan ronde en ovale openingen van zeer kleine af tot die met een middellijn van ± 1 M., welke in cylindervormige ruimten voerden, loodrecht naar beneden uitgespoeld in het gesteente. Hoewel de meeste niet dieper dan 6 tot 10 d.M. waren, lagen er op de plaatsen, waar de stroom altijd zijne werking bij een waterstand als de tegenwoordige kon doen gevoelen, eenige wijde putten bij elkaar, van welke één eene diepte bezat van ± 4 M. Alle bevatten eenige rolsteenen en zand op den bodem, terwijl verreweg het grootste gedeelte met water gevuld was, dat in draaiende beweging gezet door de woelingen van den stroom boven de opening met behulp van dit schuurmateriaal de zonderling regelmatige holten in de vaste steenmassa uitslijpt. De linkeroever bestond in een loodrechten, fraai met laaghout, varens en palmen begroeiden rotswand, terwijl de rechteroever zacht glooiend opliep en onder de algemeene boschbekleeding verdween.

Aan weerszijden van de breede vlakte had de aanhoudende werking van het water de zandsteenlagen van diepe groeven voorzien, aan welker benedeneinden groote brokken van het gesteente uitgespoeld waren, zoodat het water daar nu in fraaie watervallen naar beneden viel, in kommen met trapvormige rotswanden. Het woe-

II, 72.

Zandsteenlagen in den rechter oever van den Bloeöe beneden kiham Mali.

lende, schuimende water vormde een schrille tegenstelling met de witte eentonige steenvlakte, die onder de zon lag te blakeren en zoo heet was, dat de Kajans onder het loopen hunne voeten in het water van de cylindervormige holten staken Daar voor de meesten onder hen de vischvangst boven deze plek het grootste genoegen van den dag beloofde te wezen, sleepten zij een leege boot over de steenvlakte naar boven en lieten ze daar weer te water. Nu ontstond er aanvankelijk eenige moeielijkheid, wie bij ons zou blijven als hulp bij het onderzoek van het bosch en het gesteente, want allen schenen even fel te wezen op het genot van de vangst in die vischrijke wateren. Eerst toen Kwing Irang bij zichzelf voldoende overlegd scheen te hebben, wie van het gezelschap hij het best wat ontevreden kon maken en een paar mannen aanwees, schikten deze zich in hun lot en volgden ons schoorvoetend, waar wij hen noodig hadden.

Tusschen de zandsteenlagen van niet meer dan 4 d.M. dikte vond ik in den linker rotswand zeer harde conglomeraatlagen, in hoofdzaak van hoekige stukjes hoornsteen, welke lagen wellicht de oorzaak vormden van de vernauwingen, die in de diepere holten van de steenvlakte regelmatig op verschillende hoogte voorkwamen.

Oranjekleurige bloemtrossen van een soort lianen trokken in het bosch al dadelijk onze aandacht, in zooverre een merkwaardigheid, wijl op den beganen grond in den regel van lianen niet veel meer te zien valt dan de stammen, die door hunne zeer grillige vormen allerwege de attentie trekken. Vervolgt men echter deze ronde, platte, spiraalvormige en soms geknoopte kabels, dan verdwijnen zij ten slotte in den top van een of anderen hoogen boom, wiens bladerkroon zich zoo met dezen vermengt, dat hij niet is te onderkennen. Dit dupeerde ons hier ook eenige malen en daar er geen quaestie van kon wezen, het uiteinde van de plant naar beneden te trekken, zoo bleef het verzamelen onmogelijk. Bij het beklimmen van den verscheidene honderden meters hoogen rotswand stelde een fraai vergezicht over de omgeving, waarin de Lilit Boelan het middelpunt vormde, en het vinden van verscheidene botanische merkwaardigheden ons schadeloos. Beneden bleek Kwing zijn tijd ook goed besteed te hebben, want hij vertoonde twee zware

rissen van een soort van visch, die wij reeds meermalen met bijzonder genoegen op onze tafel gezien hadden en bij deze gelegenheid veroorloofden de visschers zich oogenschijnlijk eens kieskeurig te wezen, want zij brachten slechts één soort en zeer groote dieren.

Zoo bevonden zich beide partijen van het gezelschap in de stemming, om, het zijriviertje den Tĕpoesè op, den waterval te gaan zien, welke volgens Kwing die moeite wel verdiende en inderdaad voldeed de hooge, grillig uitgeslepen steenbank in de hooge nauwe omlijsting van het bosch bijzonder; ook hier ontbrak echter de woelende watermassa, om het tooneel nog meer aangrijpend te maken.

Nog bij daglicht bereikten wij ons kampement en spitsten ons op den maaltijd, waarvan een des morgens in de strikken gevangen argusfazantenwijfje den hoofdschotel zou uitmaken. Midan had het blijkbaar met veel zorg gebraden en, onder den indruk van den tocht en van het langdurige vasten, lieten wij het ons goed smaken.

Minder goed dan anders echter gevoelden wij ons na den maaltijd, en mijn maag dreigde zich ernstig tegen den inhoud te verzetten, maar bij dreigen bleef het en in het denkbeeld, dat dit het gevolg van kouvatten of iets anders onschuldigs zou wezen, legde ik mij in mijn klamboe en sliep van vermoeidheid spoedig in. Even na middernacht echter ontwaakte ik door een hevige pijn tusschen de schouderbladen, uitstralend om de borst heen, wat het ademhalen zeer bemoeilijkte. Later verbreidde zich de pijn, die het meest op hevige spierpijn na overspanning geleek, over den rug en den buik, waardoor het liggen en rechtop staan onmogelijk werd en ik mij op een stoel moest neerzetten en op de tafel leunen, om het te verdragen. Nog altijd steeg geen flauw vermoeden van vergiftiging bij mij op, maar ik dacht nog aan een rheumatische oorzaak, toen de aandoening zich 's morgens compliceerde met hevig vomeeren, niettegenstaande de maag leeg bleek te wezen en ook de darmfunctie zich wat sterker dan normaal uitte.

Daar nu ook mijne twee reisgenooten over misselijkheid en spierpijnen klaagden, kwam het vermoeden van vergiftiging meer op den voorgrond, maar vooreerst liet mijn maag mij geen rust, om aan iets anders te denken, en op een gegeven oogenblik

II, 74.
De waterval van den Tépoesè bij laag water.

II, 75.

Lilit Boelan, zandsteenvlakte in de bedding van den Bloeöe.

kreeg ik zulke hevige hartkloppingen met kleinen pols, dat ik mij ernstig ongerust gemaakt zou hebben, wanneer zoowel DEMMENIE als VON BERCHTOLD niet op de been gebleven waren, en dus hoopte ik er het beste van. Tegen twee uur 's middags bedaarde het opspelen van mijn maag, de spierpijn localiseerde zich tot de armen en beenen en zoo kon ik een paar uur rusten, wat ik zeer noodig had.

Verdere gevolgen bleven bij ons allen uit, maar moeilijk bleek aanvankelijk de vraag te beantwoorden, wat de oorzaak dezer vergiftiging geweest was. Daar ik in den regel meer vleesch en de anderen meer rijst aten, zoo bracht ons dit op den argusfazant en wel bestond de mogelijkheid, dat die verontreinigd geworden was door arsenicum, dat bij het prepareeren der huiden zooveel gebruikt werd. Boos opzet van onze Kajans meende ik geheel te moeten buitensluiten en de menschen waren erg onder den indruk geweest van mijne ongesteldheid. Telkens kwam er een in de verte kijken, hoe het ging en verdiepte zich met zijne kameraden in de vraag, wat wel de oorzaak zou kunnen wezen. Hunne meeningen waren in twee partijen verdeeld: de eene schreef het toe aan de geesten van den Lilit Boelan, welke ik door mijn steenenkloppen vertoornd had, de anderen vertelden ons, dat er zoo nu en dan argusfazanten voorkwamen, die ook bij hen ziekte veroorzaakten, wanneer zij ze aten. Hun eerste gevoelen kon ik moeilijk deelen, en ook het tweede kwam mij wat onwaarschijnlijk voor, want van vogels, die vergiftig waren, had ik tot dusver nog niets gehoord. Zoo bleef de veronderstelling van arsenicumvergiftiging in lichten graad bestaan, hoewel VON BERCHTOLD beweerde, dat dit niet mogelijk was.

Tegen zijn wil leverde hij later zelf het bewijs, dat inderdaad het eten van den argusfazant soms eene vergiftiging veroorzaakt, toen hij, alleen met vier Kajans in ons kampement achtergebleven, met zijn viertal hevig ziek werd na het eten van een ander exemplaar van dien vogel. Meer nerveus van aard traden bij hem naast hevige pijnen tonische en klonische krampen op, naast hevige en aanhoudende verschijnselen van de zijde der digestie-organen, hetgeen niet minder dan vier dagen aanhield. Tegelijk met hem leden ook de vier Kajans zoo sterk, dat geen van hen hulp kon gaan

halen en alle vijf later sterk vermagerd en verzwakt uit het bosch bij ons terugkeerden.

Op den morgen van onzen terugkeer aten de Kajans nog een wijfje, dat levend, maar sterk beschadigd in de strikken was gevonden; allen klaagden toen over misselijkheid en aten onrijpe citroenen als tegenprikkel; daar zij ieder slechts een klein stukje vleesch gegeten hadden, bleef het bij deze verschijnselen. Een der oudere Kajans, die een stuk medegenomen had voor zijn kinderen, wierp het nog voor onze aankomst in het water.

Zoo geloof ik de vergiftiging aan het eten van dezen vogel te moeten toeschrijven, die misschien door het gebruik van voor ons vergiftige zaden aanleiding daartoe geeft.

Een paar dagen later schenen de Kajans het noodig te vinden eens een rustdag te houden, want allen bleven met den meesten ijver in hun lage loods zich wijden aan de vervaardiging van voorwerpen voor hun eigen gebruik. Bij navraag gaven zij echter te kennen, dat Asau, onze beste Poenanjager, bij het verlaten van de hut, om op jacht te gaan, links van zich een ongunstig voorteeken van den tĕlandjang gehoord had, waarom geen hunner het waagde, dien dag te jagen. Dit kwam mij natuurlijk geheel onverantwoord voor en zoo bracht ik een tweede nummer van mijn programma ten uitvoer en nam een paar hunner mede naar een zoutbron, die, niet al te ver weg, zich in het bosch moest bevinden.

Kwing Irang vond, dat hij hierbij niet mocht ontbreken, nam zijn speer en zwaard en trok met ons het bosch in. Dit was hier samengesteld uit zeer groote boomen, welke zoo ver uit elkaar stonden, dat hunne kronen elkaar in de ontwikkeling weinig hinderden; slechts veroorzaakte hunne hoogte van vijftig of zestig meter, dat de uitbreiding niet den waren indruk maakte. Het onderhout benam ook gedeeltelijk het gezicht er op, want in verschillende hoogten ontwikkelden stammen en stammetjes hun bladerkroon, alle even recht en zonder vertakking aan het benedeneinde, zich als het ware uitrekkende, om lucht en licht daarboven te bereiken en hunkerende naar het oogenblik, waarop de een of andere oorzaak een der reuzen zou doen vallen, om dan zelf de wieken uit te kunnen slaan. Daar slingerplanten en lianen hier de boomen

II, 77.

Sĕpan Dingei.

Links twee Kajans in werkcostuum bij de bron.

weinig in haar netten gevangen hielden, zoo konden wij onzen tocht zonder zwarigheden voortzetten; het meest nog hinderden de reuzenboomen, die omgevallen waren en nu tientallen van jaren lagen te vergaan, een kweekplaats van allerlei lagere plantaardige en dierlijke organismen en de geliefkoosde schuilplaats voor slangen en kleinere zoogdieren. Ten minste zoo ontdekten de honden der Kajans, die zonder een kik te geven maar met den neus op den grond om ons heen zwierven op grooter of kleiner afstand, een bunsingachtig dier. Nadat wij een uur ongeveer geloopen hadden, stiet een van hen plotseling een gehuil uit en begon daarna kort te keffen, waarin de anderen zich spoedig mengden. Ook mijn hond voegde zich bij de schare, maar sterker en moediger dan zijn Kajansche natuurgenooten beet hij het dier den schedel stuk en voorkwam zoo de toeschietende Kajans, die zich reeds op een extra portie varkensvleesch hadden gespitst. In zoover viel het hun tegen: ook bij de plek, waar de zoutbron wezen moest, sloegen de honden in het geheel niet aan en slechts enkele hertensporen, die hun onverschillig waren, duidden op de aanwezigheid van grooter wild. Voor de zoutbron als lokmiddel voor grootere dieren viel trouwens het weer niet mede, want door den regen, die bijna iederen dag gedurende eenige uren viel, vonden die overal water genoeg, terwijl het zoutwater er te veel door aangelengd werd.

Midden in de dichte tropische vegetatie ontpopte zich de Sĕpan Dingei (zoutbron bij den Dingei) als een eigenaardig plekje: een ronde vlakte van een 60 M. doorsnede, geheel kaal en met hoekige steenen van geelbruine kleur bedekt, met een rij rotsen in het midden, langs welke uit alle spleten water opborrelde, terwijl hier en daar regelmatig gasbellen ontsnapten. Het water had op enkele plaatsen een dikke laag van kalkachtigen steen doen ontstaan, welke tot 1 dM. dik werd. Een menigte bloedzuigers krioelden in de plasjes, die het zilte water aan den voet der rotsen vormde, en genoten in deze tijden naast vlinders, tallooze vliegen en wespen, het meest van deze natuurlijke bron. Kwing Irang herinnerde zich echter, dat er nog een soort van put moest wezen, waaruit de vroegere bewoners van den Boven-Mahakam hun zout water voor het uitdampen van dit onmisbaar voedingsmiddel hadden gekregen, die

echter in zijn tijd niet meer gebruikt was. Hij wees de plek aan naast het eene einde van de rots, en toen een paar mannen de aan de oppervlakte liggende steenen hadden weggeruimd, stuitten zij spoedig op den vermolmden rand van een boom, waarna zij er in slaagden de geheele opening van de put vrij te maken en den modder en de steenen uit dezen zelf te verwijderen. Het bleek toen, dat men twee uitgeholde boomen in elkaar geplaatst had, om daarin het water uit de diepte helder te doen opstijgen. De ruimte tusschen den binnensten en den buitensten moest dienen voor het opvangen van zand, dat met regenwater in den put kon spoelen. Later zagen wij lager aan den Mahäkam nog een dergelijke bron.

De omliggende steenen waren te verweerd, om hun natuur te herkennen, maar bij het aanslaan van de rotsen wachtte mij de verrassing, dat zij bestonden uit glasachtige vulkanische gesteenten, die in de algemeene zandsteenformatie van den Boven-Mahakam een merkwaardigheid uitmaakten. De aanwezigheid van de zoutbron met gasontwikkeling deed trouwens ook denken aan oude vulkanische haarden en in de volgende maanden kwam ik op verschillende plaatsen nog oude vulkanische gesteenten, vooral andesiet, tegen.

Na wat versch opgeborreld water van de schoongemaakte bron en een paar fleschjes met de organismen van het zilte nat aan den voet der rotsen medegenomen te hebben, nam ik wel voldaan over de wandeling en de vondsten, den terugtocht weer aan; een der Kajans nam den jachtbuit van onzen heengang op den rug en zoo volgden wij het slingerend paadje weer naar ons kampement. Dit bereikten wij schijnbaar veel vlugger dan toen wij den omgekeerden weg aflegden; een verschijnsel dat zich bij het afleggen van onbekende wegen meer voordoet.

Volgens Kwing Irang stamde de zoutbron uit den tijd, toen de Kajans nog niet in den Boven-Mahäkam woonden, en behalve de overleveringen uit dien tijd getuigden verscheidene vondsten, dat de streken van den Bloeöe en waarschijnlijk zeer vele andere niet altijd het karakter van een oerbosch gedragen hadden zooals nu. Nu voor het eerst wonen de Kajans aan het kleine bijriviertje van den Mahäkam, aan wiens oevers met het vrije uitzicht over den fraaien stroom zij veel liever verblijven. Maar sinds zij hier de

zware bosschen vellen, om er hunne ladangs te maken, vinden zij nu dit, dan dat, hetwelk wijst op vroegere bewoners.

Verscheidene tempajans en slijpsteenen werden onder afval van takken en humus reeds gevonden, maar het gelukte mij slechts van deze een enkel stuk te krijgen, want voor dengenen, die zijn velden aanlegt, zijn het ongeluksboden, die men liefst niet aanraakt en bij het branden van het gekapte hout laat te gronde gaan, of, zooals Kwing Irang met zoo'n ouden pot gedaan had, in de rivier werpt. Daar het aanwezige bosch door grootte der boomen en algemeene verbreiding van het lagere hout tot op de toppen der bergen geheel het karakter draagt van een oerbosch, waaruit alleen in latere jaren de boschproducten-zoekers de gĕtah pĕrtjaboomen hadden weggekapt, blijken de velden der vroegere bevolking hier te gronde te zijn gegaan onder de boschbekleeding, die geen sporen van oorspronkelijke wouden meer doet onderkennen. Zoo zijn het wellicht slechts op de toppen der hooge bergen, die in het dichtbegroeide Borneo den naam van oorspronkelijk verdienen en de werkelijk hooggelegene alleen, want nog op den weg van den Kapoewas naar den Mahăkam zag ik ladangs door de Bongan Dajaks aangelegd tot op den top van een heuvelrug van 600 tot 800 M. hoogte. Bij de sterke neiging om zich te verplaatsen, die aan alle Dajaksche stammen eigen is en de noodzakelijkheid, om door hunne wijze van ladangbouw nu hier dan daar hunne velden te zoeken, zijn er waarschijnlijk weinig streken in Borneo, die niet in den loop der tijden een landbouwende bevolking droegen, al zwerft er nu de Poenan rond en al verdwenen alle sporen der vroegere cultuur onder het alles beheerschend plantenkleed.

Dit uitstapje viel mij niet te zwaar en zoo overlegde ik met Kwing Irang om een der volgende dagen een berg, den Moāng, te bestijgen, die wellicht een uitzicht zou opleveren over den omtrek en op het scheidingsgebergte van den Mahăkam met den Barito, waarvan men mij reeds verteld had, maar dat in deze boschstreek nog niet zichtbaar geworden was.

Mijne mannen schenen echter tegen die onderneming ernstige bezwaren te hebben, want er werden allerlei moeielijkheden opgeworpen en een der voornaamste was wel deze, dat hooge rots-

wanden voor mij niet te bestijgen zouden wezen. Dat kon ik moeilijk beoordeelen, maar in verband met de vondst bij Sĕpan Dingei interesseerden mij die hooge rotsen, een zeldzaamheid hier, juist bijzonder en bij het beoordeelen van de bestijgbaarheid, speelde waarschijnlijk ook het geringe vertrouwen der Kajans in onze kunst van bergbeklimming een groote rol. Eigenaardig kwam namelijk zoo nu en dan uit, met welk een geringschatting de Kajans neerzagen op onze vaardigheid in alles, wat lichaamskracht en behendigheid vereischte, en wanneer zij ons voor het eerst met onze schoenen over gladde rotsen, boomwortels of omgevallen woudreuzen zagen loopen, moesten zij in die ongunstige meening niet weinig versterkt worden. Daarbij hun angst, dat ons in die moeilijke terreinen een ongeluk mocht overkomen, en hun weerzin in het beklimmen van den eersten hoogeren berg was verklaard. Toen zij evenwel zagen, dat het gebeuren moest, schikten zij zich in het fatum en zoo trokken wij er op een goeden dag op uit, in gezelschap van Kwing en drie der honden, van welke men zich gouden bergen beloofde in het te bezoeken terrein. De mantri plantenzoeker ging ook mede en gaf twee Kajans een rotan draagmand op den rug, om alle botanische schatten te bergen.

Wij zouden in hoofdzaak de bedding van den Dingei volgen, het riviertje, aan welks monding ons kampement lag, maar nauwelijks daalden wij daarin af, of de tsit liet zich links van ons hooren, zoodat de karavaan onmiddellijk stilhield en allen een paar rolsteenen uitzochten, om er zich op neer te zetten gedurende de bezweringsplechtigheden, die de ontmoeting vereischte.

Toen wij er bij waren, keerden de Kajans niet terug, maar vergenoegden zich met snel wat rijst te koken, daarvan iets te eten en de rest te laten op de plaats, waar de vogel zijn waarschuwende stem had doen weerklinken. Ondanks de vochtige omgeving van het bosch en de bedding van de beek vonden de Kajans toch spoedig ontvlambare takjes, een groote steen diende voor onderlaag, terwijl zij blijkbaar den bamboe en wat rijst voor het doel hadden medegenomen.

Onder de bedrijven ging een der Kajans zijn reeks strikken nazien, die in de nabijheid stonden en haalde er een kantjil uit, die

zich geheel en al in den strik verward had bij zijne pogingen, om los te komen en het arme dier bleek daarbij twee pooten gebroken en zich sterk verwond te hebben. Gelukkig was het dood en daar wij het moeilijk mede konden nemen op den berg, werd het aan den eersten den besten tak opgehangen, om het bij onze terugkomst in de keuken te kunnen inleveren.

Angstig, dat zijne honden na het ongunstig voorteeken de gehoopte varkensbout niet zouden leveren, zocht Kwing Irang onder de hand eenige bladen van „daoen long", dat hier evenals aan den Mendalam, bijzonder tegen de booze geesten scheen te werken. Toen nam hij eerst zijn besten hond bij den nek en klopte hem onder het prevelen van eenige zinnen achtmaal op den kop met het blad, daarna onderging het achterste gedeelte van het lichaam dezelfde bewerking, waarop hij het dier opbeurde en met een flinken zwaai in een diep gedeelte van den Dingei wierp. Achtereenvolgens kwamen ook de twee andere honden aan de beurt en daar ik zijn bezweringen op eenigen afstand niet verstaan kon, riep ik Sultan en bracht hem voor dezelfde bewerking.

Met denzelfden ijver beklopte Kwing ook hem en droeg hem op, dien dag goed zijn best te doen, om wild op te sporen en in het bijzonder het op varkens toe te leggen; om den invloed van zijn moeite niet tegen te gaan, zond ik ook Sultan met een zwaai de rivier in, vol vertrouwen in het gunstig effect. In dit opzicht leverde de dag echter niet de ware voldoening op, want de honden sloegen zelfs geen enkele maal aan en aan den berg kwamen ook geen vulkanische gesteenten te voorschijn, slechts loodrechte zandsteenlagen staken sterk verweerd op de halve hoogte van den berg uit.

Rotswanden waren blijkbaar gefantaseerd, maar onze tocht was vermoeiend genoeg: eerst langer dan een uur in snellen pas over de rolsteenen in den Dingei; toen onder dicht struikgewas een steile helling op, waar de Kajans blijkbaar niet dikwijls kwamen om rotan voor huishoudelijk gebruik, zoodat mijn huid, kleeding en hoed het zwaar te verantwoorden kregen in den strijd met de kromme doornen der rotanbladen. Op de hoogte van den bergrug, die ons naar den eigenlijken Moăng moest voeren, herademden wij weer

eenigszins en konden daardoor voldoen aan de hooge eischen, die deze ons na een marsch van bijna drie uren stelde. Met de uiterste inspanning, om beenen en longen aan den gang te houden, beklommen wij den steilen kegel van een 300 M., maar moesten op het laatst iedere 25 meter stilhouden; tot mijn genoegen verkeerden echter ook de Kajans ten slotte sterk onder den indruk van deze klimpartij en Kwing Irang keek mij met een benauwd lachje aan, toen ik mij naar hem omkeerde, om te zien, hoe hij het volhield. Hij droeg alleen nog zijn speer als steun en zoo nam ik de vrijheid mijn geweer aan een der Kajans te geven, die het met een zekeren angst, maar ook met trots over den schouder nam.

Nog een enkele poging en wij waren er; in plaats van een vrij uitzicht te genieten, stonden wij echter nog midden in het bosch, waar het niet eens zoo erg veilig scheen te wezen, want alle Kajans haastten zich de takjes van een zekeren struik als een armband om den linker pols te binden, als bescherming tegen de vele geesten, die hier huisden. Die struik bezat volgens hunne overtuiging namelijk denzelfden reuk als de geesten en door nu de takjes te dragen, moesten zij door die gevaarlijke wezens voor huns gelijken gehouden worden. Dat moest wel zoo wezen, want wij merkten niets van hunne vijandelijkheid in den tijd, dat de mantri Djaheri de manden trachtte te vullen met alle botanische merkwaardigheden, welke hij nog niet bezat. Om niet door de duisternis overvallen te worden, welke onder het hooge bladerdak zooveel eerder hinderlijk wordt dan onder den blooten hemel, vertoefden wij daarboven niet lang. Na een half uurtje reeds voelden allen zich in staat den weg nog eens af te leggen, maar nu gelukkig dalende; wij merkten nu ook wel, dat wij een heel eind steil geklommen hadden, wat ons trouwens de barometerstand met bijna 800 M, ook aanwees, maar de marsch was nu bij lange na niet zoo vermoeiend als bij het stijgen. Iets, wat mij ondanks alle beweringen van het tegendeel door anderen, bij al mijne bergbeklimmingen, telkens is gebleken.

Verschillende redenen drongen nu, om het verblijf in het bosch niet langer te rekken, en zooals altijd in deze omgeving, beheerschte de voedingsquaestie alles. De Kajans genoten in de afgeloopen dagen

II, 83.

Horizontale rotan met aanhangsels, het opvaren van den Bloeöe verbiedende namens het hoofd Kwing Irang.

duchtig van mijne rijst en zagen er zeer welvarend uit, maar het gevolg liet zich niet wachten: de voorraad raakte op. Daar bovendien de meesten hunner niet zoo heel veel thuis brachten en mijn doel, om hen aan onze tegenwoordigheid te wennen reeds lang bereikt was, zoo besloot ik het kampement op te breken, maar von Berchtold met vier der beste Kajans voor het verzamelen in deze omgeving achter te laten. Bovendien bereikten ons geruchten van den Beneden-Mahăkam omtrent eene zending, die ons te gemoet zou gezonden wezen. Wel verschilden die geruchten iederen dag en kon ik daaruit niet besluiten, wie komen zouden, noch wat zij zouden brengen, maar er moest toch wat aan de hand zijn en daartegenover achtte ik het wenschelijk niet te ver van huis te wezen.

Zelf had ik niet veel grond, om veronderstellingen te maken, want wel gaf ik Akam Igau bij zijn vertrek een brief mede aan den assistent-resident, om mijn aankomst te melden, maar hulp verzocht ik daarin niet en bovendien kon in dat korte tijdsverloop eene zending nog niet het gevolg daarvan zijn. Het eenige wat overschoot, was dus de komende gebeurtenissen af te wachten.

In het vooruitzicht van de tochten, welke wij ondernemen zouden, zond Kwing Irang de zijnen het bosch in, om de boot, welke ik van die uit den Pĕnanei voor mijzelf behield, van boorden te voorzien voor de vaart op den Mahăkam zelf, zoodat wij niet voor den 18en October weer naar onze woning bij Kwing teruggingen. 's Morgens vroeg echter volvoerde hij nog eerst het opgevatte plan om de Bloeöe hooger op te sluiten voor hen, die er wilden gaan visschen of gĕtah pertja en rotan te zoeken. Het plakkaat, om dit aan den volke bekend te maken, spande hij dwars over de rivier; het bestond in een rotan, waaraan de inhoud van onderen bevestigd was, hoofdzakelijk bestaande in figuurlijke voorstellingen van de straf bij overtreding. Evenals bij ons bootenleger aan den Boelit gaf een kring van rotan de grootte aan van den te betalen gong, een bamboe als blaaspijp en een houten miniatuurspeer, in een met houtkrullen versierden kring opgehangen, bedreigden den overtreder naast een met vogelveeren versierde krijgsmuts met moord en doodslag, terwijl het geheel als onderteekening droeg het embleem van een voornaam hoofd, een houten model van de staartveer

van den neushoornvogel, wit met een breede zwarte streep.

Hoogst eigenaardig bevestigden de Kajans ook drie weggeworpen stukken papier aan den rotan, de uitdrukking van den angst, met welken zij een soerat (brief) beschouwen; deze vormt voor hen het beeld van een hoogeren trap van ontwikkeling, die de bezitters machtig maakt en dus zeer te vreezen is.

Na dezen politiemaatregel en een hartig maal van een wijfjes argusfazant, die dien morgen nog uit de strikken gehaald was, laadden de Kajans onze booten en kort daarop dreven wij weer den Bloeöe af. De eerst opgewekte stemming der mannen, van welke verscheidene naar huis verlangden, werd spoedig gedrukt en allen gaven duidelijk te kennen, dat ook hunne magen onder den invloed van sommige argusfazanten konden komen. Gelukkig voor hen had ieder slechts een klein stukje kunnen eten en zoo bleef het slechts bij een lichte misselijkheid, tegen welke zij, zoodra wij die aantroffen, onrijpe citroenen aten.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK

Gezantschap van den Beneden-Mahakam. — Tocht naar den Tjehan.

Met tegenzin had Kwing Irang er in toegestemd, VON BERCHTOLD met enkele Kajans daar in 't bosch achter te laten, altijd in de vrees voor een mogelijk ongeluk en voor koppensnellende benden. Op dat oogenblik bestonden er echter gewichtige redenen voor dat langer verblijf en zoo moest ik trachten den ouden heer van dit punt af te brengen. Bij het mislukken van het krijgen van uitzicht op den Moäng vertelde hij mij, dat de Batoe Kasian wat lager aan den Bloeoe beter gelegenheid daarvoor aanbood: de geheele stam nam in 1885, bij den inval der Batang Loepars, de vlucht op dezen steilen berg en sloeg toen het bosch daar bovenop grootendeels om, voor het verkrijgen der noodige ruimte. Door de zeer steile wanden bleef ook een groot gedeelte onbegroeid, zoodat de kans, om een uitzicht te bekomen inderdaad gunstig scheen. Nauwelijks weer thuis, overlegde ik met Kwing dus, om dezen berg een der volgende dagen te gaan bestijgen nog vóór de raadselachtige zending van den Beneden-Mahakam ons bereikte en den tocht meer tot in den regentijd verschoof.

Voordat de noodige mannen echter weer bij elkaar waren en ook Kwing op nieuw verlof kreeg van Hiäng, om de onderneming mede te maken, kwam de Maleier Obet terug van zijne zending om rijst en, hoewel de Kajans later beweerden, dat hij tevens goed voor zichzelf gezorgd had, bracht hij eene voldoende hoeveelheid gepelde en ongepelde rijst mede, om het een maand te kunnen uithouden. Bovendien pisang en papaja, welke wij in 't bosch in 't geheel

niet gezien hadden en eenige nadere berichten over de in aantocht zijnde gezanten van beneden. Waarom zij naar boven gezonden werden, bleef ook nu een raadsel en de hoop, dat zij ons ten minste wat te eten zouden medebrengen, vervloog, toen ik hoorde, dat alle goederen om het moeilijke vervoer, beneden de watervallen achtergelaten waren. De hoofdpersoon moest een Bahau-hoofd wezen Si Ding Lĕdju van Ana, in gezelschap van verscheidene andere personen, van welke ik nooit gehoord had.

Zoo boezemde mij dat gezelschap verder maar een zeer matige belangstelling in en vond ik het het best, daarvoor mijne plannen niet te veranderen. Daarbij hielp de rivier wat mede, die door sterke regens in het gebergte ging rijzen en hen dus vooreerst wel zou beletten snel naar boven te komen.

Opgehouden door allerlei onlusten, duurde hun tocht naar boven reeds twee maanden: eerst werd de tegenwoordigheid van Si Ding beneden de watervallen vereischt, om een strijd te voorkomen tusschen Boegineesche kooplieden en Bakoempai, die elkaar in die streken een hevige concurrentie aandoen; daarna bij het hoofd Bang Jok in de watervallen aangekomen, vond hij alles in rep en roer door dat er een voorname onderdaan van dit hoofd pas gesneld was door Boekat Dajaks in den Bo, linker zijrivier van den Mahăkam en de geheele zwervende bevolking van Poenans nu haar heil in de vlucht gezocht had, men wist niet waarheen. Als bloedverwant van het hoofd had Si Ding nu daar zijn licht moeten laten schijnen over die moeilijkheden, en vervolgens had de beleefdheid tegenover de aanverwante hoofden boven de watervallen, waar hij vroeger nooit geweest was, geëischt, dat hij bij ieder van hen een tijdlang bleef. Zoo woonde hij nu voor een paar dagen bij de Longglats van Long Njiwoeng, de eerste Bahau-vestiging beneden den Bloeöe, waar de jeugdige Ding Njaw het voornaamste hoofd was.

Van alle zijden kwamen in die dagen weer menschen van de ladangs naar mij toe, om geneesmiddelen, en te oordeelen naar het voortdurend toenemen van de vraag, bevonden de zieken zich bij de verleende hulp even goed als aan den Mendalam. Slechts zelden verstrekte ik ze echter, wanneer men niet den patient bij mij, of mij bij den patient bracht. Een paar jonge mannen echter vroegen

hulp voor eene kraamvrouw, bij wie de placenta nu reeds den tweeden dag niet wilde te voorschijn komen. Daar mannen in zulke gevallen nooit tegenwoordig mogen zijn, maakte ik een uitzondering, gaf hun wat extractum secalis cornuti mede met de boodschap, dat zij mij zoo noodig zelf konden komen halen. Tot mijne verwondering riepen zij mijne persoonlijke hulp den volgenden dag te vier uur in, en voorzien van de noodige ingredienten en mijn revolver stapte ik in het kleine wiegelende bootje, dat de twee flinke Kajans nu eens staande, dan weer hurkend snel de rivier af lieten schieten.

De ladang lag een uur ver weg aan den Bloeöe en de zon was reeds vrij sterk gedaald, toen wij aankwamen. Met gevaar van armen of beenen te breken, beklom ik langs drie boomtrappen den hoogen oever en het nog hoogere huis, waar men mij over een paar planken naar een afzonderlijk kamertje geleidde, dat met de overige woning geen andere gemeenschap had, dan langs dezen weg. Daar lag een zeer debiel uitziende vrouw van een goede dertig jaar met half gebroken oogen, onvoelbaren pols en eenigszins pijnlijken opgezetten buik. Een doek bedekte de benedenhelft van het lichaam en, zooals mij later bleek, ook het kind, dat men sedert de geboorte naast de dijen had laten liggen, omdat men vóór het te voorschijn treden van de placenta een nieuwen wereldburger niet van den navelstreng mag losmaken, uit vrees dat de ziel der moeder zal ontvlieden. De streng lag reeds ingedroogd en zwart naast het arme wicht en het geheele hopelooze geval wees eerder op den vijfden dan op den derden dag, waarvoor ook het feit pleitte, dat men tot het inroepen van mannelijke hulp was overgegaan. Later bekende men dit ook, maar op dit oogenblik leek mij het geval zoo moeilijk toe, dat mij de lust tot dergelijke nasporingen wel verging. De man, in 't eerst door de heerschende duisternis onder het sterk overhangende dak onherkenbaar, zat terneergeslagen aan het hoofdeneinde en eene vrouw bij de voeten.

Koorts scheen de kraamvrouw niet te hebben op het oogenblik, maar de kans om haar te redden was in deze omstandigheden zeer gering. Het wegnemen der placenta, ook al stierf de moeder later, had evenwel deze twee groote voordeelen, dat het kind gered werd,

dat ik anders niet zou kunnen wegnemen zonder voor een moordenaar te worden aangezien, en verder bezorgde ik de vrouw de zielsrust van niet gedurende de bevalling te sterven, wat haar een gewone begrafenis onwaardig maakt en haar den hemel ontzegt, waar al de haren anders met haar zouden leven. Voor de familie en den geheelen stam wordt zulk een sterven als een groote ramp beschouwd, die aan allen dagenlange boetedoening oplegt.

Eenvoudige expressie gelukte mij op geene wijze, de moederkoek scheen stevig vast te zitten en zoo zat er niets anders op, dan verder te helpen op Europeesche wijze. De man, die nu alleen nog in het kamertje zich bevond, verzette zich niet tegen de voorgenomen behandeling, waarschijnlijk begreep hij er niet veel van. Hoe 't zij, ik nam mijne maatregelen zoo goed het ging in de gegeven omstandigheden en verwijderde de placenta in haar geheel van de fundus uteri, waar zij vastzat. Terwijl de behandeling plaats vond en de vrouw door het eenigszins moeilijke der operatie pijn leed, verplaatste de man mij door de wijze van zijn vrouw te troosten, naar eene Europeesche omgeving. Ik had hem opgedragen, hare handen vast te houden; dit deed hij met de meeste teederheid, door zijne armen om de vrouw heen te slaan, haar rug en hoofd tegen zich te laten aanleunen, en terwijl hij hare handen in de zijnen nam, te troosten, dat nu spoedig alle pijn over zou wezen, dat zij kans kreeg, om in leven te blijven, en zoo meer. Bloeding trad niet op, de uterus trok zich goed samen en zoo kon ik mij bepalen tot het geven van eenige diaetetische voorschriften, zoowel voor de moeder als voor het kind, dat, naar mij gezegd werd, in de vijf dagen sedert de geboorte nog niets gegeten had. In de woning zelf hadden zich onder de hand een twaalftal vrouwen en eenige mannen vereenigd, van welke vooral de eersten mij zeer verschrikt, maar toch nieuwsgierig aankeken.

Dezelfde twee mannen, die mij 's middags haalden, zouden mij ook weer naar huis brengen; de maan verlichtte nu den weg, want de zon bescheen reeds andere streken en wat vermoeid door de wederwaardigheden van den dag, betreurde ik dien ruil niet. Zij stond gelukkig in al haren luister hoog aan den hemel en bescheen zoo de geheele kloof tusschen de met zwaar bosch be-

groeide hooge oevers, tusschen welke ons ranke vaartuigje op het woelende water werd naar boven geduwd.

Voor het beter evenwicht languit in het vaartuigje liggende kon ik volop genieten van de zwijgende, trotsche omgeving der geheimzinnige wouden, in welker schaduw zich als het ware groote spelonken openden, terwijl naast het gebladerte der overhangende boomen de grilligste schaduwen op de rotsen speelden. Daarboven flikkerden de zilveren lichtjes op de woelende schuimende golven, welker geraas het eenige geluid was, dat ons uit de omgeving bereikte. Op sommige plaatsen voeren wij onder het oevergeboomte door op een rimpelloos watervlak, dat in het duister niets van een bodem liet raden en eene aangename kalmte veroorzaakte na de schommelingen in de stroomversnellingen. Mijne twee geleiders verkeerden meer onder den indruk van het gebeurde, dan van hetgeen mij nu het meeste trof en zeiden op den geheelen weg, die meer dan twee uren duurde, noch tot elkaar, noch tot mij een enkel woord. Dan in, dan naast de boot in het water, deden de donkere gedaanten al hun best, om zoo snel mogelijk vooruit te komen; de kiham Mali wezen zij mij aan, om langs den oever over de rotsen te gaan klauteren en verwijderden zich daarop naar de andere zijde, die voor de boot meer geschikt was. De weg viel mij niets mede onder het onzekere licht, dat door de boomen heen mijn pad moest verhelderen en het duurde vrij wat langer dan over dag, voor ik boven den waterval aankwam en onder het geboomte door de twee silhouetten vond, die voor en achter op den steven staande, met hun boomen de boot naar mij toeschoven en na mijn instijgen de zwijgende vaart weder voortzetten. Het moeilijkst gedeelte lag nu evenwel achter ons en tegen half negen betrad ik weer met een gevoel van verademing mijne kleine woning, waar de vriendelijke lamp en de bekende voorwerpen om mij heen hunne zeer gewenschte kalmeerende werking uitoefenden.

De beide eerstvolgende dagen werd de toestand der vrouw voortdurend beter, en ik kreeg zelfs wat hoop op haar behoud, toen zij gedurende mijne bestijging van den Batoe Kasian door opkomende koorts binnen 24 uur overleed.

Het kind, de oorzaak van zooveel ellende der moeder, wilde de

vader niet opvoeden en legde het in het bosch te vondeling. Een Kajansche, die door haar huwelijk met den Maleier Oetas tot den Islam was overgegaan, nam het wicht op en wist het nog in leven te houden, hoewel het decubitus kreeg op de plekken van heup, arm en schouder, met welke het zoolang na de geboorte op de harde planken gelegen had. Voor hare menschlievendheid, die trouwens niet van eigen belang vrij was, daar zij speculeerde op den arbeid van haar aangenomen kind op later leeftijd, verweten de Kajans haar den dood der moeder, die nu gestorven was, omdat het kind haar op aarde kon vervangen.

Den 22en October ondernamen wij den tocht naar den Batoe Kasian, vooral met het doel, om den aard van den eigenaardigen berg, die zeer steil aan den oever van den Bloeöe oprees, te onderzoeken en te trachten van zijn top uit iets meer van het omliggende land te weten te komen. Als altijd vergezelde ook de mantri voor het zoeken van planten het gezelschap, dat in twee booten de rivier afvoer en bij een ladang aan den voet aanlegde. Zooals meer voorkwam, begonnen de Kajans eerst nu bezwaren te maken, om onze goederen alle naar boven te dragen en stelden voor, ze later te halen, als wij besloten hadden den nacht boven te blijven. Ook nu speelde hun de angst voor geesten parten; de Batoe Kasian huisvest namelijk een bliksemgeest, een menschvormig, langharig monster met groote oogen, slagtanden en verschrikkelijke klauwen, waarmede het in zijn woede de boomen vaneen scheurt; dan zegt men, dat ze door den bliksem getroffen zijn, want dit monster, Belarè, vliegt bij ruw weder door de lucht en veroorzaakt met zijn stem den donder en met het flikkeren zijner oogen den bliksem. Vandaar, dat de Bahau's bij een bliksemslag in de nabijheid naar hunne wapens grijpen, om zich te verdedigen; mijne Mendalam Kajans zag ik eens bij zulk eene gelegenheid hunne zwaarden trekken.

Begrijpende, dat de Kajans van boven af eerder de rijst dan onze klamboes zouden halen, stemde ik toe, om de eerste beneden te laten en zoo half tevreden gesteld, zetten zij zich in beweging, eerst door de rivierbedding om den berg heen, ten einde de eenige zijde te bereiken, die bestijgbaar was en traden toen het bosch in. Daar ging Kwing Irang met een paar oude mannen vooruit, om den weg

II, 90.

Landschap aan den Boven-Mahăkam. Het dal van den Mahăkam van den top van den Batoe Kasian af, in westelijke richting gezien.

te verkennen, welken zij sedert hun vlucht voor elf jaren niet meer betreden hadden en die dan ook met stevige struiken was dichtgegroeid. Spoedig echter noodigden zij ons uit hen te volgen, en wij zagen toen dat, wanneer deze helling de eenig beklimbare was, men inderdaad bovenop zeer veilig zat.

Op de meeste stukken van den weg was de gemiddelde helling tusschen 40 en 43°; hadden wij ons niet door middel van de links en rechts groeiende struiken en boomen naar boven kunnen werken, dan zou de bestijging niet mogelijk geweest zijn. Waar het pad voerde tusschen een paar steile rotswanden door, lagen nog de overblijfselen verspreid van een borstwering en een vijftig meter hooger stieten wij op een dicht struikgewas, dat het vroeger omgekapte bosch vervangen had. Gelukkig stroomde daar uit den rotswand wat water, hetgeen in dezen tijd van vrij veel regen wel te verwachten was, maar ons het verblijf op den top gedurende den nacht mogelijk maakte. Met veel handigheid vervaardigden de Kajans met groote bladscheden van wilde of verwilderde pisang en met de bladeren eene leiding, om het langs de rots vloeiende vocht af te leiden en hielpen vervolgens mijn jongen, om een stookplaats te maken en brandhout te vinden, waarvoor op deze vochtige hoogte een Javaansch talent niet toereikend was. Ongemerkt verdwenen er een paar naar beneden, om rijst te halen en de rest viel op het struikgewas aan, om er een weg doorheen te hakken. Eigenlijk werd dit meer een tunnel, daar men het gekapte niet alleen van onderen, maar ook van boven moest afhakken, om het los te krijgen uit de dicht in elkaar gevlochten massa van struiken en slingerplanten.

Deze beletten ons ook het vrije uitzicht, maar beloofden het toch gemakkelijker te zullen toelaten dan een bosch van dikke zware boomen en, daar wij den tijd hadden en Kwing Irang dadelijk beloofde goed te zullen helpen, zoo bevredigde ik eerst mijne nieuwsgierigheid door op verschillende punten van den top te zoeken, waar een klein stukje te zien was van het land, dat wij het eerst betraden, om er wat van te kunnen vertellen.

Het best gelukte dit naar het Noorden en Noordwesten, waar de Batoe Mili aan de oostzijde van den Mahakam zijne loodrechte wanden

tot op een 1000 M. hoogte verhief, aan de achterzijde omgeven door den rechten rug van den Ong Dia, die zich evenwijdig met den Mahăkam naar het Westen uitstrekte. Tusschen deze in lagen nog eenige heuvels, die zacht glooiend naar het rivierdal afliepen, waaruit aan den Zuidelijken oever de Ong Bringin zich even langzaam verhief. Naar het Zuiden verschafte de bijl ons het uitzicht op het scheidingsgebergte tusschen Mahăkam en Moeroeng, een merkwaardig regelmatigen bergwand, die, naar het Westen zich flauw verheffend, er inderdaad aanleiding toe gaf, om hem wegens den rechten bovenrand Batoe Lĕsong (rijstblok) te noemen. Hij scheen tot een 1800 M. hoogte op te loopen en viel, uit de verte gezien, van boven een paar honderd meter loodrecht af, wat verklaart, waarom er over het gebergte geen enkelen weg voert naar den Moeroeng, alle loopen er ten Westen of ten Oosten omheen.

Tusschen den Batoe Lĕsong en den Mahăkam verhieven zich verscheidene reeksen lage heuvels en ruggen, alle met een strekking van Oost naar West; alleen vormde de Batoe Kasian met den Batoe Mili en den Moăng, benevens twee andere bergen, een reeks van zelfstandige kegels, die vrij wel op één lijn zich in Noord-Zuidelijke richting tusschen Ong Dia en den Batoe Lĕsong uitstrekten. De Batoe Mili en de Batoe Kasian zijn saamgesteld uit vulkanische gesteenten, zooals er in het gebied van den Boven-Mahăkam op zeer vele plaatsen door de oppervlakkige zandsteenformatie heenbreken. Naast deze sporen van vulkanische werking, die in den regel uit andesiet bestaan, wijzen ook de vele minerale bronnen daarop, welke gedeeltelijk door de bevolking werden aangewend, om er zout uit te winnen en die alle, naast het zouthoudende water ook, koolzuur doen ontwijken. Tegenwoordig vormen deze „sĕpan” in den drogen tijd nog slechts het aantrekkingspunt voor herten en buffels, welke er het zoute water komen likken.

Na een zeer fraaien dag met wolkenloozen hemel, beloofden ons de Kajans ook een kalmen nacht, en ik spitste mij reeds op het genot van een schitterend tropischen sterrenhemel, welken wij in den Boven-Mahăkam nog niet gezien hadden. Vooral van October tot Mei vormt zich daar bijna iederen dag even na zonsondergang een laaghangende wolkenmassa, die het geboomte van de lage heu-

vels in zich opneemt en tot den morgen, één of twee uur na zonsopgang, den geheelen hemel bedekt. Ook nu zouden ons de vriendelijke lichtjes der sterren den geheimzinnigen stillen nacht op dezen bergtop niet verlichten; boven de Batoe Lésong in het Zuiden verscheen een klein wolkje, dat alleen door de flikkeringen van den bliksem er in, onze aandacht trok. In de eerste uren, terwijl wij na den maaltijd nog genoten van het fraaie uitzicht op de wolkenlaag, die zich beneden ons vormde en de lagere streken met een lichtgrijs kleed bedekte, waaruit zich slechts enkele heuveltoppen verhieven, werd deze wolk grooter en grooter en naar het luider worden van den donder naderde het onweder blijkbaar ook. Tegen acht uur trokken de wolken van beneden tegen den berg op, die uit de verte voegden er zich bij en niet lang daarna omgaf ons een dichte mist, waarin wij zelfs de naaste boomen niet meer konden onderscheiden. Wegens den verwachten kalmen nacht, hadden de Kajans ons slechts naar de wijze der Poenans, een schuinen wand van boombladeren gemaakt, waaronder onze klamboe's naast elkaar waren uitgespannen en vergenoegden zichzelf met een dergelijk logies; maar toen de zwevende waterdeeltjes der wolken zich begonnen te verdichten, eerst tot een fijnen regen en daarna tot een tropische regenbui met hevigen wind en de Bĕlarè, die in den Kasian gehuisvest was, zich daarbij liet gelden door hevige donderslagen en door het flikkeren zijner oogen met felle bliksemschichten den omtrek verlichtte, sloeg de regen van voren en van ter zijde naar binnen en boden onze klamboe's slechts een zeer matige bescherming aan. Gelukkig beveiligde de waterproofonderlaag tegen het vocht van den hellenden bodem, die door het van boven stroomende water geheel gedrenkt werd en mijne wollen dekens werden slechts gedeeltelijk nat, zoodat, afgezien van de onaangename atmosfeer in de natte en daardoor minder luchtige klamboe, de nacht nog vrij bevredigend verliep. Allen waren echter blijde, toen de dag aanbrak, de regen ophield en wij onze verstijfde ledematen konden uitstrekken wel niet in den zonneschijn, maar in de mist, die eerst laat in den morgen optrok. Vóór dien tijd haastten de Kajans zich, hun bloed wat sneller te doen stroomen door aan de Noordzijde de boomen en struiken op te ruimen, zoover de uiterst steile hellingen dit toelieten, om ons

een uitzicht te bezorgen naar het Oostelijk dal van den Mahăkam. Beneden de Batoe Mili scheen zich dit sterk te verbreeden en slechts enkele lage heuvels verhieven zich langs den Zuidelijken oever. Alleen in het Oosten onderscheidden wij op grooten afstand eenige spitse kegels, die nu, zeer flauw tegen den horizont afgeteekend, later bleken te liggen, waar de Mahăkam zijne watervallen vormt. In de wazige blauwe atmosfeer zouden die details evenwel bij photographie geheel verloren gaan en zoo wendden wij ons nog eens naar het Zuiden, waar, over de laaghangende wolken heen, een deel van den Batoe Lĕsong zoo zichtbaar was, dat wij konden hopen eene goede opname te kunnen maken.

Van bijzondere dieren merkten wij op den weinig uitgebreiden top niet veel; voor grootere dieren was geen voldoende ruimte en van insecten zweefden slechts eenige fraaie exemplaren wat later in den zonneschijn, door de steile hellingen echter geheel onbereikbaar. Bij het wegruimen verraste een onzer Kajans een spookdiertje (Társius spectrum), dat hij met een vergiftigden pijl naar beneden deed tuimelen, het eerste exemplaar, dat ik van deze eigenaardige, vrij zeldzame dieren zag.

Fraaie bladplanten ontmoetten wij in grooten getale, eenige soorten, die eigenaardig waren voor den Kasian en ook later niet meer voorkwamen; door het langdurig verblijf aan den Boven-Mahăkam stierven de medegenomen exemplaren alle af en waren niet weer te vervangen. Wat echter de mantri Djaheri op zijn tochtjes op de berghellingen, tot teleurstelling vooral van Kwing Irang, niet gevonden had was het hol, waar de bliksemgeest Bĕlarè huisde, die zich dien nacht zoo duchtig had doen gelden. Ik betreurde het feit ook, maar maakte er den mantri geen verwijt van, zelfs niet, dat hij in het begin niet eens begreep, wat Kwing Irang bedoelde met zijn vraag.

Hoewel er nog wel wat te doen zou geweest zijn daarboven, opperde het hoofd verschillende bedenkingen tegen een langer verblijf. Vooral maakte hij zich beangst, dat Si Ding Lĕdju aan zou komen en tot zijn huis den Bloeöe opvaren, hetgeen hem om het primitieve zijner tijdelijke woning, weinig overeenkomstig zijne waardigheid, niet wenschelijk voorkwam en verder zou hij verplicht wezen, het gezelschap te voeden, wat hij niet kon. Den tweeden

dag gingen wij dus terug met het voornemen, den volgenden naar de monding van den Bloeöe af te zakken en de gezondenen af te wachten in de woningen der Maleiers aldaar.

Den 24sten echter leed Kwing aan eene verkoudheid, die de regenachtige nacht op den Kasian hem had bezorgd, volgens zijne overtuiging de wraak van de geesten op den berg voor onze intrede op hun gebied, wat ik helaas met geen klemmende reden wist te bestrijden. Zoo toog ik alleen den Bloeöe af, vestigde mij weer bij den ouden Idit en had allen tijd, hem weer eens aan het praten te krijgen, want er daagde dien dag niets op. Het meest trof mij zoo onder het bespreken van de laatste gebeurtenissen, dat hij ongevraagd als zijne meening opgaf, dat de mantri van Bang Jok, die in den Bo gesneld was door de Boekats, waarschijnlijk wel gedood werd uit wraak voor het niet betalen van een paar slaven, die Bang Jok vroeger van hen kocht. Of dit zoo was of niet, het bleek, dat ook de menschen hier voor dergelijke moorden een zeer gewonen grond zoeken en de adat daarbij niet in aanmerking nemen, zooals men mij dat vroeger op den landweg tusschen Kapoewas en Mahăkam ook reeds had doen blijken. De spraakzame oude Maleier liet zich zoo onder vier oogen ook nog sterk uit over de positie der Maleiers aan den Mahăkam en verhief Kwing Irang in de wolken om de rechtvaardigheid, waarmede hij zorgde, dat de zijnen aan hunne verplichtingen voldeden tegenover de kooplieden, iets wat bij de Pnihings en Longglats lang niet altijd het geval scheen te wezen. Ook trachtte het Kajanhoofd zelf weinig voordeel van hen te trekken, zoodat, sedert hij over de Kajans heerschte, ook bij hem verreweg de meeste Maleiers en Barito-Dajaks zich vestigden. Wat hij niet zeide, was dat Kwing Irang zeer lankmoedig zich betoonde tegenover bedriegerijen der Maleiers, waarvan eenige merkwaardige staaltjes voorkwamen gedurende mijn verblijf. Andere hoofden, zooals Bĕlarè en onder de Longglats, Bo Léa te Long Tĕpai, en Parèn Dalong te Batoe Sala, verdedigden de hunnen daartegen, wel eens op een wat hardhandige wijze, maar wellicht waren zij reeds lang tot het besluit gekomen, dat andere maatregelen tegen moordenaars en dieven, zooals de meeste Maleiers van den Boven-Mahăkam waren, niet hielpen. Slechts voor dezulken bestaat er reden, om zich op

te houden in zulke streken, ver van hun gewone omgeving en familie, waar de eerste levensbehoeften, zooals rijst, ieder jaar schaarsch zijn en tabak en zout luxeartikelen worden. Op die verhoudingen zinspeelde Bĕlarè, toen hij zeide, de zijnen tegen afpersingen te beschermen.

Op het gerucht van mijne komst aan den Mahăkam maakte zich een zekere Banting, een Kapoewas-Maleier die wegens moord gevlucht was naar den Beneden-Mahăkam, uit de voeten, en nam daarbij verscheidene booten en verscheidene pikoels gĕtah pertja van Kajans mede, om die te verkoopen. Na mijn vertrek ontmoetten wij hem en het bleek toen, dat hij van dit bedrag van vele honderden dollars nog slechts 40 bij zich had en druk bezig was ze bij het wedden bij hanengevechten te verspelen. Deze man handhaafde zich door schrik onder de Kajans; als iemand zijn huis naderde, greep hij onmiddellijk zijn geweer en toch durfde men hem niet te verdrijven.

Eens voer ik met Kwing Irang den Bloeöe op en zagen wij bij zijn rijstveld een Maleier met een schuw, ongunstig uiterlijk. Van hem vertelde Kwing, dat hij de eenige overgeblevene was van vier Maleiers; Parèn Dalong had drie hunner het hoofd afgeslagen, deze alleen had zijn banden weten te verbreken en weg te loopen. Kwing vertelde, dat Parèn Dalong dat voor zijn genoegen deed, maar later vertelde een ander mij, dat dat edele viertal zich vergrepen had aan oude erfstukken te Batoe Sala, wat het Longglat-hoofd zoo in woede deed ontsteken, dat hij hen achterna voer en er drie afmaakte. Evenals Belarè onder de Pnihings, had Bo Léa, het hoofd van Long Tĕpai boven de watervallen, onder de Longglats den naam van zich niet te ontzien, Maleiers te berooven. Een Bandjareesche handelaar Si Hèbar, die mij reeds in den aanvang aan den Bloeöe opzocht, voerde als een merkwaardigheid aan, dat hij het ook met Bo Léa goed kon vinden. Zijns inziens lag dit daaraan, dat hij zich onthield van handelingen als een zekere Moehamad, die den Tĕpai, het gebied van Bo Léa, opgevaren was en met de zijnen ongevraagd daar gĕtah pertja uit de bosschen haalde; hij wilde, zonder hassil te betalen, de rivier weer afvaren, toen Bo Léa hem al zijn goederen eenvoudig afgenomen had, een stukje wat ik reeds vroeger hoorde vertellen, maar destijds zonder de aanleiding.

Dien dag verscheen door het hooge water niemand van beneden; den volgenden dag kwam ook Kwing Irang aan en, hoewel het gerucht zich bevestigde, dat het gezelschap van beneden zich dichtbij bevond, lieten zij zich blijkbaar nog weerhouden. Dit bracht ons hoofd in verlegenheid, daar de rijst voor de zijnen niet berekend was op een langer verblijf. Daar het water den derden dag echter sterk viel, draalde hij tot tien uur voor den Bloeöe weer op te varen, en toen werden de reizigers gesignaleerd om den hoek van den Mahakam beneden ons. Na een half uur boomden een paar groote booten vol menschen zich naar boven langs onzen oever, met de Nederlandsche vlag op den achtersteven wapperend, en niet lang daarna bestegen allen de trap van Idits hut en stelden zich aan mij voor. De hoofdpersoon Si Ding Lĕdju, het hoofd van Ana en de voornaamste afstammeling van het Bahau-geslacht der hoofden beneden de watervallen, zag er weinig voornaam uit; een klein, tenger persoon, sterk door de pokken geschonden, Europeesch gekleed, op bloote voeten en met een plat mutsje op, gaf zijn weinig energiek of verstandig gezicht een duidelijke verklaring van het feit, dat de assistent-resident van Samarinda het verstandig geoordeeld had hem in den Maleier Moehamad Raib een persoon ter zijde te geven, die meer hoop gaf op een goede uitvoering der zending. Uit de medegebrachte brieven bleek, dat een Maleier, hadji Soeleiman, zich bij den assistent-resident vervoegd had te Samarinda en daar een verhaal gedaan had van een opdracht voor het overbrengen van brieven van den Kapoewas naar Samarinda, welke brieven hij met twee der zijnen en alle goederen in de watervallen van den Mahăkam verloren zou hebben. Dit was geheel en al een verzinsel, maar aan den Beneden-Mahăkam dacht men, dat het betrekking had op mijn tocht, van daar de mij toegezonden hulp. Dit laatste karakter had de zending echter geheel verloren, want hun reis duurde nu reeds twee maanden, de voor mij bestemde levensmiddelen werden om het hooge water beneden de vallen achtergelaten met een groot deel van het gezelschap en nu bezat men tot slot niets meer, om van te leven. Uitgezonderd de brieven en couranten, die zij medebrachten en de gelegenheid, om hen er weer mede te geven, berokkende hunne komst mij slechts moeilijkheden, waarvan de voeding niet de minste was. In ieder

geval zouden zij zoo spoedig mogelijk weer vertrekken, maar Si Ding Ledju stond er op, Kwing Irang te bezoeken in zijn woning en deze was zoo goed niet, of hij moest gaan, om wat voor de ontvangst der gasten in gereedheid te brengen.

Behalve de twee hoofdpersonen bestond het gezelschap uit verschillende afgevaardigden en mannen van de lager gelegen Bahau-vestigingen, doch liet Bang Jok zich verontschuldigen, daar zijne moeilijkheden met de Boekats in den Bo hem vasthielden. Zijn schrijver kwam echter mede, wellicht even zoozeer om verslag van zijne bevindingen te doen, als wel tot het maken zijner opwachting. Een van het gezelschap, de Maleier hadji Soeleiman, dien de assistent-resident van Samarinda na het verleenen van ondersteuning weer medegezonden had, vond het bij mij blijkbaar wat minder pluis en vluchtte, even voor hun komst aan den Bloeöe, het bosch in. Daar leefde hij gedurende eenige maanden hoofdzakelijk van diefstal, omdat niemand hem wilde huisvesten, want Loengai, zooals zijn eigenlijke naam was, bezat in deze streken van vroeger reeds geen goeden naam. Later trok hij met een gezelschap naar den Kapoewas terug, werd echter aan den Boelit met twee anderen, op aansporing van Adam, die het blijkbaar met zijn rasgenoot niet vinden kon, vermoord door Bongan Dajaks.

Mijne reeds vroeger geschreven brieven vulde ik aan met hetgeen noodig bleek naar aanleiding van de ontvangene, welke wel meer dan drie maanden oud, maar toch zeer welkom waren geweest. De pakken couranten beloofden zoowel lektuur als pakpapier en werden dus ook met vreugde begroet, maar voorloopig ter zijde gelegd.

Om mijne gasten niet van honger te doen omkomen en hen in staat te stellen, hun reis met een tochtje naar den Bloeöe te besluiten, leende ik wat rijst bij den Maleier Oetas, onder belofte van die spoedig terug te geven, en zoo trokken wij allen des middags naar het verblijf van Kwing Irang. Geen der bezoekers had zich nog ooit boven de watervallen gewaagd en dat prikkelde nog des te meer hunne nieuwsgierigheid naar de verblijfplaats van den bekenden Kwing, welken zij als oudste van het geslacht, dat bijna alle Bahau-hoofden onder zijne leden telt, allen een bijzondere vereering toedroegen. De twee hoofden hadden blijkbaar ook nog het een en

II, 99.
'Ma Soeling Dajaks.

ander te bespreken en Si Ding gaf bovendien te kennen, dat hij met het geheele gezelschap gaarne gephotographeerd wilde worden.

Even na ons kwam nog een gezelschap 'Ma Soeling Dajaks aan, dat onder het hoofd Ibau Li mij wilde begroeten. Evenals deze zelf, waren het jonge mannen van hetzelfde soort als de Kajans, alleen leden zij blijkbaar minder honger, te oordeelen naar hun uiterlijk, dat bij onze Bloeöe-bewoners soms treurige sporen van slechte voeding begon te vertoonen. Hun bewapening bestond ook geheel uit speer en schild, terwijl de enkele geweren, die zij bezaten, meer gevaarlijk bleken voor den schutter dan voor den beschotene.

Al die bezoekers veroorzaakten eene ongewone drukte in de awa, of het gastenvertrek van Kwing Irang, die des avonds eene gewichtige aangelegenheid met hen behandelde. Het was een opdracht van Si Ding Lĕdju en Moehamad Raib, welke zij overgenomen hadden van een hoofd afkomstig van den Kakájan, dat wegens het gebrek bij Kwing niet tot dezen had durven komen, om zich van die opdracht te kwijten.

De zaak betrof een snelkwestie, die voor eenige jaren voorgevallen was aan den Pĕnjaboeng, een zijrivier van den Kapoewas. Daar was toen een gezelschap van den Mahakam, hoofdzakelijk uit Sepoetans bestaande en 7 man sterk, afgemaakt door Dajaks van den Kahájan in de Zuider-Afdeeling. Toen dit aan den Kahájan ruchtbaar werd, eischte de contrôleur aldaar het uitleveren der schuldigen, maar de betrokken stammen verzochten als gratie een hooge boete te mogen betalen, wat toegestaan werd. Deze boete, bestaande in een paar oude tempajans of een bedrag van ongeveer 1000 rijksdaalders, moest nu aan de Sepoetans gezonden worden als schadevergoeding. Aangezien Kwing Irang ook een paar familieleden onder de gesnelden had en de Sepoetanhoofden te ver weg woonden en te schuw voor het onderhandelen zouden wezen, zond het bestuur tot hen een hoofd van den Kahájan voor de voorloopige besprekingen. Deze raden hield zich echter voorloopig op bij Bo Léa te Long Tĕpai, om den oogst af te wachten en trachtten ondertusschen wat te verdienen met rotan in die streken te verzamelen.

Den volgenden dag steeg het water in den Bloeöe zoo hoog, dat het vertrek naar beneden over den kiham Mali voor Si Ding en

de zijnen onmogelijk werd, zoodat zij allen tijd kregen, om zich te laten photographeeren en alle merkwaardigheden te bezien, die wij door onze werkzaamheden in het huis verzameld hadden. Vooral de rijen gedroogde en opgevulde vogelhuiden vonden zij merkwaardig, terwijl het hun onbegrijpelijk voorkwam, hoe wij de massa levende planten, die onder ons huis verzorgd werden, in 't leven hielden.

Minder aangenaam vonden de Kajans dat gezelschap van meer dan 50 vreemdelingen, van welken velen van zoo ver kwamen, dat vooral de vrouwen hen niet meer als verwant beschouwden. Ook de volwassen vrouwen liepen nu over dag zelfs met bundels brandenden „plĕhiding" of reukhout om de geesten af te weren, die dit vreemde gezelschap van beneden waren gevolgd. Vandaar de groote verlichting, toen dat alles den volgenden dag weer vertrok. Daarbij kwam nog, dat zij een zeer ongewenschte verstrekking van rijst noodig maakten, terwijl het hoofd en zijne familie zelf reeds lang de rijst voor den maaltijd mengden met sago.

Des middags kwam von Berchtold met de zijnen uit den Boven-Bloeöe terug, allen bleek en zwak door eene nieuwe hevige vergiftiging, veroorzaakt door het eten van een argusfazant. Een der Kajans had hij boven aan zijn ladang af moeten zetten wegens zwakte en zelf kon hij nauwelijks op zijn beenen staan. Niet minder dan vier dagen hield de ziekte hen allen onder haren invloed, zoodat het resultaat der laatste dagen niet schitterend genoemd kon worden.

Het viel Si Ding Lĕdju tot slot niet mede, dat wij niet met hem den Mahăkam afvoeren, want dit had hij als het voornaamste doel zijner reis beschouwd, maar hij moest zich tevreden stellen met wat brieven en zijn photographie, van welke wij hem nog eene reproduktie konden medegeven.

Na het vertrek der gasten ontbrak het natuurlijk niet aan vele beschouwingen over het bezoek van beneden, dat, afgezien van de moeilijkheid der voeding, de Kajans ook in niet geringe mate bezwaard had met de vrees van een gek figuur te maken tegenover hunne verwanten van beneden, welke zij om hunne half-Maleische manieren niet meer als huns gelijken beschouwden. De inderdaad onbeduidende persoonlijkheid van het hoofd, de rol, die de Maleier

II, 100.

Terugkeer van het gezantschap in twee booten.

Moehamad Raib bij hem speelde, dat alles werd aan kritiek onderworpen, wat eenige eigenaardige karaktertrekken van de beoordeelaars aan het licht bracht.

Eene groote voldoening gevoelden zij er over, dat ik mij bij hen toch zoo op mijn gemak gevoelde, dat ik Si Ding en de zijnen niet gevolgd was en zij er dan toch blijkbaar den slag van hadden, om het Europeanen naar den zin te maken. Veel beter dan ik zelf bleken zij opgemerkt te hebben, dat mijn omgang met de vormelijke Maleiers heel anders was dan die met hen en zij gaven er hunne voldoening over te kennen, dat ik hun niet kwalijk nam, dat hunne manieren tegenover mij niet zoo fijn waren als die van de bewoners van den Beneden-Mahăkam.

Nu dreigde er noch van boven, noch van beneden eenig gevaar meer, dat men ons vooreerst storen zou, en, kalm door de overtuiging, dat de belangstellenden nu zoo spoedig mogelijk door de verzonden brieven zouden weten, hoe het met de expeditie stond, werden wij door niets meer afgeleid van onze belangen in den Bloeöe

Tot dusver hadden de medegebrachte vleeschblikjes ten gevolge van gekochte kippen en van het wild, dat in het jachtstation onze tafel voorzag, niet behoeven te voorzien in de eischen onzer magen, maar de voorraad geraakte nu uitgeput. Bovendien schenen ook de Kajans hunne beschikbare hoenders geleverd te hebben, want men bracht ze zelden meer te koop en als de een of ander er een voor het vragen van medicijnen medenam, dan kwam er soms een haan onder voor, wat, in verband met de eigenaardige gewoonten onzer gastheeren, als een veeg teeken moest gelden. Behalve als offerdieren hielden de Kajans er namelijk in hoofdzaak zooveel kippen op na voor het houden van hanengevechten, eene bezigheid, die voor de hoofden aan den Boven-Mahăkam als een attribuut hunner waardigheid geldt. De andere mannen echter hielden er ook van, hunne dieren te meten met die van hun buurman, en zoo legde de geheele bevolking zich veel meer op de hoenderfokkerij toe, dan anders het geval zou geweest zijn.

Voor hen zelf vormde het een vrij onschuldig vermaak, daar ten minste de Kajans aan den Boven-Mahăkam nooit blijken gaven van

hartstochtelijk te zijn bij het wedden, en hunne zeer bescheiden inzetten onderling, in den regel van één kraal, wanneer zij een inzet waagden op de hanen van anderen, pleitten daar ook voor. Geen hunner liet er zich door van zijn werk afhouden en bij de weinige prikkels, die de bevolking daar heeft, om zich op iets anders toe te leggen dan op het volstrekt noodzakelijke, meende ik den invloed dier hanenvechterijen niet ongunstig voor haar te moeten noemen. Wel offerde Kwing Irang later aan zijne waardigheid bij onze vaart naar beneden een aardig sommetje, door het met zijne hanen op te nemen tegen Bang Jok, maar daar ook hierbij geen spoor van hartstocht zich openbaarde, kan het gevaar niet groot wezen, dat dit tijdverdrijf een slechten invloed heeft op den stam. Voor ons was het daarentegen iets van veel belang, dat wij eene met zorg gedreven uitgebreide kippenfokkerij aantroffen, want toen wij eerst de beschikbare hanen hadden opgegeten, namen later de eieren eene essentiëele plaats op onzen disch in. In plaats van deze zou er anders moeilijk een surrogaat te vinden zijn geweest.

Een poging daartoe viel leelijk in het water; naast de kippen bezaten de Kajans nog varkens als huisdieren en onwillekeurig richtten wij onze begeerige blikken op deze godenspijs. Lang duurde het, voor ik mij onder het onderhandelen over den aankoop van een dier, genoeg had ingewerkt in eene Kajan-appreciatie en er toe besluiten kon, er een zeer hoogen prijs voor te geven. Dat kwam in hoofdzaak daardoor, dat de Kajans het meest zich toelegden op het verkrijgen van geld, dat hen in staat zou stellen later bij onzen tocht naar beneden, het nu reeds geheel ontbrekende zout in te koopen. In gewone omstandigheden had een rijksdaalder voor hen niet zoo heel veel waarde en al heel spoedig moest dan voor een maat rijst of eene andere kleinigheid een rijksdaalder betaald worden, zoodat zij zich nu zeer billijk vonden, wanneer zij tien rijksdaalders voor een klein varken vroegen. Wij hadden echter vleesch noodig, bovendien zout genoeg in voorraad, zoodat ik mij bij dien prijs neerlegde en aan een paar jonge mannen vroeg, om het dier voor mij te slachten en af te hakken. Mijne Mohammedaansche Javanen wisten met dit onreine dier niet om te springen en zoo togen de Kajans aan het werk.

Zij bonden het daarvoor de pooten twee aan twee aan elkaar, staken er een bamboe doorheen om het te dragen en legden het dier op twee paar gekruiste houten, zoodat het een drie kwart meter boven den grond zweefde. Eene bijzonderheid voerden zij nog uit, het dichtbinden van den bek, die bij het keelen ook door een der mannen werd gesloten gehouden, zoodat het varken, hoewel men de luchtpijp bij het slachten niet doorsneed en het onaangenaam lang duurde voor al het leven ontvloden was, toch geen kik kon geven. Blijkbaar vonden de Kajans dat gillen onaangenaam en als uitvloeisel van dienzelfden weerzin mag men hunne methode van kippenslachten aanzien, om het dier eerst de bek en keel zoo dicht te knijpen, dat men bij het afsnijden van de keel niets hoort. Nu eerst begreep ik, hoe de Poenans aan den Mandai eenige jaren geleden bij een feest voor het afleggen van den rouw, dat zij vierden op de wijze der Oeloe-Ajar Dajaks, aan acht varkens de keel hadden kunnen afsnijden, terwijl ik er dicht bij stond, zonder dat ik er iets van merkte. Ik was toen wel door de scène van het dooden van een stier eenigszins afgeleid, maar wist mij toch hun wijze van doen destijds niet te verklaren. Evenzoo blijken de Bahau eene groote gevoeligheid te bezitten voor andere onaangename aandoeningen en is bijv. een onaangename reuk hun hoogst moeilijk te verdragen. Daaraan dankten wij op weg van den Kapoewas naar den Mahákam het feit, dat de Kajans ons een omweg lieten maken, om niet langs het lijk van den Maleier te komen; zij zelf vermeden het bij hun heen en weer trekken voor het overbrengen onzer goederen trouwens ook.

Dit zal er hen ook toe geleid hebben, om in elkaars gezelschap zich te onthouden van het verspreiden van onaangename geuren, voor zoover dat willekeurig is, en eens woonde ik in eene besloten ruimte eene vergadering bij van vierhonderd Pnihing- en Kajan-mannen, welke verscheidene uren duurde. De warmte deed zich toen natuurlijk onaangenaam gelden, maar zoowel Demmeni als mij viel het op, hoe weinig ons andere onaangename geuren hinderden.

Zeer gevoelig betoonden zich de Kajans niet tegenover het lijden van hun slachtoffer, want de wijze waarop zij het keelden deed noch het dier snel sterven, noch ontzagen zij zich door het ronddraaien van hand en mes alle groote bloedvaten in de borstholte

van de gemaakte snede in den hals uit door te snijden. Daardoor konden zij al het bloed doen uitvloeien en opvangen, zooals zij verder ook niets lieten verloren gaan, dat maar eenigszins bruikbaar was. Met brandende houten schroeiden zij er het haar af en legden het lichaam toen in de rivier, waar de buik en borstholte werden geledigd en de inhoud gereinigd, om door hen, met den kop als loon voor hun werk, gegeten te worden.

Met hunne zwaarden hakten zij het toen in kleine stukken, geschikt om in petroleumblikken bewaard te worden. Blijkbaar werd het vleesch verder niet naar den eisch bewerkt, ten minste twee dagen later reeds bleek het, onaangename geuren te gaan verspreiden, zoodat wij ons verplicht zagen het aan de Kajans ten geschenke te geven. Deze waardeerden het ten zeerste en niet het minst het vele zout, dat de blikken tusschen het vleesch bevatten. Zij zelf bewaren het vleesch voor langeren tijd door het sterk te koken in kleine stukken of door rooken, wat echter niet zoo goed voldoet. Visch wordt altijd door rooken boven vochtig hout voor het langer bewaren geschikt gemaakt. Het langer dan enkele dagen bewaren komt echter niet voor.

Het viel den Kajans zeer van ons mede, dat wij in plaats van dit varkensvleesch geen kippen van hen eischten en er deed zich nog eene gelegenheid voor, om Kwing Irang te toonen, dat wij niet zoo wreed waren, als men ons vroeger wel afgeschilderd had. Loengai, de Maleier, die den assistent-resident opgelicht had te Samarinda, zwierf namelijk nog rond en vertoonde zich nu hier dan daar op de ladangs aan den Bloeöe. Kwing Irang stelde zich voor, dat ik hem onmiddellijk zou doodschieten, wanneer de man binnen mijn bereik kwam en het viel hem als een pak van het hart, toen ik te kennen gaf, de adat van het land te willen volgen en den Maleier bij mij laten werken als boete voor de euveldaad. Gelukkig vertrouwde de vluchteling de zaak niet en liet zich niet overhalen bij mij te werken, want op een kostganger meer moesten wij in deze omstandigheden goed toezien. Hij stal nog hier en daar wat om te eten en verdween daarna een tijdlang naar den Barito.

Trouwens hij was het niet alleen, die ten koste van anderen leefde, want het gebrek begon in enkele huisgezinnen te nijpen.

Tot nu toe had de bergrug aan den Boven-Broeni, die tot het Kajangebied behoorde, voldoende sago opgeleverd voor de behoeften van allen, die er kwamen sago kloppen. Zij zochten daarvoor volwassen stammen uit, die nog niet gebloeid hadden, hakten den stam aan stukken van een 6 à 7 d.M. lengte en torschten dezen naar een stroompje. Hier werden de stukken in de lengte gespleten, de sagohoudende vezels van binnen met zware houten hamers murw geklopt en daarna in lange troggen gedaan, gemaakt van uitgeholde palmstammen en groote bladstelen van den palm. De murwgeklopte massa wordt dan met de voeten uitgetreden, zoodat de sago medegesleept wordt met het doorstroomende water en wat lager zich afzet. Uit een boom komt soms eene hoeveelheid, die als ze nog vochtig is, bijna een vracht vormt voor twee man (30 à 35 K. G.).

De uit den gewonen sagopalm aan den Boven-Mahakam gewonnen sago heeft een lichtbruine kleur en droogt moeilijk. Vandaar dat deze „boeloeng" zich slecht laat bewaren en na een dag of acht opgegeten moet zijn. Vroeger schijnt men zich afgevraagd te hebben, of het niet mogelijk zou wezen, om meermalen sago van één boom te krijgen, ten minste eene overlevering behandelt deze vraag. Volgens haar bevatte de sagoboom vroeger rijst in plaats van sago en een man vond het toen jammer, om den boom geheel om te hakken. Daarom hakte hij er een gat in, schepte de rijst er uit en stopte de opening dicht met een stuk van zijn lendedoek van boomschors. Toen hij echter later terugkwam, om opnieuw zijn rijst uit den boom te halen, vond hij, dat de in de opening gestopte boomschors door het geheele inwendige van den boom gegroeid was en de rijst tot sago fijn geworden. Sedert moeten de Kajans die moeite doen, om de sago van de houtvezels te scheiden.

In het land der Pnihings moet nog een andere sagopalm voorkomen, dien zij „boeloeng tĕlāng" noemen en die een witte sago levert (Caryota purfuracea Blume). Door de hooge eischen, die de bevolking moest stellen aan hun bosch van sagopalmen, begonnen de bruikbare stammen spoedig te dunnen en kostte het meer en meer moeite en verre tochten, om goede exemplaren te vinden. Waren de mannen niet sterk, dan leverde het slepen naar de beken de grootste moeilijkheid op.

Vandaar dat het meer en meer voorkwam, dat nu de een, dan de ander bestolen werd, wanneer hij een veld met zoete aardappelen voor den uitersten nood bewaard had. Velen hunner zagen dit gaarne door de vingers en het was eigenaardig om te hooren, hoe zij, na de eerste uiting van verontwaardiging over het verlies van hun eigendom, tot het besluit kwamen, dat men het den menschen in de gegeven omstandigheden niet al te kwalijk kon nemen, vooral niet aan hen, die niet beschikten over jonge mannen in het huisgezin. Enkelen onder hen gaven mij te kennen, dat in normale omstandigheden de Kajans niet zoo deden, maar eenigen tijd later overviel het hun allen toch als iets ongehoords, toen het bleek, dat uit een rijstschuurtje van Kwing Irang, dat naar lands gebruik onbewaakt op het veld stond, de laatste acht manden met rijst verdwenen waren. Dat moest nog nooit voorgekomen zijn en men beschuldigde er dan ook dadelijk menschen van naburige stammen van, hetgeen echter volstrekt niet zeker was.

Eene groote schaduwzijde in de gegeven omstandigheden vormde de geringe vischrijkdom van den Bloeöe en meer dan ooit te voren beklaagden zij zich, naar deze schuilplaats te hebben moeten vluchten. Visch was er uiterst weinig in het bewoonde gedeelte van den Bloeöe, de bosschen in de nabijheid bevatten geen wild meer, en rotan en andere benoodigheden moest men zeer ver gaan halen.

Den slechten vischstand moesten zij echter wijten aan hun eigen wijze van visschen, de veel gebruikte toeba doodde ook alle onbruikbare jonge vischjes en belette het weder bevolkt worden van den stroom. De weinige visschen, die nog rondzwommen, toonden zich door het voortdurend achtervolgd worden zoo schuw, dat er van vangen met het ronde werpnet (djèla) bij helder water geen sprake was en men het oogenblik moest afwachten, tot een regen het water deed wassen en troebel worden. In tegenstelling met de Mendalammers bij hun kampoengs wierpen de Kajans aan den Bloeöe hun net uit en doken dan, om op den bodem te zien, of er visschen onder geraakt waren; dit werd vooral wenschelijk, waar de vele rotsblokken en doode boomen zoo dikwijls beletten, dat de metalen ketting aan den rand zich plat op den grond legde en bij het ophalen de visschen insloot en in het net verwarde. Bovendien

konden de bewoners van den Boven-Mahakam dat beter doen dan die aan den Kapoewas, omdat in den Boven-Mahăkam boven de watervallen geen krokodillen voorkomen, hoewel de hoofdstroom een breedte bezit tot 200 M. toe en zeer vischrijk is. Waaraan dit moet geweten werden, kon ik mij niet verklaren, maar terwijl de krokodillen in den Midden-Mahăkam zeer veelvuldig voorkomen en ook tusschen de twee reeksen watervallen niet ontbreken, vindt men ze boven de eerste en Westelijkste reeks niet.

Voor het eerst zag ik hier het visschen met aas vereenigen met het werpnet; vooral het hoofd deed dit nog al eens. Hij legde dan op geschikte plaatsen, dikwijls onder of tusschen steenen, wat gekookte rijst of boeloeng en wierp er een paar uur later zijn net overheen; dikwijls verschalkte hij op die wijze een vischje, maar voor de voeding kwam dit weinig in aanmerking. Voor ons bestond ook geen mogelijkheid, om eenigszins met visch onze tafel aan te vullen. Vandaar dat die in deze tijden geheel van vleesch, visch en ook van eieren verstoken bleef; in den regel vormde rijst de hoofdschotel, voorts, wanneer wij ze konden koopen, met pisang, in tengkawangvet gebakken, of zacht of droog gekookt met suiker of met zout. Trouwens aan suiker bestond er ook geen weelde, want het weinige suikerriet, dat men bezat, diende ook voor voedsel en slechts nu en dan, soms een of tweemaal in verscheidene weken, bracht men ons een pakje zwarte suiker of slechts half ingedampt sap te koop. Het bleef in dien vorm ook een zeer gewenscht iets en velen, die van verre kwamen, kregen de boodschap mede, bij hunne buren moeite te doen voor eene meer of minder groote hoeveelheid

Onderwijl speelde mij voortdurend de beschreven steen door het hoofd, die volgens hetgeen een der Kajans zich had laten ontvallen, in den Tjĕhan moest liggen en vooral om dat overblijfsel uit oude tijden te bezoeken, legde ik het er op toe, een reis te ondernemen naar die rivier. Buitendien beloofde een kalme tocht daarheen voor de kennis van het land en van de Pnihings nog velerlei op te leveren, en daarom gingen Demmenie en de mantri evenzoo mede, om photographische en zoo mogelijk topographische opnamen te doen en de in die streken veel voorkomende kalkrotsen ook botanisch te onderzoeken.

Eenige dagen duurde het echter weer, voor de noodige mannen gevonden waren, welke niet in hunne gezinnen door den nood vastgehouden werden. Tot slot bedachten zich velen, die eerst weigerden en zoo verschenen er, in plaats van de gevraagde acht, niet minder dan veertien. Evenmin als bij ons vertrek uit Poetoes Sibau, deed het hoofd hier ernstige pogingen, om de zijnen aan het verstand te brengen, dat zoovelen niet gewenscht waren en half verdenk ik hem er van, dat hij het voor mijne en zijne waardigheid veel beter vond, met veertien dan met acht man te reizen, ten minste een der mantri's gaf dat als een gewichtig argument op, om allen mede te nemen. Ik besloot dus er slechts op te wijzen, dat er meer ruilartikelen dan rijst medegingen en dat zij dus maar moesten afwachten, of bij de Pnihings wat te koop zou wezen. Daar allen in den Bloeöe ook niets bezaten, maakte dat weinig indruk; dus liet ik er maar den derde boot bijnemen en toog met hen allen den 11den November op reis. Wel voerde ons de Bloeöe met zijne snelle wateren in korten tijd in den Mahakam, maar deze bleek ook hoog te wezen, zoodat het opvaren groote bezwaren in had. Voortdurend stonden de roeiers in de booten en trokken ons met hunne haken aan de takken der oeverboomen naar boven, telkens overstekende, om niet tegen de volle kracht van den stroom te worstelen en zoo duurde het tot lang na den middag, voor wij het lange Pnihing-huis van Long Kup bereikten. Zoowel reizigers als roeiers verkeerden onder den indruk van den vermoeienden dag en er schoot niet anders over, dan hier te overnachten. Een groot gedeelte der bevolking ontbrak in het huis, de mannen werkten in de bosschen, om de hunnen thuis van sago te kunnen voorzien en vele vrouwen vonden hun arbeid op het veld. Voor ons was het voornaamste echter, dat voor een paar dagen eene bezending sago van boven den voorraad in de woningen weer had aangevuld en dat de vrouwen ook hier zeer gevoelig bleken voor kralen en katoen. Vooraf echter zeide Kwing Irang mij, dat ik goed zou doen, mij hare gunst te verwerven door allen een vingerringetje of een paar naalden te schenken, en inderdaad schenen zij mij geheel en al op haar gemak te komen, terwijl ik mijne uitdeeling onder lichten scherts zonder woorden deed. Zooals op meer plaatsen, verstonden slechts enkele

vrouwen Boesang en ik geen woord Pnihingsch, maar de een leidde de andere spoedig in in de spelletjes van terugtrekken van het geschenk, of van het stevig vast te houden, zoodat het moeite kostte, het meester te worden.

De omstanders vermaakten zich dan kostelijk met de pogingen van haar, die aan de beurt was en deze werd nooit boos, maar wel eens verlegen. Zoo begon men mij nog al aardig te vinden en hielp tegen wat kralen en wit en blauw katoen mijne mannen spoedig aan boeloeng met wat oebi, om de verloren krachten van dien dag te herstellen. Wij werden ieder een ei machtig bij de rijst en trachtten spoedig te slapen.

Goed gelukte dat niet, want de plankenvloer van de galerij vóór de woning van het hoofd bleek erg hard te wezen. Demmenie, die van hoofdpijn niet slapen kon, deed de planken door zijn woelen voortdurend schudden en daarbij rammelden de hongerige honden van het huis telkens met onze leege, maar naar vet riekende kookpannen. Een morfinepoeder verschafte aan Demmenie rust en toen slaagde ook ik er in, om door het gerucht der honden heen te slapen tot den volgenden morgen.

De waterstand der rivier was er dien nacht niet op verbeterd en wellicht daardoor scheen mij het eind zoo lang, dat het bijna ledige huis van Bĕlarè scheidde van de monding van den Tjĕhan, hetgeen ik mij van onze eerste vaart den Mahakam af als vrij kort meende te herinneren. Hoe 't zij, onder de gloeiende zon, die ons allen blakerde, begroetten wij tegen één uur het kleine huis met vreugde, dat ons een koel verblijf beloofde. Er viel hier het een en ander te onderzoeken, zoowel voor mij op geologisch als voor den mantri op botanisch gebied en Demmenie voelde zich nog juist in staat, na wat rust, zijne aanteekeningen omtrent den loop der rivier eenigszins te verbeteren.

Dien middag nog toog ik met den mantri naar de kalkbergen, de Liang Karing, welke ons bij het voorbijvaren in der tijd reeds zoo'n aangename afwisseling in het voortdurend eentoonig landschap had verschaft. De eenige man, die nog in dit huis verbleef, toonde, ook tegen eene goede belooning, weinig lust, om ons daarheen te vergezellen en wel vooral, omdat de holen in den Liang Karing

door de zijnen gebruikt werden, om er hunne dooden bij te zetten. Nu het een anderen stam gold, vond Kwing dit geen reden en gebruikte al zijn invloed en welbespraaktheid, om den armen drommel over te halen. Deze durfde ten slotte niet weigeren en ging dus schoorvoetend met ons mede.

Ver bleek de weg niet te wezen en spoedig stonden wij voor den loodrechten rotswand, die met zijn witte kleur in 't sombere woud aan zijn voet, een indrukwekkend effect maakte. Onze gids bleef hier reeds wat achter en wees ons, in welke richting hunne dooden rustten. Het kwam mij ongeraden voor, de menschen aan den Tjĕhan te verontrusten door mijne nieuwsgierigheid en ik sloeg, voor het nader onderzoeken van rotswand en omgeving, den tegenovergestelden kant in. Daar vond ik, dat ook hier de weinig hellende zandsteenlagen zich met een scherpe afscheiding aan het kalkgesteente aansloten, evenals dit het geval geweest was met de kalkkegels aan den Boelit en den Pĕnanei. Iets, dat naar fossielen leek, kwam mij echter niet in handen en zoo kon er voorloopig van ouderdomsbepaling niet veel sprake wezen. De mantri bekeek in den tusschentijd het omliggende bosch en verzamelde en zag zooveel, dat ik mij voornam, hem niet mede te nemen den Tjĕhan op, maar hem den tijd gedurende onze afwezigheid te laten besteden in deze omgeving. Zoo bleef hij den volgenden morgen achter, in gezelschap van twee Kajans, waarvan de eene, Maring Kwai, een jonge man van een twintig jaar, hem in den regel vergezelde en veel liefhebberij vertoonde voor het verzamelen. Zij moesten het echter zonder gids doen, want de man uit het huis weigerde verder mede te gaan, waarvan de mantri Djaheri gebruik maakte, om den Liang Karing te bestijgen, daar met een verrekijker op de bovenvlakte een eigenaardige plant werd waargenomen, die in onderscheiding van de donkere struiken een zilverachtigen glans vertoonde. Inderdaad gelukte het hem zich door een rotsspleet naar boven te werken en den top te bereiken, waar de bewuste planten bleken te groeien; lage struiken, welker bladeren in rosetten lang-eivormig met eene lichtgrijze donzige oppervlakte gerangschikt waren.

Ook waagde hij zich een eindweegs in de grafholen en vertelde, dat de kisten daar in rijen stonden en er naast allerlei kleederen

II, 111.
De Batoe Kalong, rotsblok in den Tjĕhan, van voren gezien.

II, 111.

De Batoe Kalong, rotsblok in den Tjëhan, van ter zijde gezien.

en wapens, ook een boot lag, die er reeds voor lange jaren gebracht moest wezen.

Wij voeren met de overige Kajans den Tjéhan op en bereikten reeds spoedig den kiham Toekar Anang, die veroorzaakt bleek door een kalksteen-bank dwars door de rivier, aan welker uitslijpende kracht hij langer weerstand had geboden dan de zandsteenlagen boven en beneden. Een groot gedeelte stak bij dezen waterstand boven de oppervlakte der rivier uit, die daarin lijsten en spitsen had gegroefd, en hier en daar fraaie wit marmeren bekkens gevormd, schitterend onder den fellen zonneschijn. Zooals altijd, genoten op deze gladde rotsen onze oogen meer dan de geschoeide voeten en ook de roeiers hadden veel moeite, onze booten tegen het snelvlietende water op te slepen, dat op enkele dieper uitgespoelde plaatsen zijn weg vond. Verder op evenwel werd de vaart zeer kalm en slingerde de Tjéhan in vele kronkelingen door een reeks van een tiental kalkkegels met een hoogte van 300—450 M., van welke enkele den vorm van ruggen aannamen, maar alle met ongeveer loodrechte wanden oprezen. Aan de meesten waren schuine vlakken te zien, de sporen van naar beneden gestorte gedeelten, welke vlakken bijna allen gelijke helling en strekking vertoonden (hell. 44° n. h. z. en strekk. 242°). In de meeste van hen kwamen holen voor, sedert lange jaren de begraafplaatsen der omwonende Penihing-bevolking en vroeger wellicht van de door dezen verjaagde. Dat deze bevolking hier vroeger bestaan moest hebben, bewees ons de overlevering, die er van verhaalde en het doel onzer reis, de Batoe Kalong (steen met figuren), welke wij tegen den middag bereikten. Het bleek een groot rotsblok te wezen, dat geheel op zichzelf in de bedding van den Tjéhan op een rolsteenbank lag. Als al dergelijke steenen, boezemde ook deze aan onze Kajans een groote vrees in als woonplaats van een boozen geest en zij waagden zich niet in zijn nabijheid. Terwijl wij ons met de photographische opname bezig hielden, zette Kwing zich met de zijnen op een afstand neer. In dezen schenen ook de stammen, die hier vroeger woonden, met de Kajans van gelijke gevoelens geweest te zijn, want men had den top indertijd blijkbaar voorzien van een krans van figuren, in hoofdzaak ringen en spiralen, die met groote zuiverheid in den steen

gebeiteld waren. In den loop der tijden hadden wind en weder hun invloed doen gelden en op verscheidene plaatsen de teekening onduidelijk gemaakt. Een groot gedeelte van de oppervlakte, vooral die naar de rivier gekeerd, vertoonde rechte groeven en nog andere figuren, waaraan evenwel moeilijk eene beteekenis te hechten viel. De Kajans schreven dezen arbeid toe aan de bevolking, welke zij uit den Mahăkam verjoegen, maar deze moet dan veel talent hebben gehad in het bewerken van steenen, want, hoewel de rots zeer hard scheen, ontbrak er aan de zuiverheid der spiralen en cirkels niets. De oppervlakte van de rots was te rond, om er gemakkelijk wat af te slaan, zoodat de aard van den steen onbekend bleef.

Niet zoo geheel ver naar boven bereikten wij, na het overwinnen van een tweeden waterval, de monding van den Pakatè, een linker bij-rivier, waarlangs zich een reeks van vier Pnihing-huizen, ieder van acht tot tien woningen, uitstrekte. Deze huisgezinnen woonden vóór 1885 aan de monding, waar nog een enkele verbrande paal hunner vroegere huizinge boven het groen uitstak. Nu had onder hen het hoofd Parèn den meesten invloed, hoewel nog drie andere hoofden ook een zekere macht bezaten. Bij het betreden van het huis, dat de beste gelegenheid aanbood om te overnachten, ontvingen mij deze drie, daar Parèn en zijne familie zich in de bosschen ophielden, om sago en gĕtah pertja te zoeken. Zooals gewoonlijk, vereenigden zich langzamerhand verscheidene mannen in onze nabijheid, om ons doen en laten op te nemen, zetten zich naast de hoofden neer en begonnen half in het Pnihings, half in het Boesang met Kwing en de zijnen een praatje te maken over het nieuws van boven en beneden, maar men onthield zich er van, mijn geleide in mijne tegenwoordigheid over ons uit te hooren. Aangezien de lucht boven het gebergte dreigend begon uit te zien en een wachten tot den volgenden dag voor de opname van de omgeving niet in mijne bedoeling lag, zoo stelde ik hen in staat, ook in ander opzicht hunne nieuwsgierigheid te bevredigen, vroeg een gids en trok met Demmeni en een paar Kajans er op uit. Reeds bij aankomst viel mij eene uitgestrekte helling in het oog, die aan de vrij hooge bovenvlakte voor den ladang-bouw geheel van bosch gezuiverd was en vooral naar het Noorden en Oosten een zeer goed uitzicht op moest leveren.

Dit bleek inderdaad het geval, want wij stonden al spoedig op een 250 M. hoogte boven de naaste omgeving en konden den blik laten weiden over het panorama vóór ons, van het Noordwesten door het Noorden naar het Oosten. Zooals overal, bedekte ook hier het groene kleed der bosschen alles wat zichtbaar was, alleen naar het Noorden langs den Tjĕhan staken de wanden der kalkruggen met hunne lichte kleuren tegen de omgeving af. Zij bleken zich tot aan den Mahăkam alleen langs den Tjĕhan uit te strekken; meer naar het Noorden en Oosten vertoonden zich alleen de flauwe hellingen der zandsteenheuvels, welke naar het Westen een wat hooger woest bergland vormden, naar onze gids verklaarde, het gebied van den bovenloop van den Kaso. Dit had van het Westen gezien indertijd te Pĕnanei denzelfden indruk gemaakt van te bestaan uit hooge ruggen, ingesneden door diepe dalen met steile wanden. Naar het Oosten belette ons een hoogere rug het uitzicht op grooten afstand, terwijl naar het Zuiden eerst het nog staande bosch en, toen wij een geschikte plaats gezocht en gevonden hadden, het opkomende onweder, dat met zijne wolken alles bedekte, ons het gezicht op den Batoe Lĕsong benam.

Even vóór de regen begon, bereikten wij het huis weder en merkten aan de minder schuwe houding van vrouwen en kinderen, dat Kwing Irang en de zijnen reeds begonnen waren de teruggetrokkenheid te doen verdwijnen. Om meer vorderingen te maken in de goede meening der schoone sekse vooral, die ons later ook sago en oebi moest verkoopen, nam ik dit kritiek oogenblik te baat en begon met de fraaie vrouw van een der hoofden, die met een kind op den arm mij stond op te nemen, een doosje te laten zien met groote glazen, gekleurde steentjes op vingerringetjes aangebracht. Deze menschen toonden zich bij onze aankomst aan den Mahăkam zoo gevoelig voor die kleinoodiën, dat zij alleen daarvoor hunne rijst wilden afstaan en nu bleek die voorliefde nog niet verminderd. Met veel zorg en wikken en wegen deed zij haar best, om er een uit te kiezen, maar tusschen drie er van geraakte zij in de knel en om zich uit de moeilijkheid te redden, zeide zij in goed Boesang, dat ik ze haar alle drie maar geven moest. Eenigszins weifelend, om de waarde van het geschenk wat op te voeren, stemde ik toe en met

een glans van genoegen op het gelaat vertoonde zij die aan de andere vrouwen, die onder het uitkiezen waren komen opdagen. Voor haar allen haalde ik nu eenvoudige, sterke koperen ringetjes en naainaalden te voorschijn en gaf die een voor een eerst aan degeen, die moedig genoeg was, ze zelf van mij aan te nemen en later aan haar, die het meest naar voren drong. Als altijd maakte ik het haar wat lastig, om zich het geschenk te verwerven en hield ik het zoo sterk vast, dat haar in den aanvang schuchter aanpakkende vingers afgleden, deed het ringetje in mijn hand verdwijnen of stak het aan mijn eigen vinger. Eerst wisten zij niet goed hoe zij het hadden, maar zagen spoedig dat deze wijze van uitdeelen een scherts der blanken beduidde: toen liet zich de een na de ander door haar begeerte naar het bezit medesleepen en spande al hare krachten in, om mijne vlugheid of kracht te overwinnen, tot groote vroolijkheid harer vrouwelijke gezellinnen. Ik zorgde, dat geen van haar zich al te lang moest inspannen, alleen bij een paar jonge vrouwen en meisjes wilde ik mij het genoegen niet ontzeggen, haar in haar ijver wat langer te kunnen bekijken. Eene jonge vrouw, bepaald eene groote schoonheid onder haar ras, maakte ik het zoo moeilijk, dat zij op het punt stond het op te geven en zich met een verlegen gezicht terug te trekken, terwijl een donker roode kleur zich over gezicht en hals verbreidde. De omstaande vrouwen zetten haar echter aan, het nog eens te probeeren en ik beloonde de lieve oogen in het welgevormde gelaat met een extra mooien ring voor het genoegen, dat zij mij onbewust verschaft had.

Enkelen onder de mannen schenen dat echter maar matig goed te vinden, zoodat ik mij in dat opzicht niet al te veel weelde veroorloofde. Op het laatst verscheen nog een bijzonder leelijke oude vrouw, wier korte grijze haren op de meest wanordelijke wijze om het magere gelaat hingen. Waarschijnlijk dachten allen, dat ik mij van deze wel zeer spoedig zou afmaken, maar zij was zoo leelijk, dat het mij prikkelde, om haar ook wat moeite te laten doen. Dat trok de aandacht en wekte spoedig ieders lachlust op. Haar zenuwachtige inspanning was inderdaad in eigenaardige tegenstelling met hare verschijning en toen het haar niet gelukte en zij zich in verlegen houding als een jong meisje en blozend, zoover als hare oude

rimpelige huid dit nog toeliet, terug wou trekken, schaterde iedereen het uit. Een dwazer figuur dan deze kinderlijk verlegen tooverkol was trouwens moeilijk denkbaar en voor haar voorstelling beloonde ik haar dan ook goed. Nu eischte mijn voorraad echter spoedig matiging, doch tot mijn geluk waren alleen de mannelijke hoofden hier behept met de vraagmanie, zoodat mij nog voldoende overbleef, om sago en oebi te koopen, welke de vrouw van het hoofd mij echter schonk. Ook hier bezaten de menschen geene beschikbare rijst meer, naar zij zeiden, vooral door het verstrekken aan de Sepoetans aan den Boven-Kaso, die, naar pas aangekomen berichten, van honger stierven. Vroeger hadden de zwervende stammen uit den omtrek hun voorraad sagoboomen opgebruikt, hun oebi was evenzeer reeds verteerd, vandaar de groote nood.

Onze gastheeren schenen minder van gebrek te lijden, ten minste hunne flink gebouwde krachtige lichamen, die zoowel bij de mannen als bij de vrouwen veel beter ontwikkeld waren dan bij onze Kajans, droegen daarvan geene sporen. En naast hen maakte hun geheele omgeving op ons denzelfden gunstigen indruk van een krachtig menschenras met ondernemingsgeest en werkkracht, als bij onze aankomst bij Belarè. Men bouwde hier nieuwe woningen, die nu nog niet bewoonbaar waren, maar de verdeeling der ruimte en het gebruikte materiaal getuigde van zulken flinken geest, als mij nog alleen in deze streken was voorgekomen.

Den 14den 's morgens hield ons het inkoopen van allerlei voedingsmiddelen en het bezichtigen van een boot nog al op. De laatste stelde Kwing mij voor, te koopen, ten einde er, zonder overladen, mijne levende planten door de watervallen aan den Mahăkam later in te kunnen vervoeren naar de Oostkust. Hij voegde er bij, dat men er mij daar zeker denzelfden prijs voor zou teruggeven. Naar de boot te oordeelen, moest dat het geval wezen, want nog nooit had men mij zulk een gevaarte van 21 M. lengte en 1.25 breedte, uit één boom gehouwen, vertoond. Daarbij getuigde de geheele afwerking van den welverdienden roep, dien de Pnihings als bootenmakers langs den Mahakam bezitten. De eigenaar, Paren had evenwel geen aanwijzingen voor den eventuëelen verkoop achtergelaten en zoo moesten wij de onderhandelingen tot later uitstellen.

Daarna vingen wij de terugreis aan. Ik onderzocht nu nauwkeuriger verschillende punten van de rivier, bekeek nog eens den merkwaardigen Batoe Kalong en zoo werd het ongeveer middag; Kwing Irang zeide toen, het zonder te eten niet langer uit te houden en koos een rolsteenbank voor het koken uit, vlak bij den voet van een der kalkbergen, den Liang Nanja. Daar geen der Pnihings ons vergezelde en wij ons ver bevonden van woningen, waagde Kwing Irang het, om te verhalen, dat in dien berg zich groote holen moesten bevinden, waarin de Pnihings velen hunner dooden bijzetten. Half om ons genoegen te doen, maar ook wellicht uit een gevoel van naijver tegenover de Pnihings, drong hij er op aan dat wij daar eens zouden gaan zien, maar alleen, want zelf durfden zij zich niet in de nabijheid wagen, of wilden zich niet tegenover de Pnihings aan zoo iets schuldig maken. Gewapend met het photografietoestel baanden Demmeni en ik ons een weg door den boschrand en vonden toen een paadje, dat ons over eenige rotsblokken geleidde naar den witten rotswand, die, toen wij door het bosch heen konden zien, tot op een 80 M. hoogte loodrecht bleek op te stijgen en daar een overhangend gewelf begon te vormen. In het bosch roerde zich geen blad, de loodrecht boven ons staande zon wierp echter grelle lichten en donkere slagschaduwen over het woeste tooneel der rondom verspreid liggende rotsen, welke blijkbaar alle vroeger van het hooge gewelf naar beneden waren gestort. Terwijl wij besluiteloos stonden, hoe onzen weg te vervolgen in dien chaos, kwamen twee jonge Kajans ons achterop en na het omslaan van den hoek van een rotspunt, wezen zij ons op een negental kisten van uitgeholde stukken boomstam, die in drie rijen boven op elkaar gestapeld stonden, tusschen den voet van den wand en een groot blok kalksteen. De kisten moesten reeds oud wezen, want door den bodem van een hunner was een schedel half heengezakt.

Een der Kajans beklom, om beter te zien, een wat hooger gelegen punt en wenkte toen, dat daar nog meer te zien was. De geheele voet van den rotswand lag toen voor ons, met een lange rij van groepen lijkkisten, die met wapens en kleedingstukken door de felle zon beschenen, een onaangenamen en onheilspellenden indruk

op ons maakten. Daarbij nog eenigszins angstig om door Pnihings verrast te worden, begaven wij ons naar de andere zijde van den wand, waar een geschikt punt voor het doen van een photografische opname scheen te wezen. De beide Kajans verkeerden ook wel onder den indruk van dit tooneel, maar volgden ons toch stilzwijgend.

Van waar wij toen stonden overzagen wij alles wat zich daar bevond: de kisten, door den overhangenden wand beschermd tegen den regen, stonden op en naast elkander om een soort van groote vierkante kisten heen, waarin alles over en door elkaar gelegd was wat den dooden naar het schimmenrijk werd medegegeven, als draagmanden, hoeden, de schilden en wapens der mannen, terwijl speren in den grond gestoken waren met het ijzer naar boven en dienden, om er strijdmantels en strijdmutsen aan op te hangen.

De lijkkisten bestonden alle uit uitgeholde stammen, die van boven slechts los met een plank of met een schild bedekt waren en in 't geheel geen versiering vertoonden.

De kisten voor de goederen daarentegen droegen alle gekleurde schilderingen, in hoofdzaak van maskers van booze geesten, en op de zijwanden van één kwamen en relief gewerkte poppen voor van een 3 d.M. lengte, met kleuren beschilderd.

Zoowel Demmeni als ik gevoelden ons door dit stille, scherpverlichte schouwspel onder dien hoogen witten wand, in tegenstelling van de donkere kleuren van het woud om ons heen, als in de voorwereld verplaatst. Wij maakten ons juist gereed van het geheel eene opname te maken, toen er een hond op het tooneel verscheen, wat ons onmiddellijk een gezelschap Pnihings deed verwachten. Het dier zag er evenwel zoo uitgeteerd uit, dat het blijkbaar reeds lang hier rondzwierf en de Kajans vertelden ons, dat de Pnihings hunne honden soms verstieten. Kalmer was onze gemoedsstemming echter niet geworden en wij haastten ons de opname te beëindigen. Onze geleiders echter werden nu zoo moedig, dat een er van aanbood, om een speer weg te nemen voor onze verzameling; den naam van gravenschender wilde ik in deze streken echter niet bezitten en verbood dus den roof. Na onze terugkomst vroeg Kwing, waarom wij niet een paar schedels medegenomen hadden, iets waarvoor de

Kajans zelf in staat zouden geweest zijn ons te dooden, wanneer wij ons zoo aan hunne dooden vergrepen hadden. Zoo bestaat er tusschen deze stammen altijd een onderlinge naijver en lust om elkaar onaangenaamheden te berokkenen.

Onmiddellijk bestegen nu allen de booten en voeren de rivier af, juist bij tijds, want iets lager ontmoetten wij een gezelschap Pnihings, dat nu vooreerst ten minste van ons verblijf onder den bergwand onkundig bleef.

Aan de monding namen wij den mantri en zijne medehelpers op, welke hunnen tijd goed besteed hadden. Wij slaagden er door den hoogen waterstand op den Mahăkam in, na een vluchtig bezoek aan het bijna leege huis van Bĕlarè, naar Kwing zeide, om hier ten minste ook aangelegd te hebben, het huis te Long Kup nog vroeg genoeg te bereiken.

De zeer hoog gelegen ladangs van de Pnihings hier moesten den volgenden morgen gebruikt worden als observatiepunt. De hemel betoonde zich goedgunstig gestemd en bezorgde ons een helderen zonneschijn, die de hinderlijke nevels veel spoediger deed optrekken dan de vorige dagen. Hier was Demmeni zoo gelukkig in het Westen den Tengăng aan de Kaso-monding te onderscheiden: terwijl in het Oosten de eigenaardige, cylindervormige top van den Batoe Mili scherp tegen den blauwen hemel afstak. Vóór ons naar het Noorden breidde zich het uitgebreide panorama uit van de kalkbergen links van den Mahăkam tot ver aan den Boven-Sĕmoewé. Daar onderscheidde men nog de witte wanden van den Batoe Matjan, volgens de Kajans een uitgestrekt kalksteenplateau. waar vroeger de 'Ma Soelings jaren lang moesten gewoond hebben en dat door uitgebreide holen ondermijnd zou wezen. Uitgezonderd aan den Mahăkam-oever en meer in het Westen in den Sĕrata, woonden in dit onafzienbare gebied geen menschen.

Achter deze kalkgebergten kwamen nog eenige zeer hooge bergspitsen tusschen wolkenlagen te voorschijn: de Batoe Koejow, volgens onze geleiders, dien men het best langs den Mĕrasè zou kunnen bereiken.

Bij het vragen naar namen van nabijgelegen, maar vooral van wat verder afgelegen toppen en berggroepen, bevestigden de Pnihings hier denzelfden indruk, welken ik vroeger reeds dikwijls ge-

kregen had, dat de Bahaus zich bijzonder weinig laten gelegen liggen, aan hetgeen niet onmiddellijk tot hun sfeer behoort. Zij schijnen zich als het ware op te sluiten in hun eigen omgevingen, wellicht door de groote moeite, die men zich moet getroosten om in het alles bedekkende bosch een uitzicht in de verte te bekomen, geen prikkel te ondervinden, om het land te leeren kennen dat verder afgelegen is.

Reeds gedurende de eerste dagen van zijne opname van het land kwam Demmeni terug van zich te verlaten op namen, die de inlanders van verschillende huizen aan eenzelfden top uit een ander observatiepunt gaven, en sedert had hij voortdurend te kampen met de willekeur in het namengeven, waarmede de ondervraagden hunne onwetendheid bedekken wilden. Slechts enkele mannen, die meermalen een reis door een bepaalde streek gemaakt hadden en verstandiger bleken dan de meesten, toonden zich op de hoogte van dien weg, maar ongeveer alles, wat daar buiten lag, bleef voor hen een gesloten boek.

Dezelfde beperktheid van hunne kennis openbaarde zich in de namen van dieren en planten, die zij niet gebruikten als voedsel of voor een of ander doeleinde in hunne huishouding. Een menigte kleine vogels werden door Berchtold geschoten, welke zij zelfs nooit gezien hadden, en van welke zij nog veel minder namen konden opgeven. Niet zelden geraakten er twee in strijd over den naam van een vogel of plant en benamingen voor groepen van gelijksoortige dieren of planten bezaten zij in het geheel niet. In een land, waar de grenzenlooze verscheidenheid der flora verborgen is in de dichte bosschen, die in hun gebladerte en niet te ontwarren vlechtwerk van takken en slingerplanten tallooze schuilplaatsen voor kleine dieren opleveren, zou het tegendeel inderdaad meer te verwonderen wezen dan deze oppervlakkige kennis. Bovendien weerhoudt de wereld der booze geesten, met welke zijn licht verontrust brein in de eerste plaats alle schrikverwekkende plaatsen in zijne omgeving bevolkt, den Bahau om ergens te komen, waarheen zijne behoeften hem niet drijven.

Als een heldendaad van Kwing Irang werd de bestijging beschouwd, die hem met mij op den top van den 600 M. hoogen Batoe Kasian

bracht en alleen hun vertrouwen in de onmacht hunner booze geesten tegenover Europeanen en de afwerende invloed van het lezen in boeken (ons belezen) deden hen er in toestemmen 's nachts boven te blijven. En toch hadden zij zelf met vrouwen en kinderen op dien top in 1885 hun toevlucht gezocht.

Terwijl wij weder naar beneden voeren en nu het hooge water in den Mahăkam zeer waardeerden wegens de snelheid van onze vaart naar huis, verhaalde Kwing Irang ons van eene dergelijke episode uit vroeger tijden, toen zijn grootvader Bo Ibau, een voornaam hoofd der Longglats, in eenen strijd tegen een krijgsbende van den Midden-Mahăkam gevlucht was op den Batoe Baung, de laagst aan den Mahăkam gelegen een 300 M. hooge kalkrots boven de Bloeöe-monding. Ook op deze voerde slechts één steil pad en de vijand had dan toen ook onverrichter zake moeten terugtrekken. Een groot bewijs van vertrouwen gaf mij Kwing door te gelijkertijd mij aan te bieden, met mij den Batoe Baung te beklimmen en te zeggen, dat in holen van dien berg op het oogenblik de bergplaats was van de bezittingen, die hun nog overbleven na het ongeluk van 1885. Er schenen trouwens slechts enkele personen in den stam te wezen, die de wegen kenden naar deze schatkamers. Om dien dag nog thuis te komen, mochten wij echter geen tijd verliezen en om dezelfde reden moest ik het opgeven om te zoeken naar den anderen Batoe Kalong, die moet liggen op de Westelijke helling van den Ong Kĕbalan, een bergrug op den rechter oever van den Mahăkam en die, naar het zeggen van een der Kajans, die hem bij den ladangbouw in zijn jeugd gezien had, het teeken van een menschengezicht, twee oogen en een streep als mond moet dragen. Behalve de eigenaardige vormingen der kalkrotsen in den oever van den Mahăkam, die aan den voet alle des te meer waren uitgeslepen, naarmate zij lager meer voortdurend in aanraking met het water bleven en zoo meer of minder diepe gewelven vormden, boezemden mij de zandsteenlagen veel belang in. Op merkwaardig regelmatige wijze bepaalde op het gedeelte van den Mahăkam van de monding van den Tjĕhan naar den Bloeöe, de strekking dezer lagen de richting der rivier, en bijna boven iedere wending kwamen in den oever lagen bloot, die de richting van het volgende stuk aangaven. Het gedeelte boven den Tjĕhan bezochten

wij later niet weer, dat beneden den Bloeöe vertoont geen gesteente aan den oever, zoodat dit eigenaardige feit slechts hier nagegaan kon worden.

Aan de Bloeöe-monding aangekomen, gevoelden de Kajans plotseling hunne magen, waarschijnlijk door de overweging, dat er nog een voorraad oebi en sago was en zij liever met gevulde dan met leege magen thuis kwamen. Ons beloofde de rijst ook goed te smaken, vooral toen wij, afgestapt bij de nicht van Kwing Irang, Lirong, daar nog een kip er bij konden koopen. Deze Lirong, de dochter van Kwing Irang's ouderen broeder Ding, die gestorven was, huwde met den Bandjareeschen Maleier Oetas, die van uit den Boven-Barito zich hier aan den Bloeöe gevestigd had en er door zijn huwelijk en door zijne persoonlijkheid een zeker gezag over de andere Maleiers verwierf. Hij bevond zich nu op een tocht naar den Boven-Barito en koos daarvoor den Tjehan als reisweg, om katoen maar vooral zout te halen, voor eigen gebruik en om weder te verkoopen. Zijne vrouw ontving ons op gulle wijze en naar 's lands gewoonte gaf zij ons Europeanen en Kwing, in dezen tijd van schaarschte rijst voor den maaltijd bij haar. Onder het praten gedurende de toebereiding, terwijl wij allen in de groote middenruimte van het Maleische huis op onze matten lagen of zaten, kwam het gesprek op den Batoe Mili, die zich achter het huis verhief en over de mogelijkheid om dien te bestijgen. Eigenlijk wisten de Kajans den weg niet, want geen hunner waagde zich ooit op den berg, die volgens hen wel tien bliksem- of dondergeesten (Belarè) huisvestte. Ook de Maleiers vermeden liefst de bosschen op zijne helling en daar de loodrechte wanden onder den top slechts aan een zijde hoop gaven, om er op te kunnen klimmen, zoo moesten wij de mogelijkheid, om dit fraaie punt van uitzicht te gebruiken, vooreerst in het midden laten.

Lirong verhaalde echter, dat in haar jeugd een twintig jaren geleden, een man op den top van den berg een maand geleefd had. Hij leefde in het huis haars vaders, toen dat een weinig hooger aan de rivier stond. Deze Kajan was bijzonder gehecht aan zijne vrouw en toen hij haar door den dood verloor, bezat het leven voor hem geen bekoring meer en wenschte hij met haar weder vereenigd te

leven in hun hemel, Apoe Késio. Zich op de soms gebruikte wijze door verdrinking, hals afsnijden of het eten van pijlvergif te dooden, vond hij echter in dit geval de gedachtenis zijner vrouw onwaardig en zoo besloot hij den Batoe Mili te bestijgen en zich daar door de geesten het leven te doen benemen. Hij trok er heen en langen tijd hoorde men niets meer van hem, toen hij na een maand vermagerd maar levend weer verscheen. De geesten wilden hem blijkbaar niet dooden en zoo kwam hij weer terug en leefde nog verscheidene jaren in den stam, maar huwde later niet weer. Verscheidene Kajans, die bij mij waren, hadden hem nog gekend.

Na het versterken van den inwendigen mensch haastten wij ons weer naar de booten, in afwachting van nog een moeilijke vaart den Bloeöe op, maar de regens in het gebergte schenen het stroomgebied van dezen ontzien te hebben, ten minste zijne wateren vloeiden helder en kalm in den nu geelachtig bruinen, onstuimigen Mahăkam en zoo kostte het slot van de reis niet veel inspanning meer.

Bijzonder voldaan over de vele resultaten der laatste vijf dagen, maar zeer vermoeid door het aanhoudend in beweging blijven en het slapen op de harde planken des nachts, spitsten wij ons op een flinke rust met matrassen als onderlaag en beloofden ons meteen, dat wij deze een volgende maal niet meer achter zouden laten.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK

Tocht naar Long Tepai

Den 16den kreeg ieder onzer veel te doen met het in orde brengen van het verzamelde, het uitwerken van aanteekeningen en van topografische en photographische opnamen. Ook de Kajans voelden zich den vorigen dag te vermoeid, om alles af te doen en legden een paar draagmanden met kalksteenen voor mijn hut, om die later onder elkaar te verdeelen. Daar in hun gebied de kalkformatie niet of zeer weinig voorkomt, zoo nemen zij tochten naar boven te baat, om zich van materiaal te voorzien voor het branden hunner sirihkalk. Stammen, die te ver weg wonen, aan den Kapoewas bijv., gebruiken daarvoor ingevoerde zeeschelpen.

Terwijl zij daarmede bezig waren, vielen mij eenige bijzonder gevormde plekken op den kalksteen op, welken ik tot nu toe overal slechts dicht gevonden had. Bij nauwkeuriger toezien verraste mij het vinden van een massa fossiele schelpjes, die op enkele gedeelten zoozeer de overhand namen, dat men het schelpkalk zou kunnen noemen. Voor het bepalen van den ouderdom dezer formatie moesten deze natuurlijk van zeer veel belang wezen en wel voldaan over mijn vondst, eischte ik ook een aandeel van den voorraad, welken zij mij gaarne lieten uitzoeken. De Kajans bleken hun sirihkalk altijd van deze rots beneden Long Kup af te slaan, wellicht omdat deze zich gemakkelijker liet branden, dan de zoogenaamde dichte kalksteen.

Behalve door deze vondst werd die dag nog merkwaardig door de komst van Těmenggoeng Itjot, een afstammeling der vorstenfamilie van Bandjarmasin en sedert een zeven jaar gevestigd onder

de 'Ma Soelings aan den Mĕrasè, waar hij Boelan, de dochter van het nu gestorven voornaamste hoofd, gehuwd had. Om hem heen verzamelden zich alle Maleiers, die zich tijdelijk voor handel of voor het zoeken van boschproducten aan den Mahăkam ophielden. Uit vrees voor de houding dezer Maleiers die hoofdzakelijk hun woonplaats hebben aan den Boven-Barito, waar de rechtstreeksche afstammeling van de Bandjarmasinsche sultans, Goesti Mat Sĕman, zich ophoudt, werd in 1894 het besluit genomen, om niet in den Mahăkam door te dringen en daarom zag ik den man met belangstelling komen. Hij bezocht mij des middags, een flink gebouwd, eenigszins gezet man, bedeesd en blijkbaar niet erg op zijn gemak. Ik vermeed het, hem pijnlijke vragen te doen en toen vlotte het gesprek over verschillende onderworpen nog al goed.

Het scheen hem evenwel eene verlichting, toen hij weer vertrekken kon en blijkbaar had hij reeds lang tegen het bezoek opgezien, want uit den grond van zijn hart verklaarde hij tot slot, dat hij nu toch ook zijne opwachting bij mij gemaakt had.

Naast het brengen van een bezoek aan mij, bestond er nog een reden voor hem, om den Bloeöe op te varen en wel om een zijner schuldenaars, een Kahájan Dajak van den Barito, die tijdelijk onder de Kajans leefde, te pressen, om hem te vergezellen op een reis naar den Moeroeng. Deze wijze van handelen vond Kwing Irang blijkbaar minder gewenscht, ten minste des morgens reeds liet hij den gezochte van dit voornemen in kennis stellen, zoodat die zich voor eenige dagen in de bosschen uit de voeten kon maken tot het gevaar geweken was. In plaats van dezen wierf Itjot toen Loengai aan.

Het laatste nummer van het programma voor het verblijf aan den Mahakam boven de watervallen, bestond in het bezoeken van de streek der 'Ma Soelings, en wel om te trachten daar een wilden buffel te schieten en eenige aarden potjes machtig te worden, die volgens de berichten nog door de 'Ma Soelings gemaakt werden in onderscheiding van de andere stammen, Daar ik onder de voorwerpen, die bij den eeredienst der Mendalam Kajans werden gebruikt, nog ruw gevormde potjes had gevonden, zoo boezemde het mij veel belang in, de daar bijna uitgestorven kunst hier nog aangewend te vinden en daar deze zeker niet lang meer

bestaan zou door den toenemenden invoer van ijzeren pannen, was het verkrijgen er van een reis zeker zeer waard.

Kwing Irang evenwel maakte een ander plan, en wel om de reis uit te strekken tot aan Long Tĕpai, de laatste vestiging der Longglats boven de watervallen. In deze dagen verklaarde hij mij in een gesprek onder vier oogen, waarom het zoo wenschelijk zou wezen, met alle hoofden van den Boven-Mahăkam kennis te maken; hij stelde zich voor, dat mijn verblijf onder hen de aanleiding zou vormen voor het gouvernement van Nederlandsch-Indië, om zich meer te bemoeien met de aangelegenheden dier streken, vooral tegenover Sĕrawak, vanwaar voor hen voortdurend een inval dreigde. In de laatste jaren drongen meer en meer Batang-Loepars uit die streken in den Boven-Mahăkam en zochten daar boschproducten in het land der Pnihings, zonder een tiende er van aan de hoofden te betalen, terwijl hun lust in het snellen een voortdurend gevaar opleverde voor de stammen aan den Mahăkam. Om nu de groote vrees, die de Hollanders tot nu toe hun allen inboezemden, te matigen, vond hij het noodig aan alle hoofden een bezoek te brengen en mij te vertoonen. Hij ried mij bovendien aan, verder een Nederlandsche vlag te voeren, iets, waarvan ik mij onthouden had, opdat de hoofden niet van het begin af aan in mijne zending eene politieke zouden zien. Nu evenwel zij zelf dat er van maken wilden, meende ik er mij niet tegen te moeten verzetten en stemde verder ook gaarne toe, de Longglats tot Bo Léa te Long Tĕpai te bezoeken. Met de uitvoering mochten wij evenwel niet dralen, want voor hen beneden aan den Mahăkam, waar men wat vroeger gezaaid had, begon de oogsttijd te naderen en dan verkeerden vooral de Longglats in een strengen verbodstijd, gedurende welken er niet aan te denken viel, hen te bezoeken.

Daar de tocht slechts een kort verblijf toeliet op de verschillende plaatsen, beloofde hij voor het verzamelen op botanisch en zoölogisch gebied niet veel en zoo liet ik von Berchtold en den mantri Djaheri achter en trok alleen met Demmeni den Mahăkam af naar de nog niet bezochte vestigingen beneden ons. Daar wachtten mij ook nog verschillende medische plichten, want de schoonvader van Kwing te Batoe Sala en de oude Bo Léa te Long Tĕpai moesten beiden

reeds lang ziek zijn, de laatste zelfs zeer ernstig. De tweede vrouw van Kwing, Oeniang, nam haar zoontje Hăng van een jaar of tien mede naar beneden, om mij bij haar vader te brengen en zoo vond het hoofd het noodig, om zijn boot voor hen van een matten dak te voorzien, hetgeen wij nalieten, om een beter uitzicht te hebben op de oevers en hunne omgeving. In vier booten met 15 man onder bescherming van de Nederlandsche vlag, welke van rood, wit en donker blauw katoen onzer ruilmiddelen spoedig was saamgesteld, voeren wij den Bloeöe en daarna den Mahăkam af. Eerst om den voet van den Batoe Mili heen, na welken de stroom een meer Noordelijke richting aanneemt en onmiddellijk aan den oever weinig heuvels meer vertoont Daarom wellicht zette hij zich in de breedte uit en bereikte soms van 150 tot 200 M., vooral daar, waar hij zich in tweeën moest splitsen, om de hooge rolsteenbanken heen, die in het midden met boomen of struikgewas bezet, in dit gedeelte der rivier veelvuldig als kleine eilandjes voorkwamen. Aan weerszijden vond men dan in den regel stroomversnellingen, die over oppervlakkig gelegen rolsteenlagen naar beneden schoten, telkens een groote hinderpaal, zoowel voor het afgaan als voor het opvaren met de booten. Overigens leverde de reis den stroom af niet vele moeilijkheden op, slechts de waarschuwende vogels schenen met onze vaart minder ingenomen, ten minste tweemaal in den Bloeöe en eenmaal in den Mahăkam dwongen zij onze vloot om aan den oever aan te leggen, door ongunstige voorteekens te geven. De eerste maal beantwoordden wij dit met het koken van wat rijst, de twee volgende keeren met het rooken van een sigarette; waren de Kajans alleen op reis geweest, dan zouden zij zeker tot een gunstiger dag teruggekeerd zijn.

Kwing Irang scheen dezen tocht naar beneden van meer belang te achten dan die naar boven, waarschijnlijk omdat deze hem bracht bij meer verwante stammen; door het gebruik van een vlag zette ik voor mijn deel de noodige waardigheid aan het geheel bij, hij zijnerzijds vertoonde een ander teeken van zijne persoonlijkheid in den vorm van een tiental vechthanen, die in vierkante korven van rotan opgesloten, in de verschillende booten verdeeld werden. Behalve dat het hoofd het medenemen dezer dieren aan zijne maatschappelijke

positie verplicht meende te zijn, verschaften zij hem het genoegen van zich te kunnen meten met de te bezoeken hoofden, die er allen vechthanen op na houden.

Aan weerszijden van den Mahăkam vonden wij soms honderden meters hoog tegen de berghellingen aan, nog de ladangs verspreid van Kajans, die bij Kwing Irang behoorden, nu reeds bijna in bloei en door den regelmatig vallenden regen hoop gevende op een goeden oogst. Wat lager aan de rivier op den linker oever, wees men ons een vrij uitgebreid vlak terrein aan, met laag struikgewas en veel slingerplanten bezet, waarop hier en daar half verkoolde palen meters hoog verrezen. Hier verbrandden in 1885 de plunderende benden der Batang-Loepars het groote huis der Kajan Dajaks, waar velen hunner juist de meeste goederen hadden saamgebracht, welke anders in rotsholen worden opgeborgen.

De aanleiding en het verloop van het ongeluk, dat in 1885 voor vele jaren den voorspoed en de rust van de Westelijke stammen verwoestte, zijn zoo karakteristiek voor de toestanden in Centraal-Borneo, dat het mij voortdurend belang heeft ingeboezemd de waarheid uit de vele verhalen te weten te komen. Als bijna altijd moet het begin gezocht worden in den lust van de Dajaksche stammen, om elkaar in het klein voortdurend te beoorlogen, wat zij doen door, wanneer de gelegenheid zich voordoet, een hoofd buit te maken. Dat gebeurde vooral door de Pnihings in den lateren tijd en vóór Kwing Irang ook door de Kajans, wanneer zij om zout en tabak gingen handel drijven naar Sĕrawak. Reeds meermalen besprak het bestuur aldaar deze moordpartijen met de Pnihing-hoofden en kort voor den inval nog met Bĕlarè, welke, toen op zijn hoogste punt van macht en invloed, beloofde te zullen zorgen, dat het zoo weinig mogelijk meer voorkwam. Op zijn thuisreis van Fort Kapit aan den Batang Rĕdjang in Sĕrawak ontmoette hij een gezelschap Pnihings onder een zekeren Owat, welke niet behoorden tot zijne eigen huisgenooten en weigerden, om met hem terug te keeren, hetgeen hij hen vroeg uit vrees voor verdere snelpartijen. Invloed bezitten Bahau-hoofden op de leden van hun stam in hoofdzaak door hunne persoonlijkheid naast hunne geboorte; aan dwang zijn deze lieden niet gewoon en zoo trok Owat zich van Bĕlarè's bevel als van een

vreemd hoofd uit een ander huis niet veel aan. Op zijn verdere reis maakte deze Owat een gezelschap Sĕrawaksche Dajaks af, tot grooten schrik der Pnihings en Kajans, die door Bĕlarè op de hoogte gebracht van de bedreigingen van den Radja, begonnen te beraadslagen over het uitleveren der schuldigen. Zooals altijd, waren allen te oneenig, om tot een besluit te komen en het schijnen vooral tegenwerpingen der 'Ma Soelings geweest te zijn, onder welke Owat familie had en die buiten schot zaten, welke het doordrijven der uitlevering aan Sĕrawak beletten. Hier meende men nu zelf te moeten handelen en deed dit op de gewone wijze door groote benden, vooral Batang Rĕdjang Dajaks te verzamelen, die zelf hun voornaamste uitrusting medebrengen en die van het Sĕrawaksch gouvernement van geweren en ammunitie worden voorzien. Men droeg hun op, het huis der schuldigen, dat destijds veel meer Westelijk aan den Mahäkam lag, te overvallen, te plunderen en te verbranden, iets, dat juist naar den zin was dezer bloedgierige benden, welke ten getale van eenige duizenden op deze wijze de beschaving moesten helpen verbreiden. Vooral het overvallen schijnen zij met bijzondere vaardigheid uitgevoerd te hebben, wat des te meer opmerkenswaardig wordt, als men er bij bedenkt, dat deze talrijke benden, vóór zij den Mahäkam af konden varen, in de bosschen op het grensgebergte booten moesten vervaardigen, omdat landwegen daar niet bestaan. Als goed vertrouwd met dergelijke zaken, zorgden zij echter dat ook afdrijvende spaanders hun werk niet verrieden en zoo gelukte het hun het aangewezen huis te overvallen, de bewoners door moord en door het maken van slaven tot op de helft te verminderen en het huis met alles, wat niet van hun gading was, te verbranden. Deze bezigheid beviel den benden zoo, dat zij haar voortzetten, wat zeer gemakkelijk kon, daar men nooit iemand belast met toezicht op hunne handelingen. In het huis van Bĕlarè lager aan de rivier, verdedigde alleen deze met een klein gedeelte hunne vestiging; zij verwierven zich grooten roem en Bĕlarè moest uit den strijd gedragen worden, maar de aanwezigheid en het geluid der geweren verschrikte de anderen zoo, dat ook dit gedeelte der Pnihings het lot der anderen onderging. Naar zijne opgave verloor Bĕlarè vooral aan dooden 233 menschen; van zijne slaven hield hij slechts een enkele meer over.

De Pnihings, die nu in den Tjĕhan wonen aan de Long Pakatè, bezaten toen hun huis aan de monding, wisten echter bijtijds te ontvluchten en verloren dus alleen hun huis door brand.

Daar de Kajans niet het allerminst betrokken waren in dezen strijd en zich reeds jaren onthouden hadden van het snellen in Sĕrawak, verwachtten zij in 't geheel geen aanval, vooral ook, omdat een gezelschap Batang-Loepars zich juist bij hen bevond. Een verkenning naar de boven-rivier werd bij de nĕha (rolsteenbank) Lirong met geweer-schoten begroet door de afzakkende benden, voor hen uitgedreven en vervolgens legerden die zich aan de oevers voor Kwing Irang's huis, dat zij echter niet durfden aanvallen, daar het geheel bewoond was. Gedurende den geheelen volgenden dag bepaalden zij er zich toe, het te beschieten van vrij dichtbij en raakten onbegrijpelijker wijze niemand. Slechts een Maleier kwam om in het huis door het springen van zijn eigen geweer. Naar het verhaal der Mahăkamers sneuvelden echter verscheidene Batang-Loepars, die tegen den avond zich zelfs onder het huis bevonden. Het hoofd Parèn van het eerst vernielde Pnihing-huis stortte zich van uit het huis tusschen de belegeraars, werd echter niet door Kajans gevolgd en vocht zich dood. Dit deed den schrik der Kajan-vrouwen tot wanhoop overslaan en hoewel de belegeraars zich naar boven op de rolsteenbanken terugtrokken, wisten zij hare mannen over te halen, om 's nachts het huis en al het goed te verlaten en op den Batoe Kasian te vluchten.

Hoewel de Sĕrawaksche benden zich den volgenden morgen reeds gereed maakten, om de rivier weer op te varen, bespeurden zij aan het aanhoudend gehuil der in het leege huis achtergebleven honden, dat de bewoners uitgetrokken waren, plunderden het huis en lieten het vervolgens in vlammen opgaan. Sedert trokken alle Pnihings en Kajans zich in de bij-rivieren van den Mahăkam terug, de eersten verlieten zelfs hun land en vroegen aan de Longglats van Long Njiwoeng verlof zich te vestigen aan den Danoem Parei, terwijl de Kajans over hunne rij-tvelden verspreid bleven wonen in het gebied van den Bloeöe. Later vestigden Bĕlarè en de zonen van Parèn zich weer aan den Mahăkam, de laatsten te Long Kup, maar op grond, toebehoorende aan Kwing Irang, wien de Semoewé ook nog toebehoort.

De eerste vestiging der Longglats onder het hoofd Ding Ngow (Ding, de zoon van Ngow), droeg een geheel ander karakter dan die der Pnihings en Kajans. Terwijl deze één lange of hoogstens, als de ruimte het eischt, twee kortere woningen maken, stonden hier van vier tot vijf lange huizen bij elkaar, ieder van een 20 tot 30 vertrekken en in het midden daarvan bezat het hoofd eene afzonderlijke woning; een wijze van bouwen, welke ik, behalve onder de 'Ma Soelings en de aanverwante stammen, beneden de watervallen terugvond tot aan Tĕpoe.

Niemand echter bevond zich thuis, alles was het bosch in, om sago te verzamelen of aan den arbeid op de velden; slechts in een der lange huizen, dat der 'Ma Toewān, onder het hoofd Bo Anjè, heette mij dit hoofd, een oud mannetje met sneeuwwitte haren, met trillende stem en trillende handen, welkom. Om geen tijd te verliezen, zette ik mij slechts korten tijd bij hem op den grond en beloofde op de thuisreis weer te zullen aankomen, wat hem zeer scheen te verheugen. Het was er om te doen, om het huis te bereiken van een 'Ma Soeling-hoofd Tekwan, die met een familielid van Kwing, Oeniang, gehuwd was en wat lager aan den Mahăkam zijn huis van een 20 woningen had. Het oeverbosch droeg hier over de geheele uitgestrektheid het karakter van slechts enkele jaren oud en op rijstvelden opgeschoten te zijn en bestond meer in kreupelhout, soms tot 10 à 12 M. hoog, dan uit hooge boomen. In dergelijke terreinen houden zich de kudden der lĕmboe's (Borneo's wilde buffels) op en nabij het huis van Tĕkwan moesten eenige zoutbronnen zijn, die zich bijzonder er toe leenden, om een dier van uit een hinderlaag te schieten.

Oeniang bleek sedert verscheidene dagen lijdende te wezen aan koorts en lag in hare woning voor den vuurhaard met hevige hoofdpijn; in deze stemming was er van schuwheid tegenover mij geen sprake, zij liet zich kalm door mij behandelen, slikte de bittere chinine en betoonde zich den volgenden morgen recht dankbaar, dat zij zich zooveel beter gevoelde. Haar man had ik aan den Bloeöe vroeger reeds gesproken en voor hem mijn laatste joodkalium bewaard, daar hij aan algemeene pijn door het lichaam leed en zijne armen een paar sterk op luës gelijkende zwellingen ver-

II, 131.
Gezicht op Batoe Sala. Links huis van Parèn Dalong.

II, 131.

Woning van Parèn Dalong, type Longglat. Links awa'; woning van het hoofd rechts boven.

toonden. In een glazen karaf moest ik het geneesmiddel oplossen en vertelde hem toen, hoe het te gebruiken.

Als familielid van Kwing kreeg Oeniang een paar el met gouddraad doorwerkt rood doek ten geschenke en wij beloofden haar bij terugkomst in de gelegenheid te stellen een tegengeschenk te geven, maar haastten ons toen om spoedig te eten, ten einde dien dag nog langs den Měrasè en Batoe Sala, een Longglat-nederzetting, ons eindpunt Long Těpai te bereiken.

Zooals altijd bij deze tochten, aten wij eerst op de plaats, waar wij overnachtten, voor de tweede maal en dus sprak onze maag in deze kwestie van spoed gevoelig mede. Om sneller te gaan, voeren wij den Měrasè voorbij en lieten in het huis van Kwing's halven broeder Li, die hier getrouwd en het voornaamste hoofd was, weten, dat wij bij het opvaren zouden afstappen, om ons zoo te kwijten van de gewone Bahau-beleefdheid, welke eischt, dat men bij bekenden niet zonder ophouden voorbijvaart.

Een eindweegs lager aan de rivier bij Batoe Sala eischte de ongesteldheid van den vader van Oeniang, dat wij aanlegden en dat konden wij moeilijk anders doen dan aan de landingplaats van het hoofd Parèn Dalong, d. w. z. aan den boomstam, die als ladder diende langs den hoogen oever, om op zijn loopplank te komen en over deze naar de awa' of ruimte bij het huis, die voor het bezoek van vreemden bestemd is.

Ook hier, evenals in Long Njiwoeng en bij Kwing Irang, woonde het hoofd met zijn gezin hooger dan het vertrek der gasten en reeds lang keken nieuwsgierige kinderkopjes ons aan, vóór Parèn Dalong zelf afdaalde en bij mij kwam zitten. Kwing leerde hem, dat het bij ons gewoonte was, bij kennismaking elkaar een hand te geven en die stak hij mij ook gewillig toe. Nog nooit evenwel hield ik vroeger zulk een welverpleegde hand vast, trouwens de geheele verschijning onderscheidde zich in dat opzicht.

Hij was een man van een 35 jaren, slank gebouwd en met een sleependen gang, wat toegeschreven moest worden aan eene ziekte, die hem sedert jaren belette zich veel te bewegen, en het meest leek op een chronischen vorm van beri-beri. Zijn huiszittend leven voorkwam het donkerder worden van zijn bruine kleur, die daar-

door meer een geelachtige tint aangenomen had, terwijl zijn huid zoo fijn aanvoelde als die van een jong meisje. Geheel in overeensetmming daarmede stonden zijne zeer fraai gevormde voeten en handen, welker nagels een rose tint lieten doorschemeren en ook aan het vrije uiteinde goed onderhouden bleken. Zijn stem voltooide den indruk van het zwakke en ziekelijke der geheele verschijning, maar aanvankelijk liet hij die niet veel hooren. Als alle hoofden gevoelde hij zich in den beginne bij de ongewone plechtigheid van een eerste Europeesch bezoek niets op zijn gemak en nadat ik hem door eenige vragen over zijne gezondheid van mijne belangstelling had doen blijken, vond ik het voor beide partijen het beste, hem eerst in gezelschap van mijn Kajan-geleide van den schrik te doen bekomen en liet mij den weg wijzen naar het huis van Kwing's zieken schoonvader. Daar hadden Oeniang en haar zoontje Hăng mij het veld reeds voorbereid en behoefde ik niet zoo voorzichtig te wezen, om de menschen niet te doen schrikken. Hoewel de zieke geen hoofd was, stamde hij toch van hoofden af en de geheele inrichting van zijn kamer sprak van een zekere welgesteldheid. Rijk met kralenpatronen en schelpen versierde manden stonden in rijen langs den wand, een uitgebreide voorraad zwaarden en speren daarboven en onder de voorwerpen in de vakken boven den haard, vielen verscheidene borden en kommen van aardewerk onmiddellijk in het oog. Zooals ik reeds opgemaakt had uit hetgeen Oeniang mij vroeger van het beloop der ziekte vertelde, bleek de patiënt te lijden aan chronische malaria, die hem een zeer verharde en vergroote milt, pijnlijkheid in alle ledematen en een groote zwakte had bezorgd. Vandaar een hulpbehoevendheid, die hij dubbel voelde in zijne omgeving, waar vrouwelijke verzorging bijna geheel ontbrak.

Tot mijn leedwezen mocht ik mijn bezoek niet te lang rekken bij den vriendelijken ouden man, die geen spoor van verlegenheid vertoonde en dien ik gaarne meer afdoende geholpen had dan door het geven van eenige chininepoeders en van diaetetische wenken, welker opvolging na zoo'n vluchtige beraadslaging zeer twijfelachtig werd. Vooral omdat Hăng volstrekt niet van plan bleek, zich aan de afspraak te houden en met zijne moeder te blijven, tot wij van Long Tĕpai terugkwamen. Hij moest en zoude mede, en daar

II, 133.

Woning van een voornamen Bahau te Long Tĕpai.

strenge ouders onder de Bahau's zeldzaam zijn, zwichtte Kwing voor den wil van zijn jeugdigen spruit en kon ook Oeniang niet achterblijven.

Zoo werd de uitwerking mijner behandeling zeer onzeker, maar de verdere plannen voor dien dag dreven mij naar beneden, om te zien, hoe Parèn Dalong het maakte.

Deze bleek wat tot zichzelf gekomen en raadpleegde mij over zijn toestand: hier echter gevoelde ik meer tijd noodig te hebben, om een plan van behandeling te maken, en zoo moest hij zich tevreden stellen met mijne verzekering van bij het terugkeeren een nacht in zijne woning door te brengen, een gunst, welke een Bahau-hoofd zeer op prijs stelt.

Op die wijze gelukte het ons vóór het vallen van den avond te Long Tepai te komen, de plaats, waar Bo Léa aan het hoofd stond der Longglats en tevens gebood over de andere stammen der 'Ma Toewān en der 'Ma Tépai, hoewel die ook hun eigen hoofden hadden. Ieder van deze stammen bewoonde een eigen huis, zoodat ook hier, evenals te Long Njiwoeng en te Batoe Sala, verscheidene lange huizen naast en achter elkaar, op den wel 20 M. hoogen oever stonden. Het verblijf van Léa, kenbaar aan den daar als aanhangenden awa', nam naar 's lands wijs een afzonderlijke plaats in, maar kon zich, wat fraaiheid van uitvoering aangaat, niet meten met een ander, dat toebehoorde aan Bo Ibau, een Longglat van hooge afkomst, en getrouwd met de oudste zuster van Kwing Irang. Bij hem namen wij onzen intrek, daar het huis van Bo Léa aan alle vreemden verboden was, zijnde Bo Léa voor zijne ziekte onder behandeling van inlandsche vrouwen, hetgeen altijd door verscheidene dagen verbodstijd gevolgd wordt. Veel uitwerking evenwel bespeurde hij van hare geneeswijze niet, en men verzocht mij ook aan hem mijne bijzondere zorgen te wijden: ook voor mij bleef echter voorloopig het betreden der woning verboden. Volgens mijne gewoonte dwong ik mijne gastheeren nooit dan bij hooge noodzakelijkheid, om hunne overtuiging en hun geloof geweld aan te doen en besloot, om het verblijf daarvoor maar wat te rekken. Bo Léa bezat trouwens zooveel invloed in den Boven-Mahăkam en tevens zulk een

slechten naam, wat betreft zijne behandeling van vreemden, dat ik gaarne met hem kennis wilde maken.

Voorloopig echter moest ik mij bepalen bij de familie Bo Ibau en Bo Oeniang, twee reeds bejaarde menschen, die met een getrouwden zoon en diens kinderen benevens een paar lijfeigenen het rijkversierde huis bewoonden. Na het bestijgen van den boomtrap kwam men in een groote kamer, die het heele huis innam en waarvan aan de twee korte zijden verschillende kleinere ruimten door houten wanden voor de bewoners waren afgeschoten. Men ruimde er een voor ons in, het goed werd naar boven gedragen en Demmeni en ik konden onze matrassen en klamboes naast elkaar gereed maken. Nu voor het eerst brachten wij onzen nacht door in een Bahau-woning of amin en jammer genoeg viel de duisternis zoo spoedig in, dat er van de inrichting niet veel te zien was. Verlichting kregen wij niet dan door het vuur op den haard, waar de vrouwen zich haastten het eten te bereiden voor Kwing en de zijnen van de zoete aardappelen, welke wij bij Tĕkwan hadden kunnen koopen. Aan mijn jongen liet men eene zijde van den haard over, waar hij ons maal van rijst en een paar eieren kon in orde brengen. Tusschen al de onzen, die ook in de amin bleven heen en weer loopen, meende ik eene enkele vreemde verschijning te zien, wien de nieuwsgierigheid te machtig geworden was, maar gelukkig liet men ons dien avond met rust.

Den beiden oudjes kon ik evenwel nog een dienst bewijzen, want Bo Ibau leed aan koorts en Bo Oeniang hoestte veel. Naar de verschijnselen te oordeelen, zou het toedienen van chinine aan den eersten niet voor den volgenden morgen wenschelijk wezen en zoo verstrekte ik hun beiden een morphinepoeder, om hun een rustigen nacht te bezorgen De geheele familie betoonde zich verheugd over de goede uitwerking mijner medicijnen en toen ik den ouden heer, om het weder optreden van de malaria met hoofdpijn tegen te gaan, reeds vroeg in den morgen een gram chinine toediende, won ik hunne harten geheel. Wel smaakte het hem erg bitter, maar op mijn raad legde hij zich nog wat neer, sliep een uurtje en voelde zich sedert een ander mensch.

Bo Ibau ging door voor den grootsten kunstenaar in het snijden

van herts-hoornen gevesten en het slijpen van hanesporen en slechts zijn hooge leeftijd begon aan zijne voortbrengselen eenige schade te doen. Hij bezat eene meer dan gewone lengte en was een zeer magere persoonlijkheid met bijzonder scherp uitziende oogen, die hem met den sterk gekromden haviksneus een zeer eigenaardig uiterlijk gaven. Zijn vrouw Bo Oeniang daarentegen vertoonde niets scherps in haar geheele verschijning en scheen dezelfde goedmoedige natuur te bezitten als haar broeder Kwing Irang. De eenige zoon geleek het meest op zijn moeder, had van den vader ook geen bijzondere talenten geërfd en muntte alleen uit in het spreken. Zijne vrouw, eene stiefzuster van Kwing's vrouw Oeniang, was een levendig, vriendelijk schepsel, nog geen dertig jaren oud, maar had door een eerst sedert kort geweken ernstige ziekte een eenigszins vervallen uiterlijk. Deze gedroeg zich van het begin af het meest ongedwongen in onze tegenwoordigheid en gaf ook vrij lucht aan hare bewondering van mijn witte huid, voor de Bahau's een der grootste schoonheden. Wat later kwamen een paar harer vriendinnen, die inderdaad uitmuntten door een lichte huidskleur, toen moest ik te voorschijn treden, zij nam mijn arm en mijn mouw in de hoogte strijkende, deed zij de drie jonge meisjes ook van het schouwspel genieten.

Behalve met mijn huid trachtte ik op de gewone wijze door het uitdeelen van kleine geschenken een gunstigen indruk te maken en het huisgezin van onzen gastheer ontving die natuurlijk in de eerste plaats. De zoon Adjāng verheugde zich in het bezit van drie meisjes van 6 tot 10 jaar, van welke de jongste blijkbaar de lieveling van allen was, te oordeelen naar de vele halskettingen, die zij droeg en de grootte der tinnen oorringen, die zeker anderhalven d.M. middellijn bezaten. Allen kregen kralen en vingerringetjes met bonte steentjes, wat een toeloop van uit alle huizen ten gevolge had. Daardoor moest ik mij matigen in het uitdeelen en het was maar goed, dat velen van hen nog liever medicijnen ontvingen dan sieraden. Inderdaad vond ik den gezondheidstoestand onder hen zeer slecht; velen hunner leden ernstig aan koorts en buikaandoeningen. Wellicht droeg de schaarschte van rijst het hare daartoe bij, evenals ik dat ook aan den Bloeöe had opgemerkt; hoe 't zij, de Long-

glat's meenden, dat zij bij de geesten in ongenade gevallen waren en vonden de oorzaak daarvan in de verhouding tusschen een ongehuwden man en vrouw, bij wie de sporen van zeer intiemen omgang niet waren uitgebleven. Om den stam te bevrijden van de ongelukkige gevolgen dezer daad, moesten alle beschikbare leden medehelpen: 's morgens vrij vroeg reeds stak zich Adjāng, de zoon van mijn gastheer, in vollen krijgsdos, daalde de trap af en vond daar een paar mantri's van den stam, evenzoo met speer en zwaard gewapend, welke nu met hem op een groote gong slaande onder alle huizen doorliepen, om de booze geesten te verjagen. Daarop zetten zij zich in een boot en voeren de rivier af, zonder dat ik kon nagaan waarheen. Des middags echter den Tĕpai uitvarende, welke ik een eindweegs naar boven gevolgd was, om na te gaan, welke steenen op de rolsteenbanken voorkwamen, merkte ik in de verte een paar honderd mannen, die onder luid gejuich een vlot de rivier afstieten, dat met hooge bamboetakken aan alle zijden in een kamertje veranderd was. Daarin bevonden zich de schuldige man en vrouw met een varken; men liet het drietal de rivier afdrijven als offer voor de gepleegde euveldaad. De man en vrouw redden zich spoedig door in de rivier te springen en naar den oever te zwemmen, terwijl het varken met het vlot door de nabijgelegen watervallen verzwolgen werd en nooit aankwam bij de beschermgeesten benedenstrooms, over welke later.

Anders nemen de vrouwen ook deel aan een dergelijke plechtigheid, nu evenwel lieten zij het aan de mannen over, omdat haar de zorgen voor de te veld staande rijst vasthielden. Deze begon hier namelijk reeds te rijpen en moest nu met alle geraasmakende middelen beschermd worden tegen de zwermen vogels, die er op neerstreken en op menige plaats spotten met al het schreeuwen en slaan met bamboe's, waarmede de vrouwen zich in de hitte uitsloofden. Hunne middelen, om de vogels te verjagen toonden trouwens weinig vindingrijkheid; van lijnen, over het geheele veld uitgespannen zag ik niets, het meest werd er met roepen gewerkt, een enkele bamboe-klapper uit twee deelen bestaande was alles, wat ik van dien aard bemerkte. Hier en daar liet zich iemand in zijn wanhoop tot geweerschoten verleiden, wat hier vooral een zeer

kostbaar middel wordt, door de duurte van het kruit. Het was voor de Longglats trouwens wat al te hard, hun rijst door de vogels te zien opeten, terwijl zij zelf honger leden. Naar later verteld werd, verloren zij een goed deel van hun oogst daardoor, volgens het zeggen van Kwing, omdat zij te vroeg gezaaid hadden.

Wie het meest ons langer verblijf op prijs stelden, waren mijne jeugdige Kajans, welke de reis naar de Longglats met van vreugde popelende harten hadden aangevangen. Geheel anders dan bij de voorbereiding van onzen tocht naar de Pnihings, droegen allen nu zorg, dat hun persoon een zoo gunstig mogelijken indruk te weeg zou brengen en een fraaien, blauwkatoenen lendedoek, welke tot 12 M. soms lang was, een helder witten hoofddoek van boomschors benevens een zeer wijden saroeng om den bandoulière over den schouder te dragen, nam ieder van hen mede.

Ten einde hun persoon zelf een fraai voorkomen te verschaffen, trokken de jongelui elkander wederkeerig oog- en wenkbrauwharen zorgvuldig uit en de een trad als kapper van den ander op. Met hunne „njoe" (mesje) uit de zwaardscheede, schoren zij zich in een vlak ter breedte van een 6 c.M boven het oor, ter weerszijden van het hoofd, de haren weg zonder daarbij water of iets anders aan te wenden.

Het voorste gedeelte van den haardos hing over het voorhoofd en mijne scharen moesten zeer dikwijls dienst doen, om die een paar vinger boven de oogen gelijk af te knippen. Evenzoo eischte de mode, dat de nekharen ingekort werden, zoodat de nek vrij bleef; daarover heen hing dan het overige haar zoo lang als het maar groeien wilde. Wanneer dit echter hinderlijk wordt, trekt de man het einde onder den hoofddoek door en vormt zoo een lis, die los naast het hoofd bengelt.

Het jonge schoone geslacht der Longglats verdiende inderdaad al deze toebereidselen wel; de meisjes kleedden zich rein en netjes en gaven alle teekenen van genoegen, hare Kajan-vrienden terug te zien. Deze dwaalden dan ook in troepjes van twee of drie den geheelen dag door de huizen, om bij de gezinnen hunner kennissen bezoeken af te leggen en de meesten van hen vonden vriendinnen, die voor een paar dagen ook op hun gezelschap des nachts prijs

stelden. Vandaar dat Kwing Irang soms moeite had, om er eenigen te vinden, die bij de bewoners der ladangs in de nabijheid, oebi voor hun voedsel wilden gaan koopen.

Trouwens het hoofd zelf werd zoozeer bezig gehouden door zijn eigen belangen, dat hij aan de mijne weinig dacht. De Kahájan Raden, die uitgezonden was, om met hem de quaestie te bespreken, bleek namelijk een bijzonder liefhebber te zijn van hanengevechten en den geheelen dag zaten de twee hoofden tegenover elkander, om elkaars hanen te bekijken en den inzet te bepalen voor ieder gevecht. De hanen gingen daarbij van hand tot hand en het duurde dikwijls langer dan een uur, voor men het eens was over de voorwaarden van het volgend gevecht. Een breede kring van toeschouwers vermaakte zich met deze belangwekkende aangelegenheid, maar liet zich noch bij de besprekingen, noch bij het eigenlijk gevecht tot opgewondenheid vervoeren. Zoowel de winnaars als de verliezers verdroegen gelaten de wisselingen van den strijd, waarbij trouwens geen van hen te hoogen inzet waagde. Mijne Kajans, bij wie anders het geld zeer schaarsch was, speelden hier in hoofdzaak met het van mij verdiende zilver. De uitslag van den strijd op den eersten dag bepaalde zich voor de hoofden tot het verlies van een paar hanen en daar hunne volgelingen veelal wedden op den kampioen van hun eigen hoofd, moesten beide partijen vrijwel gelijk gebleven zijn.

Behalve dit vermaak hield mij dien dag nog de vraag bezig, hoe onzen voorraad levensmiddelen wat aan te vullen, want behalve rijst en een paar blikjes, die bij mogelijke ziekte moesten dienen, was alles op, wat het gebruik van rijstvoeding eenigszins kon smakelijk maken. Hoewel hier het dichtst bij den Beneden-Mahăkam van waar de Maleische handelswaren naar boven werden gevoerd, leverde het zoeken er naar weinig anders op dan drie blikjes zeer oude en daardoor onbruikbare boter en een paar blikjes sardines voor extra-gelegenheden.

In eene groote behoefte voorzag echter het vinden van een 25 K.G. zout en een mand tabak, de eerste voor eigen gebruik, de tweede als een ruilmiddel, dat bij de Kajans veel gewenschter was dan geld.

Dit verzoende mij eenigszins met de ontdekking, dat men te Long Tĕpai, evenals dikwijls elders uit vrees, dat ik anders niet wachten zou, den verbodstijd voor het huis van Bo Léa korter had opgegeven dan hij werkelijk moest gehandhaafd worden en het alzoo niet mogelijk

was, den volgenden morgen te vertrekken. Terwijl ik daar 's avonds in mijn klamboe over lag te peinzen, ontspon zich tusschen Kwing Irang, Adjăng Ibau en een zoon van Bo Léa, een gesprek over mijn verblijf aan den Mahăkam. Men was het er over eens, dat dit de voorlooper zou wezen van eene nauwere betrekking tot het Nederlandsche gouvernement en alle drie vonden het zeer wenschelijk, wanneer de onderlinge verhouding goed bleef. De andere mogelijkheid, dat dit op den duur niet zou gaan, woog vooral bij Adjang zwaar en het was interessant te hooren, met hoeveel stembuiging en overtuiging in zijn toon hij zijne bezwaren voordroeg. Hoewel ik nog al eens Bahau's in het Boesang hoorde spreken, was hij toch de eerste, dien ik dit met zooveel talent hoorde doen en het verwonderde mij niet, dat hij hierom bij zijne landgenooten bekend was.

Den volgenden dag zou Bo Léa zich des middags onder mijne behandeling mogen stellen; 's morgens ried Kwing mij echter aan, om, wanneer ik daarop wilde vertrekken, aan de verschillende huizen een bezoek te brengen, eene beleefdheid, die ook tegenover de ondergeschikte hoofden noodzakelijk was.

Na het eten tegen twee uur verzocht de zieke Léa mij, om bij hem te komen; van Kwing Irang haalde ik mij daarbij nog een berisping op den hals, dat mijne kleeding niet voldoende in den vorm was en ik bij een eerste bezoek niet in slaapbroek en kabaja komen kon. Mijne gewoonte was dat ook niet, maar door het lange wachten en het warme weder was mijne stemming wat bedorven; de ontvangen wenk liet zich evenwel gelden en gekleed en wel ging ik naar mijn hoogen patiënt. Voor een Bahau-woning maakte het huis een grootschen indruk van binnen, daar de geheele binnenruimte een wel 20 M. lange en 10 M. breede oppervlakte had en het dak zich op een hoogte bevond, goed in verhouding tot deze afmetingen. Slechts langs de zijden beperkten een paar kamertjes in de hoeken, de zeer breede haard en verhoogde vloeren tusschen de kamertjes de ruimte, in het midden stond niets en slechts weinig personen hielden zich in het vertrek op. In het midden der korte zijde tegenover die, waar wij op de trap binnenkwamen, lag een vrij groote katoenen matras op den grond en toen Kwing Demmeni en mij daarheen geleidde, bleek daarop te liggen een kleine grijsaard.

vaalbleek en sterk vermagerd, met dofstaande oogen, geheel en al het beeld van iemand, die reeds lang en zwaar ziek was. Hoewel het een beleefdheidsbezoek moest heeten, bespaarde ik de salonpraatjes tot later en trachtte uit te vorschen, wat den zieke zoo achteruit had gebracht. In verband met den leeftijd zag het geval er ernstig genoeg uit, maar het voornaamste symptoom, de voortdurende diarrhoe, was met laudanum eenvoudig genoeg te bestrijden en voor den eersten indruk moest het eene voldoende uitwerking hebben. Verder bleef er niet veel anders over dan diaetetische voorschriften te geven, die ook hier zeer ernstig werden aangehoord en van welke enkele nog nauwkeuriger moesten worden uitgelegd. Ik hoopte er het beste van en maakte in ieder geval het plan, om den volgenden dag weer naar boven te vertrekken.

26 November, terwijl onze maaltijd voor het begin der thuisreis werd klaargemaakt, bezocht ik mijn patiënt nog eens en bevond den ouden man tengevolge van de rust, die de laudanum hem had doen genieten, veel versterkt en vol vertrouwen op het voortzetten der medicatie. Daarvoor verdunde ik hem een grootere hoeveelheid laudanum zoo met water, dat hij er niet licht kwaad mede kon en bracht hem op de hoogte van het juiste gebruik. Dank zij zijne Bahau-constitutie overwon hij zijne ziekte op die wijze geheel en bij mijne thuisreis eenige maanden later herkende ik hem bijna niet weer, toen hij met grijze haren, maar levendig en opgewekt zich weer aan mij voorstelde.

Na het bereiken van de Mĕrasèmonding hielden wij ons woord tegenover Li en legden aan vóór zijne ladang-woning, een eenvoudig huisje twee meter boven den grond, dat juist voldoende ruimte bevatte voor het hoofd en zijn gezin. Van overnachten daar kwam dus niets in en na een onverschillig gesprek voeren wij de rivier op, om in het huis van Tĕmenggoeng Itjot, die zelf zich nog op reis bevond, een dag te blijven. Allerlei hadden wij namelijk onder de 'Ma Soelings te verrichten en verder gaf ons het hoofd ook te kennen, dat hij en velen zijner stamgenooten mij den volgenden dag wenschten te bezoeken. Wij zelf zouden den Mĕrasè zoo hoog mogelijk opvaren, om de geologische formatie en den loop na te gaan, bovendien moest er zich boven een salong, graf van een hoofd,

bevinden, dat volgens Kwing gephotografeerd mocht worden. Dan nog moesten mijne Kajans er op uit, om onder de 'Ma Soelings te zoeken naar aarden potjes van eigen maaksel, een product hunner industrie, die mij als te voren nog niet bekend, bijzonder veel belangstelling inboezemde.

Bij ons verblijf op het jachtstation in het bosch hoorde ik toevallig over deze potjes spreken; tot nu toe gelukte het ons niet, er één te vinden. Eerst duidden alle inlichtingen op de 'Ma Soelings als de pottebakkers onder de Mahăkam Bahau's, maar dezen vertelden, dat zij die sedert menschenheugenis niet meer maakten; tot kort geleden hield de kleine stam der Oema Tĕpai er zich echter nog mede bezig. Deze woonde nu in den Danoem Boea, die tegenover Batoe Sala in den Mahăkam stroomt, op hunne ladangs.

Na een vrij onrustigen nacht in een zeer bouwvallig Maleisch huis begreep ik, dat Demmeni en ik de rollen zouden moeten verdeelen, om in een dag gereed te komen. Daarom zou hij de rivier opnemen en den salong photografeeren; zelf zond ik andere mannen uit, om naar potjes te zoeken in de verschillende huizen op omliggende ladangs, ging naar een rolsteenbank wat hooger op, om die na te gaan en vond bij mijn thuiskomst verscheidene booten vol bezoeksters, die brandden van nieuwsgierigheid naar mijn persoon en van hebzucht naar mijne geschenken. Aan het hoofd van een boot stond Boelan, een dochter van Li en getrouwd met een jong Longglat-hoofd in de watervallen. Zij bracht onder hare vriendinnen verscheidene aantrekkelijke verschijningen mede, eene er van de liefste, welke ik aan den Mahăkam nog gezien had. Zij behoorde tot de lijfeigenen van het hoofd, maar was getrouwd met een Maleier, die nu in het bosch vertoefde, om rotan te zoeken. Gelukkig deden deze allen niet bij de vaart naar beneden een aanval op mijne ringetjes, naalden, kralen enz., anders vrees ik, dat die van Long Tĕpai er minder goed waren afgekomen dan nu. Nadat allen eerst inlichtingen ingewonnen hadden bij Kwing en zijne familie, die naast mij aan de andere zijde van den wand logeerden, opende Boelan met hare schare den aanval op mijne goede gezindheid en op mijne bezittingen door een handige manoeuvre met een Bahau-potje, wel niet van den Mahăkam, maar afkomstig van de

Kĕnja-stammen, die nog alleen deze schijnen te gebruiken. Dit zwarte, onooglijke kleinood gaf aanleiding tot het uitpakken van al mijne schatten, daar het bepalen van een goed ruilartikel aan mijne bezoekster en hare vriendinnen veel hoofdbreken scheen te kosten. Op een stuk gouden passement boven aan een rokje vestigde zich echter de keus en toen zij er nog een lang stuk bij kreeg, om ook de randen er mede te kunnen versieren, zou haar man jaloersch hebben kunnen worden wegens den blik van dankbaarheid, dien ik er voor ontving.

Tot verwondering der anderen veroorloofde ik mij de luxe, om ook haar schoone lijfeigene goed te bedenken, welke half achter Boelan wegschool, maar haar toch vertrouwelijk om het midden gevat hield. Zij schenen veel van elkaar te houden en de fraaie doek, welken ik haar vriendin gaf, bracht geen spoor van afgunst bij Boelan te weeg. Bij deze uiting van goedgeefschheid moest ik het echter laten met het oog op mijn voorraad en de eischen, die er nog verder aan gesteld zouden worden; de overigen gaven trouwens geen lucht aan hare ontevredenheid, toen zij met enkele naalden, tabak en kralen moesten aftrekken. Ook aan Li en zijne vrouw, de moeder van Boelan, moest ik mijne erkenning hunner waardigheid toonen. maar tabak en zout konden hier dienen. Behalve deze schenkingen trokken de platen van Carl Bock's reisbeschrijving de bezoeksters bijzonder aan; ik had een stel medegenomen en zoowel aan den Bloeöe als overal, waar ik kwam, toonde iedereen de grootste belangstelling voor deze verdienstelijke afbeeldingen. Hoe voorzichtig zij er mede omgingen blijkt wel daaruit, dat honderden mannen, vrouwen en kinderen er zich mede hebben vermaakt, en geen enkele is weggeraakt of ernstig gescheurd. Vooral de meer levendige beelden, bijv. de Toendjoeng man en vrouw, die met gereedschap toegerust naar hunne rijstvelden gaan, wekten bij allen den lachlust op. Zeer eigenaardig scheen een plaat het onderste boven even duidelijk voor hen te wezen als een, die recht gehouden werd en ook hielden velen de afbeeldingen bij voorkeur scheef.

Voor al die vermaken kreeg ik tijd genoeg, want door het lange uitblijven van Demmeni kon er van vertrek geen sprake meer wezen. Eerst tegen vier uren keerde hij met de zijnen zeer vermoeid terug,

II, 143.
Een Moeroeng Dajak en zijn vrouw.

II, 143.
Graf van een hoofd der 'Ma Soelings.

daar na een tocht zoo ver mogelijk de rivier op, de Kajans er niet toe te bewegen waren, om het struikgewas om den salong zoo ver weg te hakken, dat die gephotografeerd kon worden.

Kwing Irang had ook hier, als vroeger bij de Pnihings ons een genoegen willen doen ten koste van den vreemden stam, maar zelfs onder zijn eigen lui heerschte zooveel ontzag voor het graf der 'Ma Soelings, dat geen hunner den heuvel wilde betreden, op welken het gebouwtje stond. Zoo nam Demmenie zelf een jachtmes ter hand en maakte de zijde van den heuvel vrij, welke ongewone boschkapperij zeer lang ophield en hem zeer moede armen bezorgde; tot slot slaagde de opname zeer goed.

Des avonds wandelde Kwing en zijn zoon voor onze Maleische barak en ik ging met hen een praatje maken, dat onder zulke vreedzame omstandigheden altijd wat oplevert. Het meest trok onze aandacht een doodenpaal, dien Tĕmenggoeng Itjot, hoewel in naam Maleier en Mohammedaan, volgens den eeredienst der Barito Dajaks voor zijn gestorven zoontje had opgericht. Nooit bij de Bahau's, maar wel bij de Oeloe Ajar Dajaks aan den Mandai, kwam ik dergelijke palen tegen en de zoon van Kwing vertelde, dat aan den Moeroeng nog dezelfde gebruiken heerschten, als ik aan den Mandai ontmoet had.

Volgens hem offeren de Moeroeng Dajaks bij het afleggen van den rouw en het oprichten dezer palen nog steeds een slaaf, die langzaam met speersteken gedood wordt en wiens lichaam onder den paal komt te liggen op welken men het hoofd steekt. Ook bij hunne oogstfeesten wordt het offeren van een slaaf door de gewoonte geëischt. De menschen welke men zoo doodt, koopen de Dajaks van Poenans, die ze ergens rooven, of van Boegineesche kooplieden, die slaven bezitten, uit Celebes aangevoerd, of door schulden pandelingen geworden. Een slaaf kost ongeveer *f* 100, een volwassen man is minder waard dan een gezonde jongen, vooral om de zucht tot wegloopen van den eerste.

Kwing Irang vond dit verhaal van zijn zoon in 't geheel niet goed en deze zweeg plotseling, toen hij het gezicht zijns vaders zag. De Bahau's kennen het streven der Hollanders zeer goed, om dergelijke gebruiken uit te roeien en laten er zich dan ook hoogst zelden over uit.

Sedert ben ik nooit weer wat van dien aard kunnen te weten komen.

Mijne boden, die uitgezonden waren om potten te zoeken, kwamen onverrichter zake terug en zoo bleef er niets verder te doen over onder de 'Ma Soelings. Integendeel, Kwing Irang ried mij den volgenden morgen zelfs aan, om niet meer in huis te eten, want hij vreesde een talrijk bezoek van 'Ma Soelings van boven aan den Mĕrasè en wist, dat mijn voorraad medegenomen goederen reeds sterk geslonken was. Ik snoerde mijn maag dus maar dicht en zoo voeren wij door de morgennevels reeds vroeg den Mĕrasè weer af en verder den Mahăkam op, waar onze jongelui zich spitsten, om een nacht over te kunnen blijven te midden van alle schoonen te Batoe Sala. Terwijl de anderen na aankomst de goederen naar boven brachten, deed ik een paar Kajans met mij in een klein bootje overgaan, om voor den maaltijd nog de huizen aan den Danoem Boea te bezoeken. Daar verklaarden de Oema Tĕpai wel, dat zij nog korten tijd geleden de pottebakkerskunst uitgeoefend hadden, maar sedert verhuisden zij naar een gedeelte van de rivier, waar geen goede klei meer te vinden was en zoo bezaten ook zij slechts ijzeren pannen. Zeer veelvuldig vragen aan verschillende woningen bracht ook geen oude exemplaren te voorschijn, zoodat ik vermoeid, heet, hongerig en teleurgesteld weer te Batoe Sala terugkwam. Een maaltijd van rijst en kip voorzag evenwel in mijne physieke nooden en eene oude vrouw, die het goed met mij scheen te meenen, toonde mij 's middags een oud potje, dat zij reeds jaren lang bezat en dat aan den Mahăkam gemaakt was. Het bestond inderdaad uit een ruw fabrikaat, veel dikker en plomper dan dat der Kĕnja. Om de zeldzaamheid stelde ik het echter op hoogen prijs en in de hoop daardoor nog meer uit hunne schuilhoeken te voorschijn te halen, beloonde ik het oudje zeer rijkelijk.

Wel gelukte dat niet, maar een paar exemplaren der Kĕnja werden mij nog te koop aangeboden door de persoonlijke tusschenkomst van Kwing's vrouw Oeniang Anja, die van hier geboortig was en dus wat invloed op de menschen bezat. Hun ongewoonte, om wat van hun huisraad te verkoopen en het wantrouwen der Bahau's in een eerlijken handel, vormen het voornaamste beletsel, om in korten tijd eene collectie ethnografica bij elkaar te krijgen. Voor reizigers,

die niet over zeer veel tijd beschikken, wordt het soms noodzakelijk, om naar minder rechtvaardige middelen te grijpen voor het verkrijgen van resultaten in deze richting.

Gelukkig behoefde ik dit niet te doen en hield ik mij overtuigd, dat het mij al onderhandelende gelukken zou, zooveel mogelijk los te krijgen uit de vasthoudende omgeving der Bahau's. Terwijl ik mij weder bezig hield met het behandelen van den vader van Oeniang, viel mijn oog in zijne woning op een ander lichtgrijs baksel, een 3 bij 5 d.M. grooten vierkanten aarden schotel met opstaanden rand van 1 d.M. hoogte, die op een der schappen van den haard stond te drogen. Het bleek, dat men voor het begin van den oogst bij verschillende stammen zulke groote platte schotels nog maakte om daarin halfrijpe rijst boven het vuur te drogen en geschikt te maken, om door stampen ontbolsterd te worden.

Men gebruikte voor deze zware baksels een soort van lichtgrijze klei welke, gezuiverd en fijn gemaakt, eerst vermengd werd met rijstzemelen en daarna met water tot een vaste brij, die het materiaal vormde, om er met de handen de gedaante van groote platte schotels aan te geven. Op een paar planken plaatste men ze in de zon om te drogen en vond ze dan voor het gebruik geschikt. Vocht verdroegen zij dan natuurlijk niet, maar om ze daartegen te beschermen, moest men ze boven den haard bewaren en zelden konden de huisgezinnnen ze langer dan één oogst goed houden.

Ook de kookpotjes der Kĕnja en der Oema Tĕpai werden op een dergelijke wijze vervaardigd, en ten einde ze geschikt te maken voor het koken van water, aan eene hoogst eigenaardige wijze van harden onderworpen. Het in de zon gedroogde voorwerp bepoedert men eerst met fijn gestooten damar en hangt het zoo in een groot vuur, waardoor de hars gedeeltelijk verbrand en gedeeltelijk gesmolten in den poreuzen pot dringt. Op deze wijze wordt de wand doordrongen met hars en de klei oppervlakkig gebakken. Na bekoelen behandelt men de binnenoppervlakte evenzoo, waardoor het potje het koken van water er in verdraagt, zonder echter, naar ik hoorde, lang in koud water te kunnen liggen.

Hoewel ook slechts met de hand gevormd, zagen de potjes der Kĕnja er veel beter afgewerkt uit dan die van den Boven-Mahăkam,

die een veel dikker en plomper vorm hadden. Onder de stammen aan de Boven-Kajanrivier moeten groote vaten van een 4 d.M. middellijn op deze wijze vervaardigd worden; daar ze op langere tochten evenwel te breekbaar zijn, nemen de Kĕnja ze niet mede op reis naar den Mahăkam, maar gebruiken allen nog kleine potjes, om er ieder afzonderlijk de rijst in te koken.

Na mijn bezoek aan de zieken kwamen voor het eerst op deze reis de vrouwen van den stam der 'Ma Toewān die te Batoe Sala woonden, mij ieder een weinig rijst, sago of zoete aardappelen brengen, wat de gewoonte in deze streken moet wezen, maar door de algemeene schaarschte bij de anderen achterwege gebleven was. Over het algemeen echter munten de Bahau's niet uit door vrijgevigheid. In onderscheiding van hetgeen men in den regel bij andere Dajaksche stammen vindt, werd hier ook verwacht, dat ik haar allen een geschenk in snuisterijen terug zou geven, zooals ik trouwens toch gedaan zou hebben.

Onder deze bedrijven staken mijne roeiers zich, na een bad in de rivier, in hun besten lendedoek en hoofddoek, en begonnen op het vrije plein van het hoofd, dat anders voor hanengevechten diende, een balspel, waarbij een uit rotan gevlochten, zeer lichte bal met den arm of het been naar boven wordt geslagen in de richting van een ander, die aan de tegenovergestelde zijde van den kring staat. Deze zendt hem op dezelfde wijze terug en wanneer geoefende spelers goed op dreef zijn, mag de bal den grond niet raken. Hetzelfde spel houdt tegen den avond ook dikwijls jonge Maleiers bezig, die het in handigheid van de Kajans ver winnen. Hunne lenigheid en vroolijkheid trokken evenwel toch de opmerkzaamheid naar het spel en ik verdenk menige schoone uit de omliggende huizen, dat zij haar kralenwerk of anderen arbeid wel eens voor het nemen van een kijkje zal hebben ter zijde gelegd. Voor haar legden de jongelui trouwens het schouwspel aan, want Batoe Sala moest bijzonder vele ongehuwde, mooie meisjes tellen en de mannen stelden zich dien dag een vrij wat aangenamer avond en nacht voor, dan de afgeloopene in den Mĕrasè, waar geen huis in onze nabijheid stond. Zij lieten zich in onze nabijheid reeds medesleepen tot allerlei veronderstellingen over deze en gene vriendin van vroeger en maakten zich ook sterk, haar over halen om met hen eenige dansen voor ons uit te voeren.

Geheel in den geest van Kwing Irang tegenover anderen, vonden zij het echter een goed denkbeeld, om een groep meisjes met Blitzlicht te photographeeren, zonder dat zij er iets van merkten. Reeds bij ons eerste verblijf bij Bĕlarè trachtten wij dit de hoofden te doen, onder voorwendsel dat wij het voor hen zouden doen bliksemen. Zonder dat zij het merkten werd in het duister dan het toestel op hen gericht, het magnesiumpoeder op een geschikte plaats ontstoken, maar het verkregen negatief bezat niet de vereischte kracht. Een onzer ongehuwde jongelui, die in alle dorpen goed thuis scheen te wezen, belastte zich ook hier er mede, om de meisjes 's avonds in onze logeerruimte te doen afdalen, onder het voorwendsel het te zullen zien bliksemen. Men stelde haar op de goede plaats op, maar zij waren meer voldaan over het verblindende licht dan wij over den lichtindruk op de plaat, welke slechts het beeld van een paar oorringen en witte kleedingstukken vertoonde. De wanden der ruimte weerkaatsten door hun zwarte kleur blijkbaar in het geheel geen licht, waardoor de figuren niet voldoende verlicht werden.

Door de vertooning verkeerden de meisjes evenwel in eene opgewekte stemming en waren gaarne bereid aan den wensch der jongelui, om met hen een rondedans te beginnen te voldoen. Dit vormt aan den Mahăkam veel meer dan bij de Mendalam Kajans een zeer geliefkoosd tijdverdrijf, zoowel voor de mannen als de vrouwen, wanneer beiden in grootere getale te zamen zijn. Dan loopt er één voorop als voorzarger. Door stampen op den grond geeft hij de maat aan voor het reciteeren op zangerigen toon van vaste daarvoor bestaande zangen. Dit „ngarăng" zag ik slechts een enkele maal aan den Mendalam, terwijl het aan den Bloeöe onder de Kajans zeer dikwijls 's avonds het gezelschap bezig hield en ook bij godsdienstige feesten werd uitgevoerd. Het duurt, wanneer de duisternis gevallen is, uren lang soms en hindert zeer, wanneer na een vermoeienden dag een rustige slaap nieuwe krachten moet aanbrengen. Nu maakten de jongelui het echter niet te bont en hielden ons slechts een enkel uur uit den slaap. Toen had ieder van hen zijn keus gevonden en ik geloof niet, dat een onzer ongehuwde mannen zich dien nacht over eene eenzame legerstede heeft te beklagen gehad. Den gehuwden was dit niet geoorloofd. Een bijzonder genot gunde

ik hun trouwens ook gaarne, want de rivier had voortdurend zooveel water, dat het opvaren zeer groote moeite kostte en van ons vertrek tot onze aankomst bij het huis van Tĕkwan den volgenden morgen, voeren wij nu aan den eenen en dan aan den anderen oever, om buiten den sterksten stroom te blijven. Daarbij zag de lucht er in het Westen voortdurend zeer dreigend uit, zoodat wij voor de volgende dagen ook niet op laag water behoefden te hopen. Na onze aankomst diende de rest van den dag, om eenige zieken te behandelen, voedingsmiddelen in te koopen en afspraken te maken voor den volgenden dag. Den vorigen keer scheen men ons alles wat te missen was van oebi en sago verkocht te hebben, ten minste nu verklaarde het hoofd, dat het hun onmogelijk zou wezen, ons voor een paar dagen voldoenden voorraad te leveren. Daarom stelde Kwing Irang voor, dat eenigen onzer mannen naar Batoe Sala zouden terugvaren den volgenden dag, om daar het noodige te koopen. Anderen moesten ons vergezellen, want een onzer voornaamste redenen, om bij deze 'Ma Soelings nog stil te houden, bestond in het voorgenomen bezoek aan een zoutbron bij den Daja (Sĕpan Daja), een klein Noordelijk zijriviertje van den Mahăkam. Dit moest de eenige wezen, die tot voor korten tijd nog gebruikt werd, om zout te winnen; bovendien was zij een groot aantrekkingspunt voor de wilde stieren en herten, die er het zout kwamen likken. Door de vele regens en de daardoor veroorzaakte verdunning van het opborrelende water, moesten wij de hoop opgeven, die dieren daar over dag te ontmoeten of des nachts op te wachten, maar na de belangwekkende vondst bij Sĕpan Dingei, wilde ik toch eene bezichtiging niet achterwege laten.

30 Nov. bleek de rivier echter nog meer gewassen te zijn, en daardoor werd het onmogelijk, per boot het grootste gedeelte van den weg af te leggen, die anders, den Daja op, niet zoo heel ver was. Te voet het laatste eind in de bedding te volgen, belette echter het hooge water en de boot moest daar onbruikbaar wezen, zoodat er niets anders opzat dan over land ons doel te bereiken. Aan de moeite, die het kostte, tegen goede belooning een gids te krijgen, hadden wij kunnen nagaan, dat de weg bezwaren zou opleveren, maar in den regel ging dat niet glad, om de menschen uit hun

II, 149.
Een dijk der 'Ma Soelings.

werk los te maken en zoo togen wij op weg met den schoonzoon van het hoofd als gids.

In den beginne geleidde hij ons over een weg, zoo goed onderhouden en breed, als ik hem onder Dajaks nog niet gezien had; men vertelde mij trouwens, dat dit de weg was naar de rijstvelden en reeds eenige jaren in gebruik. Ook de heuvels, waarover hij voerde, waren in den aanvang niet hoog, maar na een goed uur loopens begon de gids eenigszins onzeker te worden en liet hij ons een tijdlang alleen om een oud maar weer dichtgegroeid pad te zoeken, dat wij verder dienden te volgen. Gelukkig duurde dat niet lang en spoedig stonden allen tusschen dicht hoog kreupelhout, hier en daar door hoog gras nog meer onbegaanbaar gemaakt. Vooral het eerste gedeelte moest meer naar de herinnering dan op het oog worden afgelegd en dat hield aan, tot wij op de helling van een hoogen heuvel weer wat ouder bosch betraden, waar een ander gebruikt pad zich bij het onze aansloot. Nu voerde het verder over gewoon boschterrein met zijne ook bezwarende, maar ten minste zichtbare moeilijkheden. Gelukkig evenwel ontbrak het niet aan verrassingen; verscheidene fraaie planten met gekleurde bladeren hielden ons een oogenblik staande en tot mijn verbazing voerde het pad ons tusschen twee heuvels over een beek, die de 'Ma Soelings met een dijk hadden afgedamd. Dwars door het stroompje was een schuine planken wand opgericht, die onder een hoek van 60° stroomafwaarts helde en gesteund werd door drie zware boomen, die aan weerszijden in den oever staken. Door een tweede rij horizontale boomen, met de eerste verbonden door steunsels van hout, had men den weerstand van het eerste drietal vermeerderd en deze weer tegen den rivierbodem gestut. Om den planken wand waterdicht te maken lag er een meter dikke laag klei zoo vast tegen aan, dat hij voortdurend gebruikt werd als overganspad; hij beantwoordde ook volkomen aan het doel, om er het water door te stuwen, want het verschil boven en beneden, bedroeg ongeveer twee en een halven meter. Het doel van het vormen van dien vijver bovenstrooms bestond in het kweeken van visch, een gewoonte, eigen aan de 'Ma Soelings alleen, waardoor zij nooit gebrek daaraan behoefden te hebben. Zij verbouwen dan ook geen toeba-wortelen als de andere stammen, die zich daardoor

nu en dan bij feestelijke gelegenheden voorzien van grooteren voorraad visch dan met hunne gewone middelen te verkrijgen is.

Daar de temperatuur van stilstaand water altijd veel hooger blijft dan die van stroomend, houden slechts twee soorten visschen het er in uit, de anderen sterven alle in dergelijke vijvers. Naar het zeggen van mijn geleide, bezitten de meeste groote huisgezinnen der 'Ma Soelings een dergelijke vischfokkerij en komt die bij geen der andere stammen voor.

Hoogst merkwaardig ziet men soms zulk een stap in de ontwikkeling der stammen zich localiseeren en zich niet verbreiden, waarschijnlijk omdat de verhouding tusschen de behoeften der bevolking en wat de omgeving oplevert geen ontwikkeling in die richting noodig maakt. In Centraal-Borneo merkte ik nog twee embryonaire of rudimentaire gewoonten op, die elders eene groote ontwikkeling vertoonen:

1°. Speelden de kinderen der Oeloe-Ajar Dajaks aan den Mandai te Nanga Raoen met slingers, welke zij maakten van zeer lange bladeren van een soort gras. Door de beide einden vereenigd in de hand te houden, vormden zij van het blad een lis, waarin zij stukjes aarde en steentjes legden, om die zoo ver mogelijk over de rivier te werpen, door een krachtigen zwaai van achteren over den schouder naar voren.

2°. Gebruikten twee Kajans bij het afvaren van den Mahăkam in de watervallen aan weerszijden van de smalste booten behakte boomstammen om de stabiliteit der vaartuigen daardoor te vermeerderen. De stammen verbond men met rotan dicht aan den wand van de boot, door dezen te doorboren.

Beide gewoonten komen meer tot haar recht op gunstiger terrein onder volken van zeker niet hoogere ontwikkeling, de slinger speelt een groote rol op de vlakten van Azië en Amerika, terwijl op de Zuidzee-eilanden en ook reeds in de Molukken en Kleine Soenda-eilanden de uitleggers aan de bootjes, die de zee bevaren, in groote afmetingen voorkomen.

De zoutbron zelf, welke wij na drie uren loopens bereikten, lag aan den voet van den Ong Dia, het gebergte, dat den Mahăkam in 't Noorden begrenst, in eene kleine vlakte, met struikgewas

bedekt, op het midden na; dit vertoonde een zeer door sporen van groote dieren omwoelden modderpoel om de eigenlijke bron heen, die nu door den regen geheel gevuld was met geel gekleurd water. Nadat dit er uit was geschept, bleek ook hier een holle boom gebruikt te zijn voor het verzamelen van het opstijgend vocht, waarvan in een uur meer dan vier liter te voorschijn kwam, gepaard met talrijke gasblazen, hoogstwaarschijnlijk koolzuur. Van rotsen, welke zich van de omgeving onderscheidden, bespeurden wij niets. slechts waren enkele zandsteenblokken naast de opening gelegd, opdat men bij den arbeid niet in den bodem zou verzinken. De indrukken, die de wilde runderen, varkens en herten er hadden achtergelaten, hadden een diepte van 2 tot 3 d.M. tot op een afstand van een 10 M., waar op vasteren grond het kreupelbosch begint. Hoewel er een fraaie gelegenheid te maken viel, om de dieren bij de bron ongemerkt af te wachten, beloofde een dergelijke jacht bij dit regenachtige weer zeer weinig en zoo togen wij met een paar flesschen van het ziltig smakende water naar huis terug. Wel scheen ook nu dezelfde weg bij het terugkeeren korter, maar hij stelde toch zeer hooge eischen aan onze vermoeide beenen; een paar geweerschoten, die in onze nabijheid gelost werden, brachten op een oogenblik nog wat geest in ons troepje, maar toen ook al de achterblijvers ongedeerd bij ons waren, vervielen allen weer in een apathischen gemoedstoestand, in de overtuiging, dat het meer op de vogels der rijstvelden dan op ons gemunt moest geweest zijn. Wel groeven wij nog een paar planten uit, om die zoo mogelijk levend naar den Bloeöe mede te brengen, maar groot konden de uitkomsten van dien vermoeienden dag niet genoemd worden. Gelukkig stelde de opwekkende werking van een koel rivierbad ons in staat, om het onaangename bericht te dragen, dat de rivier nog weer gestegen was en wellicht ook daardoor de mannen, welke te Batoe Sala voedingsmiddelen haalden, nog niet terug waren.

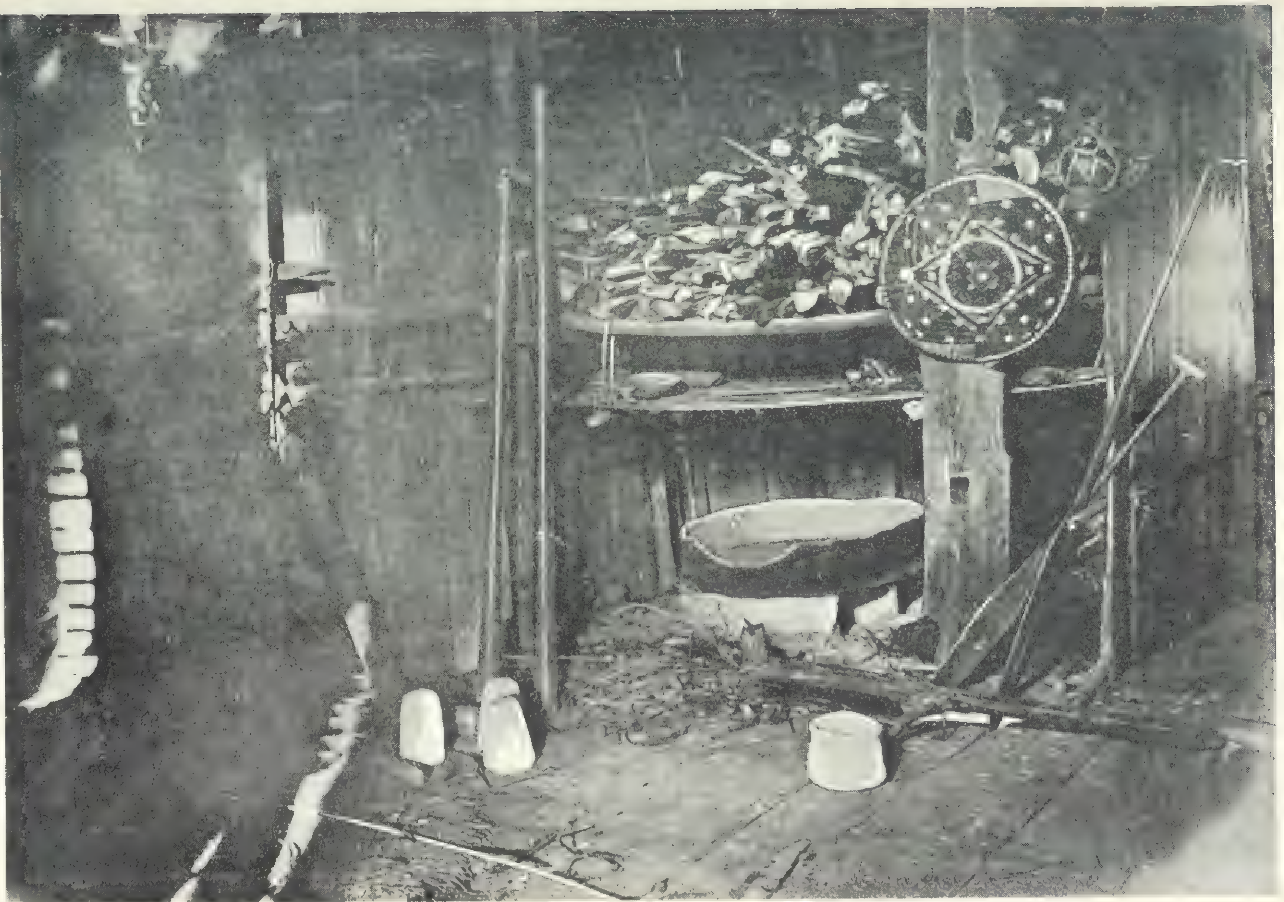
Zij lieten zich den geheelen volgenden dag nog wachten en keerden eerst des avonds terug; van vertrekken had dus geen sprake kunnen wezen, waartegen zich trouwens ook de hooge waterstand in de rivier verzette. Bovendien regende het ook over dag zoo hard, dat er van een tocht naar een tweede zoutbron in de nabijheid niets kwam;

die naar Sèpan Daja werkte trouwens niet aanmoedigend en toen ik hoorde, dat men ook aan de nog niet bezochte bron geen rotsen vond, schrapte ik die gaarne van het programma. Daarentegen deed zich nu de gelegenheid voor, om het huis dezer 'Ma Soelings eens goed op te nemen. Wel woonden de meesten nu op de rijstvelden of werkten er ten minste over dag, maar den vorigen avond hernieuwden wij de kennismaking met de mannen, die indertijd den tocht hadden gemaakt naar den Kapoewas. Wij bevonden ons nu op zulk een vrijen voet met de bewoners, dat wij, begeleid door Kwing en een paar oudere mannen, de verschillende vertrekken konden bezoeken. Bij het hoofd vertoonde ik mij reeds vroeger in mijne medische functie en behoefde ik hem dus nu niet den voorrang boven de anderen te gunnen. Aan de zijde stroomafwaarts beginnende, openden wij de eene deur na de andere, maakten een praatje met de bewoners, als die er waren, en zochten overal naar Mahăkam potjes. Reeds in de tweede woning begunstigde ons het geluk; een der ijverigst snuffelende Kajans legde de hand op een vrij groot exemplaar, wel eenigszins tot schrik van de eigenaars, die eerst uit onverschilligheid of verlegenheid verklaard hadden, er geene te bezitten. Zoodra echter merkten zij niet, dat ik daardoor niet boos werd en het zwarte door en door berookte ding goed wenschte te betalen, of zij gingen aan het overleggen, wat er voor te nemen onder mijne ruilartikelen. In den tijd, dat wij anderen bezochten, slaagden zij er niet in, om vast te stellen, wat zij wilden hebben, zoodat ik later als gewoonlijk mijn halve kist voor hen uitpakte en toen het nog niet ging, mijn eigen denkbeeld maar volgde en zelf den prijs bepaalde. Een tweede exemplaar vonden wij in dit huis niet meer, maar, bij het bespreken waarom ik zoo veel gaf voor een voorwerp, dat zijne waarde voor hen grootendeels verloren had, zeide ik ook wel reeds gescheurde te willen koopen, wat een mijner Bloeöe Kajans deed verklaren, dat hij in huis nog een zeer grooten, maar sterk gebarsten pot had hangen. Zoo had ik dus hoop, nog een drietal exemplaren van de oude industrie voor de musea te redden. Buitendien stond hier een oude man nog een grooten schotel af voor het rijst-roosteren en in eene leege woning zagen wij er een op een haard staan, waar hij juist gebakken moest zijn door het

II, 152.

Tareng Tanoh. Aardewerk der Bahau's.
a, *b*, *c* en *d* van den Mahăkam, *e* van den Boven-Boeloengan.

II, 153.

De hoek bij den haard van een gewoon Bahau-huis.
Op den eigenlijken haard een in de zon gedroogde schotel voor het roosten van nieuwe rijst.
Links van den haard rijststampers en steunsels voor kookpannen van in de zon gedroogde klei;
rechts hoed, pagaaien en toortsdragers van hout en klei. 'Ma Soelings.

bestrooien aan de buitenzijde met harspoeder: van de afwezigheid der bewoners maakten wij gebruik om dezen haard te photographeeren; daartoe was eene expositie van een uur noodig, anders zou het niet uit te voeren zijn geweest. Daar de zon in het dakvenster scheen, konden wij dit niet openzetten voor de verlichting, beter leenden zich daarvoor de als pannen los op elkaar liggende plankjes van het dak, welke wij met stokjes een weinig openzetten, waardoor de met rook geheel zwart geworden ruimte voldoende verlicht werd. Gedurende den expositie-tijd hielden wij in de woning er naast de wacht bij een ouden mantri van het huis, een verstandigen 'Ma Soeling, die zich met bedaarde waardigheid in zijn vertrek bewoog, ons bereidwillig de merkwaardigheden onder zijne huishoudelijke voorwerpen liet zien en niet weinig trotsch was op de reeds oude, maar fraai gesneden zijpalen van zijn haard. Zelfs gaf hij mij uit zich zelf een fraai plankje om tabak op te snijden, iets wat mij van hoofden in den regel niet te beurt viel.

Met het meeste ongeduld wachtten allen des avonds mijne mannen af, die van Batoe Sala moesten komen en toen zij er tegen het vallen der duisternis waren, gunden de vrouwen hun den tijd haast niet, om hun wedervaren te vertellen, voor zij hunne oebi en suikerriet afgaven. Die groote ijver verwonderde mij wel een weinig, maar ik lette er niet verder op; na mijn terugkomst aan den Bloeöe vertelden de Kajans mij echter, dat de geheele familie van het hoofd dien avond van den gekochten voorraad medeat, om hun eigen geringe hoeveelheid te kunnen sparen.

Zoo werd het dus zeer wenschelijk naar huis te gaan, en dat zagen de Kajans blijkbaar ook in, want, hoewel den volgenden dag het water nog vrij hoog tegen den oever stond, repten allen zich van zelf, om hun eigen en onze goederen na het ochtendeten op te pakken en in de booten te brengen. Evenals te voren, kostte ook nu het vooruitkomen een bijzondere inspanning en wij verheugden ons er allen in, dat Ding Ngow te Long Njiwoeng weder niet thuis was en er dus geen oponthoud behoefde plaats te vinden. Na een vluchtig bezoek aan den ouden Bo Anjè en een even vluchtig onderzoek naar aardewerk, waarbij de meeste vrouwen zeer angstig voor ons bleken te wezen, ging het weer tegen den stroom op en spoedig

vertoonde zich nu de Batoe Mili weder, de meest karakteristieke baken aan den Boven-Mahăkam. Door onzen slakken- en kreeftengang duurde het echter nog uren voor wij de kronkelingen vóór den berg achter den rug hadden en wij mochten blijde wezen de Maleische vestiging, Long Boeleng, aan de Bloeöe-monding nog te bereiken. Verschillende belangen maakten het trouwens wenschelijk, om daar een nacht over te blijven en wel vooreerst, om eenigszins tot klaarheid te komen over een bericht, dat ik van de Kajans vernomen had over een brandbare olie, die uit een zekeren boom moet vloeien en van welke de Maleier Oetas voor de bevalling zijner vrouw een 15 L. moest verzameld hebben, om het voor verlichting te branden. Een tegenhanger daarvan vormde de „minjak pélandjau", een teerachtig riekende zwarte vloeistof, die evenzoo uit het kernhout van een boom vloeit en in Centraal-Borneo veel wordt aangewend tegen parasitaire huidziekten. Het bericht bleek inderdaad waar te wezen, en de vrouw van Oetas beloofde mij, haar man een paar flesschen te zullen doen verzamelen, benevens bladeren en vruchten en zoo mogelijk jonge plantjes, om den boom naar Buitenzorg over te kunnen brengen, zooals later ook gelukte.

Verder bezat men hier nog verscheidene verkoopbare kippen, iets wat onder de Kajans reeds lang tot de zeldzaamheden behoorde, en ik wilde de Maleiers overhalen, die een der volgende dagen ten verkoop den Bloeöe op te brengen.

Den 3den December voeren wij vroeg ons riviertje weer op, nadat men mij eerst nog bij verscheidene hevige malariagevallen geroepen had, waarschijnlijk het gevolg van de kou der laatste dagen, veroorzaakt door de vele regens.

Een paar uur worstelens bracht ons bij onze woning, waar wij alles in orde vonden en geen bijzonderheden noch van von Berchtold, die zich sedert 14 dagen voor de jacht in een ledig ladanghuisje aan den Broeni ophield, noch van den mantri, die met Maring Kwai, zijn gewonen helper, dit riviertje zeer ver was opgevaren, om een nieuw terrein voor het verzamelen te vinden.

De resultaten van Demmeni en mij konden niet vergeleken worden bij die van den tocht naar de Pnihings, maar toch bestond er reden tot tevredenheid, en het was ons in ieder geval zeer nuttig gebleken,

II, 154.
Maring Kwai, jonge man der Kajans aan den Bloeöe.

ons aan de lager wonende stammen te vertoonen en dezen tot de overtuiging te brengen, dat wij geen moordenaars of dieven waren. Men vertelde mij nu, dat Ding Ngow uit angst voor mij juist nu het bosch was ingetrokken, om sago te zoeken en het ontvangen van ons gezelschap maar aan Bo Anjè had overgelaten.

Om voor de toekomst mijne geldmiddelen wat te sparen, vond ik het beter, mijne Kajans ten deele met goederen in plaats van met geld te betalen, vooral omdat er zooveel meer van hen waren medegegaan dan ik eerst gevraagd had. Kwing Irang vond dat ook goed en begreep tevens, dat de zijnen beter doek en kralen konden gebruiken dan geld, waarvan zij de waarde niet begrepen. Het lokte evenwel bij de betrokkenen protest uit; dit scheen Kwing ook gedacht te hebben, ten minste zelf kwam hij er ook bij staan. Eigenaardig echter gedroeg hij zich evenals alle andere hoofden bij zoo'n gelegenheid; in plaats van aan de zijnen duidelijk te maken, dat de verandering in hun voordeel was, en een paar ouderen, die dit reeds inzagen, onmiddellijk te steunen, liet hij hen allen eerst de zaak van alle kanten bekijken en met mij behandelen. Toen ziende, dat zij reeds half er voor gewonnen waren en hij geen gevaar meer liep van partijdigheid beschuldigd te zullen worden, kwam hij ook uit den hoek en daarna was de zaak spoedig beklonken.

Het groote wantrouwen tegenover vreemden, dat den Bahau's altijd bezielt en bij de geringste aanleiding wordt verlevendigd, dreigde hun hier weer eens parten te spelen, en eerst door een nauwkeurig overdenken der aangeboden schikking zagen zij, dat hun eerste indruk van misnoegen over vermeend onrecht een verkeerde was geweest. Deze karaktertrek komt bij den omgang met de Bahau's telkens op den voorgrond en het kost eene groote mate van zelfbeheersching, om zijn geduld niet te verliezen, wanneer men, ook na een langdurig vriendschappelijk verblijf onder hen, daar bij de geringste aanleiding nog ernstig mede te strijden heeft.

In de omgeving van den Bloeöe begon men nu ook ernstig zich voor te bereiden op den reikhalzend verwachten oogst, maar het moest toch nog een dag of tien duren, voor men de godsdienstige feesten zou kunnen vieren, die aan ieder de vrijheid zouden verleenen, te eten van het nieuwe product.

Trouwens het werd meer dan tijd, dat de menschen wat goeds te eten kregen, want bijna allen vielen zichtbaar af in de laatste weken. Sedert men had moeten beginnen met het eten van boeloeng of wilde sago, kwamen mij meer en meer menschen bezoeken, die klaagden over buikaandoeningen, welke wel met een calomelpoeder voor de evacuatie en daarna met wat laudanum te beheerschen waren, maar velen woonden te ver weg om zich te laten behandelen en verder kregen velen hevige malaria-aanvallen door de slechte voeding en de daarop volgende ziekte. Enkele zwakke personen en kleine kinderen vielen als slachtoffer van den alom heerschenden nood en het was ook wel daarom, dat Kwing Irang den diefstal van acht manden rijst uit zijn schuur maar door de vingers zag. Slechts door een toeval werden ook wij niet het slachtoffer van een aanslag op onzen rijstvoorraad, welke juist was aangevuld door het leveren van twintig maten door een Kajan voor een stel Chineesche armringen. In die dagen ontwaakte ik 's nachts toevallig en hoorde een paar menschen fluisteren, naar het mij voorkwam in den keukenpondok naast ons, waar mijn jongen nog wel eens een Kajan uitnoodigde om tot meerdere veiligheid bij hem te slapen.

Later klonk het mij echter van een andere richting in het oor en meende ik ook eenige beweging te bespeuren in de hut, waar ik sliep. De volslagen duisternis maakte echter iedere onderscheiding in de omgeving onmogelijk. Daar het echter stil bleef, legde ik mij weer neer, maar een zekere onrust van nabij, tusschen de voortdurend naar binnen dringende geluiden van krekels en andere dieren van buiten, bleef er heerschen. Hierom wilde ik mijn klamboe verlaten, om zekerheid te krijgen, toen ik in de zeer flauwe schemering, die door de op een kier staande deur naar binnen viel, eene gedaante zag verdwijnen, die bijna onhoorbaar de planken van den vloer betrad. Onmiddellijk gaf ik haar een schot achterna uit den revolver, welke ik in de hand hield en die mij ook 's nachts niet verliet, maar gelukkig trof het projectiel niet, wat verklaarbaar was wegens het onverwachte der verschijning en de dikke duisternis. Een goede waarschuwing voor den betrokkene moet het geweest zijn en nog lang daarna wezen de Kajans, die mij bezochten, de kogelopening naast de deur. Het schot schrikte de Kajans op uit hunnen slaap

en al spoedig kwam een der moedigste jonge mannen, Sawang Jok, naar beneden in onze hut, om te zien, wat er voorviel. Den volgenden morgen vroeg ook Kwing Irang, wat er gebeurd was, en hoewel hij mij niet durfde veroordeelen, merkte ik toch aan zijn „schieten op een mensch", dat hij een dergelijken maatregel wel wat bar vond. Ik achteraf ook, vooral daar de heerschende ellende een aanslag op mijn rijst vergeeflijk maakte en dat moest het wel geweest zijn, maar nu de man of mannen er met den schrik afgekomen waren, kon die uitgedeelde les toch geen kwaad. Later kwam zoo iets niet weer voor, maar ik nam de voorzorg in het vervolg mijn deur wat beter te sluiten.

Aangezien bij het aanbreken van den oogst zonder twijfel iedereen zich daarmede druk zou maken en er van het krijgen van hulp dan geen sprake kon wezen, liet ik de botanische verzamelaars deze laatste dagen voortdurend tochten ondernemen in nog niet bezochte gedeelten der omgeving en een bijzonder groote aanwas van onzen voorraad levende planten beloonde deze pogingen. Het meerendeel dezer planten werd onder mijn hut in den vollen grond geplaatst, om te bekomen van den schok, dien ook een voorzichtig overbrengen uit het bosch veroorzaakt. Wanneer het vertrek naderde, zouden zij dan in kisten overgeplant moeten worden. Deze kisten veroorzaakten ons veel zorg, want de verzameling werd langzamerhand zoo groot, dat onze weinige petroleumkistjes, welke van den Kapoewas medegekomen waren, bij lange na niet voldoende bleken. De Kajans verrichtten van werk als het plankenkappen alleen het hoogst noodige en betoonden zich weinig geneigd, ons de aanwezige planken te verkoopen, vooral in het vooruitzicht van den spoedigen bouw van eene nieuwe woning aan den Mahăkam. Zoo waren wij verplicht, uit de leegstaande huizen, die gedeeltelijk op invallen stonden, te nemen wat wij noodig hadden tot tijd en wijle de eigenaars zouden verschijnen, om schadevergoeding te vragen. Kwing Irang verleende ons alleen in zoover hulp, dat hij onze handelwijze in dezen goedkeurde. De oude heer brandde liever zijn vingers niet en liet de zaken op haar beloop. Trouwens ook de Kajans zelf schenen planken noodig te hebben, zoodat de beschotten, die de leegstaande huizen in een rij woningen veranderden, grooten-

deels verdwenen en eene groote holle ruimte overlieten, tot niet geringe verwondering en verontwaardiging der bewoners. Daar het aantal benoodigde kistjes voortdurend steeg, en er voor de andere goederen verscheidene groote gemaakt moesten worden, geraakten onze timmerende Javanen spoedig aan het einde van den voorraad spijkers, welke hier aan den Bloeöe moeilijk te verkrijgen waren. Daarbij gebruikten de Kajans zelf ze gaarne in plaats van hunne met rotan gebonden bevestigingen, zoodat wij blijde moesten zijn, nu hier dan daar er eenige te kunnen krijgen voor kralen of doek, of wel als geschenk aan den dokter. De Maleier Oetas te Long Boeleng oefende, naast allerlei andere ambachten, ook dat van timmerman uit, maar maakte van onze verlegenheid gebruik om voor zijne spijkers eene aanzienlijke vergoeding te eischen in geld. Om de markt niet te veel te bederven, zag ik er tegen op, daarin te treden, toen ik zijn Kajansche vrouw verlekkerd wist te maken op een paar soorten kralen, welke van den beginne af aan bijzonder door de Kajans gezocht werden en daarom wat achteraf gehouden waren voor de een of andere gelegenheid. Het duurde dan ook niet lang, of de vrouw verscheen met verscheidene honderden goede spijkers, voor welke ik eenige snoeren kralen offerde. Voor hetzelfde motief zwichtte zij wat betrof kippen, die aan den Bloeöe zeer zeldzaam geworden waren en waarvan zij er nog meer dan een dozijn kon missen. Het kostte echter heel wat onderhandelingen, voor deze in onze magen verdwenen waren en ten slotte moest ik ze duur betalen.

In de laatste dagen vóór den oogst daalde ons menu in alle opzichten tot een minimum, zelfs van vruchten zagen wij geen spoor, zoodat wij ons tevreden moesten stellen met eenige keeren daags rijst te eten in verschillenden vorm gekookt; wanneer enkele vrouwen in het huis van het hoofd niet haar best hadden gedaan, om zich mooie kralen te verzekeren door voor ons enkele papaja's aan den boom te sparen ten nadeele van de varkens, dan zouden wij zelden eenige afwisseling gehad hebben. En toch schenen deze dieren niet voldoende gevoed te kunnen worden, want er stierven er eenigen van honger; daar men ze slechts mocht slachten bij godsdienstige ceremoniën, lieten de Kajans ze liever sterven, dan er zichzelf vooraf mede te voeden.

Daar onze suiker reeds lang op was en de Kajans er slechts zelden toe kwamen om hun suikerriet voor ons te verwerken, verraste Oetas ons bijzonder op een dag met een flesch honig van wilde bijen, welke in overvloed voorkomen aan vele groote boomen op de omliggende ladangs, maar slechts zelden door de Kajans worden geëxploiteerd. Wel sparen zij, bij het omhakken van een bosch, de woudreuzen, welke de bijen in 't bijzonder voor het aanleggen harer nesten uitkiezen, maar verstaan niet als de Maleiers de kunst, om zich van het nest meester te maken zonder den boom te vellen. Zij zijn veel te angstig, zich op die groote hoogten te wagen in de nabijheid dier stekende insecten, welke hun op den vlakken grond reeds zooveel angst inboezemen. De Maleiers daarentegen zijn in al dergelijke bijzondere vaardigheden zeer ontwikkeld en nog een paar keer na dezen, genoten wij van het bijzonder geurig door hen op de bijen veroverde product. Spoedig evenwel bleek ons, dat slechts kleine hoeveelheden goed verdragen werden, wegens de vrij sterke purgatieve werking. De groote massa's rijst, die wij onwillekeurig aten door de afwezigheid van andere voedingsmiddelen, maakten echter iets dergelijks in onze spijslijst zeer wenschelijk.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK

Het aanbreken van den oogsttijd

Ondanks het kalme bestaan vielen ons de dagen kort genoeg, want langer dan de zon licht verschafte, kwam er van werken niets in; bij onzen tocht naar Long Tĕpai bleek daar geen petroleum te wezen en daar ook de medegebrachte opgebrand was op een kleinigheid na, die voor de lamp bij het ontwikkelen der photographieën gespaard diende te worden, plaatsten wij ons ook in dit opzicht op het Kajans-standpunt. Bij hen voorzagen wij ons van harspitten, vrij lange pijpen van in droge palmbladeren gewikkelde fijn gestooten hars, welke wel licht gaven, maar met zulk een flikkerende vlam, dat er van lezen of schrijven daarbij geen kwestie was. Na het eten toog ik dan ook uit verveling naar bed; mijne reisgenooten konden evenwel zoo vroeg niet slapen en bleven boven in de werkplaatsen nog lang op en trachtten zich bij het licht van een haardvuur te vermaken. Daarbij trokken zij de oudere en jongere Kajans tot zich, die zij bezighielden met goocheltoeren, gymnastiek, dansen en meer dergelijke. Onder begunstiging van de heerschende duisternis leverde vooral het vertoonen van kunststukjes met een onzichtbaren draad, waartegen een stok alleen bleef staan of aan welke een geldstukje in een flesch danste, bijzonder veel opgang. Onze gastheeren bleken daarbij bijzonder gemakkelijk om den tuin te leiden te zijn en slaagden er zelden in, ook zeer eenvoudige vertooningen na te doen. Even onvermoeid als zij overdag bij mij waren in het zien van mijne platen, even gaarne zagen zij 's avonds weer dezelfde kunststukjes herhalen en brachten kameraden mede, om ook van het schouwspel te genieten. Ook onze Javanen, die als helpers bij de

vertooningen dienst deden, vermaakte de eenvoud der toeschouwers en deze droegen er zoo veel toe bij, om de gemakkelijkheid in het onderling verkeer te bevestigen. Om zich in zijn vrijen tijd niet te vervelen, kwam Demmeni er toe, om voor Kwing Irang een vouwstoel te maken naar het model van den zijnen; dit kostte heel wat overleg, want van gereedschap bezaten wij niet veel anders dan een hamer, een zaag, een nijptang en een paar beitels, terwijl de Kajan's in 't geheel niets van dien aard hadden. Bij den timmerman van den Boven-Mahäkam, Oetas, diepten wij twee oude schaven op met onbruikbare ijzers, voor welke onze beitels evenwel goed in de plaats konden gebruikt worden. Tot groote voldoening van ons allen en niet het minst van Kwing Irang slaagde de kunstenaar met veel overleg in zijne onderneming, terwijl het harde hout, dat er voor gebruikt werd, zeker jaren getuigenis zal afleggen van de Europeesche kunstvaardigheid. Naast het hoofd verplichtte hij echter den geheelen stam aan zich door zijne diensten op het gebied van soldeeren: tallooze kalkdoosjes voor sirih werden onder zijne handen weer bruikbaar, moeders brachten de gebroken belletjes hunner kinderen en eens moest er een oud uitgebrand petroleumtoestel weer opgelapt worden, wat ons bijna een geheel petroleumblik kostte. Naast het vermaak en het tijdverdrijf dat dit alles aan de mijnen verschafte, ontvingen zij ook stoffelijke blijken van erkentelijkheid en menigmaal baadden mijne reisgenooten zich in hun werkplaatsen in de weelde van inlandsche tabak en wat pisang, die ik in mijn hut voor geen geld of goed ter wereld zou hebben kunnen koopen. Hetzelfde deed zich hier voor als aan den Mendalam, waar ook de Kajan's hunne goedgeefschheid uitten tegenover degenen, die met mij waren, terwijl zij mij wel veel andere blijken gaven van hunne goede gezindheid, maar hoogst zelden die in giften toonden. Bij mijn vertrek handhaafden de Kajan's dit onderscheid streng; al de mijnen ontvingen een aandenken van verschillenden aard en extra-provisiën tabak soms in den vorm van sigaretten voor de reis, maar alleen het hoofd Kwing Irang vereerde mij een schild en een zwaard.

Reeds nu begon Kwing besprekingen te houden over ons vertrek en daar ik hem bijzonder op het hart drukte, dat ook in de watervallen geen der plantenkistjes over den oever zou gedragen mogen

worden uit vrees van ze te beschadigen, wees hij mij op de noodzakelijkheid, om zulke groote booten te koopen, dat zij bij laag water, geladen de vallen konden passeeren. Dit zou mogelijk wezen met de boot van Parèn, welke wij in den Tjĕhan hadden gezien. Toen ik aarzelde zulk een groote uitgaaf te doen, vertelde hij er mij dadelijk bij, dat ik hem voor hoogeren prijs dan de inkoop zou wezen, aan den Beneden-Mahăkam kon verkoopen en zoo spraken wij af, zoodra de nieuwe rijst voldoende geoogst zou zijn, naar boven te gaan en bij Bĕlarè al deze zaken af te handelen. Hij zelf wilde ook hierbij wezen en wel in verband met nog andere gewichtige besprekingen, welke hij met het voornaamste Pnihing-hoofd wilde houden over hun bestaan aan den Boven-Mahăkam, onder voortdurende vrees van weer door de Batang-Loepars te worden aangevallen. Reeds vroeger had ik het met hem gehad over deze ongelukkige verhoudingen, maar dergelijke gesprekken kwamen niet dikwijls voor, omdat er in den regel de een of ander bij tegenwoordig was, waardoor alle vertrouwelijkheid buitengesloten werd. De eerste maal bracht hij de vrees op het tapijt, welke zij gevoelden voor het Nederlandsch gouvernement, omdat er in den loop der jaren nog al eens Maleiers en Dajaks, uit den Kapoewas en den Barito afkomstig, aan den Boven-Mahăkam gedood waren en telkens van uit de Wester-Afdeeling een hooge boete daarvoor was geëischt, welke zij de laatste keeren niet meer hadden kunnen voldoen. Inderdaad wist ik, dat Kwing reeds meer dan eens was bijgesprongen, om schadeloosstelling te geven voor euveldaden, buiten zijn gebied verricht. Bovendien bezat ik reeds lang de overtuiging, dat hoewel dit boetenstelsel uit gebrek aan beter eenigszins te verdedigen was, het desniettemin zeer onrechtvaardig geacht moest worden in de verhoudingen aan den Boven-Mahăkam. Daarheen vlucht al het boeventuig, dat in de door ons beheerde streken niet durft blijven en leeft daar geheel ten koste der bevolking, die zich voor de meer ontwikkelde en hier gewetenlooze Maleiers altijd angstig voelt. Geen wonder dus, dat er wel eens één boeten moet voor de vele mishandelingen, die het volk zich door zijn angst laat welgevallen en dat dan niet altijd de meest schuldige het gelag betaalt. Toen ik dit aan Kwing Irang mededeelde,

sprongen hem de tranen in de oogen bij deze erkenning van de moeilijkheden, in welke hij en de zijnen verkeerden.

Sedert had hij op onzen tocht naar de Longglats overleg gepleegd met de hoofden daar en vatte nu hetzelfde plan op voor Bĕlarè, welken wij vroeger gemist hadden. Zoo mogelijk moest dit hoofd ook mede naar beneden, om mij uitgeleide te doen als teeken van zijne goede gezindheid, al was het maar tot Bang Jok, terwijl Kwing Irang zijn plan te kennen gaf, om mij tot Oedjoe Tĕpoe te vergezellen voor eene ontmoeting met den assistent-resident. Als een staaltje van de wijze van handelen der Maleiers diene de handelstocht, dien een zekere Banten naar den Beneden-Mahăkam ondernam. Deze is sedert jaren wegens moord van den Beneden-Kapoewas gevlucht en eindelijk terecht gekomen bij de Kajan's, bij wie hij nu woont met een lijfeigene tot vrouw. Hij schijnt voortdurend in angst te zitten voor zijne omgeving, ten minste bij de geringste aanleiding staat hij met zijn geweer klaar, iets dat alle Kajan's van hem verwijderd houdt. Bij het hooren van mijn intocht in den Mahăkam besloot deze Banten voor mij uit te vluchten en zich naar beneden de watervallen te begeven. Voor dien tocht had hij een boot en reisgeld noodig en wist verschillende menschen te bepraten, om hem hunne goederen toe te vertrouwen, ten einde die beneden aan de rivier te verkoopen. Zoo verkreeg hij een boot en van vele anderen, die kleine hoeveelheden gĕtah pertja bezaten, verscheidene pikoels dezer stof. Reeds had ik bij mijn verblijf aan den Bloeöe verschillende menschen hooren vragen, wat ik dacht van het teruggkeeren van hun zaakgelastigde. Dat kon ik moeilijk beantwoorden, maar later bij mijn vaart de rivier af naar Oedjoe Tĕpoe ontmoetten wij den schelm, die er werkelijk met zijn mager bleek gelaat en op elkaar genepen lippen schurkachtig genoeg uitzag. Voor de honderden dollars, die hem aan goederen waren toevertrouwd, bracht hij 40 dollar mede naar huis en hield zich toen te Long Tĕpai nog bezig met het wedden bij hanengevechten.

Bij het beoordeelen van de moorden in de binnenlanden van Borneo dringt zich de vraag op, in hoeverre daarbij de gewoonte van het koppensnellen een rol speelt. Wanneer men daaronder verstaat het ondernemen van een sneltocht bij gelegenheid van het

afleggen van den rouw, de geboorte van een kind en dergelijke, dan moet ik verklaren daarvan noch aan de Kapoewas bij de Kajan's, noch bij de echte Bahau's aan den Boven-Mahăkam iets gehoord te hebben. Slechts de zwervende Boekat's en Poenan's schijnen zich aan het koppensnellen nog over te geven, om te voldoen aan de eischen van hun geloof; de Pnihing's, die misschien niet uit Apoe Kajan afkomstig zijn, hechten ook tegenwoordig nog sterk aan de aanwezigheid van een menschelijk overblijfsel (niet bepaald een hoofd) bij het afleggen van den rouw en terwijl ik in Pĕnanei was, kwamen er eenige mannen thuis, die bij de nabijwonende Sĕpoetan's een stuk van een hand waren gaan leenen voor het afleggen van den rouw. Hoewel niet van geheel vertrouwbare zijde hoorde ik, dat er twee mannen van Bĕlarè uitwaren, om bij de Kĕnja te snellen.

Wanneer er bij de Kajan's aan den Bloeöe sprake was van hunne heldendaden, waarover zij zeer gaarne uitweidden, dan kwamen er wel verhalen van krijgstochten tegen hunne erfvijanden aan den Kahájan en aan den Mengiri of Miri en de daarbij buitgemaakte slaven en koppen, maar van het voldoen daarbij aan eischen van de adat geen spoor. Nog niet langer dan een jaar of tien geleden ondernamen zoo een tiental hunner een sneltocht en brachten toen een Kahájan Dajak mede, die nog bij den stam leeft en zelf het verhaal deed, hoe hij bij een handelstocht met verscheidene anderen door de Kajan's overvallen was en zich verdedigende, door het omslaan van zijn boot in hunne handen viel. Ook van hem, hoewel hij zich innerlijk nog volstrekt niet verzoend had met den stam, hoorde ik niets van toen gesnelde koppen.

Volgens mijne bevinding eischt de adat bij de Kajan's, 'Ma Soeling's en Longglat's tegenwoordig niet meer, dat men bij rouwen moet gaan snellen, om voor het afleggen een hoofd ter beschikking te hebben en evenmin bij andere gebeurtenissen in het leven, bij welke men het bij Batang Loepars bijv. schijnt te vinden. Bij den dood van een hoofd wordt er waarschijnlijk een slaaf afgemaakt, en het feit, dat deze de woning niet mag gezien hebben of hij wordt gespaard, wijst er op, dat indertijd bij andere stammen een slachtoffer veroverd evenals nu gekocht werd. In hoeverre bij de Bahau's

het veroveren van hoofden bij hun gewoonten een rol gespeeld heeft anders dan in den krijg en als teeken van dapperheid, durf ik nog niet uitmaken, maar op het oogenblik komt het slechts hoogst zelden of wel in 't geheel niet meer voor.

Dat wil niet zeggen, dat men daar geen gesnelde koppen meer vindt, maar deze zijn meest afkomstig van vijanden die vele tientallen van jaren vroeger verslagen werden. Zoo moeilijk het is, eene in het volksgeloof gewortelde adat uit te roeien, even eenvoudig is het beslechten van de onderlinge twisten der stammen of het krachteloos maken van eene overlevering, als de vijandschap met de Kahájan stammen, welke vroeger door de Bahau's na een hevigen stijd uit den Mahăkam verdreven werden.

Onder de moorden, welke gedurende mijn verblijf aan den Boven-Mahăkam gebeurden, kwam geene enkele op adat berustende snelpartij voor en zelfs veronderstellingen over dergelijke motieven werden niet gemaakt.

De Pnihing's van Long Kup snelden aan den Boven-Mahăkam twee Sĕrawak Dajak's, die door hun mede-boschproductenzoekers in den steek gelaten waren en daarom met deze Pnihing's, in 1885 voor de helft door hen uitgemoord, hunne bekenden bij de Kajan's trachtten te bereiken. Als wraak voor hun vroegere daden, sloegen de Pnihing's hun verraderlijk het hoofd af.

Verder werd door Boekat Dajaks een mantri van Bang Jok in den Bo vermoord en het eenige motief, dat ik daarvoor hoorde opgeven, bestond daarin, dat Bang Jok indertijd van den half van hem afhankelijken stam in den Bo twee slaven gekocht, maar niet betaald had.

Door Bongan Dajaks verloren in dien tijd drie Maleiërs het leven aan den Boelit, maar alle verhalen hieromtrent kwamen daarop neer, dat Adam om de een of andere reden daarvan de hoofdaanlegger moest wezen. Als tropeeën namen de Bongan's de drie hoofden echter mede.

De huisgenoot van Adam, die een paar dagen vóór onze komst het leven liet, werd door drie Pnihing's van de Sĕrata gedood in gezelschap van een Poenan uit de nabijheid. Deze Poenan stond in betrekking tot de Poenanvrouw, met welke de verslagene leefde;

daar ook hierbij van geen adat gerept werd, lag de oorzaak waarschijnlijk in die verhouding. Van het lijk nam men het hoofd niet mede, maar hakte slechts een stuk van de hand af.

Van de stammen, die onder den gezamenlijken naam van Kĕnja den Boven-Kajan bewonen, hoorde ik vertellen, dat zij onderling veel strijd moeten voeren; van deze strijdlustigheid merkt men aan den Boven-Mahăkam in eigenlijke sneltochten niets en aan den Kapoewas evenmin. Wel hebben zij aanvechtingen, om als de kans schoon staat een mensch te dooden, wat vooral op handelstochten aan den Batang-Rĕdjang nog al eens schijnt te zijn voorgekomen. In zulk een opwelling van dapperheid sloeg een jaar of drie geleden een Kĕnja het hoofd af van een toeschouwer, die in de awa' van Bang Jok zijn sierlijke bewegingen bij het krijgsdansen bewonderde. Zonder twijfel wijst dit op een groote ruwheid van zeden en geeft eene bevestiging van de meening, dat bij de stammen van Borneo list en verraad de plaats innemen van werkelijken moed, maar bewijzen eener bijzondere adat vind ik er niet in.

Hoe weinig die opwellingen van manhaftigheid in de Bahau's zich voordoen, blijkt wel uit de groote zeldzaamheid van de tochten, die bovendien door slechts enkelen van den stam ondernomen worden, waarbij de slaven nog dezen prikkel hebben, dat zij. bij het vermeesteren van een plaatsvervanger, onder de vrijen van den stam worden opgenomen. Verscheidene jongelieden verklaarden mij, dat nu de Hollanders aan den Boven-Mahăkam eenmaal verschenen waren, het met het ondernemen van zulke tochten geheel uit was; hetzelfde, wat zich aan den Boven-Kapoewas behalve onder de Batang-Loepar's voorgedaan heeft, waar de stammen zich onmiddellijk voegden onder de macht der Europeanen, toen zich die een enkele maal in den vorm van een reizend ambtenaar of onderzoeker vertoond hadden.

Voor de mogelijkheid, om in Centraal-Borneo geordende toestanden te vestigen, al zijn de streken ook zeer afgelegen, is deze omstandigheid van het grootste belang en zoo meende ik de neiging van Kwing Irang om zich voor het verkrijgen van die vastheid in hun bestaan te wenden tot het Nederlandsch-Indisch gouvernement, niet te moeten tegengaan.

Van naar boven gaan kon vooreerst echter nog niets inkomen,

want eerst moesten de Kajan's de intrede vieren van het rijpen der rijst. Dit feest heeft evenals aan de Mendalam eene godsdienstige beteekenis en ook hier gaat de hoofden-familie daarbij voor. Om deze reden moest eigenlijk de geheele stam samenkomen, maar sommigen woonden wel een dagreis ver en bezaten nog geen voorraad om die te ondernemen, anderen bezaten geen bewoonbaar huis meer in de nabijheid van het hoofd en ten slotte mochten zij het feest niet bijwonen, die door den honger gedreven, reeds gegeten hadden van hun nauwelijks rijpenden rijst en daarmede gezondigd tegen de adat, die eischt, dat alle bewerkingen bij den rijstbouw eerst beginnen na het vieren van het betrekkelijk landbouwfeest. Om allen in staat te stellen zoo spoedig mogelijk van de nieuwe rijst te eten, vierde Kwing Irang zijn feest zoo vroeg, dat er op zijn veld zelfs onder de vroegste rijst nog bijna geen bruikbare aren te vinden waren.

Evenals aan den Mendalam, verbouwen de Kajan's aan den Bloeöe vele soorten rijst, van welke twee binnen drie maanden rijpen, terwijl andere weer voldoen aan eischen van groote opbrengst, fijne korrel en dergelijke. Ook bij hen heeft kleefrijst eene bijzondere aantrekkelijkheid en wordt zij vooral gebezigd voor het houden van feestmaaltijden.

De feesten bij den aanvang van den rijstoogst viert men in twee gedeelten, eerst het „lali parei ŏk" = kleine verbodstijd voor de rijst en eenige dagen later het „lali parei aja" = groote verbodstijd voor de rijst.

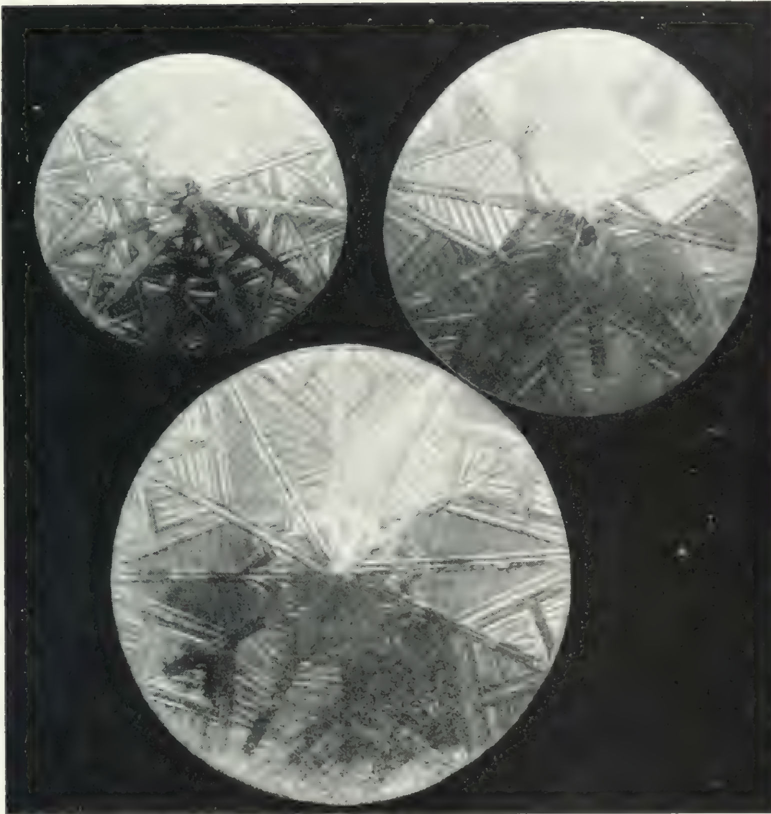
Den 13den December kwamen voor de viering vele booten van de ladangs, die mannen, vrouwen en kinderen brachten, om in de amin aja = groote woning te verblijven, tot zij zich voor goed konden wijden aan den oogst. Vooral de mannen verschenen vroeg, om vooraf een groote hoeveelheid brandhout te halen, dat dienen moest, om de groote maaltijden te bereiden. Eerst den volgenden dag, den 14den, deden de vrije Kajan's (panjén) dit voor zichzelf en togen de bewoners der amin aja uit, om plechtig de eerste rijst van hun ladang of loema te gaan halen. Voorafgegaan door een jongen man, die een bekken, sloeg als bij alle godsdienstfeesten het geval is, kwamen de twee vrouwen Hiăng en Oeniang van Kwing met

Gĕhad, zijn aangenomen dochtertje, in nette kleeding en met groote zonnehoeden op, van het huis naar de rivierzijde afdalen. Zij droegen allen „ingan lali", rijstmanden met hooge deksels, aan welke voor deze plechtigheid eenige kawits, rijst-aren en kruidachtige planten hingen, ten einde daarin de eerste gesneden rijst te kunnen bergen. Eenige jonge mannen, waaronder ook vrijen, vergezelden haar als roeiers en bewogen met forsche slagen, in de boot staande, deze de rivier op.

Na twee uren ongeveer legde de boot weer aan bij de trap van het hoofd en bracht men de rijst naar binnen, weer onder begeleiding van bekkenslag. Daar ik wist, hoezeer men er tegen is, dat vreemden zich mengen in de uitoefening van hun eeredienst, zoo beheerschte ik mijne nieuwsgierigheid en ging niet naar boven. De meeste deelnemers, die mij nu voor het eerst zagen, gedroegen zich bij hunne aankomst nog zeer schuw.

Later op den dag werd de rijst gestampt door dajoengs, die ook in hare fraaie plunje staken en zich bovendien hadden versierd met breede kralen gordels om haar rokjes heen, alle eigendom van het hoofd, die ze voor dezen dag uitleende. Men had de rijst, die nog niet geheel rijp en in 't geheel niet droog was, moeten roosten, om haar met stampen te kunnen ontbolsteren en toen nog werden de korrels bijna allen plat gestooten, in welken vorm zij zonder verdere toebereiding door de Kajan's gaarne gegeten werden.

Den volgenden dag had dezelfde ceremonie plaats, terwijl men door het wassen van den Bloeöe den 17den eerst niet in staat was, om zich te begeven naar de loema, waar men dezen eersten verbodstijd zou afleggen (bĕt lali). Zooals meer voorkwam, deden dien nacht hevige regens in het gebergte den Bloeöe ongeveer 5 M. stijgen. Waakzaam als altijd, waren alle jonge mannen toen in de duisternis naar beneden geloopen, om hunne booten zoo te bevestigen, dat zij niet door de korte rotanlijnen onder water geraakten en ook niet verbrijzeld werden door de vele en soms zeer groote boomstammen, die van boven kwamen afdrijven. Bij het aanbreken van den dag steeg de vloed nog voortdurend en bereikte zoo'n hoogte, dat wij ernstig begonnen te vreezen voor onze planten onder de hut. Het bleef dezen keer nog bij dreigen, maar later moesten wij een paar

II, 168.
Zonnehoeden.

maal eenige kisten voor het indringende water op zijde zetten. Tegen den middag evenwel zakte het water weer spoedig een goed eind en toen waagde Oeniang Anja, die als dajoeng daarbij niet ontbreken mocht, zich met nog een vrouw in gezelschap van vele jonge mannen naar het rijstveld boven aan de rivier, waar de afleggingsplechtigheid moest plaats hebben. Wel slaagden zij er in, hun doel te bereiken, maar meer dan eens dreigde hun ranke boot in den woelenden stroom met hen om te slaan. Eerst tegen den avond keerden zij terug.

Den vierden dag moesten allen rusten (mĕlo) en na deze periode van vier dagen, waarmede het „lali parei ŏk" afliep, zou het tweede viertal feestdagen, het „lali parei aja" beginnen. 's Nachts evenwel stierf een zeer jong kindje in huis en daar dien dag het lijkje boven aarde stond, mocht men de tweede periode niet doen aanvangen.

Den 19den zou dit dus plaats hebben, maar het toeval wilde, dat op dien dag „ga boelan djaäk" = de slechte tijd van de maan aanraakte. Hierdoor werd men verplicht, de geheele „lali parei aja" uit te stellen tot de maan weer gunstig zou staan, hetgeen 6 dagen duurt. Alle Bahau-stammen rekenen namelijk bij de maan in hunne tijdsbepaling en hebben bij iedere maan eenige dagen, die zij als ongunstig opvatten. Gedurende die dagen is het inzonderheid ongewenscht om dan huizen of booten te bouwen of te herstellen; deze zouden dan bezield worden met een kwaden geest, die het huis zou doen verbranden of omwaaien en de boot doen omslaan, verbrijzelen tegen de rotsen of wegdrijven van zijn rotanlijn. Verder is het begin van een reis op die dagen ook ongewenscht, zooals wij tot onze ergernis later bemerkten. Ook de Kajan's aan den Mendalam hebben zulke dagen, maar andere: twee aan het einde van het eerste kwartier en twee aan het begin van het vierde. De Longglat's houden weer andere ongunstig voor zwaar werk.

Nu het vieren van het tweede gedeelte zoo lang uitgesteld werd, togen alle nieuw-aangekomenen naar hunne rijstvelden, om later terug te komen en de drukte in onze anders zoo rustige omgeving nam daarmede een einde.

Het verblijf bij Kwing Irang bood velen de gelegenheid aan, om voor het eerst met ons kennis te maken en het begon er in die

dagen in mijn hut uit te zien als in de dagen van Tandjong Karang. Van 's morgens tot 's avonds trad nu de een dan de ander binnen, om mijn hut met zijn levenden en dooden inhoud te zien of allerlei kleinigheden van vruchten, eieren en voorwerpen van dagelijksch gebruik te koop aan te bieden, en zoo een gelegenheid te krijgen, om eenige aangename oogenblikken in het doorsnuffelen van mijne fraaie ruilmiddelen door te brengen. Het maken van een praatje en het laten zien van de reeds door de faam algemeen bekende platen van Bock, verzamelde soms van twintig tot dertig mannen, vrouwen en kinderen op den vloer, zoodat er mij niet anders overbleef, dan mij zeer rustig op mijn stoel te houden. Trouwens als afwisseling in de vrij eentonige dagen, stelde ik deze drukte op hoogen prijs, waar nog bij kwam, dat wij ons door den ongewonen toevoer in weelde baadden en bijv. een hoeveelheid eieren kregen als nog nooit te voren benevens verscheidene trossen eetbare pisang.

Ieder van hen moest een kleine hoeveelheid tabak hebben en, wanneer zij een zeer gunstigen indruk maakten, een weinig zout, een artikel van weelde, dat velen hunner in geen maanden geproefd hadden. Gelukkig begrepen zij ook hier, dat het mij ondoenlijk wezen moest veel te geven, trouwens zij stelden door hun groot aantal aan mijne inkoopen te Long Tĕpai hooge eischen.

Nog meer won ik hun aller harten met het behandelen van zieken, die door het volslagen ontbreken van een voorraad voedsel, hun komst bij mij hadden moeten uitstellen tot nu, en daardoor eerst zeer verzwakt mijn hulp konden inroepen. Gelukkig bleek ook hún gestel een bijzondere veerkracht te bezitten, wanneer het proces niet al te ver gevorderd was en in den loop dier vier dagen gelukte het mij, menigen malaria- en buiklijder in veel gunstiger toestand te doen terugkeeren dan hij gekomen was. Anderen spraken met mij af, om zoodra hun rijstvoorraad het toeliet, voor een langduriger behandeling in mijne nabijheid te komen wonen.

Niet weinig werden zij in hun vertrouwen op eene langdurige behandeling versterkt door het verschijnen van een man, dien men reeds in de eerste dagen van mijn verblijf aan den Bloeöe tot mij gebracht had en dien men ook onder hen als verloren beschouwde. Hij telde ongeveer 25 jaren, had in zijn jeugd lange jaren aan

luës geleden, waarvan zijn huid nog uitgebreide sporen en litteekens vertoonde en sedert had de koorts hem niet weer verlaten. Hij zag er bij zijn aankomst dan ook grijsbruin en sterk vermagerd uit, behalve zijn buik, die zoo sterk was uitgezet, dat de bekleedselen glommen door de spanning en zijn navel geen verdieping meer vertoonde. Bij onderzoek bleek zijn milt ver over den navel naar rechts te reiken en in het bekken met zijn ondereinde te verdwijnen; de consistentie leek op die van hout, terwijl de miltgroeven door den buikwand heen zichtbaar waren. De lever stond met zijn onderrand 12 cM. onder den ribbeboog. Op dezen vriend liet men mij het eerst mijne medische bekwaamheid ten toon spreiden, waarschijnlijk uit de overweging, dat daarbij niet veel verloren kon gaan. Dit gevoelen deelde ik met hen, maar toch begon ik aan het werk en betoogde aan de familieleden, dat hij bepaald in mijne omgeving moest blijven. Dit vonden zij goed, wanneer ik hem maar te eten wilde geven, en dit maakte op de velen, die ik in den beginne moest voeden, geen groot verschil. Zooveel ik durfde, moest de patient naast mijn rijst ook een dosis chinine slikken, welke ik enkele dagen tot $1^1/_2$ gram opvoerde met den uitslag, dat de dagelijksche koorts wegbleef en hij grooter en grooter eischen aan mijne menage ging stellen. Na tien dagen echter stond hem de chinine zoo tegen, dat hij zich naar zijn rijstveld terug liet roeien. Wat later echter verscheen hij opnieuw, daar de koorts was teruggekeerd en wederom begonnen wij de chininekuur. Aan het einde van acht dagen kreeg hij echter zulk een neusbloeding, dat ik hem den neus moest tamponeeren, wat wel een eenigszins vreemden indruk op hem maakte, maar toen de bloeding ophield, toch zijn tevredenheid opwekte. Een paar dagen later herhaalde zich dit in mindere mate en daar hij toen dacht op den duur dood te zullen bloeden, vroeg hij naar huis te mogen terugkeeren met wat chininepoeders, die hij beloofde geregeld te zullen gebruiken.

Een paar maanden hoorde ik verder niets, tot mijn vroegere patient nu in levenden lijve voor mij stond tot verbazing niet alleen van mij maar van velen, die hem vroeger gekend hadden. Hij was nu een vrij goed gevoede man, die flink op zijn eigen beenen ging en er van sprak, om palen in 't bosch te gaan kappen voor

een te bouwen rijstschuur. Zijn buik bezat nog een veel te groot volumen, maar toch zooveel minder dan vroeger, dat zijn huid niet meer glom. Bij onderzoek in liggende houding bleek zijn lever slechts een twee vingers breed onder de ribbeboog te voorschijn te komen, terwijl de milt nu links naast den navel stond en slechts even in het groote bekken reikte. Hij had het koord van zijn zwaard zoo sterk om zijn buik gesnoerd, dat de groote tumor hem daardoor bij sterke beweging weinig hinderde; hij roeide en boomde zich nu zelf in zijn schuitje, waarheen hij wilde.

Het waren vooral luëtici, die ik langeren tijd zelf wilde behandelen, omdat mijn voorraad joodkali reeds lang op was en ik dus mijn toevlucht moest nemen tot kwikpreparaten, die ik den patiënten de eerste dagen liefst niet in handen gaf. Veel nut leverden mij overigens die menschen niet op, een enkelen keer roeiden zij eens een der leden van mijn reisgezelschap, wanneer geen anderen te krijgen waren, of haalden wat water voor mijn jongen. Een uitzondering daarop maakte een luëtische Maleier, die nu de Kajan's wat te eten hadden, met zijn vrouw den Bloeöe opvoer, om zich onder mijne behandeling te stellen en ondertusschen hier en daar wat eetbaars op te loopen. Zijne vrouw was een lijfeigene der Longglat's die vroeger reeds een anderen Maleier naar Poetoes Sibau gevolgd was, maar door dezen verlaten, haar toevlucht had gezocht bij de Kajan's te Tandjong Karang, waar ik haar gedurende mijn eerste verblijf leerde kennen.

Sedert nam haar tegenwoordige geleider haar van daar mede terug naar den Mahăkam, waar het hun evenwel niet bijzonder naar den vleesche scheen te gaan, vooral door het uitbreken van de kwaal bij haar man. Oorspronkelijk eene der voornaamste dajoengs bij de Longglat's, had haar een Kajan als vrouw mede naar den Bloeöe genomen, maar, na een samenleven gedurende tien jaren, verstooten, omdat zij hem geen kinderen schonk. In dien tijd aan den Bloeöe leverde haar handigheid in het tatouëeren haar een goed inkomen op en stelde haar meteen in staat, om haar taalschat te vermeerderen. Nu sprak zij vlot vier talen: Longglat, Boesang, Bloeöe Kajansch en Maleisch, het laatste het minst, maar toch zoo, dat ik haar ook in 't Maleisch best verstond. Volgens haar zeggen

stamde deze Oeniang Pong af van de hoofden, die vroeger over de stammen regeerden, welke door de Bahau's uit den Mahăkam verdreven waren. Wat flinkheid aangaat, behoefden gene zich voor hun nakomelingen niet te schamen en ik maakte van hare kundigheden gebruik, om een Longglat-woordenlijstje samen te stellen, dat ik zonder dit toeval niet gekregen zou hebben. Na het langdurig verblijf aan den Bloeöe kon er namelijk van een verblijf beneden aan de rivier onder de Longglat's geen sprake meer wezen en zoo hielp ik den Maleier met ijver, die onder de kwik zijne abcessen spoedig zag teruggaan, en zijne vrouw gaf ik voor hare taallessen nog zooveel kralen, dat zij niet geheel op de goedgeefschheid der Kajan's was aangewezen. Jammer genoeg riep hen het rijpen der rijst onder de Longglat's spoedig weer daarheen en was het met mijn Longglat-studie voor goed uit. Ook mijne reisgenooten kregen rijkelijk hun deel van hetgeen de toeloop van menschen opleverde, vooreerst in eetwaren en verder in de groote belangstelling, die zij over dag genoten in al hun doen en laten en 's avonds bij hunne goocheltoeren, gymnastiek en dergelijke. Wanneer ik mij na den eten, uit gebrek aan licht en in die dagen ook wel wegens vermoeidheid, in mijn klamboe teruggetrokken had, weerklonk van uit de arbeidsruimten, waar de mijnen zich vermaakten, nog lang gejuich en gezang. Na afloop daarvan zetten de jongelui der Kajan's het soms in den awa' nog voort met een hevig dreunend „ngarăng", dat mij telkens uit den slaap deed opschrikken, als zij bij het inzetten van een nieuw lied met dubbele kracht te gelijk op den vloer stampend, de maat bij dit vermaak aangaven. Gelukkig ontbrak onder deze menigte alle opwinding door alcoholische dranken, zoodat er van twisten onder hen geen kwestie was.

Voor het eerst, na het photographeeren bij onze aankomst, gelukte het aan Demmeni, ook al door zijne hulp bij het herstellen van het huisraad en zijne vertooningen 's avonds, om er eenige jongelui toe te krijgen, zich voor eene opname te leenen. Het begon met een paar mannen en daarop een jeugdige schoone, die werk maakte van een dezer moedigen en bij hem niet wilde achterblijven. Eerst veel later gelukte het haar, enkele harer vriendinnen er toe over te halen, hoewel ik het met beloonigen smakelijk genoeg trachtte te maken.

Bovendien verkregen wij op andere wijze nog verscheidene bijzonder goede opnamen door middel van een photo-jumelle, die aan eene zijde het te photographeeren beeld liet zien door een rood glaasje en aan de andere zijde een momentopname op een plaat bracht. Wij lieten nu het toestel doorgaan voor een kijker (tropong), waardoor men alles rood (bla) zag en de verraste Kajan's die door het roode glaasje keken, konden zich best voorstellen, waarom wij allerlei zoo dikwijls met dezen „tropong bla" bezagen. Eerst geheel op het laatst begonnen de Kajan's het toestel te wantrouwen, maar niet voor wij vele anders niet te verkrijgen opnamen gemaakt hadden.

Evenals onder de Kajan's aan den Mendalam vermaakte de jeugd zich hier bij deze feesten met een bijzonder spel; zij maakten van een soort dunnen bamboe met zeer lange leden kleine blaaspijpen, waaruit zij elkaar met kleiballetjes bestookten. Soms verdeelden zij zich in partijen tegenover elkaar, waarbij zich in den regel die van gelijken leeftijd tot een groep bijeenvoegden, een anderen keer trachtte de een den ander op de vlucht te drijven, en ook wel legden zij proeven af van gehardheid tegen pijn door hun naakte huid, van het been in den regel, bloot te stellen aan de kleipropjes hunner kameraden, die dit op hunne beurt ook ondergingen. Hoewel de kleipropjes van uit de verte vrij onschuldig aankwamen, was het merkwaardig om te zien, hoe ook bij den onderlingen strijd in groepen nu eens de eene dan weer de andere als door een paniek op de vlucht ging, soms zonder merkbare aanleiding, ook wel door het plotseling bestookt worden van een onverwachte zijde; de tegenpartij stormde hen dan door het struikgewas over doode boomen en balken, die voor het huis lagen, onder groot gejuich achterna, om op hun beurt voor een paar monden vol kleiballetjes halt te houden en terug te trekken.

Slechts jongens beneden veertien jaren namen aan deze gevechten deel, de ouderen vermaakten zich alleen in zooverre er mede, dat zij 's avonds na een uur of vijf naar de jongeren keken, of hun buik aan een tegenpartij als schijf leenden voor kleiballetjes uit houten blaaspijpen (mpoet), die wel korter waren, dan die voor pijltjes, maar de projectielen toch zoo deden aankomen, dat de plek onmiddellijk rood werd en opzwol.

Naar zij vertelden, moet het vroeger de gewoonte geweest zijn,

naast het spelen met de blaaspijp, elkaar te bevechten met houten zwaarden, zoodat men vroeger bij de intrede van den oogst bepaalde spiegelgevechten schijnt gehouden te hebben.

De mannen bezaten trouwens nog een ander middel, om zich te vermaken, dat eerst in lateren tijd in zwang gekomen was; verscheidenen hunner hadden van de ladangs namelijk hunne vechthanen medegebracht, welke zij op het open pleintje voor de woning tegen elkaar lieten strijden. Meer dan de kamp zelf schenen echter de overleggingen vooraf en de toebereidselen, aan de deelnemers belang in te boezemen; hun weddenschappen maakten dien ten minste niet opwindend, want de eigenaars der dieren konden daarbij behalve hun haan, niet veel meer dan een eenvoudig werkzwaard of een bijl verliezen. De omstanders gingen zich ook in het wedden niet te buiten, want de gewone inzet bestond in een kĕlum, een soort gestreepte kraal, die ik reeds bij honderden onder de Bloeöebewoners had verspreid. De meeste oudere mannen deden hieraan niet mede en eerst in den lateren tijd schijnt zich deze liefhebberij wat verspreid te hebben door den geheelen stam; volgens Kwing kenden de Kajan's vóór twee geslachten nog geen hanengevechten. Verreweg de meeste Pnihing's bezitten nog geen vechthanen.

Heel veel lust om elkaar aan te vliegen, betoonden de kampioenen dikwijls niet, wat zich trouwens best liet verklaren door de langdurige hongerperiode; slechts Kwing had de zijnen in dien tijd nog kunnen voeden, maar tegenover zijn stamgenooten kwam hij niet uit, slechts stelde hij nu en dan een haan zonder stalen sporen tegenover een anderen, om zichzelf te vermaken en te zien, hoe strijdlustig zijne kweekelingen nog waren. Al die hanen had men het soliede hoornen gedeelte hunner sporen afgezaagd met een stukje blik, zoodat ze zonder gevaar ook wel eens tegen elkaar losgelaten konden worden. Na een paar uitvallen vingen de eigenaars de strijdenden echter reeds weer op, vooral uit vrees voor eene nog mogelijke verwonding der oogen.

Op het pleintje vóór mijne woning bood de verzamelde menigte van een paar honderd menschen op die avonden een gezelligen aanblik aan; wel zagen velen er vervallen en mager uit, maar de

zeldzame gelegenheid, om met zoovelen samen te wezen, scheen op allen opwekkend te werken en iedereen vermaakte zich op kalme wijze. Evenals op andere avonden, bracht ik den laatsten tijd vóór het donker werd door op een houten bordes aan den waterkant, maar nu in gezelschap van evenvelen tientallen als anders van enkele personen en, hoewel het groote gezelschap zich minder leende voor eenigszins vertrouwelijke gesprekken, leerde ik toch daar, schertsend of luisterend, veel wat mij een inzicht gaf in hetgeen den Kajans het meest belang inboezemt en in de wijze, hoe zij met elkaar omgaan.

Behalve de onmiddellijke omgeving hield nu slechts de rijstoogst de jonge gemoederen bezig en ijverig waren allen in de weer, om zich voor de komende drukte van hulp te verzekeren.

Daar iedere man voor zich een ladang aanlegt, ook al woont hij als zoon nog bij zijne ouders in, ontwikkelde zich het stelsel, om gezamenlijk ten getale van 4—8 het werk te doen, dat voor één te zwaar is. Veelal zijn het vrienden, die zich op die wijze vereenigen, om elkander te ondersteunen, wat nog minder bij het oogsten zelf dan bij het voorafgaande bouwen van rijstschuren noodig is. Door den vroegeren tijd van schaarschte hadden de mannen en vrouwen zich tot dusver met niets anders bezig kunnen houden dan met het zoeken van voedsel in het bosch en alle voorbereidende werkzaamheden voor den oogst moesten worden uitgesteld. In andere jaren vlocht men vooraf korven en matten, waarvoor de mannen rotan en Pandanus-bladen haalden uit het bosch en daar kapten zij ook palen, planken en dakbedekking voor de rijstschuurtjes, die ieder op zijn veld oprichtte. Dat alles moest nu onder de hand verricht worden en het was dus niet te verwonderen, dat zoodra de adat het toeliet, iedereen weer naar zijn rijstveld toog, om zooveel mogelijk den verloren tijd weer in te halen. Een groot ongerief voor de bevolking bestond ook daarin, dat zij dat jaar geen booten hadden kunnen maken, zoo min voor hun eigen gebruik als om ze te verkoopen, zoodat zout en tabak zeer moeilijk zouden te krijgen geweest zijn.

Om dezelfde reden was er van het verzamelen van gĕtah pertja ook niets ingekomen en toen wij later naar den Beneden-Mahăkam

voeren, nam slechts een enkele wat van dit hooggeschatte ruilmiddel mede.

Ook het huisgezin van het hoofd trok des morgens reeds naar den ladang, liet slechts een enkel persoon in huis achter en keerde niet, voor het donker werd, terug. Daar een gezelschap jongelui, die veel met ons in aanraking kwamen, voor hun gezamenlijk werken (pala dow) gebruik maakten van onze boot, zaten wij in die dagen bijna geheel alleen en konden ons tegelijkertijd niet op de rivier heen en weer laten roeien, wat bij het volslagen gebrek aan wegen en het dichte kreupelhout in onze omgeving, een groot bezwaar vormde. Er viel echter voor het gereedmaken van de verzamelingen nog al wat te doen, vooral wat drogen van planten, zaden en huiden aangaat en het weer maakte ons dat in dien tijd niet gemakkelijk. Na de zeer droge maanden op onze reis werd de weersgesteldheid gedurende September en October zoo schoon, als wij maar konden wenschen: overdag bijna zonder uitzondering droog en warm, terwijl het 's nachts bijna altijd regende: hieraan dankten de Kajan's ook de goede vooruitzichten van hunnen oogst. In November namen de regenbuien echter reeds de overhand, maar het duurde tot de tweede helft van December, voor wij midden in den regentijd zaten, die ons wel in den regel droge voormiddagen liet, maar later op den dag en 's nachts stroomen regen deed nederdalen. Het werd mij toen duidelijk, dat het naar beneden varen in Januari, zooals ik aanvankelijk gehoopt had, door het hooge water nog al bezwaren in zou hebben en dat ook dit jaar hier een bepaalde regentijd in deze maanden inviel. Daar juist de oogsttijd in die maanden begon, verwachtte ik aanvankelijk een drogen tijd, en volgens de Kajan's regende het dit jaar ook bijzonder veel, maar waarschijnlijk komt het mij voor, dat zij hun rijstbouw meer regelen naar de droge maanden voor een gunstig ladang branden dan naar het tijdstip van den oogst. Een feit is het, dat zij het begin van den nieuwen rijstbouw stellen op den dag, op welken de zon op een bepaald punt van den horizont opkomt. Bij onzen tocht naar Long Tĕpai kwamen wij dicht bij Batoe Sala voorbij een rots in de rivier, waarop Kwing Irang ons eenige groeven aanwees, die volgens hem ontstaan zouden zijn in den

loop der tijden, als indrukken van de voeten en billen van hen, die zich daar hadden neergezet, om de zon te zien opkomen boven een bepaald punt van het voorliggende gebergte. De Kajan's weten dus, dat de zon (voor hen iederen dag een nieuwe) op verschillende tijden van het jaar op andere punten opkomt, maar overigens is hunne cosmographische kennis nog al beperkt. Voor hen is het hemelgewelf vast en staat het aan alle zijden met voetstukken op de aarde, terwijl de sterren tegen dit gewelf zijn bevestigd en zich niet bewegen. De groote zichtbare planeten Mars, Venus en Jupiter bewegen zich met zon en maan daaronder en komen door een spleet in de aarde iederen dag opnieuw naar boven. Voor enkele groepen van sterren (tjemhai) bezitten zij bepaalde namen zooals voor de Pleïaden en voor de drie sterren van Orion. Hun tijd rekenen zij meer naar verschillende perioden van den rijstbouw dan naar de maan, doch zij nemen hare verschillende phasen wel in aanmerking voor het verrichten van bepaalde werkzaamheden, vooral uit vrees voor den schadelijken invloed. Evenals de Mendalam Kajan's verdeelen de Kajan's aan den Bloeöe het jaar in: nĕbas — boschkappen, noetoeng — branden, noegal — zaaien, nawŏ — wieden, ngĕlenŏ — oogsten, nĕwoekŏ — einde van den oogst en nangei — nieuwjaar vieren. Zij weten allen, in welke van deze tijdperken zij geboren zijn, maar vergeten het aantal jaren van hun ouderdom al spoedig. Den duur der zwangerschap hoorde ik hen echter berekenen naar het aantal manen, wellicht onder den invloed van Maleiers.

Het punt, waar de zon en de maan opkomen, gebruiken zij niet voor het aangeven van eene richting, maar spreken altijd van stroomop (hoedik) of stroomaf (haö).

Veel gelegenheid, om zich met den hemel te bemoeien, hebben de Kajan's niet, want slechts enkele nachten zijn in Centraal-Borneo zoo helder, dat men de sterren onderscheiden kan. Vooral in de maanden November tot en met Maart zagen wij slechts enkele wolkenvrije nachten; het overige gedeelte van het jaar legt zich over alle dalen en lagere heuvels een dicht kleed van laaghangende wolken, die 's avonds om zeven uur zich in den regel reeds vormen en niet voor eenige uren na zonsopgang weer optrekken. Zoo behoorden de goddelijke,

heldere nachten bij ons verblijf aan den Bloeöe tot de groote zeldzaamheden. Zij waren ons daardoor een groot genot.

Het „lali parei aja" verliep als het vorige; ongeveer dezelfde menschen kwamen weer af voor het vieren, brachten ons weer voorraad voor de spijskamer en verdwenen daarna naar hunne ladangs. Op den dag van het mĕlo riep Kwing echter de voornaamsten van zijn stam samen, om te beraadslagen over eenige gewichtige aangelegenheden en uit de verte kwamen als afgevaardigden eenige mannen over, die ik nog nooit gezien had. In de awa' zaten er zoo wel een vijftig bij elkaar, de een bezig met snijwerk, een tweede met touwdraaien, vlechten of netten breien; slechts enkelen mengden zich meer in de beraadslagingen, maar ieder sprak bedaard op zijn beurt, zonder door een ander in de rede te worden gevallen.

Daar de Kajan's tevens hunne politieke aangelegenheden bespraken, hield ik mij op een afstand en woonde de vergadering zelf niet bij; ik hoorde echter na een uur of vier, dat er besloten was, om mij zoo spoedig als de oogst dit toeliet naar beneden te brengen, niet tot aan Bang Jok, maar tot aan Oedjoe Tĕpoe, terwijl men verder reeds dadelijk zou beginnen met het terrein aan de monding van den Bloeöe weer open te kappen. Op deze plek zou namelijk een nieuw huis verrijzen, waarin de geheele stam der Kajan's bij elkaar zou wonen, evenals dit vóór 1885 het geval was, toen de Batang-Loepar's of Hiwan's uit Serawak hun laatste huis hadden verbrand. Reeds voor enkele jaren besloten de Kajan's tot den wederopbouw hunner gezamenlijke woning, maar telkens kwam er een slechte oogst of iets anders tusschenbeiden, zoodat de plek aan de Long-Bloeöe wel reeds tweemaal schoongemaakt was en velen reeds heel wat materialen in het bosch bewerkt hadden liggen, maar tot uitvoering kwam het tot dusver niet. Nu liet Kwing Irang er echter geen gras over groeien en 1 Januari 1897 toog hij met de meesten zijner mannelijke lijfeigenen (dipĕn) en vele vrije Kajan's (panjén) naar de Bloeöemonding. Een dergelijke onderneming te midden der zijnen scheen iets te wezen, dat hem leek, want toen hij 's morgens in de rij mannen van zijn huis naar de booten liep, de meesten met schild, speer, zwaard en bijlen voor hun eigenlijk werk, toen zag de oude heer er zoo opgewekt en jeugdig uit als in lang niet te voren.

's Avonds keerde een gedeelte terug, dat haast had om naar de ladangs te komen, terwijl Kwing Irang met een gedeelte der zijnen in de Maleische woningen te Long Boeleng sliep, om het nog overige den volgenden dag af te maken.

Voor het bouwen van zulk eene groote woning moeten de Bahau-stammen gedurende langen tijd materialen in het bosch bewerken, maar voor het meeste behoeven zij niet ver te gaan, daar men voor veel binnenwerk ook zacht hout kan gebruiken, dat ieder bosch in aanzienlijke hoeveelheid oplevert. Het moeilijkst te vinden, te bewerken en te transporteeren zijn de palen, waarop het huis gebouwd wordt en vooral die voor de woning van het hoofd, welke van hard hout en tot trots van den geheelen stam zoo dik mogelijk moeten wezen. In den regel tracht men daarvoor een of ander soort ijzerhout te vinden, dat elders wel zeldzaam, maar aan den Mahăkam nog gemakkelijk genoeg te vinden is.

Gedurende het tijdperk van die voorloopige werkzaamheden wilden de meeste Kajanfamilies voorloopig huisjes bouwen op het terrein, om gemakkelijk daar te kunnen werken en op een gegeven oogenblik allen elkaar te kunnen helpen bij den eigenlijken bouw. Vooral het oprichten der zware steunpalen kostte eene groote inspanning en er gebeuren daarbij niet zelden ongelukken. Ook aan den Mahăkam kent men evenwel de kaapstanders, om dit werk mogelijk te maken. Men begint aan eene woning niet te bouwen voor al het materiaal zich ter plaatse bevindt, om ze dadelijk onder dak te krijgen en zooveel personen vereenigen zich dan bij de oprichting, dat zij in betrekkelijk zeer korten tijd in elkaar gezet wordt. Palen en dwars-balken worden met gleuven en uitgekapte stukken aan het boven-einde aan elkander verbonden, waarbij rotan vooral vroeger als bindmiddel dienst deed. Zoo bouwen de Bahau's hunne honderden meters lange huizen zonder een enkelen spijker. Daar men na een jaar of tien weer ergens anders gaat wonen, houdt zulk een huis het lang genoeg uit. Bij het oprichten der palen legt men in ieder gat een ei, een offer, dat men over geheel Borneo in een of anderen vorm terugvindt.

De Bahau's dragen zorg hunne huizen niet al te hoog te bouwen, vooral uit vrees, dat zij door den wind zullen worden omgeworpen;

wanneer het hevig waait, raakt alles in een huis in rep en roer en vooral de angstige vrouwen begeven zich dan naar beneden onder het huis, om zoo mogelijk onmiddellijk te kunnen vluchten. Ook treedt men actief op, om te trachten den wind te bezweren, vooreerst door hem te verzoeken niet zoo hard te waaien. Eens zelfs bracht men een gesnelden schedel van onder het huis, waar hij hing, naar buiten, terwijl de man, die hem droeg twee maal acht keer tegen den wind in spuwde. Ook slaan dan sommigen hevig op hunne groote gongs; dit gaf op een avond tot een alleronaangenaamste scène aanleiding. Het stormde en stortregende toen zeer erg en sedert een paar dagen deed het gerucht de ronde, dat er een gezelschap koppensnellers van onbekenden oorsprong in de nabijheid rondzwierf, zoodat het plotseling weerklinken van de gongs in de verte op allen een onheilspellenden indruk maakte. Ook de Kajan's, die nog thuis waren, lieten zich misleiden door het geluid, daar de wijze van slaan, die voor alle gelegenheden verschilt, door regen en wind niet te onderscheiden was. De mannen wapenden zich met speer en zwaard, kwamen ons waarschuwen en verzamelden alle vrouwen in de awa'. Spoedig klonken nu ook op andere ladangs in de verte de gongs, een onheilspellend geluid in den woesten nacht, dat ons meer dan een kwartier in spanning hield. Reeds doofden wij ons licht uit, om in ons hutje niet in het oog te vallen, toen een Kajan ons kwam vertellen, dat zij nu konden onderscheiden, dat het geraas niet het sein van onraad, maar tegen den hevigen wind gericht was en zoo keerde de rust en het licht in onze hut terug.

Den 2den Januari was het water lager dan gewoonlijk en wilde ik deze gelegenheid te baat nemen, om in de bedding van den Bloeöe nog het een en ander na te gaan op geologisch gebied, waarvoor de goede waterstand anders wellicht niet spoedig terugkeerde; bovendien moest Demmeni nog eenige opnamen maken en wilde ik nog het een en ander bespreken te Long Boeleng. Dat gelukte dien dag zeer goed en behalve de verwachte resultaten, verkregen wij nog een verhaal van den Batoe Mili, die de fantasie der Kajans door zijn vorm en zijn hoogte sterk in beweging heeft gebracht.

Ook van dezen Batoe Mili gaat de sage, dat hij in vroeger tijden reikte tot aan den hemel, maar tot groote schade van de stammen

aan den Mahăkam, want als de rijst begon te rijpen daalden allerlei dieren van den hemel naar de aarde af en aten den oogst op. Daarom besloten de verschillende stammen: de Poenan's, Pnihing's, Kajan's en Longglat's, om deze verbinding op te heffen en den Mili om te hakken. Zoo gezegd zoo gedaan, en allen togen aan het werk, maar alleen de Kajan's en Longglat's bezaten bijlen, de anderen pakten den toen zachten steen met bamboe aan. Zij maakten daardoor niet zulk een gladde vlakte op den steen, als die met bijlen werkten; wat zich nu nog weerspiegelt op hunne huiden, daar Poenan's en Pnihing's veel meer door schilferende huidziekten worden aangetast dan Kajan's en Longglat's. Het duurde echter lang voor zij met het werkje gereed waren en zonder ongeval liep het ook niet af; vooreerst vloog een der splinters (plŭm) in het oog van een der voornaamste hoofden van dien tijd, Bang Kaäng, die beneden aan den Mahăkam naar het zwoegen daarboven stond te kijken. Slechts met groote moeite gelukte het dezen splinter te verwijderen door middel van een stuk zeer hard hout; als Batoe Plŭm ligt hij nu nog in den vorm van een groot rotsblok aan den voet van den Batoe Mili in den Mahăkam en schijnt inderdaad naar het gesteente te oordeelen, van den Mili naar beneden gevallen te zijn.

Om het bovenste stuk in de goede richting te doen vallen, bonden de arbeiders een kolossale rotan-tros er aan vast, maar toen het gevaarte begon te wankelen werden zij zoo verschrikt dat ieder der stammen naar zijne booten liep en allen naar hun land terugkeerden, de Kajan's en de Longglat's naar beneden, de Pnihing's naar boven. De Poenan's vergaten in hun verbijstering van hunne booten gebruik te maken en vluchtten maar zoo de bosschen in, van waar uit zij sedert niet terugkeerden. Door deze algemeene verwarring bestuurde niemand den tros, die verward raakte tusschen de rotsen, zoodat het stuk van den Mili schuin bleef hangen met het voetstuk op den Mahăkam. Deze werd daardoor geheel afgedamd en het water rees daardoor zoo, dat al het land bovenstrooms onder water liep, op één berg na, waarheen alle menschen vluchtten. Sedert leefden zij daar, tot op een zekeren dag een paar mannen in een groote boot op dit watervlak voeren en tegen gehouden werden door een grooten liaan, naar zij dachten. Met hunne

bijlen vielen zij daarop aan en slaagden er in, hem door te hakken, maar het was de rotan-tros van het hangende stuk van den Batoe Mili, dat nu een kanteling maakte en met een hevigen slag op aarde neerviel, waar het heden als Batoe Lĕsong (scheidingsgebergte van Mahăkam en Moeroeng) nog ligt. Het water in den Mahăkam kon nu afstroomen; het deed dit met zulk een kracht, dat de beide mannen in hun boot tot aan zee werden medegesleept en daar omkwamen.

Bang Kaäng vond, nadat hij dit groote werk door de menschen tot stand had doen brengen, dat hij hen beloonen moest en deed dat door den Mahăkam, den Barito en den Kapoewas met visschen te bevolken. Daarvoor trok hij naar de watervallen benedenstrooms, vanwaar hij de dieren in den Barito en den Kapoewas wierp, hetgeen slechts iemand van zijne grootte mogelijk was. Toen hij nog verder de rivier afvoer, kwamen daar andere menschen opdagen, die evenwel veel kleiner waren. De zoon van een hoofd aldaar speelde met een rotan, zoo dik als een dij en om den reus Bang Kaäng verschrikt te maken en uit het land te verwijderen, maakte hij hem wijs, dat zijn vader, het hoofd, zulk een rotan als beenring gebruikte. „Dan moet uw vader zeer groot zijn", riep Bang Kaäng, „laat hem maar hier komen, dan zullen wij zien, wie de sterkste is." Het hoofd liet zich dien dag echter wachten en verscheen eerst des nachts aan den oever en stiet daar zulk een gebrul uit, dat Bang Kaäng nu bepaald bang werd, verder de rivier afvluchtte en sedert vernam men nooit weer wat van hem. Aan den Boven-Mahăkam noemt men den regenboog „den lendedoek van Bang Kaäng (Bă Bang Kaäng).

In het eerste gedeelte van Januari kregen wij het verder zeer stil, want alles hield zich bezig op de rijstvelden, waarvan wij natuurlijk niets anders merkten dan het vertrek 's morgens en den terugkeer 's avonds van het huisgezin van Kwing en de weinige anderen, die er nog bij hem bleven wonen. Een groote verandering ten goede kwam er echter in die dagen; men bood ons volop vruchten te koop aan, en tot onze verrassing vonden wij daaronder een zestal soorten, die uitstekend smaakten en aan deze streek eigen schenen te wezen. Met ijver verzamelden wij de pitten van

deze vondst en plantten die in kisten uit vrees, dat zij anders hun kiemkracht op reis verliezen zouden; dank zij deze voorzorg, kwamen verscheidene levend in Buitenzorg aan. Twee soorten, peervormige vruchten van oranje en gele kleur en ter grootte van een biljartbal ongeveer, bevatten acht tot tien onregelmatig door elkaar liggende pitten, om ieder van welke een dikke laag vruchtvleesch, dat een aangenaam zoeten smaak en een eigenaardig aroma bezat. Beide waren afkomstig van een liaan, die den Kajan's caoutchouc levert.

Behalve deze vruchten, die wij konden eten, verzamelden de mantri en zijn helper nog eene groote hoeveelheid andere zaden, daar in dezen tijd en nog wat later, de meeste boomen en planten in het bosch vruchten droegen. Twee merkwaardige doerian-soorten vonden wij nog, de eene met schitterende oranjevruchten, bij de andere groeiden de vruchten aan den voet van den boom. Al deze vruchtboomen en lianen stonden in het hooge bosch of op plaatsen, ver verwijderd van menschelijke woningen; de oorzaak hiervan lag in de voortdurend wisselende woonplaats der Kajan's en der andere stammen, welke bij hunne woningen of op hunne rijstvelden vruchtboomen planten en een tijdlang verzorgen, maar na het verlaten van de streek alles weer aan zijn lot overlaten. Houden de boomen den strijd vol tegen de verwilderende omgeving, dan dragen zij op den duur ook nog vruchten, zooals de oude doerian-boomen op plaatsen in het zoogenaamde oerbosch, waar niemand meer zou denken aan menschenhand, die ze geplant heeft. Het is mogelijk, dat enkele dezer woudreuzen nog afstammen van dezelfde vroegere Mahăkam-bewoners, van welke men bij het rooien van oud bosch nog slijpsteenen en oude tempajans vindt en die waarschijnlijk door de Bahau's uit deze streken werden verdreven.

Deze aanwas van onze botanische verzameling deed ons eenigszins genoegen nemen met het uitstel van onze vaart naar beneden. Het liet zich aanzien, dat het wel Februari zou worden vóór ons vertrek, daar wij nog naar de Pnihing's moesten om booten te koopen en wel reeds de vroeg rijpe rijst geoogst kon worden, maar de latere soorten door de vele regens achterlijk bleven en, indien de Pnihing's mede zouden gaan, dan moest het vertrek nog langer

uitgesteld worden, daar deze nog niet eens hun „lali parei" gevierd hadden en dan nog eerst gedeeltelijk zouden willen oogsten. Het ergst bleek dit uitstel voor de levende planten en voor onze maag, die door de schaarschte van dierlijk voedsel alles behalve aangenaam aangedaan werd. De planten leden in zoover door de onzekerheid van het vertrek, dat vele in den grond gezet waren, om zoo krachtig mogelijk te blijven en eerst op het laatste oogenblik in van bamboe-reepen gevlochten mandjes overgebracht dienden te worden voor de reis. Reeds stonden verschillende kistjes gepakt, waarvoor een nieuwe verandering der omstandigheden voor den groei der kweekelingen niet voordeelig wezen zou. Hoe korter de planten echter dicht op elkaar gepakt bleven, des te beter zou het wezen; na eenige weken reeds gingen wij er toe over, de hoogte der kistjes wat te verminderen, ten einde zooveel mogelijk frissche lucht toegang te verleenen, omdat vele kwijnden wegens te vochtigen grond. Bovendien moesten Djaheri en Lahidin zeer omzichtig te werk gaan bij het begieten; voor de meeste soorten bleek een enkele maal watergeven in drie of vier dagen in deze omstandigheden het beste. Andere lieten dan evenwel hare bladeren hangen, zoodat de groote verzameling voortdurende waakzaamheid vereischte.

Terwijl vroeger de hongersnood een groot beletsel geweest was voor eene krachtige hulp bij het verzamelen van dieren, doordien men er of geen tijd voor had of de dieren opat, welke zich in de strikken verwarden, werden nu alle krachten zoozeer door de werkzaamheden van den oogst bezig gehouden, dat niemand er aan dacht strikken te zetten. Voor het verkrijgen van enkele vogels, die aan de verzameling nog ontbraken, loofde ik vrij aanzienlijke bedragen aan katoen en kralen uit, maar niemand sloeg er acht op. Beter gelukte het de verzameling insecten aan te vullen, daar hun vangst bij het arbeiden op de rijstvelden geen moeite kostte en door iedereen kon worden verricht. Het vangen van vlinders was hiervan echter uitgezonderd, daar de Kajan's er geen denkbeeld van hadden, om ze onbeschadigd te vangen met de van bamboe en verbandgaas vervaardigde netten, die wij hun nog al eens leenden.

Voor ons zelf was het bergachtige terrein met zijne dichte

bedekking al zeer weinig geschikt om er vlinders op na te loopen; gelukkig slaagde Demmeni er in, uit rupsen vele fraaie exemplaren te kweeken. Alleen de moeilijkheid, om met de rupsen ook de bijbehoorende bladeren van de inlanders te krijgen, belette een nog grooter succes.

In de hertenvangst diende ons het geluk niet, want hoewel de dieren aan sommige velden nog al schade toebrachten en von Berchtold zich op enkele verscheiden nachten posteerde, zoo gelukte het hem niet er een te dooden. Bij onze maaltijden zou een hertebout anders zeer welkom, bijna noodzakelijk geweest zijn, maar groote schuwheid bewaarde hen er voor, om in onze keuken te recht te komen. Het jagen op die dieren mocht ons trouwens niet al te veel tijd kosten, daar zij voor onze verzamelingen van weinig belang waren en de vogeljacht telkens weer een soort opleverde, die wij nog niet bezaten.

De adat der Kajan's, die ons zooveel moeilijkheden veroorzaakte en later nog veel meer veroorzaken zou, verschafte ons nu toch ook eens een buitenkansje; in een helderen nacht en daarop volgenden dag ontdekte een paar der jongelieden, die van uit het huis van Kwing hunne werkzaamheden nagingen, groote scholen visschen, welke zij „halap" noemen en die zich in dezen tijd van het jaar vereenigen, om op de rolsteenbanken der kleine riviertjes kuit te schieten. De diertjes zien er ongeveer uit als onze blei en worden niet grooter dan een hand. Met hunne werpnetten vingen de jonge mannen er honderden, hoewel de adat hen verbood ze gedurende den aanvang van den oogst te eten, waarom wij minstens een driehonderd stuks ten geschenke kregen, een schat, die ons weer deed zwelgen in gekookte, gebakken en gerookte vischjes. Gelukkig gebeurde dat niet een paar dagen later, want dan hadden wij groote mededingers gehad in Akam Igau en de zijnen, welke nu eerst terugkwamen van hun tocht naar de Kĕnja. Uit het verhaal omtrent zijn wedervaren bleek, dat niet alleen wij in onze bewegingen belemmerd werden door allerlei beperkingen van het gewoonterecht, maar de Kajan's zelf niet minder. Zooals ik reeds gehoord had, stond Bang Jok aan Akam Igau niet toe, om langs den Bo het land van de Boven-Kajanrivier te bereiken, waarom

deze alle watervallen afgevaren was, ten einde langs den Mĕra ten minste te komen aan den bovenloop van den Tabang, waar een gedeelte der Kĕnjastammen woont, onder welke Akam Igau zijn neef wilde zoeken.

Na een vrij moeilijken tocht, vooral wegens het onklaar raken der meeste booten in de watervallen en het gebrek aan rijst, bereikten zij dit gedeelte hunner stamgenooten en vonden hier voor het eerst sedert langen tijd weer voldoende rijst en wat er van visch en kruiden voor een Kajan-gehemelte bij behoort. Behalve dit, bleken de door hen medegebrachte ruilartikelen ook grooten aftrek te vinden en wel tegen oude kralen, waarom grootendeels de tocht naar deze streken begonnen was. Daarom bleef men hier langer hangen dan wenschelijk was voor een verderen tocht naar de Kajanrivier, welke van uit den Tabang ook te bereiken is, doch dit zou tweemaal bootenmaken vereischen; daar men dan eerst over land, dan weer over en langs een rivier, opnieuw over land en ten slotte weer langs een rivier moet trekken. Eene groote moeilijkheid was echter geweest, dat al zeer spoedig na hunne komst de zaaitijd daar was ingetreden, hetgeen hun belette, om gedurende langer dan een maand de omgeving van hunne gastheeren te verlaten. Om alle vijftig te kunnen voeden, verdeelden de hoofden hen onder de verschillende gezinnen van het huis en de eenigszins opgedrongen, maar toch ook weer vastgehouden gasten, maakten zich bij hen verdienstelijk door in dien tijd te helpen aan alles wat er te doen viel op het veld of bij het maken van booten, het herstellen van huizen en dergelijke. Ondertusschen slaagden de meesten er in, om met voordeel hunne ruilartikelen van den Kapoewas tegen kralen halskettingen om te zetten, zoodat dit eerste verblijf aan den Tabang hen niet berouwde. Eerst in December verlieten zij dit lustoord en betraden eerst hun boschweg weer naar den Mĕra, waar zij bij die van de vorige reis twee nieuwe booten moesten maken, hetgeen zij in vijf dagen klaar speelden. Het hooge water in dezen regentijd deed hen bij het afvaren van den Mĕra en het opvaren van den Mahăkam vele dagen verliezen en tusschen de watervallen had het hen tien dagen opgehouden. Daarom moesten zij zich nu haasten, om nog vroeg

genoeg aan den Mendalam te komen, vóór de verbodstijd van den oogst inviel, hetgeen hun, naar ik hoorde, niet gelukte. Bij hun terugkomst vierde men dien juist te Tandjong Karang en zij mochten toen hun eigen woning niet binnen, noch was het aan hunne huisgezinnen veroorloofd, hen van rijst te voorzien, zoodat zij eenige dagen niets gegeten zouden hebben, als de contrôleur Westenenk hen in dien tijd niet gevoed had.

Sedert het vertrek van Si Ding Lĕdju hadden wij niets van de buitenwereld gehoord, maar deze ook weer niets van ons; om al te groote ongerustheid te voorkomen was eenig bericht hoogst wenschelijk; ik hield mijn vroeger geleide dus een paar dagen aan en schreef de noodzakelijkste brieven, om de belangstellenden in de verte tevreden te stellen. Wel moesten deze tijdingen nog eens Borneo voor twee derden doortrekken, maar de kans, dat wij iets den Mahăkam af zouden kunnen zenden, bleef vooreerst gering en de zekerheid van goed overbrengen was zoo groot, als ik ze in de gegeven omstandigheden maar wenschen kon; toen dan ook Akam Igau naar den Mahăkam verder opvoer, hinderde het mij vooreerst verder niet, dat de reis zooveel langer duurde dan eerst gedacht was.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK

Voorbereidselen tot het vertrek.

Het plan van onze vaart naar beneden begon langzamerhand een vasten vorm aan te nemen bij de besprekingen, welke ik daaromtrent met Kwing Irang nog al eens hield. Hij stelde op den voorgrond, dat wij met nieuwe maan moesten vertrekken, daar de Kajans anders geen vertrouwen zouden hebben in een goed passeeren der watervallen, voor hen het hoofdmoment in de geheele reis naar beneden, wat de veiligheid betreft. Verder bestond ook hier de bepaalde noodzakelijkheid, om de gunstige voorteekens na te gaan aan de vlucht hunner vogels, alles voorwaarden, aan welke ik mij gaarne onderwierp, voelende, dat ik er toch niets aan veranderen kon en het vertrouwen in het welslagen van den tocht naar beneden niet willende schokken. De hoofdzaak bleef evenwel vooreerst het koopen van booten bij de Pnihing's, maar ons vertrek daarheen moesten wij nog eenige dagen uitstellen, om het „lali parei", dat dezen juist vierden. Aanvankelijk deed Kwing Irang het voorkomen, alsof hij met de zijnen alleen naar Bĕlarè gaan zou en ik had in het begin ook niet veel lust, om nog eens naar boven te gaan en met dit hooge water weer een paar dagen te schommelen in de smalle bootjes. Het hoofd meende echter, dat de Pnihing's meer handelbaar zouden wezen, wanneer ik er zelf bij was en bovendien meende hij, dat de beleefdheid eischte, aan hunne uitnoodiging van vroeger te voldoen, om bij hen terug te komen, daar zij mij bij het intreden van hun oogst eens goed zouden kunnen onthalen. Tegen deze overwegingen viel niet veel in te brengen; het mislukken in een of ander opzicht van de reis wilde ik niet op mijne

verantwoording hebben en dus ging het op een zekeren dag weer Westwaarts. Den 5en Februari voer ik, nu alleen in gezelschap van den mantri Djaheri en mijn jongen Midan, met twee booten en tien Kajan's den Bloeöe weer af en den Mahăkam op, Long Boeleng voorbij; waar ik mij voornam bij het terugkeeren nog eenige besprekingen te houden ten behoeve onzer collecties, voor welke spijkers en eenige jonge plantjes van den „tapa hwang" of olieboom nog zeer gewenscht waren.

Met veel inspanning gelukte het onzen bootslui, om nog tegen den avond het huis van Bĕlarè te bereiken, maar het hoofd zelf vonden wij niet. Hij had zich gezamenlijk met de mannen van Long Kup onder Erang Parèn in een tiental booten begeven naar het gebied, waar zij vroeger woonden, hooger aan den Mahăkam, om daar varkens en herten te jagen, te visschen en vruchten te verzamelen van de daar nog aanwezige vruchtboomen. Na het vieren van hun „lali parei", dat Akam Igau en de zijnen, naar ik hoorde, hier nog eenige dagen opgehouden had, eischt de gewoonte bij de Pnihing's, een groot feestmaal aan te richten, dat men om de daarvoor noodige toebereidselen eerst eenige dagen later houdt. Reeds bij het gaan naar boven hoorde ik mijne jonge Kajan's juichen over de te verwachten goede dagen, maar begreep toen eigenlijk niet recht, wat zij bedoelden. Dien avond vonden wij nog gelegenheid, om aan Parèn in den Tjĕhan te doen weten, dat wij hem bij Bĕlarè zouden afwachten, om met hen te onderhandelen over den prijs van zijn boot; hij gaf gelukkig aan die oproeping een paar dagen later gehoor, wellicht ook wel om niet te ontbreken bij de besprekingen tusschen Bĕlarè en Kwing Irang. Iedereen wist reeds vooraf, wat er verhandeld zou worden.

Voor het vallen van den nacht richtten wij ons zoo goed mogelijk in in den koeboe, waar wij vroeger ook reeds logeerden en wachtten de dingen af, die komen zouden.

Den volgenden dag konden wij het hoofd nog niet verwachten, en de bewoners zelf van het huis konden niet bepaald opgeven wanneer; alleen kwam zijn zoon Lĕdju, om ons te begroeten, daar hij den vorigen dag naar het veld geweest was. Reeds vroeg bracht men ons namens de vrouw van Bĕlarè voldoende rijst en wat vruchten;

dit wees reeds op een heele verandering bij de vorige malen, toen niemand meer rijst bezat. Sedert werden ons iederen dag rijst en vruchten voor ons onderhoud gebracht.

Om geen tijd te verliezen, zond ik er den mantri met een drietal Kajans op uit, om in de omliggende kalkbergen te zoeken naar nieuwe planten of naar reeds daar verzamelde, welke te gronde waren gegaan aan den Bloeöe. Zelf toog ik met Kwing Irang en de overigen naar Long Kup, waar wij vroeger reeds een goede boot hadden zien liggen, doch welks eigenaar toen niet te huis was. Nu bleek hij ziek en onder behandeling der Pnihing dajoeng te wezen, zoodat hij in eenige dagen niet met ons in aanraking mocht komen; dat zou een leelijk beletsel geweest zijn voor het slagen van onze onderneming, wanneer mijne Kajan's niet onder het andere einde van de lange woning nog een tweede boot hadden opgeduikeld, waarvan de eigenaar minder ongenaakbaar bleek. Ongenegen om zich van het vaartuig te ontdoen vonden wij hem evenmin, maar hij somde een heele reeks voorwerpen op, die hij en zijn vrouw goed in de huishouding zouden kunnen gebruiken en deze daarom als prijs voor zijn kunstproduct eischten. Op het voldoen aan deze producten van een Pnihing-phantasie had ik mijzelf noch mijn voorraad ruilartikelen voorbereid, maar om geen vergeefsche onderhandelingen te voeren, toog ik eerst met mijn technisch op dit gebied meer ontwikkeld geleide naar het voorwerp in kwestie. Met kunstenaars-zelfbewustzijn in houding en gebaren, ontdeed de Pnihing het product van zijne arbeidzaamheid van de bedekkende matten en planken, die het aan den regen blootgestelde gedeelte beschermden. Er bleek toen eenige reden te bestaan voor zijne zelfgenoegzaamheid, want de boot legde een schitterend getuigenis af van de bekwaamheid der Pnihing's als bootenbouwers. Als altijd bestond de boot uit één stuk, maar zij had bij hare lengte van acht vademen (dĕpa) zoo aangename, geëvenredigde vormen en droeg zoo weinig de sporen van de betrekkelijk primitieve werktuigen, die voor de vervaardiging dienen, dat zij in afwerking moeilijk te overtreffen moest wezen.

In tegenwoordigheid van onzen tegenstander in de te voeren onderhandelingen, onthielden de mijnen zich van kritiek, maar gaven slechts toe, dat de boot geschikt zou wezen voor het afvaren van

de watervallen, wat voldoende was, om te probeeren in hoeverre de Pnihing zijne opvatting van den prijs naar de onze zou willen regelen. Gelijk in alle onderhandelingen met de stammen van Centraal-Borneo, kwam het bij deze gelegenheid ook weer in het bijzonder uit, hoe moeilijk het den aan weinig dwang gewenden leden der stammen valt, om hunne opvattingen eenigermate prijs te geven ter wille van bijzondere omstandigheden of wenschen van anderen. Daar ik de boot bepaald hebben moest, niet veel tijd had voor het onderhandelen en haar toch aan den Beneden-Mahăkam goed zou kunnen verkoopen, nam ik mij dadelijk voor het gevraagde bedrag te betalen, maar de bepaling van den vorm waarin de betaling zou geschieden gaf eenige moeilijkheid. Zooals het aan aanzienlijken als ons paste en voor mij wegens moeilijkheid met het Pnihingsch noodzakelijk was, lieten Kwing en ik het onderhandelen over aan twee Kajan's, Sorong en Sawang Kajan, die dergelijke zaken altijd voor het hoofd verrichtten. Het gelukte hun echter niet den gestelden eisch in overeenstemming te brengen met mijne ruilmiddelen en al waren die ook meer waard, de bootkunstenaar zou en moest hebben: 1 stel lăkoe of chineesche armringen, 2 stukken blauw katoen, 2 zwaarden, 1 ketting van ijzer voor zijn werpnet en 1 bijl. De beide eerste soorten bezat ik en gaf die vast met de bepaling, dat men de boot nog eerst zou voorzien van boorden, terwijl hij dan bij het naar beneden brengen in den Bloeöe de rest ontvangen kon, die Kwing Irang mij beloofde te zullen helpen koopen onder zijn stam. Met dezelfde moeielijkheid als ik, hebben de Maleiers hier te kampen bij hun handel onder de Pnihing's en Kajan's; deze gaan alleen met hun eigen behoeften te rade en laten liever een voordeeligen verkoop voor andere ruilmiddelen voorbijgaan, dan van hun denkbeeld af te wijken en het gebeurt niet zelden, dat men, met het gewenschte na eenigen tijd terugkomende, met de behoeften van het oogenblik ook den wensch van den eigenaar veranderd vindt. Ook Kwing Irang wilde booten koopen, maar twee kleine, om mede te gaan visschen; hij slaagde er echter niet in, het met de eigenaars eens te worden over den prijs, misschien wel onder den indruk, dat ik de gevraagde som, die, berekend naar de waarde dier goederen aan den Mahăkam, zeer hoog was, zoo maar gegeven

had. Kwing had echter den tijd aan zich en wachtte liever eene betere gelegenheid af.

Evenals in het huis van Bĕlarè, uitte zich de heerschende overvloed hier in het zeer gastvrij onthaal, dat wij vonden. De dochter van Bo Tinggang, bij wie wij als vroeger onzen intrek genomen hadden, maar die thans zelf van huis was met Erang, bereidde onmiddellijk na onze komst een maaltijd van rijst voor Kwing en de zijnen, waaraan zij alle eer deden, hoewel het hun een paar uur te voren bij Bĕlarè even goed gesmaakt had.

Nog trachtte ik een paar van de horens machtig te worden, die vóór de woning van Erang in een statige rij hingen, maar men verzocht mij te wachten, tot de eigenaar terugkeerde; wij zouden beleefdheidshalve toch een nacht daar dienen door te brengen en er dan met hem over kunnen spreken. Die beleefdheid lag anders oorspronkelijk niet in mijne bedoeling, maar ik begon in te zien, dat het moeilijk wezen zou, mijn geleide te onttrekken aan de gunstige gastronomische verhoudingen onder de Pnihings ter wille van mijne wenschen en, nu ik hierdoor ook in botsing zou gekomen zijn met de gewenschte beleefdheid, bereidde ik er mij maar op voor, om de feesten der Pnihings geheel mede te maken. Vóór het hoofd Erang terugkeerde, bleef het trouwens te Long Kup verboden met de bijl te werken en kon er dus ook van het aanbrengen van boorden op mijn boot toch geen sprake zijn, zoodat het meerdere tijdverlies gering zou wezen. Na onzen terugkeer bij Bĕlarè had de mantri reeds eene goede hoeveelheid planten verzameld, maar eene bijzondere plant met witachtige, harige bladen scheen op deze kalkbergen te ontbreken en alleen voor te komen op den Liang Karing aan de monding van den Tjĕhan. Wat later voer een lange boot den Mahăkam af, waarin Kaharon met zijne honden van de jacht terugkeerde zonder echter iets gevangen te hebben. Den volgenden morgen eerst kwam hij zijne opwachting maken en, te oordeelen naar de snelheid, waarmede hij ons gesprek bracht op de politieke verhoudingen van den Boven-Mahăkam met Sĕrawak, schenen ook de voorname Pnihings geheel beheerscht te worden door de vrees voor de Batang-Loepar's en het herhalen van de plundertochten van de andere zijde der grens. Er bestond daarvoor op

dat oogenblik een bijzondere oorzaak, die men evenwel voor mij verborgen hield en waarvan ik eerst door een toeval op de hoogte kwam. De uitgesproken wensch echter, om in die onrust een verandering gebracht te zien door het optreden van het Nederlandsch gezag in die streken, streelde mijn nationaal gevoel en deed mij nog meer berusten in den wissel, dien de Kajan's trokken op mijn geduld.

Des middags gaf het hoofd uit den Tjĕhan, Parèn, gehoor aan onze oproeping en verscheen ook in de koeboe, waar hij half in het Puihingsch, half in het Boesangsch met de mijnen in een ernstig gesprek gewikkeld was over de laatste gebeurtenissen in zijn streek en de aangrenzende van den Boven-Moeroeng en van den Boven-Mandai en Kréhau. Zooals gewoonlijk, had daar de verhouding tusschen de boschproducten-zoekende Maleiers en de zwervende stammen, die het bewerkte land tot het hunne rekenden, geleid tot een moordaanslag. Op de gewone Borneo'sche wijze was op een nacht een man van een dezer stammen geslopen onder de hut, waar een Maleier op zijn matje op den vloer lag te slapen, had met zijn speer door de reten van den vloer heen gestoken onder den slapende en dezen gelukkig slechts een diepe wonde toegebracht in de dij. De aanleiding daartoe moest geweest zijn het verzamelen van gĕtah in het gebied van een riviertje, dat door den rechthebbenden stam „boeling" of gesloten verklaard was, wegens een daar voorgekomen sterfgeval. Volgens het verhaal van Maleische zijde hadden de werkende Maleiers wel de vereischte boete van een groote gong voor de overtreding willen betalen, maar waren er niet in geslaagd met den bedoelden stam in aanraking te komen. Dit klonk wel wat zonderling; hoe 't zij, de Maleiers waren woedend over het geval en spraken er over, om op wraakneming uit te gaan op de zwervende Poenans en Bongan Dajaks, hoewel zij niet wisten, onder welke van hen de schuldige school. Vandaar de verlegenheid van Parèn, die een strijd van wraak over en weer wenschte te voorkomen in zijne nabijheid en daarom het oordeel van Kwing Irang als een der voornaamsten aan den Boven-Mahăkam inriep.

Voor zijn boot vroeg Parèn *f* 100 in geld, wat ik in verhouding tot het betaalde van Long Kup niet hoog vond en Kwing Irang deelde dat gevoelen blijkbaar, ten minste hij sloeg onmiddellijk toe

bij mijne toestemming, wat het Pnihing-hoofd blijkbaar deed betreuren niet meer gevraagd te hebben, ten minste bij het ontwaken den volgenden dag liet hij mij weten zich bedacht te hebben en nu 100 rijksdaalders te vragen, in plaats van 100 gulden. Dat moesten onze twee onderhandelaars weer in orde trachten te maken, en zij slaagden daar na eenig over en weer loopen in zoover in, dat Parèn zich verplichtte de boot naar de monding van den Bloeöe te brengen opgeboeid met dubbele planken voor ƒ 100, twee pakken zout en vier pakken katoen. Deze bezat men in den geheelen Boven-Mahăkam niet en ik evenmin meer, zoodat hij tot Bang Jok mede wilde afvaren, om daar afbetaald te worden.

Wat later kwam Kaharon weer een praatje maken en er werd toen voor het eerst de vraag opgeworpen, of ik niet een brief (soerat) naar den radja van Sĕrawak zou willen schrijven, om hem te melden, dat de stammen aan den Mahăkam niets kwaads tegen hem in den zin hadden en alleen bevreesd waren, dat de dreigende snelpartijen der Batang-Loepar's in den Boven-Mahăkam aanleiding zouden geven tot het ontstaan van moeilijkheden.

Reeds vroeger verklaarden zij dit zelf tegenover het Sĕrawaksch bestuur, maar hielden zich overtuigd, dat, wanneer dit in een „soerat" stond, dit veel meer indruk zou maken op den radja. Bij hen is dat ten minste het geval en de eerbied en schuwheid, waarmede zij een bedrukt of onbedrukt stuk papier aanzien, is haast onbegrijpelijk. Reeds zagen wij hen onbedrukte stukken papier in den Bloeöe gebruiken, om aan de rotanlijn, die het riviertje afsloot, bedreigingen uit te drukken aan het adres van den overtreder. Op den Batoe Kasian moesten wij den tŏ bĕlarè of bliksemgeest door het lezen in een boek op een afstand van ons houden; hier zou een brief een bijzonderen indruk moeten teweeg brengen in eene politieke verhouding.

Volgens de voorstelling der Kajans hooren wij de letters tegen ons fluisteren, wanneer wij lezen, een verklaring, die zetelt in hun begrip van het bezield zijn aller dingen. Ook hunne overleveringen houden zich bezig met het feit, dat de Maleiers lezen en schrijven kunnen en de Bahau's niet. Bij het verdeelen van de gaven onder de menschen, deelde Amei Tingei die van het lezen

en het schrijven mede aan een zekeren Sĕmang; deze echter werd Maleier, waardoor deze kundigheden voor de Bahau's verloren gingen.

Een bezwaar tegen een dergelijke soerat bestond er bij mij niet, maar met alle nadere besprekingen zouden wij wachten tot den terugkeer van Bĕlarè. Deze liet zich nog altijd wachten en daarom bracht ik den dag maar zoo goed mogelijk door; 's middags bekeek ik met Kwing Irang het geheele huis, dat uit een veertig woningen bestond, in ieder van welke een huisgezin. Het geheel maakte denzelfden flinken indruk als de woning van Bĕlarè zelf reeds vroeger deed; alleen vond ik vele vertrekken nog slechts ten deele afgewerkt, omdat de laatste honger-periode eene onderbreking in den bouw ten gevolge had gehad. Evenals alle huizen der Bahau's, bezat ook dit geen bordes er voor, waar anders een groot deel der werkzaamheden plaats heeft, als het drogen van graan en dergelijke. Wel verdeelde ook hier een lange wand in het midden over de geheele lengte de ruimte onder het dak in tweeën en vormde de voorste afdeeling een langen gang, waar men zich een groot gedeelte van den dag bewoog; de rijstblokken stonden echter niet hier, doch onder het huis op kleine verheven houten vloertjes. Eene bijzonderheid, die veroorzaakt werd door de aanwezigheid van verschillende hoofden in den Pnihing-stam, vertoonde het huis door het aantal verhoogingen in het dak en de daarmede overeenkomende verbreedingen in de galerij, maar overigens merkten wij geene essentieele verschillen op. In eene alleen staande woning huisde Kaharon, als niet bepaald tot den stam behoorende, met zijne vrouw en eenige lijfeigenen. Hier zag het geheel er vrij wat soberder uit, toen wij met levensgevaar langs een smallen, ingekorven boomstam de hooge huizinge hadden beklommen; het materiaal was blijkbaar genomen van vroegere woningen, wegens gebrek aan werkkrachten van den bezitter. De stemming van Kaharon en zijne vrouw Lahei, evenals hij afkomstig van Sĕrawak in de nabijheid van Fort Kapit aan den Batang Rèdjang, werd op dat oogenblik geheel beheerscht door den dood van een familielid, van welker stervenssponde de vrouw terugkeerde, toen wij in een kring op den grond zaten en mijne Kajan's zich te goed deden aan een sirihpruimpje. Zij plaatste zich bij ons, maar had moeite, om niet in tranen uit

te barsten, toen zij het geval vertelde onder het afdoen van haar oorringen, halssieraden en buikgordel van kralen, die het in den rouwtijd verboden was te dragen.

In den loop der volgende dagen zagen wij den gang der lijkbezorging en de begrafenis; iedere nieuwe handeling, als het afleggen, het binnenbrengen van de lijkkist en het kisten, werd ingeleid met een hevig stampen met rijststampers op den planken vloer, iets wat wij vroeger reeds bijwoonden in Pĕnanei bij het afleggen van den rouw. Het zijn de vrouwen, die dit stampen verrichten.

Den 9den wilde Kwing Irang voor zichzelf gebruiken, ten einde aan de monding van den Tjĕhan de verschillende zaken te krijgen, met welke hij te Long Kup niet geslaagd was. Deze gelegenheid zou de mantri benutten, om daar in de nabijheid nog eens te zoeken naar de planten, die alleen daar op de kalkbergen schenen voor te komen, en ik droeg Kwing op, hem daarvoor een paar mannen mede te geven. Zonder gezelschap en zonder aanraking met de Pnihings, die te druk met de uitrusting van den doode bezig waren, verliep de dag voor mij vrij vervelend, maar lezende en slapende kwam het toch op vrij bevredigende wijze tot den achtermiddag, toen de Kajan's terugkeerden, nog al voldaan over den koop van een paar biggetjes, terwijl de mantri van de gewenschte plantensoort slechts één exemplaar, maar vele andere planten, ook voor het herbarium, verkregen had. Voor het medebrengen van nog meer had de tijd ontbroken en daarom toog hij er den volgenden morgen weer op uit. Daarop verschenen ook verscheiden booten, zoowel van de rijstvelden als terug van de jacht aan den Boven-Mahăkam, zoodat Belarè's komst blijkbaar ook door anderen spoedig verwacht werd. Dien dag echter daagde hij nog niet op. Het verblijf bij de Pnihings rekte zich dus veel langer dan oorspronkelijk het plan geweest was, eene, vooral voor het botanisch materiaal, minder gewenschte omstandigheid, omdat er geen goede, tegen varkens, kippen en honden beschermde, schaduwrijke plek bestond voor de levende planten en het aantal te drogen exemplaren zoo toenam, dat het medegenomen papier niet voldoende bleek; de terugkeer van Djaheri met het verzamelde werd dus van het grootste belang.

Zooveel begrepen mijne Kajan's ook wel, dat dit wenschelijk werd, maar zij konden, op mijn verlangen dat zij den mantri terug zouden brengen, hun weerzin in dien extra-arbeid moeilijk overwinnen en nu reeds gedeeltelijk voor goed naar den Bloeöe met hem terug te keeren, daarvan weerhield hen het naderen van de feestmalen, zoowel bij Bèlarè als te Long Kup. Des morgens verliepen een paar uren onder allerlei voorwendsels en toen zij merkten, dat ik daar niet erg gevoelig voor was, bleven zij in de koeboe om mij heen liggen, zonder zich te roeren. Ook nu hield Kwing Irang zich terug en hoewel ik van binnen kookte, was het toch niet verantwoord, iets anders te doen dan te vragen, of zij nu haast gingen. Het bleek hun toen, dat ik voet bij stuk bleef houden en daar zij er toch tegen op zagen, ernstige rebellie te plegen, kwamen zij er eindelijk toe om te gaan. Aangezien het evenwel reeds zoo laat geworden was en zij dien dag nog wilden terugkeeren, werd er nu zooveel haast gemaakt, dat een korf met planten achterbleef en in de volgende dagen geheel bedierf. Djaheri zou te Long Boeleng afgezet worden en van daar den volgenden morgen met de Maleiers aldaar verder naar onze vestiging in den Bloeöe varen. Hij hield zoo nog tijd over, om met zijne gastheeren te onderhandelen over spijkers en een aantal merkwaardige planten, die een der Maleiers kweekte en die een belangrijke aanwinst zouden zijn voor onze verzameling.

Om ons heen werd het dien dag levendig, want in de meeste woningen keerden de gezinnen van de rijstvelden terug en maakten toebereidselen voor het ophanden zijnde feest; het stampen van gewone en kleefrijst hield de vrouwen het meest bezig en uren achter elkander weerklonk de stamper in het blok, dat enkelen zoo geplaatst hadden — op slechts een paar steunpunten — dat iedere slag in de opening een luiden klank gaf. Daarbij stemde de wijze van hanteeren der stampers overeen met den krachtigen en flinken indruk, dien zoowel de personen als de woningen van den Pnihingstam maakten. Zij bewogen de zware ijzerhouten zoo snel en rythmisch op en neer, dat men onwillekeurig toeluisterde, wanneer er twee tegenover elkaar bezig waren eene hoeveelheid rijst te bewerken. Bij andere stammen onderbreekt men het stampen telkens,

om de rijst na het ontbolsteren uit de holte te nemen, de Pnihingsche vrouwen deden dat onder het stampen door; een van haar bracht onmiddellijk haar rechterhand in de holte even na het neerkomen van haar hout, dat de rechter voerde en nam de rijst vlug genoeg weg en wierp die aan de zijde van de opening op het blok, om niet getroffen te worden door den stamper van haar gezellin, die tegenover haar stond. Evenzoo streek zij weer een nieuwe hoeveelheid onontbolsterde rijst in de holte en zoo vervolgens. Merkwaardig lang hielden deze vrouwen het uit en bezaten daarbij opgewektheid genoeg, om door het veranderen van de maat, eenige afwisseling te brengen in het anders wat eentonig geluid. 's Middags stampten onder het huis vier jonge vrouwen in de twee gaten van hetzelfde blok, en wellicht onder den indruk van de Kajan-oogen, die zij uit de koeboe op zich gevestigd wisten, deden zij bijzonder haar best, om door snelle, krachtige slagen haar vaardigheid te toonen en legden strikken voor ons gevoel door met haar vieren onder allerlei afwisseling stampmelodieën in het rijstblok te doen weerklinken. Mijne belangstelling werd dan ook zoo opgewekt, dat ik met een paar Kajan's het viertal van nabij ging bekijken, wat zij blijkbaar op prijs stelden. De slagen vielen toen nog krachtiger en sneller achter elkander, hare gezichten kleurden zich van de inspanning en het ingehouden gegichel, terwijl een van haar nu en dan met een enkel woord de wijze van hare vertooning veranderde. Wanneer een van haar de ontbolsterde rijst uit de holte haalde en er de versche weer inwierp, was het angstig om te zien, met welk een juistheid zij de punt van haar stamper onmiddellijk met de rechterhand moest volgen, om niet getroffen te worden door die van haar gezellin. Toen de hoeveelheid op het blok liggende rijst door de holte gegaan was, hielden zij aanmechtig op, zeiden ons niets en keken ons zelfs niet aan, maar konden toch het lachen niet laten en op een gezegde van een der twee Kajan's, die bij mij waren, dat zij goed haar best gedaan hadden, om het mooi te doen, barstte de jongste in een schaterlach uit. Minder gesteld op het kennis maken met de stof bij het wannen, verliet ik het flinke viertal, dat heel wat commentaren op het ontvangen bezoek te wisselen had na ons vertrek.

Ongevoelig betoonden zich de Pnihing-vrouwen niet voor de oplettendheden, die de Kajan's haar eerst in het algemeen en later meer individueel bewezen. Als vroeger reeds in Batoe Sala gaven de jongeren onder de mannen tegen den avond een voorstelling in het spelen met een rotan-bal, wat hier een bijzonderen indruk moest maken, aangezien de Pnihing-mannen dit niet doen. Hetzelfde gold voor het uitvoeren van wapendansen, waarvoor zij een goeden klĕdi als muziekinstrument medegenomen hadden en waarmede zij na het avondeten belangstellende Pnihing-vrouwen in hun kring lokten. Ook „ngarăng" of het reciteerend achter elkaar loopen, waarbij de maat door het stampen met den voet werd aangegeven, vond geen beoefenaars onder den Pnihing-stam. Geen wonder dus, dat verscheiden vrouwen de onzen kwamen gezelschap houden, maar jammer genoeg keurden de Pnihing-mannen dat niet heel goed. Ten minste terwijl ik door de luidruchtigheid dezer vermaken tot 's avonds zeer laat uit den slaap gehouden werd, drongen twisten en bedreigingen in 't Boesangsch tot mij door, die zeer verontrustend zouden geweest zijn, wanneer niet ook onder de Mahăkam-stammen tusschen zeggen en doen een groot onderscheid bestond. Trouwens redenen voor jaloezie ontstonden er op die avonden wel, want na en misschien ook wel onder het feest boven in huis, daalden eenige paartjes de trappen af in de ruimte er onder en hadden daar, te oordeelen naar de opstijgende geluiden, evenveel genoegen als boven. Dat moest voor een minnaar, wellicht voor een echtvriend moeilijk te dragen zijn, maar van feitelijke vijandigheden kwam gelukkig niets.

Des avonds kwamen eindelijk ook Belarè en de zijnen in hun boot van boven, met loshangende haren en slechts bedekt met een smallen lendedoek van boomschors; al spoedig bleek, dat ook hun jacht niet gelukkig geweest was en de honden slechts een paar jonge wilde varkens hadden kunnen bemachtigen. Vruchten echter moesten er in overvloed boven aan den Mahăkam wezen, want hoewel men ons iederen dag zooveel doekoe's (Lansium domesticum) en een soort van Nephelium gegeven had, als wij maar gedurende den vervelenden wachttijd konden opeten, zond het hoofd nu onmiddellijk van beide vruchtsoorten nog een kolossaal pak. Hoewel wat angstig over het eten van zooveel ooft, kon ik toch niet nalaten duchtig mede

II, 200.

Sawang Orang, den klĕdi bespelende.

te doen dagen achtereen; mijne ingewanden protesteerden echter evenmin als die mijner Kajan's, die nog wel bovendien de groote pitten alle doorslikten. Volgens hen voelde men eerst op die wijze, dat men wat at; bestrijden kon ik dat niet, maar ik had toch weinig neiging, om mij dat bijzonder gevoel van welbehagen te verschaffen.

Den 12en zat ik 's morgens op het houten bordesje aan het einde van de loopplank aan de rivier, om mij te verlustigen in het ruime uitzicht over den hier wel 150 M. breeden stroom en de omliggende donkergroen begroeide bergen, zooveel ruimer dan dat in den Bloeöe, waar de tegenoverliggende oever en de omringende hoogten ieder uitzicht onderschepten, toen de eigenaardig ernstige, woeste figuur van Bĕlarè naar mij toekwam, om een praatje te maken. Hij droeg den rood violetten doek, welken ik hem bij mijn aankomst gegeven had; naar den ongerepten toestand der dunne gebloemde zijde te oordeelen, moest dit een opmerkzaamheid tegenover mij wezen; hij bleek trouwens in opgeruimde stemming en blijde te zijn, dat hij mij hier vond. Als altijd liep ons gesprek eerst over koetjes en kalfjes en toen dit lang genoeg geduurd had, stelde Bĕlarè mij voor, samen naar boven in de koeboe te gaan, waar wij met Kwing Irang eens wat over zaken zouden kunnen spreken. Daar gaf hij nu, evenals reeds vroeger de Kajan's, zijn vrees te kennen voor hun bestaan in den Boven-Mahăkam door het binnendringen der Batang-Loepar's uit Sĕrawak, die hunne bosschen beroofden van hun gĕtah pertja en bovendien onder de hand dreigden onder hen te gaan koppesnellen. Wegens hunne tegenwoordigheid daar, maakte hij bezwaren om mij geheel tot Oedjoe Tĕpoe uitgeleide te doen, maar wilde toch medegaan tot aan Bang Jok, het Longglat-hoofd in de watervallen. Later kwam ook Kaharon bij ons zitten en om de Bahau's met hun angst voor Sĕrawak niet geheel in mijne schatting te doen dalen, deed hij mij een verhaal van het optreden van Amoen Koeling, het voornaamste hoofd der Kĕnja te Fort Kapit tegenover den besturenden ambtenaar aldaar. Zooals meestal, was bij de samenkomst van Amoen Koeling met het Sĕrawaksch bestuur, vooral sprake van boeten over en weer voor gesnelde personen, maar het Kĕnja-hoofd was met 200 der zijnen afgekomen met het

voornemen, om aan den radja te kennen te geven, dat hij niets met hen te doen wilde hebben, geen belasting wenschte te betalen en er ook niet over dacht, om de boeten te voldoen, welke de zijnen schuldig mochten wezen. Daar zich alle Kĕnja's op dat oogenblik in en om de vesting bevonden, gevoelde de Sĕrawaksche ambtenaar zich machteloos tegenover deze onbeschaamde taal, maar volgens Kaharon was hij rood van kwaadheid geworden en had dezen gevraagd, wat hij wel van zulk een brutaliteit dacht. Amoen Koeling keerde echter ongehinderd naar zijn bergland aan de Boven-Kajanrivier terug, ontving evenwel kort daarop van den radja een patroon als oorlogsverklaring, welke hij met het zenden van een speer beantwoordde.

De besprekingen, die ik met Kwing en Bĕlarè gehouden had, moesten, voor zij rechtsgeldigheid hadden, nog eerst in eene vergadering behandeld worden, daar het gevoelen van alle mannen van het huis in dezen van waarde was. Ik wist echter, dat de invloed van Bĕlarè's persoon onder de zijnen zóó groot was, dat niemand zich tegen zijn gevoelen zou verzetten; men bewaart evenwel aan den Mahăkam gaarne den vorm en zoo noodigden de Pnihing-hoofden Kwing en mij uit, om tegen den middag een samenkomst bij te wonen, die zij zouden houden boven in de groote vierkante ruimte voor Bĕlarè's woning. Waarschijnlijk uit vrees, dat ik een mal figuur zou slaan uit onbekendheid met de vormen der Bahau's, gaf Kwing mij inlichtingen en ried mij aan, mij vooreerst netjes te kleeden en verder om mij in de vergadering in eene deftige stilzwijgendheid te hullen en evenals hij doen zou, slechts te luisteren naar hetgeen anderen te vertellen hadden. Gelijk de meeste hoofden, nam hij in Sorong iemand mede, die goed sprak en voor hem optrad zoodra dit noodig bleek. Als altijd voegde ik mij ook nu naar dezen welmeenenden raad, die mij geene groote verplichtingen oplegde, maar het werd na den middag en ik had mij reeds kunnen versterken met een goeden maaltijd, voor het tot uitvoering dezer afspraken kwam. In den loop van den morgen verzamelden zich de Pnihings reeds in de vergaderplaats van hun huis en bespraken daar waarschijnlijk de loopende kwesties onder elkaar. Tegen één uur zeide Kwing, dat het oogenblik voor ons

gekomen was, om te verschijnen en reeds had men mijn vouwstoeltje opgenomen, om dat als troon voor mij mede te nemen, toen Kwing iemand hoorde niezen, welke waarschuwing hij dadelijk ter harte nam en zich weer neerzette, om een oogenblik later opnieuw te gaan. Ik volgde hem na in dezen, wat ons natuurlijk niet lang ophield en weldra verschenen wij te midden van een honderdtal Pnihings, in verscheiden rijen om eene middenruimte gezeten en vreedzaam bezig met het draaien van touw van de vezels van den těngăng-liaan. In het midden had men een plaats opengelaten voor mij op mijn stoeltje, Kwing zat rechts van mij op den vloer en Belarè links met een rij pisangbladen vóór ons, waarop sigaretten en sirihpruimpjes lagen voor de deelnemers aan de beraadslagingen. Aan de overzijde in een halven cirkel om ons heen als voornaamsten Kaharon, Sorong, eenige Pnihing's en twee Longglat's, die zich onder de verzamelden bevonden. Daar achter volgden de overige mannen van het huis, waaronder zich waarschijnlijk ook verscheiden personen van andere Pnihing-vestigingen geschaard hadden, om evenals de Longglat's thuis te kunnen vertellen, wat er behandeld was.

Vooreerst bepaalde zich dat tot de mogelijkheid van het uitgeleide doen van het hoofd, waarbij Belarè, Kaharon en Sorong de verschillende bezwaren weer bespraken, die zich verzetten tegen een langer van huis gaan van het voornaamste hoofd. Deze bleken werkelijk niet gering te wezen, vooral door de aanwezigheid der Batang-Loepar's aan den Boven-Mahakam. Volgens een verhaal van Akam Igau werd het echter ook zeer wenschelijk, dat Belarè zich eens beneden bij de Longglat's vertoonde, omdat de Boekat's, die den mantri van Bang Jok gedood hadden, na hunne gevangenneming hem beticht hadden, van hen te hebben aangezet tot dien moord. De twee aanwezige Longglat's bevestigden dit verhaal, waarop ik Belarè dit voorhield, om hem te toonen, hoe goed het zijn zou, dat hij medeging. Die beschuldiging bracht onzen vriend geheel buiten zijn gewoonlijk kalme houding; hoewel hij bleef zitten, gesticuleerde hij zoo onder het weerleggen van die verdachtmaking, dat ik hem ieder oogenblik meende te zien opstaan om meer klem bij te zetten aan zijne verklaring, dat hij reeds sedert zeer lang geen Boekat meer gezien had, volstrekt geen reden bezat, om

iemand der Longglat's van Bang Jok te laten dooden en er inderdaad geheel onschuldig aan was.

Het bracht hem echter tot het inzicht der noodzakelijkheid, om met mij naar beneden te gaan en niemand der vergaderden verzette zich daartegen. Over het algemeen voerden weinig anderen dan de personen vlak in mijne nabijheid het woord, maar enkelen van dezen, als Kaharon en Sorong, werden nu en dan nogal breedvoerig, zoodat het eene uur na het andere verstreek, voor alles was afgehandeld. Gelukkig spraken allen in het Boesangsch en gingen slechts een enkele maal over tot het Pnihingsch, zoodat de loop der verhandelingen voor mij verstaanbaar bleef en ik mij niet verveelde. Er werd nog een voorstel van Kwing Irang besproken, om, als instemming met mijn verblijf aan den Mahăkam, ieder huisgezin een maat rijst te doen leveren, welke dan gezamenlijk aan mij zou worden aangeboden, en meer andere vragen van minder belang hielden ons bijeen.

Het meest daardoor vonden zich de Pnihing-vrouwen gedwarsboomd, die reeds sedert een geruimen tijd in groepjes van drie of vier in haar beste kleedij over de galerij langs ons heen liepen en schuine blikken wierpen op de achterste rijen jonge mannen, welke zich nog niet gereed maakten om deel te nemen aan het feest, door hare teedere handen bereid. Eindelijk echter hielden zij het niet meer uit en begonnen met de jonge mannen aan den buitenkant bij de armen en schouders beet te pakken, en daar twee of drie leden der zwakke Pnihing-sekse elkaar daarbij hielpen, waren de uitverkorenen zoo goed niet, of zij moesten mede en werden in triomf naar de verschillende vertrekken gevoerd, waar de lekkernijen van een Pnihing-maaltijd gereed lagen, om door de mannen te worden genoten.

Begonnen deze zoo het feest, dan eischte de beleefdheid, dat zij in iedere woning binnengingen, daar het een of ander van hun gading voor den vorm opaten en zoo allen tevreden stelden. Maar niet alleen voor de maag werd gezorgd, ook liepen al spoedig vele jonge mannen rond met sigaretten in jong pisangblad, fraai versierd met verschillende soorten van wol, doch veel rust genoten zij niet, want spoedig kwam er weer een ander troepje vrouwen, die de in schijn tegenstribbelenden naar haar paradijs voortsleurden.

Voor deze gelegenheid hadden de vrouwen zich blijkbaar in hare beste kleeren gestoken, welke in het algemeen niet belangrijk verschilden van die der andere stammen, maar de afgelegenheid van het land der Pnihing's verhindert den aanvoer van katoenen en zijden stoffen, zoodat mijn oog zich hier meer verlustigde in verschillende patronen van eigen geweven doek in de rokjes en bovendien bestond onder haar nog de gewoonte van het aanbrengen van uitgeknipte patronen van katoen, welke de Mendalam Kajan's nog slechts bij hunne doodenkleeding aanwendden. Op eenvoudig rood of geel katoen prijkten arabesken en gestyliseerde dierenfiguren van een donkere, andere kleur zoowel op den rand als op het veld der rokjes. Dezelfde armbanden en kralen deden hier dienst bij het feest, maar in veel mindere mate dan elders; blijkbaar bezaten deze Pnihing's niet zooveel als de lager wonende Kajan's en Longglat's. Ook de roode met kralen versierde hoofdbanden ontbraken hier grootendeels en de vrouwen droegen horizontaal over het voorhoofd tot beneden de kruin meestal slechts een eenvoudig van katoen of van plantenvezels gevlochten bandje ter breedte van twee tot drie c.M.

Eigen geweven jakjes met mouwen beschouwde men hier blijkbaar slechts als tooi bij het gaan naar het rijstveld, ten minste nu droegen allen het bovenlijf onbedekt. De mannen bepaalden zich tot het omdoen van een netten lendedoek en slechts enkelen droegen een hoofdband of hoofddoek van Europeesch batik.

Een eigenaardigheid was opmerkenswaardig onder de vrouwen, enkelen harer hadden zich evenals de mannen figuren op armen en beenen laten aanbrengen, die alle blijkbaar van denzelfden vorm waren als die van de Kajan's en Longglat's. De mannen der Pnihing's vertoonden veel meer dan de vrouwen, maar toch weinig tatoueering. Blijkbaar lag de tijd nog niet zoo heel ver weg, toen de Pnihing's zich nog in 't geheel niet tatoueerden.

De stam der Pnihing's, welken ik in deze dagen eerst goed gezien had, maakt, vooral in vergelijking met de meer Oostelijk wonende stammen, een zeer gunstigen indruk, wat betreft de forschheid van hun lichaam en den gezondheidstoestand in het algemeen. Zoowel mannen als vrouwen hebben gemiddeld een aanzienlijk grootere lengte dan de Kajan's, 'Ma Soeling's en Longglat's

en hun spierstelsel is krachtig ontwikkeld. Onder hen vindt men dan ook bepaald fraaie gestalten, welke onder andere stammen zeer zeldzaam zijn. Wat forschheid van vormen aangaat, steken de vrouwen der Pnihing's aan hare Oostelijke naburen den loef af en zij kunnen zich ook in regelmatigheid harer gelaatstrekken best met dezen meten.

Hoewel ik niet zoo lang onder hen praktizeerde als onder de Kajan's en dus niet zulk een vast oordeel over hun gezondheidstoestand kan vellen, geloof ik toch, dat venerische ziekten, vooral syphilis, onder hen veel minder voorkomen dan onder de Kajan's. Voor slechts enkele gevallen riep men mijne hulp in, terwijl malaria en oogziekten zich veelvuldig voordeden Trouwens alle bewoners van den Mahăkam leggen getuigenis af van de kracht en vaardigheid, die de Pnihing's bezitten op lange tochten in het bosch of moeilijk bevaarbare stroomen en over de weinige behoeften, die zij bij zulke gelegenheden hebben. Evenals in deze eigenschappen, erkennen de Kajan's ook gaarne hunne minderheid in de kunst van booten bouwen en netten breien van tĕngāng-touw, twee takken van industrie, die de voornaamste bronnen van inkomsten der Pnihing's vormen. Overigens schijnen de Pnihing's in het maken van snijwerk in hout of hertshoorn of in het wapens smeden volkomen onbedreven te zijn.

Door het ingrijpen der vrouwen dunde de kring meer en meer en zij naderden het midden eindelijk zoo zeer, dat zij in beraad stonden, of eigenlijk de blanke gast op zijn stoel ook niet medegesleurd moest worden Bij een groepje schoonen betoonde er een, die onder de best uitziende, maar ook tot de vrijmoedigste behoorde, grooten lust, om mij beet te pakken en terwijl zij in beraad stond, zetten een paar mannen in mijne nabijheid haar nog aan bovendien. Mijn gezicht moet haar echter niet te gunstig geschenen hebben voor den uitslag harer onderneming, ten minste zij trok zich met de haren na eenige aarzeling terug.

Zoo genoot ik van al het goede, dat dien dag in het huis werd aangericht slechts in zooverre, als ons dat werd thuisgebracht in de koeboe, doch dat was meer dan voldoende, want vrouwen uit alle woningen kwamen al spoedig aandragen met vruchten, bam-

boe's met daarin gekookte kleefrijst en zij, die het meeste visch en vleesch bezaten of het het best met mij meenden, deden daar eenige geroosterde mooten visch of een stuk varkensvleesch bij. Dit laatste voldeed aan eene lang gevoelde behoefte en hoewel het zout er aan ontbrak, smaakte het 's avonds bij mijn rijst bijzonder goed, vooral nadat mijn jongen er nog een saus voor gemaakt had, die in het gebrek aan zout voorzag.

Dien dag gaven de Kajan's, die met mij waren, een schitterend blijk van de capaciteit van hun maag, en na hun terugkomst van de gastronomische excursie door het huis, konden sommigen nog het gezicht der rijstbamboe niet verdragen, zonder zich van een enkele meester te maken.

's Avonds kwam de beurt aan de mannen, om zich tegenover de vrouwen even verdienstelijk te maken, als deze in den loop van den dag tegenover hen; ik geloof, dat mijn geleiders daarbij niet achterbleven, ten minste nog vrij laat in den nacht wekten zij mij met luide opflikkeringen in hun „ngarāng" en „njibar". Voor uitrusten leende de volgende dag zich bijzonder, want het regende voortdurend en daar het hoofd Erang van Long Kup met de zijnen dien dag eerst tegen den avond terugkwam, moest het vertrek, om tegenover hem geen onbeleefdheid te begaan, nog een dag worden uitgesteld.

Dien nacht ontwaakte ik eenige malen door een gillen als van iemand, die krankzinnig was, maar vergenoegde mij in den dommel met te veronderstellen dat het geluid wel van een half idioten jongen afkomstig zou zijn, dien ik eenige malen gezien had. 's Morgens echter riep men mij bij niemand minder dan bij de vrouw van Bèlarè, die dien nacht een aanval gekregen had van den periodieken waanzin, aan welken zij leed. In Bèlarè's woning gekomen, vond ik de echtgenooten tegenover elkaar zitten, de vrouw kalm, maar zeer bleek en het hoofd zelf geheel onder den indruk van de treurige gebeurtenis, zoowel in zijne weinig veerkrachtige houding als in de uitdrukking van zijn gelaat. Een paar mannen waakten met hem. Naar hij verhaalde, leed zijn vrouw aan aanvallen van vervolgingswaanzin, die terugkeerden om het jaar of wat langeren tijd en voor het eerst optraden, toen de Batang-Loepar's hun huis aangevallen en verbrand hadden. In den tusschentijd was de tengere,

kinderlooze vrouw, die ook een genitaal-lijden had, wel stil, maar deed toch gewoon haar werk en vroeger was mij ook niets bijzonders aan haar opgevallen. De aanvallen werden voorafgegaan door eenige dagen hoofdpijn en reuk-hallucinaties, waarbij later nog gloeiende oogen en roodheid van het gezicht optraden. Dan meende zij zich spoedig daarop achtervolgd te zien door booze geesten en booze menschen, greep zwaarden of speren, om zich te verdedigen en werd dan gevaarlijk voor hare medebewoners van het huis, waarom verscheiden mannen bij haar moesten waken, tevens om haar het vluchten te beletten. Men vreesde, dat zij zich in haar angst verdrinken zou, en de tengere, bleeke vrouw ontwikkelde dan zoo'n kracht, dat enkele flinke mannen haar slechts met moeite konden bedwingen. Na zoo'n aanval antwoordde zij weer goed op mijne vragen en gaf aan, zeer goed te weten, dat die aanvallen zouden komen, maar geheel onmachtig te wezen, om er weerstand aan te bieden. Dezen keer hield de herhaling harer aanvallen een acht dagen aan en eenige weken later begonnen zij opnieuw, waarna weer een kalme tijd intrad. Medicijnen, om aan de omgeving zelf in handen te geven, bezat ik niet en bovendien drongen mijne Kajan's tot vertrek naar Long Kup, om daar ook het feest mede te vieren en zoo moest ik Bĕlarè en de zijnen aan hun lot overlaten.

Te Long Kup vestigden wij ons weer bij hetzelfde hoofd als vroeger en vonden ook hier allen in feestelijke stemming. Al spoedig vertelde men ons, dat Erang meer varkens gevangen had, dan Bĕlarè, maar toch slechts kleine, omdat ook zijne honden de grooten niet aandurfden. Bovendien veel visch en overvloed van vruchten, zoodat de dag heel wat beloofde en niet alleen voor mijne Kajan's, want Kwing, die zich hier beter op zijn gemak vond, omdat de hoofden hier aan hem vermaagschapt waren en zijn naijver tegenover Bĕlarè hem niet in den weg zat, verklaarde mij, dat ik er in Long Kup niet buiten zou kunnen, om aan den feestmaaltijd deel te nemen. Al spoedig verscheen dan ook de vrouw van Erang en verzocht ons haar te volgen; Kwing en mij sleurde men niet aan de armen mede in den beginne, maar wij volgden gedwee onze geleidster, die ons bracht in een afzonderlijk kamertje, waar op een fraai pisangblad kleefrijst van verschillende soort en kleur

lag uitgespreid en daarnaast op Europeesche boerenborden met blauwe en roode figuren, gekookte visch in haar bouillon, gekookt en gerookt varkensvleesch en overvloed van vruchten, onder welke de doekoe de voornaamste was. Kwing en ik zetten ons aan eene zijde neder, waar twee leege borden voor ons gereed stonden, de vrouw sloot de deur, om de talrijk aanwezige nieuwsgierigen niet te lastig te doen zijn en plaatste zich aan de andere zijde van het blad, om getuige te wezen van haar triomf, en ons te zien eten. Met onze natuurlijke vorken deden wij ons best, maar Kwing ging dat veel handiger af dan mij; hij wees mij de beste stukken visch en vleesch aan en zoo stelden wij onze gastvrouw waarschijnlijk niet te leur. Zij had trouwens de oplettendheid, om dadelijk met een groote bamboe gereed te staan voor het afspoelen mijner handen en geleidde ons daarop weer zegevierend naar hare wachtende vriendinnen. Deze legden daarop beslag op ons één voor één, waarschijnlijk naar haar rang in de maatschappij en bij allen moesten wij wat eten, hetgeen zich ten slotte bepaalde tot een enkele vrucht of tot het aanraken der spijzen, terwijl Kwing een sigarette opstak van de hangers van bamboe of rotan, waaraan zij aan draadjes waren opgehangen. Gelukkig hinderde het mij niet, dat in geen dezer gerechten een spoor zout aanwezig was, omdat de menschen het niet bezaten en ik verkeerde reeds lang genoeg in eene Bahau-omgeving, om een pisangblad en een nieuwen bamboe rein te vinden. Na een twaalftal woningen bezocht te hebben, keerden Kwing en ik terug naar onze verblijfplaats, toen de fraaie, blanke dochter van onzen gastheer een aanval op mij deed en mij bij de hand nam, om ook nog van haar aangerichten maaltijd te gebruiken. Nu voor het eerst had zij hare vrijmoedigheid teruggekregen: de twee vorige keeren hield zij zich schuw op een afstand, waarschijnlijk uit vrees, dat ik als de Maleiers een meer intieme verhouding tot haar zou wenschen; dit scheen nu evenwel voorbij en Kwing en ik waren zoo goed niet, of wij moesten ondanks al het reeds door ons verrichte ook haar de eer aandoen. Ik van mijn kant volgde mijne schoone geleidster met meer genoegen dan eene der vorigen en daar zij ons verder alleen liet, leverde het maal wat hoeveelheid aangaat, ook niet veel bezwaren op.

Van al die vermoeienissen rustte ik een uurtje op mijn matras

uit, toen men mij kwam roepen, om deel te nemen aan eene vergadering, ten einde verschillende aangelegenheden, mij rakende, te bespreken. Voor de woning van Erang zaten de meeste mannen van het huis bijeen, maar de vergaderplaats vormde slechts een twee meter diepe verbreeding der toch reeds smalle galerij, zoodat allen zeer dicht op elkaar moesten zitten en er voor mijn stoeltje nauwelijks ruimte te maken was. Zoowel de stemming en houding der vergaderden als de plaats zelf veroorzaakten een benauwenden indruk, wel het tegendeel van de besprekingen bij Bĕlarè en het scheen den menschen eene verlichting, toen ik mij weer verwijderde, nadat men zonder discussie besloten had, dat onze gastheer Bo Tinggang in plaats van Erang mij naar beneden vergezellen zou, als ik naar de kust vertrok. Verder kocht ik nog eenige horens van den wilden stier van den Mahăkam en kreeg de toezegging, dat ook hier iedere woning mij een maat rijst zou geven. Ook droeg ik nog eens aan het hoofd op, om te zorgen voor eene spoedige levering van de boot en slaagde ik er eindelijk den 15 Februari in, om na het afhandelen van alle zaken naar den Bloeöe terug te keeren, wel voldaan over de stemming der Pnihing's, maar minder over het feit, dat het eigenlijk vertrek veel langer duurde, dan ik eerst verwacht en gehoopt had.

De vaart naar huis geschiedde zonder iets bijzonders tot bij den Kiham Mali in den Bloeöe, waar de Kajan's, na de booten en de goederen boven den val gebracht te hebben, zich grootendeels naar het kleine eilandje in het midden begaven en daar het een of ander geheimzinnigs uitvoerden, waarover zij een diep stilzwijgen bewaarden. Veel dacht ik daar echter niet over na; ik was veel te blij weer thuis te wezen, waar alles en allen in orde bleken te wezen. De vele rijst, die de Pnihing's mij gaven, kwam zeer goed te pas. Anders zou ik mij verplicht gezien hebben die te koopen en mijne ruilmiddelen begonnen zeer te lijden onder het rekken van ons verblijf. Zorgvuldig sloot ik de meest gewilde voorloopig weg en verdroeg liever een wat langduriger onderhandeling over de minder gewenschte bij ieder beetje vruchten, tĕngkawang-vet of suiker, dat men mij te koop aanbood. Vooral de kralen, die zich gemakkelijk lieten deelen en toch bruikbaar bleven, leenden zich bijzonder voor

het doen van zuinige inkoopen. Mijn voorraad katoen geraakte reeds uitgeput met de twee laatste pakken van 12 yards, welke ik voor de boot betaalde. Slechts eenige ellen dunne zijde, passement en andere kleinigheden bleven van mijne ruilartikelen over.

Den Kajan's scheen het echter ernst te worden, om spoedig te vertrekken, want de jonge mannen, die van het veld weg konden blijven, werkten de eerstvolgende dagen ernstig aan hunne booten, om die gereed te maken voor den tocht naar den Beneden-Mahăkam. Daar de maan weer binnen enkele dagen in eene ongunstige phase zou verkeeren, haastten zich enkele ploegen bijzonder en slaagden er in, om de negen booten, die onder het huis van Kwing Irang lagen en nog slechts van boorden behoefden te worden voorzien, vóór die periode af te krijgen. De anderen echter, die deze boorden niet meer in voorraad hadden en deze nog met den rotan voor het saambinden uit het bosch moesten halen, onderbraken hun werk en begaven zich in die dagen weer naar het rijstveld, om daar verder te helpen oogsten.

Na het afwerken hunner eigen vaartuigen kreeg de boot van Kwing Irang een beurt en een zestal jonge mannen van verschillende families, zoowel panjén (vrijen) als dipen (slaven) vereenigden zich daarvoor. Reeds gedurende mijn geheele verblijf had deze boot, die 18 M. lang was, half afgewerkt gelegen op het pleintje voor het huis van Kwing, maar de schaarschte aan voedingsmiddelen had den Kajan's belet, er verder aan te werken; zelfs lag er op eenigen afstand in het bosch nog een te bederven, welke men in de gegeven omstandigheden niet in staat geweest was, naar huis te sleepen. Ook de andere Kajan's hadden dit jaar geen booten kunnen maken, zoodat er voor het naar beneden gaan slechts de meest noodzakelijke aanwezig bleken te zijn en om te verkoopen bijna geen. De boot van Kwing ontlastte men door een opening in den bodem telkens van het overtollige regenwater, maar overigens liet men haar maanden lang ongemoeid. Zij moest alleen nog door vuur verwijd worden, overigens was zij gereed. Eerst zette men haar op eenige steunsels voor en achter en liet haar vervolgens een uur of acht, door langs de zijden onderhouden goed vlammende vuren blakeren, met in het water der boot gedoopte groene bebladerde takken zorgende, dat het hout niet ver-

brandde. Langzaam bogen zich daarop de zijwanden naar buiten, tot de randen in één vlak lagen; waar de buiging naar buiten nog niet volkomen was, onderhield men het vuur wat langer, maar tegelijk haastte men zich, om op de van binnen aan weerszijden uitgespaarde steunsels, de houten zitplankjes met rotan stevig vast te binden, gedeeltelijk om te voorkomen, dat de wanden zich weer naar binnen bogen bij het bekoelen, daar dit bij sommige houtsoorten nog al eens voorkomt.

De Kajan's aan den Bloeöe droegen meer zorg voor hunne booten dan die aan den Mendalam, wat wel grootendeels hieraan is toe te schrijven, dat in den Boven-Mahăkam veel meer stroomversnellingen over rolsteenbanken voorkomen en watervallen met kantige rotsen, dan in het land van de Mendalam-Kajan's in de Kapoewas-vlakte. Men laat den bodem van de boot ook veel dikker en de geheele bouw is zwaarder; iedere twee of drie maanden brandt een rechtgeaard Bloeöe-bewoner ook zijn boot van onderen af, om de door de steenen losgeschuurde houtvezels te verwijderen, haar gemakkelijker te doen varen en de oppervlakte van het hout door het schroeien te harden. Evenzoo schrapt men zorgvuldig het vergane laagje van de binnenzijde van de prauwen af, dat ontstaat door het in de vaartuigjes vallend regenwater of door scheuren dringend vocht. In den regel dient voor dit krabben ook een zwaard. Kwing Irang hield zich soms dagen lang bezig met het in orde maken van zijne booten. Die voor lange reizen en die buiten gebruik, legde men beschut tegen zon en regen zorgvuldig op stellingen onder de huizen.

Aan de gereed gemaakte booten zag ik voor het eerst twee of drie planken boven elkaar als boorden aanwenden, om het indringen van het water te beletten. De hooge golven in de watervallen beneden, schenen dit zeer noodig te maken en de verontwaardiging tegen de Pnihing's van Long Kup was dan ook groot, toen het bleek, dat zij op de door mij gekochte boot slechts één rij planken hadden aangebracht. Door het hooge water hadden deze geen kans gezien, om haar den Bloeöe op te brengen en haar dus maar aan de monding vastgelegd, waar de Kajan's haar later haalden, nadat den Pnihing's reeds lang de toch al hooge prijs was uitbetaald. Er schoot niet veel anders over dan haar zelf verder op te boeien, wat

dan ook later geschiedde. De groote boot van den Tjěhan liet zich evenwel nog lang wachten, het hooge water en de vele regens maakten het varen over de watervallen trouwens toch onmogelijk.

Het natte weer hinderde niet weinig aan den oogst der Kajan's, die voor de meesten overvloedig genoeg beloofde te zijn, maar daar het nu ook over dag dikwijls regende, zoo ondervonden allen de grootste moeilijkheid, om hunne rijst-aren droog binnen te krijgen. Het meest leed daaronder de oogst van Kwing Irang, omdat deze dit jaar zulk een groote uitgestrektheid bezaaid had, dat hij ook in geval van tegenspoed geen schaarschte aan rijst zou te vreezen hebben. Vier velden had hij aangelegd, drie in den Bloeöe en één aan den Mahakam, die zijn zoon Bang en diens vrouw met behulp van een familie lijfeigenen zelfstandig bebouwden. Van de drie andere besloeg één eene bijzonder groote uitgestrektheid in de lengte over vijf heuvels van een 100 M. hoogte met de tusschenliggende dalen en in de breedte twee of drie. Zij waren geheel van hun maagdelijk bosch ontdaan, waarvan de half verbrande stammen nog langs de hellingen verspreid lagen en andere met bijzonder hoog aangezette steunplaten, wegens het moeilijk vellen nog overeind stonden, maar door het ladang-branden gedood, nu hunne kale armen eenzaam in de lucht staken. Op dit rijstveld woonden de meeste huisgezinnen der lijfeigenen van Kwing, in afzonderlijke ladang-huisjes twee of drie meter boven den grond en bezaten tevens een bijzonder rijstveld in het groote voor zich zelf. Slechts een gedeelte van hun tijd brachten de lijfeigenen door op het veld van het hoofd en verrichtten daar het werk in gezelschap van de leden van diens huisgezin en van enkele voorname Kajan's in wie Kwing bijzonder vertrouwen stelde; dezen hadden hunne velden naast de zijne aangelegd en zagen tevens toe op het werk der arbeiders van het hoofd. Een paar maal riep deze nu eens dit, dan weer dat gedeelte van de overige leden van den stam op, om een enkelen dag te helpen, wat hij echter niet kon doen, voor hij zelf of eenige zijner lijfeigenen door met de honden er op uit te gaan, om varkens te vangen of door het aanleggen eener toeba-visscherij op kleine schaal gezorgd had, dat de opgekomenen een goeden maaltijd kregen. De rijst op het veld van Kwing had alleen op de

hoogste punten wat geleden door de droogte na het zaaien, maar leverde toch bij de groote uitgestrektheid zulk een beschot op, dat de Kajan's in verband met den regen geen kans zagen ze te oogsten voor een gedeelte afgevallen was. Alleen de vroege soorten kwamen goed binnen, geheele vakken met late soorten op hetzelfde veld kon men slechts gebrekkig binnenhalen. Het eigenlijk afsnijden van de rijst-aar behoort tot het werk der vrouwen en meisjes, terwijl de jonge mannen vooral de zware, gevulde rijstmanden over de heuvels naar de schuren moeten dragen, van welke er eenige over het veld verspreid liggen. Als het noodig wordt, helpen ook al kinderen van 6 of 8 jaar aan het snijden van de rijst, maar in den regel zijn het slechts de ouderen. Aangezien het veld van Kwing geheel op boschgrond lag, leverde het onkruid zeer weinig last op en kon men het ook het volgend jaar nog weer gebruiken, wat goed uitkwam, omdat zoovelen met mij naar beneden gingen en dus niet konden deelnemen aan het zware boschkappen.

Een klein rijstveld, het hoogst aan den Bloeöe gelegen, gaf Kwing, om voor hem te oogsten, aan een zijner lijfeigenen, die dat jaar een bijzonder vluggen en grooten oogst had verkregen, maar deze opdracht met zijn groot huisgezin ook goed uitvoerde. Alleen de rijstschuur bouwde het hoofd zelf met eenigen zijner mannen en trok daarvoor eenige dagen naar ons vroeger jachtstation, om daar in het bosch planken en dakplankjes te halen. Zijn derde rijstveld, in den Broeni vlak bij onze vestiging, bezat slechts zoo'n kleine oppervlakte, dat de vrouwen en dochter van Kwing dit met behulp van een paar harer inwonende lijfeigenen zelf sneden. Vroeger had men het gebruikt als „loema lali" bij de zaaifeesten.

Zeer opwekkend verliepen de eerste dagen na mijne thuiskomst niet, want de oogst eischte nog steeds aller krachten en tijd, zoodat wij vrij eenzaam bleven, de vele regens verschoven voortdurend ons vertrek, de keuken kreeg weinig voor ons onderhoud en bovendien deed ik eene ontdekking, die mij deed vreezen voor moeilijkheden in dit gebied binnen een niet te langen tijd. Een der Kajan's, die met mij een praatje kwam maken over mijne bevindingen bij de Pnihing's, vroeg mij, of deze niet erg bevreesd waren voor de gevolgen van het snellen van twee Tandjoeng Dajak's uit Sĕrawak door die van

Long Kup. Ik hield mij, alsof ik er alles van wist en gaf een neutraal antwoord, zoodat mij uit enkele zijner volgende gezegden bleek, dat toch het gerucht van vroeger waarheid bevatte, dat toen die Puhing's beschuldigde van die misdaad. Kwing Irang had toen echter gezegd, dat hij er niets van wist en het dus wel niet waar zou wezen, waarna het vergeten was. Dit verklaarde ook de mindere vrijmoedigheid der mannen van Long Kup op de vergadering, maar daar men het blijkbaar voor mij trachtte geheim te houden en het mij bovendien niet aanging, hield ik de ontdekking voor mij, maar zij deed mij vreezen, dat de Tandjoengs en andere stammen uit Sérawak wellicht moeilijkheden zouden veroorzaken, die zich tegen mijn vertrek zouden kunnen verzetten.

De oudste zoon van Kwing, een man van een 25 jaar, leed sedert een paar weken aan koorts, die niet wilde wijken voor mijne toediening van chinine, omdat de patiënt die te zelden innam en bovendien onmiddellijk weer eenige dagen op de varkensjacht ging. Zoo meende Kwing dat het goed zou wezen, om door de dajoengs eene bezwering (abei) te doen houden, waarbij een paar priesteressen en een priester naar huis werden geroepen en verscheiden slaven, om bij de toebereidselen te helpen. De hoofdzaak bestond in het offeren van een varken en een kip, uit welker ingewanden men de voorteekens naging en waarbij de priesteressen de hulp der goden inriepen voor het herstel van den zieke en het heil der geheele familie van het hoofd. Vóór het varken geofferd mocht worden, moesten een paar half volwassen Kajan's het dier in den Bloeöe goed afwrijven, zoodat het gereinigd boven in huis werd gebracht. Zij gingen daarbij zoo onhandig te werk, dat het dier half gestikt boven kwam en den geest gaf, terwijl de dajoengs nog bezig waren het op te dragen aan de goede geesten in Apoe Lagan. Groote verslagenheid ontstond door dit ongeval en de leiders der plechtigheid aarzelden niet, dit zoo uit te leggen, dat Kwing, blijkens dit voorval, erg de verontwaardiging der geesten had opgewekt. De geesten wilden het offer niet aannemen, volgens de dajoeng, omdat het varken niet in evenredigheid stond tot de waardigheid van het hoofd, aangezien het te klein en een beer was. Wel sneed men het dier open en bekeek den lever, die niets ongunstigs vertelde en behan-

delde den zieke en de verdere leden der familie, maar de hulp van boven beloofde men zich niet en zoo werd er besloten, om na afloop van het vier dagen „mĕlo” of rusten, die dit offer eischte, opnieuw, maar op groote schaal een offer te brengen. Tot mijn ergernis hoorde ik, dat men daarna weer 8 dagen zou moeten „mĕlo” in de amin van het hoofd, gedurende welken tijd er van vertrekken geen sprake kon wezen. De vele regens en het hooge water troostten mij in dit geval en verder de overtuiging, dat we anders niet licht een „abei” op zulk een groote schaal zouden hebben bijgewoond.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK

Vervolg.

Den 10^{den} Maart kwamen de mannen af, die brandhout, hout van vruchtboomen en bamboe's moesten halen voor de plechtigheid der beide volgende dagen benoodigd. En reeds was menig bootje vol langs mijne hut over de loopplank naar boven gedragen, toen er tegen den middag twee mannen verschenen, die vertelden, den vorigen dag boven in den Bloeöe, die toen zeer hoog tegen den oever stond, bij het afvaren een grooten wilden stier onder het oversteken te hebben verrast en hem zwaar verwond met speersteken. Dien morgen volgden zij zijn spoor in het bosch en haalden nu ons af, om hem verder af te maken. In zeer korten tijd zaten VON BERCHTOLD en ik met onze wapens in het bootje, om naar de gewenschte plek te komen, maar, door het nog vrij hooge water, duurde het wel een paar uur voor wij, een 3000 M. boven de laatste ladangs, aan den zandigen oever de diepe sporen vonden van het blijkbaar zeer groote dier. Trouwens het feit, dat dit afgescheiden van de kudde alleen in het bosch dwaalde, pleitte er voor, dat het een oud mannetje wezen moest. De Kajan's raadden mij af mijn eigen hond mede te nemen uit vrees, dat hem wat zou overkomen bij het aanvallen van den stier en voor de zooveelste maal liep ik er in, toen zij mij er op wezen, dat hun eigen honden het spoor volgden en dat een hunner den stier bespiedde. Moeilijk voor de oogen bleek het niet te wezen, want het dier had een veel geloopen boschpad gevolgd en in den zeer vochtigen kleibodem diepe voetstappen achtergelaten. Voor de beenen evenwel bracht het klauteren heuvel op en af over een grond, die bij eenige helling door de gladheid geen

steun meer opleverde, een sterke inspanning mede en zij hadden moeite om ons ongeduld te volgen, dat wel dadelijk voor den stier had willen staan. Een drietal ruggen waren wij in 't bosch zoo overgetrokken, toen ons een Kajan-hond tegenkwam, zijdelings langs ons heen schoot met de staart tusschen de beenen en volstrekt zich niet stoorde aan het geroep mijner geleiders. Hun kameraad stond niet ver af op zijn post, maar waarschijnlijk sedert de anderen ons waren gaan halen, ten minste zijne aangifte van de plaats, waar de stier zich ophield, droeg alle kenmerken van twijfel en zijne drie honden waren alle naar huis geloopen. Zoo zat er niets anders op, dan zelf te trachten het spoor te volgen, maar de Kajan's hadden óf niet het minste begrip van de jacht óf zorgden nu even sterk voor onze veiligheid als vroeger voor die van mijn hond, ten minste zij hielden zich niet bij elkaar, maar twee liepen vooruit en riepen ons gezelschap telkens toe, zoodat wij spoedig inzagen op deze wijze het dier nooit te zullen bereiken. Eerst volgde het spoor hetzelfde voetpad en daar sommige treden in den vochtigen grond nog niet vol water geloopen waren, konden zij nog niet oud zijn. Bij het kruisen van een riviertje tusschen twee heuvelruggen in, sloeg het dier blijkbaar de richting van dit stroompje in en wij volgden het daar tot waar groote hoeveelheden dood hout in eene vernauwing van het dal den weg versperden. Hier besteeg ook het spoor weer den oever en voerde weldra weer op het pad, dat wij eerst volgden. De stier moest dus achter ons geloopen hebben, maar wat verder verliet hij het pad weer op den top van een heuvel in het dichte bosch. Daar onze Kajan's, misschien ook wel uit vrees voor eigen lijf bij de voor hen geheel ongewone ontmoeting met een stier, niet wilden zwijgen, zoo zagen wij maar van eene nutteloozе vervolging verder af en zochten de boot in de rivier weder op, kwaad op de Kajan's en kwaad op ons zelf, dat wij ons nog eens weer door hun angst voor eenig onaangenaam voorval, hadden om den tuin laten leiden. Voor zij ons weer naar huis voeren, konden zij aan het verlokkelijke van een bad in het koele water geen weerstand bieden en wat lager deden hunne magen zich zoo gelden, dat een paar bij hun ladang uit de boot sprongen, om eerst wat eten te gaan halen. Voor zij hier terug kwamen, zou de nacht trouwens reeds gevallen

wezen en zoo hielden wij ons ongeduld in, toen het von Berchtold gelukte om een eigenaardigen ijsvogel te schieten, zooals wij nog niet bezaten onder onze vijf soorten. Zoo kwamen wij van den stier op de vogels en onder het praten verhaalden de Kajan's, die nog bij ons zaten, dat zij in de nabijheid een nest wisten van een rhinocerosvogel met twee jongen. Geen van ons had dit nog ooit gezien en bovendien beloofden de dieren wat voor onze verzameling, zoodat wij met ongeduld de afwezigen afwachtten, om met een bezoek aan dit nest den dag nog eenige waarde te geven. Bij hun terugkeer toonden de twee andere Kajan's zich echter vrij misnoegd over de babbelzucht hunner kameraden, aangezien een van hen de jonge vogels had willen bewaren voor zijne kinderen, om er mede te spelen, zoodra ze vederen hadden.

Gelukkig was een dier lievelingen medegekomen en hij gaf tegen belofte van wat moois van mij schoorvoetend zijne toestemming, om het nest te bezoeken, zoodat de mannen er ons heen brachten. Slechts een weinig hooger ongeveer zestig meter in het bosch wezen zij ons een middelmatig dikken boom aan, die hol moest zijn en op een 10 M. boven den grond een lange spleet in de lengte van den stam bezat, vrij regelmatig 6 cM. breed, maar wel 70 cM. lang. Bij goed toezien bleken de randen niet uit schors te bestaan, doch uit klei, die het mannetje van het zonderlinge vogelpaar er zoo opgemetseld had. Langs een afhangende liaan en een dun boompje heschen twee Kajan's zich naar boven, maar zoodra zij zich voor de opening vertoonden, begon het wijfje te krijschen. Met een rotanstrik trachtten de Kajan's haar te pakken, maar blijkbaar ontvluchtte zij hooger in den boom, waar een rotan van wel 9 M. lang haar nog niet bereikte. Zoo werd de kans op slagen zeer gering en daar de jongen nog kaal waren en van weinig waarde om te verzamelen, sloegen wij den Kajan's voor, liever geen tijd langer te verliezen, aangezien ook de zon reeds dicht bij den horizon stond. Veel vlugger dan naar boven droegen ons nu de woelige wateren van het riviertje naar huis terug, waar zich ter eere van de plechtigheid eene groote menigte verzameld had, de meesten van de „amin aja", behoorende tot de woning van het hoofd, maar ook verscheidene andere Kajan-families. De

hoofdpersonen waren nu natuurlijk de dajoengs, die allen gehoor gegeven hadden aan de oproeping, om de geesten weer tevreden te helpen stellen. Dien avond echter werd er slechts een voorloopige plechtigheid gevierd, want niet voor den volgenden dag verschenen ook de meeste vrouwen en kinderen.

Meer dan 200 personen vereenigden zich op deze wijze en brachten behalve levendigheid in onze omgeving ook weer een zekere weelde in onze spijskamer, daar allen wat medegenomen hadden, om zich nog het een of ander te verschaffen van den voorraad ruilmiddelen. In onze grootste behoefte aan vleeschspijzen konden zij echter niet voorzien, want kippen gebruikten zij zelf voor hun eigen offers aan het einde van den oogst, en daardoor bleven ook slechts weinig eieren beschikbaar, terwijl visch even schaarsch was als altijd. Door een zuinig gebruik rekten wij onzen eierenvoorraad echter een week en bovendien hielden wij ons, ondanks het voortdurend gebruik van rijst, zoo gezond, dat wij ons vrij wel bij dien toestand leerden neerleggen.

Op den eigenlijken dag der plechtigheid begonnen drie der voornaamste priesteressen en Bo Bawan, de voornaamste priester van den stam met een offer aan de geesten, die onder den stroom woonden. In nette kleeding van gewonen vorm begaf zich dit viertal naar de rivier, voorafgegaan door 4 jonge mannen, van welke twee groote gongs en twee dajoeng-bekkens deden weerklinken, om de geesten opmerkzaam te maken op de plechtigheid. Naast de trap aan den oever staande, droegen allen te gelijk sprekende in het oud Boesangsch, als alle Bahau-priesters doen, aan de geesten een kuiken, een bamboe met zout, rijst en eetbare bladeren benevens een lap wit katoen op. Beurtelings namen zij allen die in de handen, daarop zwaaide Bo Bawan dat alles over den stroom, een der dajoengs sneed het kuiken toen den hals af en na het ieder nog eens bespogen te hebben, om aan de geesten door den reuk te kennen te geven, wie de offeraars waren, wierp de man alles in de rivier op het stuk doek na, dat zij weder mede naar boven namen onder begeleiding der bekkens. Wat later hoorden wij de bekkens in de woning van het hoofd opnieuw, een teeken, dat men met eene andere plechtigheid begonnen was. Bij mijn

komst boven, die geen invloed had op de verzamelde menigte, zag ik onder het geopende luik van het dak de acht dajoengs zitten, vooraan de twee mannen en achter dezen de zes vrouwen. De eersten waren bezig onder het oorverdoovend gonzen der gongs, om al zingende aan de goede geesten het offer op te dragen, dat Kwing Irang en de zijnen daarvoor hadden bestemd. Het lag in den vorm van twee gebonden varkens, een kip en twee kuikens aan de rechterzijde der dajoengs, waar een paar mannen bezig waren, om door de dieren te krauwen hen te weerhouden, met de gongs te gaan wedijveren, wie het meeste rumoer kon maken. Voor de schare priesters lag hunne belooning in zwaarden, doeken, kralen en één nieuwe tempajan; tot het bijeenbrengen dezer voorwerpen hadden niet alleen de huisgezinnen in de „amin aja", maar ook vele anderen van den stam bijgedragen. De varkens had Kwing de vorige dagen gekocht bij een paar zijner stamgenooten, daar hij er zelf geen bezat.

Het hoofd met zijne geheele familie zat links van de dajoengs geschaard, voorop hij zelf onder een parapluie van Europeesch maaksel en rechts naast hem Bāng onder een groote Kajan-regenhoed. Achter hen zaten de vrouwen en kinderen in hunne beste kleeren en geheel onder den indruk der plechtigheid. Deze las men ook op de gezichten der talrijk verzamelde menigte, die zich in het overige gedeelte van het vertrek had neergezet, maar er toch niet somber gestemd uitzag. Den vorigen dag hadden de mannen uit voorzorg extra steunpalen geplaatst onder den vloer, die waarschijnlijk ook nog zelden te voren zulk een menigte gedragen had. Gelukkig merkte ik van een sterke menschenlucht in de van alle kanten open woning niets, anders zou het onder die meer dan 200 menschen vlak bij het slaan op de zware gongs, niet uit te houden zijn geweest.

Nadat de priesters een half uur de goede geesten opgeroepen hadden uit Apoe Lagan, werd aan twee kuikens de hals afgesneden en daarna de buik geopend met een langsnede, om aan het al of niet aanwezig zijn der galblaas te zien, of het oogenblik gunstig was naar den zin der geesten, om de varkens te offeren.

Beide diertjes bezaten een fraai gevulde galblaas, zoodat men

tot het dooden der varkens kon overgaan. De kip werd aan mij aangeboden; als zeldzaam gerecht nam ik ze met een dankbaar hart aan.

Daarop stak men de varkens dood op dezelfde onhandige wijze, als het mijne geslacht was en ving het bloed op in een ijzeren pan en ten deele op een pisangblad, waarop ook dat van de kuikens met wat ongekookte rijst gevloeid was. Alle aanwezigen moesten dit eerste offer aan de geesten aanraken, opdat deze zouden kunnen ruiken, dat het van hen allen kwam. Ook wij verleenden er onze Europeesche geuren aan. Daarop wierp een dajoeng het op een bordesje onder het luik in de lucht.

Nadat de varkens gestorven waren sneed men ook hun den buik open, maar met een dwarse snede onder den ribbeboog na de overlangsche, om gemakkelijk de ondervlakte van de lever en de milt te kunnen bekijken.

Aan de lever is de verhouding van de galblaas tot de kleine leverkwab het beslissende moment; is de kleine kwab goed ontwikkeld en innig verbonden met de galblaas, dan is het een gunstig voorteeken, het tegenovergestelde geldt als ongunstig. Vertoont de milt een diep ingesneden rand, dan is dit een slecht, een rechte rand daarentegen een gunstig voorteeken. Gelukkig lieten de ingewanden van beide varkens niets te wenschen over.

Hiermede liep het eigenlijk offer aan de geesten af en had men zich overtuigd van de gunstige stemming der hoogere wezens, wat voor allen, maar vooral voor de geloovige oudste vrouw van Kwing, Hiāng, een groote verlichting was. Met een zucht van verruiming sloeg zij het gunstige uiterlijk van de varkens, levers en milten gade.

Nu moest het physieke deel van de aanwezigen ook genieten, nadat zij psychisch tevreden gesteld en ook de geesten door verschroeiing der geofferde dieren met een brandend hout bevredigd waren. Men overgoot daarop de varkens met heet water, schrapte er met de zwaarden het haar af en naaide ze met een enkelen steek dicht, voor zij naar de rivier gedragen werden, waar eenige mannen alle eetbare deelen, ook de darmen, schoonmaakten en daarna naar boven lieten brengen; hier werd alles in kleine stukjes

gesneden en in groote pannen met water gekookt, om zoo zonder verdere bijspijzen gegeten te worden bij de rijst en het gekookte meel van kleefrijst, die de vrouwen den vorigen dag reeds hadden gereed gemaakt. Toen was alles, dat met de te bereiden spijzen in aanraking moest komen, vooraf goed in den Bloeöe afgewasschen en de groene bamboe-geledingen, in welke ook nu de rijst gekookt moest worden, in groote vrachten met het noodige water gevuld naar boven gedragen. Zoowel de rijst als het meel hadden de vrouwen voor deze plechtigheid in ± 4 c.M. breede en 2 d.M. lange platte pakjes van pisangblad gevouwen, en met deze de bamboe's gevuld, hier water ingegoten en ze in schuine stelling half naast en half boven lange vuren in rijen op stellingen gezet, zoodat de inhoud juist gaar was, als de bamboe op het punt stond om door het vuur doorgeschroeid te worden. Ook wij kregen van deze spijzen rijkelijk ons deel; met wat suiker smaakten zij door den eigenaardigen geur van het pisangblad niet kwaad, maar met het gebrek aan zout hadden wij ons nog niet voldoende kunnen vereenzelvigen. De Kajan's aten rijst en vleesch zonder andere toespijs en toch vormde het voor hen een bijzondere lekkernij.

Op den dag van het offer en van het feestmaal mocht in geen der andere woningen vuur aangemaakt worden, terwijl het in de amin aja niet mocht uitgaan. De rookende mannen en vrouwen bedienden zich bij voorkeur van houtjes uit dit vuur, terwijl zij anders altijd hun vuurslag bezigden.

Des middags na den maaltijd maakte men in het groote vertrek, dat, evenals elders, met daarvan afgeschoten vertrekjes de woning van het hoofd uitmaakte, de toebereidselen tot de eigenlijke bezwering der zieken. Deze bestonden in hoofdzaak uit een stelling, bij elkaar gehouden door een vertikaal raam van houten balken, die moesten blijven staan tot het mĕlo (rusten na het offer) voorbij was. In het midden van dit raam verhief zich een versierde paal van bruinachtig hout, aan welken, als offers om de geesten te streelen, kralen halskettingen en buikgordels hingen, bovenop een hoog kegelvormig Bahau-mutsje, dat met een fraai patroon van kleine gekleurde kraaltjes en een krans van hondentandjes omgeven was. Daaronder hingen de neuzen en de staarten van de geslachte

varkens, verbonden met een reep huid en spek van den rug, om aan Amei Tingei te toonen, hoe groot het geslachte varken geweest was. Deze paal, kajoe arún, had men verder rijk behangen met lange houtkrullen, die de mannen den vorigen dag met groote vaardigheid ter lengte van een meter en meer en niet breeder dan 1 c.M., van daarvoor geschikt vruchtboomenhout hadden afgesneden. Ook dit verrichtten zij met hunne kleine „njoe" en wisten soms tot 10 zulke strooken met het einde aan elkaar verbonden te houden bij het hout, waarvan zij het dan als lange pluim met den spaander afsneden.

Evenzoo voorzien met tal van dergelijke pluimen, plaatste men aan weerszijden twee evenwijdige reeksen van meer dan twee meter hooge bamboe's, ieder tot het heilige getal van 8 stuks. Zoo kreeg men een soort van dubbel hekwerk van bamboe met den kajoe arún in het midden, waaraan men nog een groot aantal fraaiigheden, vooral kralen voorwerpen en pakjes met rijst en varkensvleesch ophing, om het den geesten aanlokkelijk te doen voorkomen.

Bovenop troonde de nabootsing met rood en zwart doek van den mĕnjiwan, de slang met rooden kop en staart, die een der voornaamste „njaho" of voorteeken-gevende dieren der Bahau's is, en vooral door de booze geesten gevreesd wordt. Aan den voet van dit hekwerk lagen en stonden gongs en tempajans van waarde, evenals indertijd bij den „lasa" aan den Mendalam. Niet voor laat in den avond, toen allen nog eens gegeten hadden, zouden de dajoengs zich hierbij bezig houden; vooraf brachten Kwing en zijne beide zoons nog een ander offer met het vallen der duisternis.

Vóór het huis richtten een paar mannen een rij bamboe's op van 4 × 8 stuks, die aan de bovenzijde gespleten en uit elkaar gebogen waren. Op den natten grond er om heen werden planken gelegd, om een vloer te vormen voor de deelnemers aan de plechtigheid. Met een sterk rookend vuur beschermde men hen zelfs tegen de vele muskieten, zoodat zij weinig van de handeling afgeleid werden. Het eerst daalden Kwing Irang en zijn zoon Bāng, beiden gekleed in netten hoofd- en lendedoek en gewapend met een zwaard, van hunne woning neer, gevolgd door Bo Bawan als priester en een geheele reeks mannen, die allen op den planken

vloer een plaatsje zochten. Een paar jongelui met groote gongs hielden zich voor hunne verrichtingen ter zijde, waarop Bo Bawan in het Boesangsch de geesten in de lucht, het water en de aarde aanriep onder het luide weerklinken der bekkens en gongs. Toen plaatsten de twee hoofdpersonen zelf in iederen bamboe een ei, voortdurend de geesten aanroepende om hunne hulp.

Het daglicht was reeds geheel verdwenen, toen men zich in dezelfde volgorde weer naar boven begaf. Van deze geofferde eieren steelt men nooit, en zij blijven op de bamboe's, tot deze omvallen of verweeren. Het is ook niet noodig, om versche eieren te nemen, soms bewaart men eieren weken lang voor ze gebruikt worden.

Eerst tegen negen uur 's avonds klonk ons uit het huis het eigenaardige recitatief van den priesterzang te gemoet en merkten wij, dat het tijd werd, om ook bij de vertooning te wezen. Door ons maandenlang verblijf beschouwden de meeste Kajan's ons niet meer als vreemdelingen en al keek de een of ander nog wat verlegen bij onze tegenwoordigheid, toch leverde het bijwonen der priestervertooningen geen bezwaren meer op en wilden wij wat weten, dan legden verschillende personen het ons gaarne uit. In de groote zaal van Kwing's woning vonden wij allen vereenigd, mannen, vrouwen en kinderen, terwijl de ruimte om de dubbele rij bamboe's vrij bleef voor de dajoengs, die ten getale van acht aan de plechtigheid deelnamen. Aan weerszijden zaten er vier op den grond, binnen hun kring ruimte openlatend voor degeen van haar, die aan het woord was. Om de beurt namelijk stond er een op en begon op zangerigen toon in blijkbaar aan velen bekenden vorm de lotgevallen van den stam en andere overleveringen op te dreunen, waarbij de aanwezigen invielen bij eene bekende passage. Eenige jonge mannen maakten zich in dat opzicht vooral verdienstelijk. De taal, waarin dit geschiedde, bleek oud-Boesangsch te wezen; slechts wanneer het gold de gebeurtenissen van den laatsten tijd en het doel van deze samenkomst te verhalen, welke taak aan Bo Bawan ten deel viel, dan geschiedde dit in de gewone Boesangspreektaal. De meesten der dajoengs dreunden hun lesje op, om de bamboe-reeks heen loopende en een enkele maal met een „o-é" en een zin er achter afbrekende, waarbij zij aan hun hoofd grepen

en met den voet hevig op den grond stampten. Ook vielen de oogen dan dicht en, naar het verhaal, daalde hun geest voor een oogenblik dan in den priester of priesteres neer, waardoor de kennis hunner omgeving geheel verdween. Eene der vrouwen, die veel indruk maakte, bezat blijkbaar een zeer zenuwachtige natuur, want onder haar voordracht en het neerdalen van haar geest bleef zij niet kalm als de anderen, maar wond zich op, deed zonderlinge passen, of kon op een oogenblik niet voort, greep de bamboe's vast en schudde die hevig, waarbij haar o-é en verdere bewegingen de komst van haren geest aanduidden. Aan deze vrouw viel ook de taak toe, om Oeniang, de tweede vrouw van Kwing, te onderwijzen en op te leiden tot dajoeng. Bij deze gelegenheid zeide zij haar de ware uitdrukkingen voor, wanneer die niet vlug te voorschijn kwamen, wat nog al eens gebeurde. De twee vrouwen stonden daarbij in het halfdonker voor de bamboe's en zoodra het oogenblik daar was voor het neerdalen van den geest, dan ontving Oeniang eene waarschuwing met den voet. Op vrij onbeholpen wijze volgden dan de gewenschte gebaren. Na eenigen tijd scheen Oeniang's geest voor goed te naderen, het weinige licht van een paar harstoortsen onderschepten de nabijzittenden door er een scherm voor te houden, waarna de oudste dajoeng den geest ving in een doek, Oeniang een zwaard op het hoofd legde, als om dat te splijten, waarop de geest door haar in het hoofd geblazen werd.

Behalve deze tooneelen, die op den duur vrij vervelend en slaapverwekkend werkten, boden de Kajan's om ons heen in de halfverlichte ruimte belangwekkende tooneelen aan door de verschillende groepen, waarin twee à driehonderd mannen, vrouwen en kinderen bij elkaar lagen of zaten, met meer of minder aandacht de bezwering volgende of met rooken en sirihkauwen den tijd doodende. Verscheiden vrouwen hielden zich bezig met te zorgen, dat de rook- en kauwlustigen niet te kort kwamen; bamboe's met openingen in den zijwand dienden voor het opnemen van de producten harer vaardige vingers en deden onder de aanwezigen de rondte. De kinderen lagen bijna alle tegen hunne ouders te slapen of vleiden zich in groepjes in een hoek en in de afgeschoten kamertjes neer en vergaten daar de werkelijkheid om zich heen.

Trouwens ook vele ouderen hielden het waken den ganschen nacht niet uit en daar een plank als legerstede voor hen aan alle eischen voldeed en ook de houding der meesten evengoed slapen als waken toeliet, zoo bezocht nu de een dan de ander gedurende eenigen tijd het land der droomen en verscheen slechts weer, als de buurlui te bewegelijk of de dajoengs te luidruchtig werden. Ook voor hongerigen had het hoofd gezorgd en tegen twee uur moesten wij wat rijst en varkensvleesch nuttigen voor de afwisseling. De jongere leden der hoofdenfamilie lagen in allerlei houdingen om ons heen te slapen en varkensvleesch wekte hen zelfs niet uit hunne diepe rust.

Eerst tegen den morgen zou de plechtigheid eindigen en de eigenlijke bezwering van de booze geesten, die de ziekte veroorzaakten, plaats hebben. Terwijl alles toen donker gemaakt werd, geraakten Bo Bawan en een paar vrouwelijke dajoengs bezeten door hunne geesten, wonden zich daarbij op, joegen den boozen geest na door het lokaal en slaagden er in, hem zoo te verdrijven. De nedergedaalde geesten van Apoe Lagan hadden ook water van de rivier daar medegebracht en de familieleden van het hoofd werden door de dajoengs daarmede besprenkeld, terwijl alle aanwezigen zich beijverden daar hunne vingers in te doopen en zich het lichaam er mede in te wrijven.

Bij deze plechtigheid blijkt duidelijk, dat de priesters en priesteressen der Kajan's voor bezield aangezien worden door een geest van Apoe Lagan, die niet voortdurend in hen verblijft, maar bij oproeping in den priester nederdaalt en hem dan in staat stelt, om op te treden vooral tegenover booze geesten. Daarom roept de Kajan de hulp der priesters in, om hem bij te staan in geval van ziekte en ongeluk. De priesters bezitten een mannelijken geest, de vrouwen een vrouwelijken. Wordt een afstammeling van priesters ingewijd in de heilige wetenschap, dan is de hem bezielende geest een afstammeling van die zijns vaders of van die zijner moeder. Slechts de ingewijden kunnen zien, of iemand geschiktheid bezit, om door een geest bezield te worden; daarbij schijnen zij niet te letten op bijzonder zenuwachtige individuen, ten minste onder de Kajan's onderscheidde zich slechts één vrouw van de acht door lichte opgewondenheid.

De oudste priesteres scheen ook bij de Pnihing's en de Longglat's in aanzien te staan en ook daar als zoodanig op te treden, ten minste zij vertelde mij, dat zij te beschikken had over een geest der Kajan's, een geest der Pnihing's en een der Longglat's. Waarschijnlijk geloofde zij er zelf niet veel van, tenminste het bleek ons aan verschillende voorbeelden, dat de dajoengs der Kajan's zeer goed wisten, dat zij de goe-gemeente bedrogen. Op zijne goochelavonden deed Demmeni voor de Kajan's het kunststuk na, om water van den Apoe Lagan te voorschijn te doen treden door middel van een in de mouw genaaid caoutchouc buisje; hij had hetzelfde succes als de dajoengs en de onthutste toeschouwers toonden zich even begeerig, om zich ook met dit hemelwater in te wrijven. De oudste priester Bo Bawan dacht, dat hem dit kunststukje goed te pas kon komen en wilde Demmeni overhalen, om het hem te wijzen, waartoe deze weinig geneigdheid betoonde. Toen verklaarde Bawan, daarvoor hun eigen methode om water te goochelen in de plaats te zullen zeggen; later evenwel ging hij er niet op door. Bij ziekte laten de dajoengs slangetjes, hagedissen en wormen zien, welke zij uit het lichaam van den patient te voorschijn halen en eens zagen wij er eene aan het werk bij een jonge vrouw, die 's avonds van schrik flauw viel. Men wendde alle moeite aan, om haar weder bij te brengen, doch zonder goeden uitslag; de opgewonden dajoeng, die onder de aanwezigen zat, begon toen hare rijmen op te zeggen, om haar geest op te roepen en naderde de zieke al dansende, kneep haar eenige malen in de huid en liet toen een blijkbaar gekauwd rolletje pisangblad zien, als uit de zieke uitgeknepen. De flauwgevallene bewoog zich echter niet, en de omstanders begonnen zich reeds ongerust te maken, hoewel zoo iets wel meer onder hen voorkwam. Men had mij uit mijn slaap gewekt voor deze gebeurtenis en tot aller verrassing bracht een watje met ammoniak in den neus, het leven spoedig weer in de beweginglooze schoone. Later mocht ik niet weg, zonder aan de voornaamsten wat ammoniakoplossing tegen den naderenden dood te hebben uitgedeeld. Voor hare hulp vragen de dajoengs vrij veel, zoodat niet zelden bij langdurige ziekten een groot deel der bezittingen van hun patient in hunne handen

overgaat. Tegenover dit voordeel staan echter ook groote lasten, in hoofdzaak de groote offers, die de bezielende geest van de of den dajoeng eischt. Liefst tweemaal in het jaar moet aan een geest geofferd worden door den priester, zoo mogelijk telkens een groot varken, maar ten minste kippen en eieren. Gebeurt dit niet, dan volgen ziekte en dood.

Hetzelfde geschiedt bij andere menschen, die onder bescherming staan van een geest, zooals smeden en kunstenaars in het snijden van hertshoorn. Ook zij moeten oppassen hun geest niet te verstoren: bij mijn vertrek naar den Beneden-Mahăkam liet een der handigste mannen, die veel aan het bewerken van zwaardgrepen deed, voor de reis door zijn vader, een ouden blinden dajoeng, 2 × 8 eieren offeren aan den geest, die hem in staat stelde te snijden.

Een smid, die dit jaar op zijn ladang geen smidse had opgericht en in den laatsten tijd weinig aan het smeden gedaan had, droomde op een nacht, dat zijne geheele woning vol lag met ruw ijzer en kort daarop kreeg hij op den rug een zeer grooten karbonkel, voor hem een vingerwijzing, dat zijn geest vertoornd was over de verwaarloozing, en hij haastte zich toen, nog vóór de genezing intrad, om zijn grootste varken te offeren onder grooten toeloop van eetlustigen ook van veraf gelegen velden.

Behalve de genoemde categorieën van personen worden ook de hoofden aangemerkt, als een bijzonderen geest te bezitten, die evenals de andere een afzonderlijken naam draagt.

Den 12den en 13den Maart moesten allen „mĕlo", zich onthouden van arbeiden, wat weer een gezellige periode veroorzaakte met grooten toeloop van nieuwsgierigen, verkoopers en vragenden, en het bleek, dat nu toch ook allen begonnen te wenschen naar wat droog weer, voor het ondernemen van de vaart naar beneden. Gelijk vroeger tijdens hun oogst, regende het ook nu iederen nacht, vooral in het gebergte, zoodat met geringe tusschenpoozen het water zeer hoog bleef. Aan den Mahăkam zelf spoelde het water eenige laag gelegen ladangs leeg, die anders geheel buiten het bereik van den vloed lagen.

Ook eenige bezweringen, die Kwing Irang door de aanwezige dajoengs liet verrichten, hielpen niet. Reeds waren alle deelnemers, behalve het gezin van het hoofd, weer naar hunne velden vertrokken,

toen er den 15den en 16den eenige verandering kwam in de lucht en terwijl wij 's avonds met Kwing en een zestal jonge mannen op het houten bordesje aan den rivieroever stonden te praten, verscheen de oude, bijna blinde Bo Jok, een dajoeng vroeger meer in functie, met twee stokken, aan ieder van welke een stuk van een sterk gekromden boomwortel met een strik gebonden was. Met diepe insnijdingen had hij de wortels gedood, en maakte zich nu gereed om daarmede de geesten over te halen, het minder te doen regenen. Alleen echter scheen hij zijn invloed niet sterk genoeg te vinden, ten minste ik kreeg een der stokken met den krommen wortel, om die naast ons hutje in den grond te planten. Hij zelf ging met den zijnen naar beneden aan de rivier, stak den stok daar ook in den oever en deed een ei in het gespleten worteleinde. Beiden moesten wij toen eene bezwering uitspreken, die hij mij voorzeide, ieder bij zijn stuk wortel, en wel daagden wij de wind- en regengeesten op de volgende wijze uit: „Wanneer gij in staat zijt, om het zoo te laten regenen, dat deze wortel opgroeit tot een boom, laat het dan maar regenen; maar zoo niet, laat het dan nu genoeg zijn en droog worden, opdat wij gemakkelijk naar beneden kunnen varen." Met moeite had ik mij goed kunnen houden. maar Kwing kwam mij te hulp met den raad, om mijne bezwering in het Hollandsch te houden, wat mij redde voor een mal figuur tegenover de omstanders, die nu alleen genoten van de boeiende redeneering, die Bo Jok tegen de geesten hield. Misschien onder den invloed van deze pogingen hield het mooie, droge weer wat aan en begon ik langzamerhand te popelen van ongeduld, dat mijn boot van den Tjehan er nog niet was. Reeds een paar maal overlegde ik met het hoofd, om maar niet op het brengen te wachten en haar te laten halen, maar tot nu toe kwam er niet van. Verscheidene der mindere Kajan's begonnen ook ongeduld te toonen over het dralen van hun hoofd en vreesden, dat zij op deze wijze niet vroeg genoeg voor den volgenden oogst weer terug zouden wezen. Kwing Irang zat echter in de knel tusschen het gewoonterecht, dat een hoofd verbiedt op reis te gaan, vóór hij het einde van den oogst gevierd heeft en zijn eigen wensch, om mij weg te brengen. Het eerste bezat echter in de vrouwen van den stam de sterkste verdedigsters en

onder deze Hiăng, de oudste vrouw van Kwing, welke hem in huis geheel beheerschte. Bovendien zagen de vrouwen er zeer tegen op, dat zoovele mannen weg zouden trekken, uit vrees voor de Batang Loepar's, die nog altijd boschproducten zochten aan den Boven-Mahăkam.

Den 17den 's morgens echter verloor ik mijn geduld, toen het hoofd nog weinig neiging betoonde, om mannen naar boven te zenden voor mijn boot. Ik hield hem voor, dat hij mij nu reeds verscheidene malen beloofd had, voor het afhalen te zorgen en dat het allengs scheen, alsof hij mij voor den mal hield. Dat dit er nog door zou kunnen voor een mindere, maar dat dit toch iets beneden zijne waardigheid moest wezen. Zooals altijd behield hij wel zijne kalmte, beter dan ik, maar het pakte hem toch wel aan, want wellicht nog nooit in zijn leven had men hem zoo aangesproken. Ik bereikte er echter door, dat den volgenden dag vier Kajan's naar den Tjĕhan zouden varen om de boot te halen, en verder werd Bo Jok geroepen, om zijn gevoelen te vernemen over het al of niet gunstige van het oogenblik, om eenige anderen uit te zenden voor het nagaan van de voorteekens der vogels. Voordat deze zich gunstig geuit hadden, zou geen der Kajan's willen vertrekken en wellicht kon dat een dag of vijf aanhouden, gelijk aan den Mendalam.

De oude Jok meende, dat het viertal mannen, dat bestemd was voor het naspeuren van den wil der geesten, ook den volgenden dag zoude beginnen met behulp van een zestal jongelui, die allerlei noodzakelijke werkzaamheden voor hen moesten uitvoeren.

Den 18den zat ik dus welgemoed in mijn hut na het vertrek van deze twee voor mij zoo gewichtige zendingen, toen de oude Jok een praatje bij mij kwam maken naar aanleiding van het nu op handen zijnde vertrek. Hij zelf zou natuurlijk niet mede kunnen gaan, maar hij beval twee zijner zoons en de anderen bijzonder in mijne zorgen aan, daar velen voor het eerst zoover de rivier afvoeren en hij bang was voor de onbedachtzaamheid hunner jeugd. En niet minder drukte hij mij op het hart om, wanneer ik in Batavia zou terug wezen, goed met de autoriteiten te spreken over

den angst en de vrees, waaronder zij leefden na den verwoestenden tocht der Batang Loepar's (Hiwans) een twaalf jaar geleden.

Met velen hunner had ik dit besproken, maar den ouden, blinden, hulpeloozen man, die zich de goede dagen van weleer nog zoo goed herinnerde, te hooren klagen over het ongeluk van den geheelen Boven-Mahăkam, deed mij op het stille middaguur bepaald aan. Daar hij wel wist, hoezeer mij alle verhalen, den ouden tijd betreffende, belang inboezemden, vermande hij zich en vertelde mij, hoe de Kajan's en hun wereld van goden en geesten op aarde verschenen waren; een punt, dat tot dusverre onaangeroerd was gebleven.

Eens hielden twee oude lieden in den hemel Apoe Lagan zich bezig met elkaar door middel van een koperen tangetje, tsup, de oogharen uit te trekken. Zoowel de vrouw Boa Langnji als de man Dalè lili Langnji waren bij hun hoogen leeftijd door dat werk zoo vermoeid, dat beiden in slaap vielen, met het gevolg, dat hun het tangetje ontglipte en op aarde neerviel. Het lag daar op de naakte rots aan den oever van de Mahăkam-rivier, toen er een „doekoeng" of worm van groote afmeting uit het water te voorschijn kwam, aan het vreemde voorwerp wat zoog en er zijne behoefte bij deed. Dit zag een „koejow" of krab, die onder een steen in de nabijheid zich had opgeschoten en toen de „doekoeng" wegging, krabde deze met zijn pooten het vuilnis uit elkander, waardoor de rots met aarde bedekt werd. In deze aarde schoot de „tsup" wortel, zoodat, toen de zuster van Boa Langnji beneden kwam, om naar het tangetje te zoeken, zij reeds een boompje vond met een paar koperen blaadjes. Snel groeide het boompje in de hoogte, waarbij zich een opening in den stam vormde, die opgemerkt werd door een geest, Oewang, uit den hemel, die den boom door deze opening bevruchtte. Als gevolg hiervan ontwikkelden zich onderaan twee spruiten, een mannelijke Amei Klowon en een vrouwelijke Inei Klion. Het waren menschelijke wezens, maar zonder armen of beenen, want een der bewoners van het land, waar het tangetje gevallen was, had met zijn zwaard onder op den stam een bloedzuiger doodgemaakt, welke hij van zijn been gestreken had. Daarbij verwondde hij den boom, met het ongelukkige gevolg dat de eerst ontstane menschelijke wezens op de bedoelde wijze verminkt werden. Zij waren evenwel nog in

staat tot sexueele gemeenschap en zoo gaf Inei Klion het aanzijn aan drie kinderen: Kiït la bĕlálang ka, Kiït loei belálang oeboei, en Kiït lang bĕlálang oewang. Uit deze drie spruiten de Bahau's voort. De boom van koper, Poön kawat, groeide echter voort en leverde nog vele uitspruitsels, die van beneden naar boven eerst de kwade, toen de goede geesten deden ontstaan, vervolgens de hoofdgeesten als Djaja Hipoei enz. en daarna aan den top Amei Tingei, die het bestaan der Bahau's beheerscht.

Zooals gewoonlijk aan het einde van zulke verhalen, gevoelde Bo Jok zich bezwaard wegens het vertellen dezer overlevering en hij ried mij aan, een ander verhaal van Bo Kwing Irang te vragen, namelijk hoe het gekomen was, dat de varkens en kippen, die nu voor het offeren gebruikt worden, vroeger uit de menschen voortkwamen. Als nu Kwing dit vertelde, dan kon deze hem niets verwijten. Met dien raad nam Bo Jok spoedig afscheid. Jammer genoeg sprak ik het hoofd later niet meer alleen.

Tegen het vallen van den avond zaten wij weer als gewoonlijk op ons bordesje, toen beneden ons de vier Kajan's, die naar de Pnihing's gevaren waren voor mijn boot, tot niet geringe verwondering van ons allen, weer aanlegden. Volgens Bahausche gewoonte stelden zij ons echter niet dadelijk op de hoogte van de redenen hunner terugkomst, maar namen eerst uit hun boot hunne draagmanden op den rug, de wapens in de hand en stevenden zonder iets te zeggen ons voorbij over de loopplank naar boven, om daar alles neer te leggen.

Veel bijzonders verwachtte ik dus niet van hen, toen zij beneden kwamen en vertelden, dat zij slechts tot Long Kup doorgevaren waren, omdat daar allen in rep en roer verkeerden op het bericht, dat evenals in 1885, duizenden Batang Loepar's gereed stonden, om de herhaalde snelpartijen der Pnihing's weer te wreken. Onder den indruk van den nog kort geleden voorgevallen moord op de Serawaksche Dajak's, had het bericht iets waarschijnlijks en hoewel ik niet zoo dadelijk aan duizenden geloofde, kwam toch de aanwezigheid van benden uit Sĕrawak mij bijzonder ongelegen. Reeds hoorde ik, dat de Pnihing-huizen verlaten werden door vrouwen en kinderen, en de indruk van het bericht op Kwing en de zijnen was zoo, dat ook zij op de eerste bevestiging dat voorbeeld dreigden te zullen

volgen. Voor het inwinnen van juiste berichten zou echter dien nacht nog Sorong met acht man tot Bĕlarè of Kaharon opvaren. Verder liet het hoofd de voornaamste mannen van den stam bij elkaar roepen, om te beraadslagen over het verleenen van hulp aan de Pnihing's, daar deze die gevraagd hadden.

Onder den indruk van dit bericht verhaalde Kwing mij nu ook, hoe de laatste snelpartij der Pnihing's in haar werk gegaan was. Met de vele Sĕrawaksche Dajak's, die onder den naam van Batang-Loepar's of Hiwan's in de bosschen van den Boven-Mahăkam boschproducten zochten, werkten daar ook twee Tandjoeng's in gezelschap van twee Bĕkĕtan's. Na eene goede hoeveelheid gĕtah pertja verzameld te hebben, gingen de laatsten op een goeden dag aan den haal en namen alles, wat men bezat mede. Den twee Tandjoeng's schoot toen niet veel anders over te doen, dan aan den Mahăkam onder hun bloedsvrienden de Kajan's van Kwing en bij Lahei, de vrouw van Kaharon, die ook eene Tandjoengsche was, hulp te zoeken en daarvoor sloten zij zich aan bij visschende Pnihing's van Long Kup, die weer naar beneden voeren. Deze namen hen mede, maar terwijl zij ongewapend waren bij het rooken van visch, doodden de Pnihing's hen uit wraak voor den moord in 1885, bij welken vele familieleden der Pnihing's omgekomen waren. Dit gebeurde bij den kiham Matandow (waterval van de zon), een der grootste watervallen van den Boven-Mahăkam. De twee hoofden namen de moordenaars mede en legden die in een holte van den Liang Hĭkup, maar daar de verslagenen vrienden van Kwing waren, hield men het gebeurde maanden lang geheim. Het lekte eindelijk toch uit en bij ons laatste verblijf onder de Pnihing's onderhandelde Kwing met hen daarover, eischte de hoofden op en eene boete, die hem dan ook in den vorm van een grooten gong gegeven was. Dit laatste gebeurde in mijne tegenwoordigheid, maar men besprak alles toen in het Pnihingsch en de mannen, die den gong brachten, verdacht ik toen weinig van zoo'n daad. Van de hoofden was er slechts één terug te vinden geweest en dien hadden mijne Kajans bij onzen terugkeer op het eilandje in den kiham Mali verborgen.

Onderwijl verkeerden allen in huis in de grootste onrust, de vrouwen liepen jammerend heen en weer, de kinderen lieten zich

evenmin onbetuigd, zoodat er van slapen dien nacht onder de Kajans niets inkwam. Reeds vroeg in den morgen daagden van verschillende zijden oude en jonge mannen op, de laatsten allen in krijgscostuum, hoofdzakelijk bestaande uit een rotanmutsje met lange opstaande veeren.

Den 19den verliep de voormiddag onder allerlei plannen voor ontvluchting en het opwerpen van onderstellingen, maar men kwam toch wat tot bedaren, vooral door de overweging, dat zoolang wij ons onder hen ophielden, er van een Hiwan bala weinig te vreezen was. Vooral de verzekering, dat wij met hen mede zouden vechten, vond Kwing Irang zeer geruststellend, en zoo wachtten wij vrij kalm nadere berichten af. Met deze verscheen Sorong tegen den middag en gelukkig luidden zij minder dreigend. Wel moesten er groote benden uit Sĕrawak aan den Boven-Mahăkam vertoeven, maar in de onmiddellijke nabijheid waren zij nog niet. Belarè, die zelf naar boven was getrokken, ontmoette op de rivier een paar Boekat's, die, afgevaardigd door de Sĕrawakkers, de uitlevering vroegen van de twee schuldige Pnihing's. Hoewel dit geheel tegen de adat streed, die voor alles slechts boeten voorschrijft, hield Belarè zich van de noodzakelijkheid van dien maatregel zoo overtuigd, dat hij met behulp van de hoofden van Long Kup de schuldige Pnihing's reeds gebonden en in zijn huis vastgezet had. Er bestond evenwel nog een groot bezwaar, voor men de Pnihing's kon uitleveren, want, ondanks het dreigend gevaar, wilden velen onder den stam er niets van weten, de hunnen naar Sĕrawak te zenden. Om dezen tegenstand te onderdrukken, riep Belarè Kwing Irang en mij naar boven en daar dralen gevaarlijk kon wezen, besloten wij den volgenden dag aan de oproeping gehoor te geven.

In den loop van den dag verschenen nog meer liefhebbers, allen in volledige uitrusting met dikke vechtjassen, strijdmantels en kappen, terwijl speren en zwaarden nog eens geslepen en gescherpt werden. Ook wij keken onze geweren en revolvers na, om ons zoowel tegen een gedeelte onzer vrienden als tegen den vijand gereed te houden. Mijn plan bestond daarin, om zelf met Demmeni mede te gaan en de anderen achter te laten ter bewaking onzer goederen; zoo noodig zouden zij kunnen nakomen.

Den 20sten voeren wij in vijf booten af in gezelschap van een zestigtal Kajan's, allen volledig ten strijde uitgerust, hoewel zij inwendig waarschijnlijk nog meer op ons steunden, dan op hun eigen uitrusting en tooi van wapens, schilden en pluimen.

In de lange boot van Kwing nam ik plaats met het hoofd zelf, terwijl 24 strijders in het vaartuig staande met krachtige slagen, ons den Bloeöe af deden schieten. In de schaduw der aan weerskanten overhangende boomen leverde onze vloot een romantisch gezicht op en de Hollandsche vlag, die achter op de lange boot wapperde, is waarschijnlijk nog zelden door een meer fantastisch uitgedoscht gezelschap gevoerd. In den kiham Mali genoot ik op den oever staande van het gezicht op de booten, die hier leeg door hunne nu zeer woest voorkomende bemanning, met inspanning van alle krachten door de hooge wit schuimende golven in stuur werden gehouden. Het hooge water vermeerderde het belangwekkende van den strijd tusschen den zeer woeligen val en de Kajan's, die in de boot gehurkt nu rechts, een volgend oogenblik links een paar krachtige pagaaislagen deden en elkaar daarbij met luide kreten trachtten te waarschuwen en aan te moedigen. De heldere zon verlevendigde dat alles en deed vooral het eigenaardige glimmen op de vochtige huiden en de anders donkere strijdmutsen goed uitkomen tegen de bruisende omgeving.

Even snel als de stroom ons den Bloeöe afdroeg, even sterk hield hij ons op den Mahăkam tegen en reeds dreigde de avond te vallen voor wij op de hoogte van Long Kup aankwamen. Hier trof ons het eerst de indruk, dien de geruchten van boven veroorzaakt hadden; in de anders zoo levendige omgeving van het lange huis was geen sterveling te zien; de vrouwen en kinderen vloden in de bosschen en de mannen, die haar niet vergezelden, hadden met hunne hoofden het huis van Bĕlarè opgezocht. Een paar tandjoengs, landtongen, verder lag het huis van dezen en even doodsch als Long Kup er uitzag, even levendig was het hier. Wel vertoonden zich ook hier geen vrouwen en kinderen, maar er waren zooveel mannen vereenigd, dat het aan levendigheid niet ontbrak. Het eerste, wat wij na aankomst deden, was het inwinnen van berichten in het huis bij het hoofd; daar zaten een paar honderd

mannen allen gewapend bij elkaar, met de voornaamsten uit den omtrek. Aangezien echter nog anderen verwacht werden, moesten beraadslagingen worden uitgesteld tot den volgenden dag; van een „bala" als in 1885 bleek echter geen sprake te wezen, slechts voeren de bloedverwanten der vermoorden in grooten getale den Njangeian op tot aan de waterscheiding. Zij waagden zich echter niet in het land der Pnihing's om te onderhandelen, maar zonden daarvoor twee van de Boekat's, die daar op de waterscheiding wonen en met beide stammen goede vrienden zijn. Dit edele tweetal wees men mij ook aan en om ze te doen waardeeren, verhaalde Kwing mij later, dat de oudste vroeger reeds een Batang-Loeparhoofd 's nachts door den vloer van zijn hut met een speer zwaar verwond had en de jongste pas zijn boete te Sĕrawak betaald had voor een door hem gesnelden kop. Als teeken hiervan had hij zich de linkerhand mogen doen tatoueeren.

De hoofdzaak van het gehoorde stelde mij in zoover gerust, dat ten minste hierdoor mijn vertrek niet al te lang zou opgehouden worden en om ons wat te herstellen van het geschommel in de prauw gedurende meer dan zeven uren, trokken wij ons terug in de koeboe. Reeds op de rolsteenbank, voor wij hier aangekomen waren, had Kwing Irang de veiligheidsmaatregelen aangegeven, die allen in acht dienden te nemen gedurende ons verblijf in deze minder te vertrouwen omgeving. Vooreerst zouden allen bij elkaar blijven vooral des nachts in de koeboe, zich nooit alleen of ongewapend ergens heen begeven en geen der Kajan's mocht van een Pnihing een sirihpruim of tabak dan wel iets eetbaars aannemen, uit vrees voor vergiftiging. Ook ons Europeanen vroeg hij nooit zonder revolver buiten de koeboe te komen.

Een grooten steun bij alle goedgezinden vond de uitlevering wegen-de aanleiding tot den inval van 1885. Ook toen moordde Owat, een Pnihing uit het huis, dat nu te Long Kup staat, met de zijnen in den Njangeian een gezelschap Sĕrawaksche Dajak's uit, maar door onderlinge tweedracht hadden de stammen aan den Boven-Mahăkam er niet toe kunnen besluiten de schuldigen uit te leveren, zooals zij wisten, dat men in Sĕrawak verlangde. Vóór zij het nog eens werden, viel reeds de toen door den radja uitgezonden

bende in het land, verwoestte alles te vuur en te zwaard, een ellende achterlatende, van welke men nu nog niet hersteld was.

Den 21sten moest de eigenlijke vergadering plaats hebben, waaraan allen deel zouden nemen, die van veraf of van nabij belang hadden in de te nemen beslissing. Dien morgen legden ook nog verscheiden booten aan, die van verre nog belangstellenden brachten, o. a. een gezelschap Bakoempai, die van den Boven-Boesang kwamen, het zijriviertje van den Moeroeng, dat men langs den Tjĕhan en langs den Kaso van uit den Mahăkam het eerst bereikt. Deze wenschten de voornaamste hoofden van den Mahăkam te raadplegen over de speerwond, die een hunner vroeger getroffen had; hun eerste opwelling om maar in het wilde te gaan snellen, waagden zij toch niet te volgen. Deze Bakoempai's, een samenraapsel van alle stammen uit het Barito-gebied, dat zich in den regel onder bepaalde hoofden bezig houdt met het zoeken van boschproducten, maakten het getal van de stammen volkomen, dat zich in Centraal-Borneo ophoudt; allen hadden nu vertegenwoordigers onder de aanwezigen.

Het werd weer even laat als vroeger en Kwing scheen eene langdurige samenkomst te verwachten, ten minste even te voren begaf hij zich met een beschermend geleide van zes gewapenden naar de rivier, om een bad te nemen. Bij zijne terugkomst ontvingen wij het bericht, dat men ons onder de vergaderden verwachtte. Kwing ried ons nog even aan, om onze geladen revolvers mede te nemen voor het geval de tegenstrevenden een opstootje zouden beginnen, en toen trokken wij met een zestig gewapenden achter ons de koeboe uit, de trap van het huis van Bĕlarè op en verschenen onder de menigte, die in de vergaderplaats van Bĕlarè op den grond bijeenzat. De groote ruimte onder het hooge dak werd geheel ingenomen door de vergadering, op een plaats in het midden na, voor de stoelen van Demmeni en mij en rechts daarvan een hoek voor Kwing en zijne volgelingen. Verscheiden hoofden uit den Sĕrata, die ik vroeger nog niet ontmoet had, vond ik onder mijne kennissen van den Boven-Tjĕhan en van Long Kup; zij vormden een nauwen kring om ons heen en achter ons zaten zooveel Pnihing's, dat er van acht geven op hunne bewegingen geen sprake kon wezen. Het merk-

waardigste uiterlijk had de oude Njangoen Dioe uit den Sĕrata, waar zijne Pnihing's wonen in gezelschap van vele Boekat's, met wie zij gedeeltelijk getrouwd zijn of die slechts in den tijd van overvloed van rijst hunne bosschen verlaten. Verscheiden van deze schuw rondziende, magere gestalten hadden plaats genomen onder de aanwezigen; zij maakten echter geen onaangenameren indruk dan de overigen, onder welke enkele hoogst ongunstige tronies voorkwamen. Nauwkeuriger kon ik hen allen echter eerst later opnemen, voorloopig nam de vergadering als geheel mijne volle opmerkzaamheid in beslag. Het verschil met die van de vorige maal was niet gering; in plaats van rustige touwdraaiende mannen, ontwaarde ik nu om mij heen, niets dan dichte rijen gewapenden, wier uitdrukking in de op mij gerichte oogen zelden van de vroegere gemoedelijkheid getuigde. De strijdmuts hadden de meesten niet op, maar allen het zwaard op zijde en uit de buitenste kringen, waar de jongeren zaten, staken lansen naar boven. De jongsten zagen blijkbaar het meest tegen den afloop der besprekingen op, want tegen den langen middenwand staande, leunden zij op hunne lansen en schilden, met de rij gesnelde koppen boven hen, een passende lijst vormende voor de minstens 400 gewapenden der vergadering. Bij dit tooneel trof het mij zeer onaangenaam, dat geen enkel nieuwsgierig kinder- of vrouwengezicht zich vertoonde.

Ook nu had Kwing mij gezegd, hoe te handelen en aangeraden, om te beginnen met het uiteenzetten van de redenen der samenkomst en waarom Kwing en ik naar boven gevaren waren.

Hoewel niet met de vaardigheid van de latere sprekers gelukte het mij toch in het Boesangsch aan de vergaderden voor te dragen, hoezeer de Pnihing's van Long Kup door hun euveldaad het land van den Boven-Mahakam opnieuw in gevaar gebracht hadden en het leven niet alleen van de strijdbare mannen, maar vooral van vrouwen en kinderen in de waagschaal gesteld. Dat zij hierdoor bewezen hadden, dat voor zoo iets het tot nu toe gevolgde stelsel van boeten, niet in staat was het gevaar te bezweren, dat voor hen allen voortvloeide uit het snellen over en weer; dat het dus het best wezen zou, de gewoonten der blanken te volgen en de schuldigen uit te leveren, waardoor in dit geval die van Sĕrawak

tevreden gesteld werden. Zonder dat een van hen mij in de rede viel, hoorden allen mij aan en ook aan het slot bemerkte ik niets van goed- of afkeuring. In vrij wat bloemrijker stijl en met meer gemak zette Kaharon daarop hetzelfde uiteen en vervolgens maakten verschillende hoofden in mijne nabijheid kortere opmerkingen over de besproken uitlevering. Zoowel Kwing Irang als Bĕlarè zwegen en lieten de besprekingen over aan hunne woordvoerders.

Na veel over en weer spreken, waarin ook nu alleen de hoofden zich mengden, nam de oude Njangoen Dioe het woord. Achter mij gezeten tegen den buitenwand van het huis hield hij een langdurige rede, die door het weinig gearticuleerde van de uitspraak niet duidelijk klonk, maar op de vergaderden toch een sterken indruk scheen teweeg te brengen. Ten minste hier en daar werd er één onrustig en zat op zijn plaats heen en weer te schuiven, eenige jongelui keken elkaar eens aan en ook de spreker zelf scheen onder den invloed te komen, want hij verhief zoo nu en dan luide zijn stem en maakte bewegingen, alsof hij wilde opstaan. Daar dit hoofd in het Pnihingsch sprak, verstond ik van de strekking der redevoering niets en bracht door den langen duur bij de wassende teekenen van belangstelling om mij heen. de pijnlijkste oogenblikken van dien dag door. Later verhaalde Kwing mij, dat de oude man geheel in mijn richting gesproken had, maar den jongen mannen in krasse bewoordingen had voorgehouden, hoezeer zij misdeden met op die wijze de moeilijke omstandigheden, waaronder men leefde, nog te verergeren. Van de tegenstanders deed niemand een mond open, zoodat tot de uitlevering besloten werd tot groote voldoening van de twee afgezonden Boekat's. De kleinste van dezen had bij mijn voordracht reeds meermalen teekenen van goedkeuring gegeven, als ik er op wees, hoezeer de voortdurende strijd onderling, slechts kon leiden tot eene nieuwe verwoesting aan den Mahakam. Dit deed hij evenwel eerst na eene poging te hebben aangewend, om mij te intimideeren, door te verhalen van eene groote snelpartij, die Dajak's van den Kapoewas op Sĕrawaksch grondgebied zouden gehouden hebben. Bestrijden kon ik dit niet, maar toen werd hij driest en noemde Kajan's van den Mendalam als de daders; dezen kende ik genoeg, om nu het geheele verhaal een verdichtsel te noemen

en te verklaren dat geen der Mendalammers het zou durven wagen, zoo iets zonder aanleiding te doen.

Dit beslist optreden scheen den gewenschten indruk te maken en verder trachtte vriend Njanén van den oorsprong van den Mahakam geen proeven meer te nemen op mijn kalmte. Later hoorden wij trouwens, dat door de Bongan Dajaks drie Maleiers gesneld waren aan den Pangkalan Mahăkam, die door Akam Igau daar werden achtergelaten; wellicht stond het gerucht daarmede in verband.

In principe droeg het voorstel tot uitlevering de goedkeuring weg, maar de uitvoering bleek niet zoo eenvoudig te wezen. Geen der aanwezigen durfde zich namelijk te wagen op Sĕrawaksch grondgebied uit vrees voor wraakneming der Hiwan's, en Kaharon, die van de nabijheid van Fort Kapit afkomstig was, scheen zich daar ook niet meer veilig te rekenen. Ook nadat ik er op gewezen had, dat het overbrengen der schuldigen juist geschikt moest wezen, om hen tegen vijandelijkheden te beschermen, wilde niemand die onderneming wagen. Na wat over en weer praten verklaarde men mij bij monde van Kaharon en Kwing Irang, dat niets zoo goed hen beschermen zou als een brief, dien ik schrijven moest aan den resident van Fort Kapit; daarin moest ik de toedracht der zaak vertellen, doen uitkomen hoezeer men door deze uitlevering toonde op goeden voet met den radja te willen leven, om te voorkomen, dat benden van de andere zijde der grens weer een inval deden in het Mahăkam-gebied. Tevens verzochten zij evenwel, om de Batang-Loepar's uit den Boven-Mahăkam terug te roepen, die daar voortdurend boschproducten zochten, zonder zich om de eigenaars, de Pnihing's, te bekommeren. Tegen het schrijven van dien brief had ik niets, maar wel om het onmiddellijk te doen staande de vergadering: deze had reeds drie uren geduurd en hoewel niet erg, zoo werd de atmosfeer onder zoovelen toch wat drukkend en de lust, om daar nu nog een Engelschen brief te gaan zitten schrijven, was niet groot. Het meest wel uit nieuwsgierigheid, om te zien hoe men dat deed, stond men echter op een onmiddellijk schrijven en zoo haalde ik met het gevoel van een slachtoffer mijne benoodigdheden uit den koeboe, terwijl Demmeni de gelegenheid te baat nam, om te verdwijnen. Na terugkeer onder

de vergaderden, van welke geen enkele wegging, maakte ik het mij gemakkelijk, hing mijn geladen revolver aan de leuning van mijn stoel, welks zitting als lessenaar dienst deed en nam plaats op een schijf hout als zetel. Terwijl ik zoo den brief bij elkaar zocht te brengen, hielden allen zich doodstil onder den indruk der gewichtige handeling en zoo duurde het niet al te lang voor het epistel klaar was. Voor mijne toehoorders vertaalde ik den inhoud eerst in 't Maleisch en daarna in 't Boesang, en nadat Kwing nog voor zijne geruststelling aan Kaharon gevraagd had, of de twee vertalingen denzelfden inhoud hadden, kon ik den brief verzegelen en stelde hem aan Kaharon ter hand. Met voldoening over het aanvankelijk succes, vluchtte ik nu ook uit de volgepropte ruimte en zette mij op het bordesje aan den rivieroever neer, om van de fraaie lichteffecten en de frischheid van den vallenden avond te genieten en nog eens voor de zooveelste maal uit te rekenen, wanneer de reis naar beneden nu zou kunnen beginnen.

Gedurende de toebereidselen voor den tocht naar Sĕrawak en het wachten tot het den Mahăkam gelieven zou, laag te worden, moesten de twee gevangenen, om ze niet te dicht bij de familie te houden en pogingen tot bevrijding te voorkomen, naar de monding van den Tjĕhan worden gevoerd. Dit geschiedde, zonderling genoeg, door de Maleiers, die van den Boesang pas aan den Mahăkam gekomen waren; waarschijnlijk vertrouwde geen der hoofden de anderen volkomen, of wilde geen hunner den naam hebben het meest handelend te zijn opgetreden. Voor Bĕlarè moest het pijnlijk wezen, aangezien een van de twee een nabestaande zijner vrouw was.

Het vervoeren ging, evenals de geheele behandeling der kwestie, zeer kalm in zijn werk. Het tweetal had men alleen de beide handen gestoken door nauwe openingen van een in tweeën gespleten plank, zoodat deze goed om de polsen sloten, wanneer de beide helften met rotan aan elkaar gebonden waren. Ieder van hen liep met een man, die hem een arm over de schouders legde, zoodat het meer van een vertrouwelijke wandeling had, dan van een gevankelijke wegvoering; aan verzet dacht men waarschijnlijk ook niet. Wel vreesde men, dat zij op reis misschien niet zouden

willen eten of loopen of zich uit wanhoop uit de booten in het water laten vallen.

Daar ook Parèn uit den Tjehan aan de besprekingen deelnam, zoo trachtte ik hem nog eens op zijn hart te drukken, met het brengen van de groote boot niet te wachten tot de rivier goed daalde, daar wij nog vrij wat in te richten hadden. Hij verkeerde echter zoo onder den indruk van het gebeurde, dat hij slechts half luisterde en toen ik hem er nogmaals goed op wees, vond Kwing, dat ik te heftig sprak en dat ik dergelijke zaken beter door hem kon laten in orde brengen. Ruw optreden deed ik toch niet, maar de Bahau's kunnen zelfs een wat afdoende bespreking der zaken niet verdragen, alle onderhandelingen worden zacht en omslachtig afgedaan en, ook als het er op aankomt, is iedere andere wijze uit den booze.

Bij het afvaren naar den Bloeöe, verkeerden onze Kajan's in zeer opgewekte stemming en hoewel de zon hevig blakerde, roeiden de booten om het hardst, waarbij de fantastische kleeding der roeiers een eigenaardig schouwspel aanbood. Ondanks het verlangen, de thuiszittende vrouwen gerust te stellen, voelden wij ons verplicht, om te Long Boeleng aan te leggen, aangezien Kaharon gevraagd had, om den Maleier Oetas, als vertegenwoordiger der Kajan's mede te krijgen naar Sĕrawak. Deze betoonde echter niet veel lust en wel vooral, omdat hij meende niet in staat te zullen wezen op reis te voorkomen, dat de twee gevangen Pnihing's bij moeilijkheden met hen, door hun geleide zouden worden vermoord, ten einde alleen de hoofden over te brengen en hij wilde niet de verantwoordelijkheid daarvan op zich nemen. Waarschijnlijk speelden ook nog wel andere redenen een rol bij dit besluit, maar medegaan deed hij niet.

Den 23sten, den dag na onze terugkomst, bestond er verschil van meening onder de Kajan's, of de slechte periode van de maan reeds was ingetreden of niet: door den invloed van Kwing kreeg ik Bo Bawan en de zijnen er toe, om opnieuw uit te gaan tot het zoeken van gunstige voorteekens voor de reis naar beneden. Bij onze vaart naar de Pnihing's legde Kwing Irang vóór de hut aan, die de vogelzoekers in 't bosch aan den Bloeöe voor dit doel hadden opgericht. Dit verbrak evenwel het „lali" der plaats, die

door niemand mocht betreden worden. Daar men dus opnieuw moest beginnen, vergezelde ons het viertal met hunne zes jonge lui naar boven.

Voor zij dien dag vertrokken, wilden een paar kleine jongens bepaald mede, om later ook de eigenlijke reis naar Tĕpoe mede te maken: noch de vader noch de moeder durfden de bengels goed aan te pakken, die zich op den bodem der prauwen legden en aan de banken vasthielden. Zoo moest ik zelf naar beneden, om ze uit de booten te dragen, waarbij een van hen, een verwend jongste zoontje van Bo Bawan, hevig opspeelde. Om den kleinen wildeman te temmen, nam ik hem mede in mijn hut en liet hem daar tot bedaren komen, wat eene groote zelfbeheersching aan de moeder kostte, die telkens haar lieveling wilde komen halen. Ik hield het tweetal echter in bedwang, doch met weinig blijvende voldoening, want reeds een uur later kwamen Bo Bawan en de zijnen terug, daar het ongunstige voorteeken van een links opvliegenden vogel, hen weer naar huis gedreven had.

Zoo verloren wij dan nu weder vier dagen voor de ongunstige maan, maar het noodlot, dat zich tegen onze afreis verzette, bracht mij 's avonds een troost in het bericht, dat de stier, welke vroeger gewond en toen door ons achtervolgd werd, door een paar Kajan's vrij dicht bij gedood was. Ook nu kwam men ons halen, om van het dier te nemen, wat wij konden gebruiken en daar ik zelf nog wat onder den indruk verkeerde van den tocht naar de Pnihing's, verzocht ik Demmeni met von Berchtold en Lahidin, om den buit te gaan bezichtigen.

Den 24sten keerden zij tegen den middag terug met het bericht, dat de huid door de vele speersteken onbruikbaar geworden was, maar Demmeni had een photografie gemaakt en een achterpoot voor onze ménage medegenomen, terwijl von Berchtold zich den kop toeeigende, om er het skelet van te maken. Zoo brachten wij in onze verzameling toch genoeg mede voor het vaststellen van de soort van dit wilde rund, dat zeer veel overeenkomst vertoont met het tamme vee van Lombok. Daar de Bahau's het dier niet eten en niet jagen, zijn zij weinig op de hoogte van zijne gewoonten; sommigen zeggen, dat er een groote donkerbruine soort is en een

II, 244.

Het wilde rund van den Boven-Mahâkam.

kleine roodbruine, maar volgens anderen zijn de eerste de mannetjes, de laatste de wijfjes, wat mij het waarschijnlijkst voorkomt. De wilde stier houdt zich het liefst op in kleine kudden te midden van jong bosch of kreupelhout, zoodat men hem het meest vindt langs de sedert eeuwen met tusschenpoozen bebouwde Mahakamoevers en minder in de oerwouden aan de zijriviertjes, waarheen slechts enkele alleenlevende oude mannetjes verdwalen.

Den 27sten gevoelden zich de Kajan's eindelijk weer bevrijd van den druk der slechte maan, toen er zich wat anders voordeed, dat de mannen belette, om te gaan vogelzoeken. Een oude man onder de lijfeigenen van het hoofd, overleed dien dag aan een borstkwaal en vóór het lijk bijgezet was, bleef het aanvangen van gewichtige ondernemingen verboden. Bovendien behoorde de doode in zijn jeugd tot de dapperen van den stam, zoodat men ook uit eerbied de gewoonte niet wilde schenden. Dit hernieuwde uitstel deed mij een oogenblik mijn geduld verliezen en ondanks de overtuiging, dat de menschen volgens hunne gewoonte handelden en zich verzekerd hielden, dat bij eene andere handelwijze ongeluk de onderneming treffen zou, moest ik mijzelf lucht geven door eens op hen te brommen. Daar ik zorgde, hen niet al te erg aan te pakken, lieten zij mijne verontwaardigde woorden kalm over zich heengaan. 's Avonds echter gaven zij blijken van zich volkomen in mijn toestand te kunnen verplaatsen, want een der jongere mannen kwam op het bordes aan de rivier naast mij staan en gaf te kennen, dat men mijn ongeduld zeer goed begreep, maar zich niet gerechtigd achtte van hunne opvatting af te wijken, omdat onze reis dan nooit goed kon afloopen.

Den volgenden morgen kwam Bang thuis van een drijfjacht met zijn honden en bracht de goede tijding mede, dat de groote boot door de Pnihing's naar beneden gezonden was, maar nu droog lag in een kleine riviermonding bij Long Boeleng: tien man vonden het loswerken uit het slijk nog te zwaar en daarom zeide Kwing Irang, zelf te zullen gaan met veel jongelui, om haar den Bloeöe op te brengen. Wij zouden haar dan onmiddellijk kunnen laden voor onze woning en bovendien moesten ook voor deze boot nog meer planken voor het opboeien vervaardigd worden, daar Parèn van hetzelfde

denkbeeld als die van Long Kup scheen te wezen, dat men zich nu juist niet zoo nauwkeurig aan de afspraak behoefde te houden. daar dit extra-werk ons alles behalve gelegen kwam, vatte ik het plan op, om mij ook van de afspraak los te maken en hem te laten voelen in zijn beurs, dat zulk eene handelwijze niet in den haak was.

Kwing zond er echter eenige mannen op uit, om in 't bosch eenige geschikte boomen uit te zoeken voor het kappen der planken en nadat de doode begraven of liever bijgezet was, vertrokken ook Bo Bawan en de zijnen weer voor hun vogelzoekerij. De ergste regentijd scheen nu voorbij, want onder voortdurenden Oostenwind bleef de lucht helder en het water laag.

De lijkbezorging had omstreeks den middag plaats, toen een paar booten met roeiende mannen en weenende vrouwen van boven langs de rivier af voeren, om de lager gelegen begraafplaats te bereiken. Men gebruikte twee dagen voor het gereedmaken van de uitrusting van dezen doode en had in de booten, waarmede men de kist vervoerde, planken en balken met gereedschap, om een stelling te maken met een klein dakje, als bescherming voor het lijk. Dit hullen ook deze Kajan's in zijne beste kleederen, plaatsen kralen op de oogen en in den mond en leggen wapens en andere benoodigdheden in de nabijheid, om in Apoe Késio te gebruiken. Daar de kisten niet geheel gesloten worden, zijn de beenderen vrij snel van de weeke deelen ontdaan; zij moeten door de nabestaanden dan verzameld en gereinigd worden, voordat men ze, in een witten doek gewikkeld, in een ouden tempajan of een ijzerhouten vierkant kistje bijzet, veelal in een rotshol. De kralen en sieraden van het lijk blijven liggen op de begraafplaats en ook zijne wapens willen de levenden niet weer in gebruik nemen. Daar de Poenan's minder gevoelig zijn op dit punt en nog wel eens graven berooven, onthouden Bahau's er zich van, om bij hen fraaie wapens te koopen. Het bijzetten van het gebeente geschiedt dikwijls met groote feestelijkheid en het heeft niet plaats in gezelschap van de klaagvrouwen, die bij de uitvaart van dit lijk aan weerszijden van de kist zaten en hare klaagtonen zonder tranen lieten weerklinken.

Dat de Kajan's zich bepaald gereed maakten voor onzen tocht,

bleek uit de komst van vele mannen, die met hunne booten de cilindervormige pakken rijst van rotanlatjes in de woning van Kwing Irang plaatsten. De booten voor de woning lagen allen reeds gereed, maar men vertelde, dat de menschen, die van hooger aan den Bloeöe mij zouden vergezellen, nog wel acht booten gereed maakten.

1 April veroorzaakte een regenbui 's nachts zulk een rijzen van het water in den Bloeöe, dat Kwing het nu mogelijk oordeelde, om de zware boot naar boven te brengen; bij laag water lag de boot te diep. Eerst lang na den middag kondigde een regelmatige riemslag van veel menschen ons vaartuig aan: aardig was het te zien, met hoeveel genoegen de roeiers zich inspanden, om het flink vooruit te doen schieten en Kwing Irang zelf hanteerde zijn pagaai als de beste. Bij aankomst verkondigden allen den lof van dit mooie stuk werk; hij was licht, dreef goed en niemand wist er iets op aan te merken. In het nauwe riviertje voldeed de 21 M. lange en 1,25 breede boot van ongeveer dezelfde diepte dan ook bijzonder en duidelijk bleek het, dat de kistjes met levende planten in deze de beste plaats zouden krijgen, die wij wenschen konden. Des anderen daags bonden eenige jongelui met even veel opgewektheid de boorden er op, twee rijen boven elkaar en vervaardigden verder lange houten rasters, om als vlakken bodem te dienen, zoodat de lading, levend of dood, niet onmiddellijk last kreeg van ingedrongen water.

Gelukkig lag zij 's avonds kant en klaar, want even daarna roeide een bootje den Bloeöe op met het bericht, dat een Pnihing-Dajak, die getrouwd was te Long Njiwoeng met een vrouw van 'Ma Toewān, daar twee mannen en drie vrouwen, waaronder zijn echtgenoote, vermoord had en daarop met zijne wapens in het bosch de vlucht genomen. In den angst, dien deze tijding veroorzaakte, bracht men dit voorval onmiddellijk in verband met de ongeregeldheden boven en verhaalde er bij, dat deze Pnihing naar Long Kup had willen gaan, om zijne bloedverwanten te bevrijden, daarin door het hoofd tegengewerkt was en zich daarvoor gewroken had op een gezelschap, dat hij bij zijne vrouw in het ladanghuisje vereenigd vond. Nu zou hij het dus ook op de Kajan's en ons willen verhalen, welke veronderstelling iedereen op zijne hoede deed wezen en ik nam in mijn bijna open hut ook eenige veiligheidsmaatregelen, die tevens voor

de volgende dagen van kracht bleven. Later echter keerde de oogenschijnlijk waanzinnige man zelf in zijn ladanghuisje terug, waar een paar Maleiers hem afmaakten en in de rivier wierpen. Bij mijne komst later te Long Njiwoeng kwam het uit, dat alleen de twee mannen het leven verloren hadden; de drie vrouwen waren slechts gewond, hoewel een van haar vrij ernstig. Deze gewoonte van vergrooten en verdraaien van gebeurtenissen bij het overbrengen van berichten maakt het zeer moeilijk, om iets waars van uit de verte te weten te komen en men leert onwillekeurig tegenover alles, wat men niet zelf ziet, eene afwachtende houding aannemen.

Het bracht echter ons en onze omgeving weer eenige dagen in onrust en misschien Bo Bawan en de zijnen ook, want den 3den 's morgens tegen 10 uur zagen wij hen plotseling op het pleintje in groene bamboe's hun rijst koken, iets, dat zij ook deden in hun hut van waarneming in het bosch. Ook nu nog legde hun bezigheid hun de verplichting op, om zich afgezonderd te houden van de overige Kajan's, hunne eigen vertrekken mochten zij niet betreden en ook bleef het koken van hun maaltijd in huis of met rijst uit het huis verboden. Groote toebereidselen om te vertrekken, werden echter niet gemaakt en nadat Bo Bawan met Kwing en den ouden Bo Jok een samenkomst gehouden had. luidde hun oordeel, dat de taak der vogelzoekers nog niet geëindigd was, maar dat zij lager aan de rivier nog een andere hut zouden betrekken, om ten tweeden male de gewenschte vogels te ondervragen.

Verschillende momenten beheerschten op dat oogenblik het gemoed der Kajan's, die over de reis te beslissen hadden. Hun groote doel bij het vogelzoeken bestond daarin, van twee soorten vogels, de tsit en de tělandjang, gunstige voorteekens te krijgen voor de reis, welke deze twee profeten ook geven door rechts op te vliegen of te roepen. Een soort van boomhagedis, die vooral 's nachts tjok, tjok, roept, geeft door dat geluid eene gewichtige waarschuwing, om den volgenden dag niet verder te trekken. Nu had Bo Bawan met de zijnen reeds eenmaal een gunstig voorteeken van beide vogels verkregen en zoo zouden wij reeds op reis hebben kunnen gaan, als bij de Kajan's de groote tochten niet altijd aanvingen met nieuwe maan, zoodra die zich als een sikkel het eerst boven den horizon

vertoont. Dit moest nu nog eenige dagen duren en daarom vertrok Bo Bawan op nieuw, wellicht tevens om mijn ongeduld in toom te houden. Hieraan moet ik het achteraf ook wel toeschrijven, dat men zoo vroeg op die voorteekens uitging, want de gewoonte eischte ook van de Kajan-hoofden, dat zij hun huis niet verlieten voor langen tijd, wanneer zij nog niet „nĕwoekŏ", het einde van den oogst, gevierd hadden. Dit valt bij de Kajan's aan den Kapoewas samen met het nangei, maar de stammen aan den Mahakam vieren dit slechts eens in de drie of vier jaar, omdat zij niet ieder jaar voldoende rijst hebben.

Het nĕwoekŏ was echter op handen en Hiăng liet Kwing geen rust, om te vertrekken vóór dien tijd, terwijl Bo Jok aandrong op het afwachten van nieuwe maan. Buitendien trachtten de vrouwen ons vertrek zoo lang mogelijk te verschuiven; zij zouden daardoor maandenlang de bescherming van zoovele mannen missen, vreesden voor ongevallen op reis en de kwaadaardigheid der stammen beneden de watervallen, welke, evenals allen op grooten afstand, beschuldigd worden van op de verraderlijkste wijzen met vliegende vergiften en met vergiftigd eten hunne bezoekers ziekten te bezorgen. De tegenwoordigheid van onze expeditie verschafte haar bovendien langen tijd eene bescherming tegen aanvallen van buiten en eene verzorging bij ziekte, welke zij zeer ongaarne misten; vandaar bij den goedwilligen maar zwakken Kwing een groot aantal motieven, om niet zoo zonder aarzelen in te gaan op den aandrang van mijn ongeduld. Eerst later verkreeg ik door het verloop onzer reis het inzicht in al die omstandigheden en moest ik, zonder eigenlijk goed de hinderlijke factoren te kennen, voortdurend blijven aandringen op iederen stap vooruit, wat op mijn toch reeds geirriteerden toestand geen kalmeerenden invloed had.

De angst, dat er door ziekte van een der familieleden of andere omstandigheden iets in den weg mocht komen, dat zich tegen onze afreis verzette, deed mij de laatste dagen met een zenuwachtig verlangen uitzien naar het sikkeltje aan de Westelijke bergruggen. Nu wilde echter het toeval, dat op de avonden, wanneer wij met lange halzen stonden te staren, de hemel aan die zijde geheel bewolkt was en daar ook de Dajak's niet goed wisten, wanneer de maan zichtbaar

moest wezen, zoo dacht ik, dat wij reeds dagen te lang op haar verschijnen wachtten. Wellicht, om mij wat te kalmeeren, beloofde Kwing mij, menschen naar Bo Bawan te zenden, als de hemel voortdurend bedekt zou blijven, want ook Bo Bawan liet zijne terugkomst om ons af te halen, afhangen van datzelfde maansikkeltje.

De uitvoering dezer belofte liet zich echter wachten en het kostte nog weer een heftig onderhoud mijnerzijds met Kwing Irang, voordat een drietal mannen zich naar de vogelzoekers begaven, om hen te bewegen, ons toch te komen halen. Inderdaad moet het aan mijn gastheer een ernstige berisping zoowel van zichzelf als van zijne vrouw gekost hebben, om zoo geheel tegen hun heilige gewoonte te werk te gaan. Kalmeerend werkte dien avond echter, dat het maansikkeltje een kwartiertje door de wolken gluurde, juist genoeg, om mij te overtuigen, dat het vroeger nog niet zichtbaar kon geweest zijn.

Dien dag had onze uittocht trouwens reeds een aanvang genomen, want op het gezegde van Kwing Irang, dat wij met onze zwaar geladen boot bij eenigszins laag water wellicht moeite zouden krijgen, dreef ik door, dien morgen reeds de plantenkistjes in de boot te brengen. De vroeger gemaakte horden bleken te diep in de boot te liggen, om aan twee kistjes naast elkaar ruimte te geven en zoo legden wij slechts dwarshouten van de eene naar de andere zijde in de grootste breedte van de boot, zoodat het gelukte alle 27 kistjes geplaatst te krijgen. Hunne afmetingen speelden om 7 × 5 d.M. bij 3 à 4 d.M. hoogte; zij waren slechts voor een klein gedeelte der hoogte met aarde gevuld, enkele met, andere zonder van bamboe gevlochten mandjes. Om de uitstekende gedeelten van de daarin staande planten te beschermen, hadden de twee Javanen in de laatste dagen er kruiselings bogen van gespleten bamboe overheen gespannen en deze tegen de wanden vastgespijkerd. Zoodra wij later Tépoe bereikten, waar wit katoen te koop was, omgaven wij deze bogen met dit witte kleed, dat onze kweekelingen op zee en verder op reis beschermde.

Onze bloementuin zag er in de boot bijeengeplaatst inderdaad verrassend uit; tot dusver had de verzameling, onder onze hut afzonderlijk opgesteld, niet zulk een indruk te weeg gebracht.

Alles zag er frisch genoeg uit, om te kunnen hopen, dat een groot gedeelte de bezwaren der komende reis zou doorstaan. Een eerste vereischte vormde het kadjang-dak, dat deze kinderen der sombere wouden tegen de zonnehitte moest beschermen. Om de boot echter niet te topzwaar te maken vóór het overtrekken van den kiham Mali in den Bloeöe, besloten wij het dak er eerst aan de monding op te zetten en de betrokken weersgesteldheid verzette zich tegen dezen maatregel niet. Voor de veiligheid des nachts zou VON BERCHTOLD nu reeds medegaan; deze nam dus vroeger dan wij afscheid van den Bloeöe, met een gevoel, dat veel had van eene verlossing uit de gevangenis. Het feitelijk begin van ons vertrek bracht evenwel de gemoedsbewegingen van de vrouwen in onze omgeving, met wie wij zoo lang omgegaan hadden, geheel in opstand en, hoewel het allen Bahau's als onpassend verboden is, om door weenen en weeklagen uiting te geven aan hun verdriet, zoo konden eenigen hare tranen toch niet weerhouden, ook een paar mannen kregen het te kwaad en trokken zich terug.

Aan stoffelijke blijken van sympathie had het den mijnen in de laatste dagen ook niet ontbroken; van verschillende zijden waren zij voorzien van versnaperingen voor de reis, waarbij sigaretten en eigen verbouwde tabak een hoofdrol speelden. Geen van hen was uitgesloten van deze goedgeefschheid der Kajan's dan ik zelf. Evenals aan den Mendalam sloot men de hoofdpersoon hiervan uit, welk feit Kwing Irang nog verscherpte in zijne beteekenis, door aan mij alleen een afscheidsgeschenk aan te bieden in den vorm van een zwaard, afkomstig van de Kĕnja en een fraai schild, dat hij zelf voor mij vervaardigd had.

De 's avonds laat nog terugkeerende boden vertelden ons vooreerst, dat de groote boot goed en wel de kiham Mali was afgevaren en dat zij reeds met kadjang overdekt aan de Bloeöe-monding lag, waar VON BERCHTOLD een onderkomen gevonden had bij eenige Maleiers, die daar woonden. Verder zou Bo Bawan 's morgens zoo vroeg komen, als hij kon, maar den 9den April duurde het vrij lang, voor zij kwamen opdagen. Het water in den Mahăkam moest vrij hoog wezen en daar zij hun hut ver beneden gebouwd hadden, konden zij niet eerder bij ons geweest zijn. Ook nu kookten zij

eerst buiten hun maaltijd. Ondertusschen begonnen de andere Kajan's met ernst de laatste booten te water te laten en vervolgens hun rijst, hunne draagmanden met kleeding, gereedschappen, ligmatjes van samit en hunne wapens in de booten te brengen. Anderen sleepten alle kisten en pakken met de verzamelingen op botanisch en zoölogisch gebied naar beneden uit de leegstaande woningen, die als werkplaatsen hadden gediend, zoodat mijn hut even voor het laden onzer goederen geheel vol stond.

De massa's rijst ziende, die de Kajan's in hunne booten droegen, sloeg mij de vrees om het hart, hoe al onze eigen goederen vervoerd zouden moeten worden. Evenals de Kajan's van Tandjong Karang, beschouwden ook dezen het reizen naar beneden uit het oogpunt van hun eigen belang zoowel als van het mijne en de mogelijkheid, om, behalve de door mij te geven belooning, ook nog voordeel te behalen met zelf handel te drijven, vormde voor velen een sterken prikkel om mede te gaan. Veel zaken, die aan den Beneden-Mahăkam waarde hebben, bezaten zij echter niet, want de hongersnood had hen belet, om booten te maken en gĕtah pĕrtja te gaan zoeken. Vandaar dat de meesten alleen pakken rijst medenamen, om te verkoopen. Wel stelden zij zich niet voor, veel er voor te krijgen, maar met het geld, dat velen hunner bij mij verdiend hadden, kon hun gang naar Tĕpoe toch van belang zijn. Vroeger vormde de uitvoer van rijst een hoofdbron van inkomsten voor de bovenlandsche stammen, maar sedert de stoombooten de in Koetei ingevoerde rijst hoog den Mahăkam opvoeren, werd de prijs van dit product zeer naar beneden gedreven. Hun behoeften, zout en tabak, daalden daarentegen weinig in prijs, want zoolang de Koeteïneezen en Boegineezen van den Beneden-Mahăkam het monopolie bezaten, zorgden zij wel, dat de voordeelen van de betere communicatie in hun zak terecht kwamen. Nu in latere jaren de Bakoempai van den Barito als mededingers aan den Midden- en Boven-Mahăkam optreden, zijn de prijzen wat gedaald.

De rijkeren onder mijn geleide, die tot honderd rijksdaalders naar beneden medenamen, wenschten, evenals de Mendalam-Kajan's, oude kralen te koopen. Gongs en tempajans van beneden mede te brengen, daaraan dacht niemand; zoodra zij er kans toezagen,

vormde het verkrijgen van halskettingen van heel of half oude kralen hun hoogsten wensch.

Zij, die daarvoor te weinig bezaten, voedden de hoop, om onder weg nog door het geluk begunstigd te worden bij het wedden bij het houden van hanegevechten. Behalve door de hoop op winst, maakte dit om een andere reden een groot belang voor de Kajan's uit, aan dezen tocht verbonden. Aan zijn stand rekende Kwing Irang zich namelijk verplicht, om zoo mogelijk eens in het jaar naar beneden te gaan en daar vooral Bang Jok te bestrijden met zijne hanen, een vreedzame strijd, die beiden echter met de meeste belangstelling bezielde. Gelijk bij alles, zoo spelen de geesten bij den gunstigen uitslag dezer gevechten een groote rol en daar hunne gunstige gezindheid afhankelijk is van het juist in acht nemen van alle voorschriften van de gewoonte, was misschien Kwing's ongeneigdheid om, overeenkomstig mijn verzoek, over sommige eischen der adat heen te stappen, mede hieraan toe te schrijven. Niet minder dan veertig hanen zouden medegaan en dit belette het hoofd, om een gedeelte mijner goederen in zijn eigen groote boot op te nemen. Bij het laden viel evenwel de ruimte in mijn boot van Long Kup afkomstig, zeer mede en langzamerhand vond het eene pak na het andere daarin zijne plaats.

Het gerucht van ons vertrek verbreidde zich de laatste dagen blijkbaar snel, want er waren zoovele huisgezinnen afgekomen, om van hunne mannelijke bloedverwanten afscheid te nemen, dat er bijna drie honderd menschen in de huizen van Kwing's vestiging vereenigd toezagen, hoe alle goederen in de booten geladen werden. Vóór mij evenwel te kunnen wijden aan mijne eigen bezigheden, diende er eerst een afscheidsbezoek gebracht te worden aan de familie van het hoofd, welke ik vereenigd vond in zijn afzonderlijk vertrek en blijkbaar zeer onder den indruk van de onderneming. Het ergst scheen op dat oogenblik de angst te wezen der vrouwen, om zoolang alleen te blijven en op verzoek van Kwing legde ik nog eens aan haar uit, wat wij bij Bĕlarè verhandeld hadden en hoezeer onze maatregelen daar moesten strekken, om de stammen van Sĕrawak tevreden te stellen, zoodat de kans op een overval van daar zeer gering was geworden. Het kwam mij niet noodig

voor, het onderhoud lang te maken, ik spoedde mij dus weer naar beneden om te letten op de werkzaamheden der Kajan's. Voorloopig gaven mij de menschen meer te doen dan mijne goederen, want niet alleen de familie van Kwing Irang, maar allen schenen, nu het op scheiden aankwam, bijzonder bezorgd voor het lot der medegaanden. Vooral kwamen moeders en zusters mij hare bezorgdheid uiten en vragen, of ik de medereizenden vooral in de watervallen tot voorzichtigheid wilde aanmanen; oppassen, dat de bewoners beneden aan de rivier hen niet vergiftigden of mishandelden, en zorgen, dat zij voor hun geld geen onnutte dingen kochten te Tĕpoe. De oude Bo Jok gaf twee zonen mede naar beneden en droeg mij vooral den jongsten zoon Sawang op, die voor vrij veel geld oude kralen-halskettingen wenschte te koopen; ook hierin moest ik hem raden. Maar niet alleen zijne nabestaanden, ook den geheelen stam droeg hij aan mijne zorgen op en drukte mij goed op het hart, dat ik de moeilijke omstandigheden, waaronder zij allen leefden, nadrukkelijk aan mijne „harin" (bloedverwanten en vrienden) voor moest houden bij mijne terugkomst te Batavia. Ondanks het werkelijk aangrijpende in dit afscheid van hen, met wier wel en wee ik zoo lang had medegeleefd, dwong mij dit alles inwendig tot lachen bij de overweging, hoezeer de moeilijkheden in de watervallen wel voor mijzelf het grootst zouden zijn, mijn kritische kennis van oude kralen ongeveer nihil was en mijn vertrouwen op mijn invloed te Batavia eveneens niet zeer groot.

Ik beloofde echter mijn best te zullen doen en te gelijkertijd, op herhaald aandringen van Bo Jok, dat mijn belooning in hoofdzaak bestaan zou in zout, voor hen een artikel van groote behoefte en door den hongersnood sedert lang een lekkernij, die slechts weinigen bezaten.

Langzamerhand legden de Kajan's hunne speren, schilden en roeiriemen in de booten, een teeken, dat zij gereed waren met hunne goederen; eenige jonge mannen droegen toen de korven met hanen naar de vaartuigen en zoo stonden wij voor het zoo lang gewenschte afscheid van den Bloeöe. In marschtenue met geweer en revolver ging ik nog even naar boven in de awa', om met dezen en genen een laatsten handdruk te wisselen, klauterde toen voor

de zooveelste maal de boomtrap aan den oever af en vond naast Demmeni voorloopig een plaats bovenop onze kistjes en pakken. Van alle zijden lagen wij echter van beladen booten omringd en moesten dus wachten met ons saluut aan de groote menigte, die ons van uit alle huizen bekeek. Slechts enkelen, die dikwijls met ons in aanraking gekomen waren, waagden het, ons een goede reis toe te wenschen uit de verte door te wuiven met doeken of door te roepen. Gaven wij antwoord, dan begonnen ook anderen in de nabijheid, zoodat de afreis niet geheel zwijgend verliep, als bij de Kajan's het geval zou geweest zijn.

Nadat de eene boot voor, de andere na den Bloeöe afvoer en wij vrij kwamen, begonnen Demmeni en ik de toeschouwers te vergasten op het snelvuur, dat wij gezamenlijk afgaven uit onze repeteerkarabijnen. Tot dusver onthield ik mij bijna geheel van schieten in de onmiddellijke nabijheid der Kajan's, daar het hen altijd erg verschrikte. Toch vonden zij het aangenaam, om het te hooren en te zien en tot slot kon een dergelijk knaleffect geen kwaad en ik twijfel niet, of deze snelle opvolging van schoten zal geen geringen indruk op hen gemaakt hebben.

Het lag in de bedoeling, om dien dag door te varen tot de plaats, waar Bo Bawan en de anderen hunne vogels het laatst gezocht hadden. Daar zouden wij verplicht wezen om, evenals zij, twee nachten te verblijven zonder aanraking met de buitenwereld te hebben: dan konden de goede geesten, die Bo Bawan ook opgeroepen had om met onzen tocht mede te gaan, aan ons wennen.

Nog op onze vaart naar beneden in den Bloeöe trachtten ons een paar Kajan's op te houden met slechte berichten van de Pnihing's, maar Kwing Irang, die ook blij scheen te wezen eindelijk op reis te zijn, verklaarde zich nu niet langer te kunnen ophouden en de zaak wel in ons kampement verder te zullen onderzoeken. Volgens onze bootslieden was dit niets dan een poging, om het vertrek van zoovelen uit den stam tegen te gaan en later bleek het gerucht slechts te berusten op eene vreedzame ontmoeting van Bĕlarè en eenige Hiwan's.

Onze vloot, die den Bloeöe afvoer, bestond uit 21 booten met meer dan tachtig menschen, maar van tellen kwam niets in, omdat

alles zich door elkaar bewoog. Ook aan den kiham Mali, waarboven alle booten zich verzamelden, om eerst de goederen naar beneden te dragen over de rotsen aan den oever, bleek het niet mogelijk de lui, die vooral ook met hun eigen goederen zich bezig hielden, een oogenblik te verzamelen. Wij lieten hen dus hun gang gaan en plaatsten ons aan den rechter-oever, om de bedrijvigheid aan te zien.

De kiham Mali wordt veroorzaakt door een dam van vulkanisch gesteente, die meer weerstand bood aan de erodeerende werking van de Bloeöe-golven dan het zachtere zandgesteente elders. In het midden van den Bloeöe, die hier boven en beneden den val een 40 M. breed is, bood een gedeelte der steenmassa nog weerstand aan het bewegelijk element en diende nu als grondlaag voor eene welige vegetatie, waaromheen de rivier zich in twee armen splitste. De steenmassa in den rechterarm, was in de zonderlingste gaten en holten uitgeslepen en stak overal in punten en ribben boven lagen waterstand uit, zoodat men alleen bij hoog water hier doorheen voer. De grootste hoeveelheid van het water stroomde door den linker arm, welke aan het benedeneinde van het eiland een waterval van een 4 à 5 M. hoogte vormde, waar het water zich een weg moest banen tusschen vele over elkaar liggende rotsblokken dwars de bedding heen.

Het was ook nu nog voor ons, na zoovele dergelijke tooneelen, een belangwekkend gezicht, hoe één voor één de booten, bevrijd van haar lading, door den woelenden stroom naar beneden schoten: rakelings langs de eene rots, om met behulp van een zijdelingschen stroom, ontstaan door een afleidend rotsblok, een tweeden wat lager te kunnen vermijden. Onder het onvermijdelijk geschreeuw der bemanning, om het geraas van den stroom te overstemmen en het gejuich bij behouden aankomst door den slingerenden weg tusschen de rotsen door, vlogen alle kleinere booten ons voorbij. Niet echter allen met hun eigen bemanning, maar zij, die zich het meest op hun gemak gevoelden in dien waterchaos, verdeelden zich voor en achter in de lange schuitjes, hurkten daar neer, om met volle kracht nu eens links, dan weer rechts hunne pagaaien te kunnen hanteeren en passeerden ons zoo tot tienmaal toe. Het laatst kwamen aan de beurt de lange boot van Kwing en de mijne, die beide nog al

zwaar te behandelen bleven, omdat verschillende goederen zich minder leenden om gedragen te worden buiten hooge noodzakelijkheid. Voor en achter namen aan weerszijden echter vele mannen plaats en zoo waagde men den loop met hindernissen den val af. Eerst zagen wij hen door den stroom voortgesleept met groote snelheid recht op een rots aankomen, maar vlak er boven stort zich van ter zijde een machtige watermassa, door de rots afgeleid, tegen den zijwand van de spits, zoodat zij rakelings langs het dreigend stuk heenschuift. Reeds halen eenige zijdelingsche pagaaislagen, met de uiterste krachtsinspanning uitgevoerd, de boot weer in eene andere richting, om een lager gelegen steen te vermijden, waar ook de in tweeën gesplitste watermassa nog een beetje meehelpt. Zoo gebruik makende van de beschikbare krachten in het water en in hunne armen, brengen de Kajan's ook deze gevaarten den val af, maar plotseling keeren allen zich naar het boord aan de rivierzijde en slaan hunne pagaaien zijdelings met geweld in het water, om hun vaartuig den rotsigen rechteroever te doen ontwijken, die in een boog half voor de richting van het voortschietende water ligt.

Na het voorbijvaren van de laatste boot werden snel de verschillende ladingen weer geregeld, en kregen wij onze plaatsen terug, namen ook de groote boot met planten op sleeptouw en bereikten tegen den avond de plaats, waar de „lepo lali" (letterlijk „verbods hut") van Bo Bawan lag.

Hier waren de over de rivier hangende boomen van den oever over eene lengte van wel 20 M. weggehakt en ook den steil oploopenden oever had men ter diepte van ongeveer 30 M. opengekapt. In de oeverboomen aan weerszijden staken groote bamboetakken, ten teeken, dat op die plaats iets bijzonders geschiedde en dat vreemden niet mochten naderen. Daarnaast hing in een hoepel, versierd met houtkrullen, een houten namaaksel van een staartpen van den neushoornvogel, die als attribuut van een hoofd aanduidde, dat men met de vestiging van een aanzienlijke te doen had. Een boomtrap voerde van het water naar boven, waar de grond wat vlakker werd, tusschen twee rijen van in den oever gestoken bamboetakken aan weerszijden door. In de boven opengehakte ruimte

hadden de Kajan's een gewone tijdelijke hut gebouwd van dun, ruw hout, gedekt gedeeltelijk met groote boombladeren, gedeeltelijk met palmbladen of samits. Naar voren, in de richting van de rivier, liep de vloer der hut echter uit in een van rechte boomstammetjes vervaardigd bordes, dat 6 M. breed en 3 M. diep was. Twee vierkant behouwen balken begrensden aan weerszijden dit bordes, terwijl een derde er in het midden overheen lag en naar den rivierkant uitliep in een zeer phantastisch gevormden kop. Om hem te maken, had de kunstenaar een deel der takken van het boompje laten zitten, daaronder op den stam een paar groote oogen uitgespaard, aan weerszijden een paar uitsteeksels voor tanden, terwijl twee dikke stompen van takken de kaken van den monsterkop vormden, bovendien nog versierd met een paar dunnere spruiten als haren of als horentjes. De beide zijbalken liepen slechts uit in krullen en droegen dus niet, als de middelste, bij tot het afschrikken der booze geesten. Voor dit doel hadden de Kajan's hen echter bovendien nog voorzien van ruwe vrouwelijke en mannelijke geslachtsorganen, een der machtigste middelen tegen booze geesten. De vier evenwijdige ribben, die de labia majora en minora voorstellen, vond ik eenige malen uitgespaard van het hout, dat overigens weggehakt was, om den balk vierkant te maken; aan de aanhechtingspunten van dikkere takken had men het materiaal gevonden voor een dik rond scrotum en een dunner gedeelte als penis.

Op die wijze beschermd, voelden de Kajan's zich veilig voor de aanvallen der geesten; voor de menschen lieten zij het dunnere omgehakte hout als een ondoordringbaren wal om zich heen liggen, zoodat men hen 's nachts niet kon besluipen. Nu wij met zoovelen kwamen, behoefden wij de laatste bescherming niet meer en konden onze hutten gerust wat verder weg gebouwd worden. Dat deed Kwing dan ook, terwijl de onze naast die van Bo Bawan kwam te staan.

Het bleek nu, dat de hanen van Kwing zulk een afstand van de laatste noodzakelijk maakten, uit vrees dat hunne dapperheid zou lijden onder de tegenwoordigheid van eene vrouw. Onder mijn geleide bevonden zich namelijk ook eene vrouw en een paar jongens, de eerste van Bo Bawan en de laatsten onder bescherming van oudere

broers of vaders. Er wilden aanvankelijk nog meer vrouwen mede, maar volgens de overtuiging van de Kajan's is de aanwezigheid van de schoone sekse, op een tocht ter bestrijding van een ander hoofd door middel van vechthanen, voor het succes van deze zeer nadeelig. Daarom hadden alle andere vrouwen haar plan moeten opgeven; Bo Bawan en zijne gade scheen hij echter niet aan te kunnen en hij moest met haar medevaren genoegen nemen. Hij liet evenwel altijd een zoo groot mogelijken afstand tusschen haar en zijne kampvechters.

Ter wille van die hanen mochten ook geen vreemden opgenomen worden in onzen tocht; deze zouden bij Bang Jok in diens huis overnachten en zoo wellicht aanleiding geven, dat de goede geesten, die ons vergezelden en de Kajan's hielpen overwinnen, het spoor bijster werden en met die vreemden in het huis van den tegenstander overgingen. Om deze reden moesten een paar Maleiers achter blijven, die mij eerst gevraagd hadden, om ons naar beneden te vergezellen; tot overmaat van ramp bevond zich trouwens eene vrouw onder hen.

Door die omstandigheden gedwongen, strekte zich ons kampement wel een honderd meter langs den oever uit en breidde zich de volgende dagen nog uit door de aankomst van vier booten, welker bemanning bij ons vertrek nog niet geheel gereed geweest was. Wij waren allen ook niet klaar en de Kajan's hadden vroeger blijkbaar gerekend op de dagen, die op deze plaats nog zouden verloopen; ten minste er moesten aan verschillende booten nog meer boorden aangebracht worden, vierkante ondiepe houten bakken met aarde werden gemaakt voor vuurhaarden, etensborden uit hard hout, die later beneden de watervallen veel opgeld deden, en velen haalden nog meer rijst. Eenige dagen geleden hadden zij die, om niet te zwaar beladen den kiham Mali te passeeren, vooruitgebracht naar de monding van den Bloeöe en haalden die hier nu af voor de verdere reis. Zijne overige hanen haalde Kwing ook nog van huis, maar zorgde, om onzen „lali" toestand niet te schenden, vóór den avond weer terug te wezen.

11 April steeg het water zoo, dat het gewaagd zou geweest zijn naar beneden te varen en bij de watervallen zouden wij toch hebben moeten wachten. Dus scheen het beter, nog maar een dag langer te blijven op dezelfde plaats en alle nog overige werkzaamheden af te

maken. Het ongeluk wilde echter, dat een der mannen, die thuis behoorde in de boot van Kwing, in plaats van in een plank, in zijn voet hakte vrij ver weg in het bosch, zoodat zijn transport naar onze hutten op den rug van een zijner kameraden, nog al bezwaren in had. Om de voetwonde was een doek zoo gebonden, dat de bloeding niet geheel ophield, hoewel mij het stelpen door middel van compressie onmiddellijk gelukte. Voor de Kajans kreeg dit voorval echter eene groote beteekenis, want een ongeluk, op deze plaats gebeurd, beteekende voor hen een ongenoegen der geesten en dus moeilijkheden op reis. Vandaar dat Kwing, die zoo hij alleen geweest was, zeker de reis had uitgesteld, er op stond, om den gewonde naar huis terug te brengen en door een anderen te vervangen. Op mijn aandrang, dit door een ander te laten doen, ten einde zelf vooruit te reizen, zeide hij, dat hij als in de boot van den gewonde de hoofdpersoon, zich niet mocht onttrekken aan dien plicht, maar mijn groot ongeduld ziende, verklaarde hij, dat degenen, die de vogelteekens hadden nagegaan, met één boot vooruit zouden trekken, om onze personen en een deel onzer goederen naar Batoe Sala te brengen.

Volgens geruchten, wachtten ons daar brieven van beneden en daar wij die in langer dan een half jaar niet ontvangen hadden, verlangden wij des te sterker weg te komen. Op eene samenkomst, die hiervoor gehouden werd, behandelden wij ook voor het eerst de loonkwestie, welke ik tot nu toe verschoven had, omdat reeds van den aanvang af mijn geleide zoo talrijk dreigde te worden, dat ik hen niet allen zou kunnen betalen als anders à *f* 2.50 in 3 dagen. Met een dertig mannen kon ik ruimschoots volstaan voor de vaart naar den Beneden-Mahăkam en onder ons verblijf op deze plaats voegden zich nog iederen dag menschen, bij het toch reeds groote aantal. Er de noodigen voor mij uit te kiezen, ging niet, want, gelijk reeds onder de Mendalam Kajan's bleek, allen, die medegingen, moesten gelijkelijk beloond worden, al zorgden zij op reis ook alleen voor zichzelf en hunne goederen. Ik sloeg daarom voor, het anders door 30 man verdiende loon gelijkelijk onder hen te verdeelen in den vorm van zout, dat ik om de goedkoopte van Samarinda zou doen opvoeren, maar behalve Kajan's voeren ook eenige Maleiers mede naar beneden en deze wilden het er op aanleggen, dat ik in

geld zou betalen; eenige jonge mannen, wien het idee van zout minder beviel, trokken hunne partij en daar Kwing Irang, als altijd zijne meening en wil niet te kennen gaf, bleef deze aangelegenheid onbeslist. Mijne geldmiddelen veroorloofden mij echter in het geheel niet, om mij te schikken naar de opvatting der Kajan's, en zoo liet ik hun voorloopig maar tijd om zich in de aangelegenheid in te denken.

12 April leek de Mahakam wel een woeste zee en bovendien dreef er bij dezen hoogen waterstand zulk een menigte drijfhout af met zware stammen gemengd, dat het mij betrekkelijk weinig moeite kostte, om met gelatenheid ook dezen dag nog maar te blijven. Twee der Maleiers deden nog eene poging, om mij er toe te brengen, ten minste hun te betalen in geld, en verhaalden daarbij veel van booze plannen der Kajan's, zoodat mijne stemming dien dag er niet beter op werd. Van toegeven kon evenwel geen kwestie wezen en zoo wachtte ik de dingen af, die komen zouden. Tegen den avond landde er bij ons een boot van de Longglat's van Ding Ngow met het verzoek aan mij, om onder het voorbijvaren bij hen aan te komen, ten einde de vrouwen te behandelen, die vroeger door den Pnihing verwond waren. Deze drie bleken dus nog niet dood te wezen; zij zonden mij zelfs nog een kip, om de belofte bindend te maken. Evenals echter ons lali de aangekomenen verbood, om dezen heiligen grond te betreden, evenzoo verhinderde dit, om de kip aan te nemen, zoodat wij met smart het dier de rivier weer zagen afdrijven, dat ons voor het eerst sedert langen tijd weer eens een stuk gebraad zou opgeleverd hebben.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK

De Boven-Mahăkam.

Grenzen.

De bovenloop van den Mahăkam strekt zich uit tot beneden den kiham Halŏ, waar deze rivier uit het gebergte treedt, eene breedte aanneemt van 200 tot 300 M. en bevaarbaar wordt voor andere vaartuigen dan de lange, smalle booten der Bahau's. De landstreek, die de rivier op dit gedeelte doorloopt, is van alle zijden zoodanig omringd door gebergten, dat hare geringe bevolking daardoor bijna geheel afgesloten wordt van gemeenschap met nabijgelegen streken.

Zij strekt zich uit in hoofdzaak van het Westen naar het Oosten en grenst in het Noorden aan Sĕrawak en het gebied van de Boven-Kajanrivier (Apoe Kajan), in het Westen aan het brongebied van den Kapoewas, in het Zuiden aan den Boven-Barito of Moeroeng en in het Oosten aan het stroomgebied van den Midden-Mahăkam.

Aan alle zijden vormen hooge bergen de grens en slechts enkele wegen leiden in de nabij gelegen landen.

Naar het Noorden wordt de grens gevormd door het hooge gebergte (hoogste berg Batoe Tibang), dat den oorsprong geeft naar het Westen aan den Kapoewas, naar het Zuiden aan den Mahăkam, naar het Oosten aan den Bo en de Kajanrivier of rivier van Boeloengan en naar het Noorden aan den Batang Rĕdjang.

Naar het Westen verheft zich het brongebied van den Kapoewas, dat vooral uit het Boven-Kapoewas-scheidingsgebergte en den Tĕrata bestaat.

In het Zuiden scheidt de tot 1800 M. hooge keten van den Batoe Lĕsong en den Batoe Ajo de twee rivieren van elkander.

Hier buigt de rivier naar het Zuiden om in de reeks watervallen en breekt door de Oostgrens van zijn bovenloop, van welke de Batoe Niān de voornaamste top is.

Over deze grenzen voeren de volgende wegen: Naar Sĕrawak beweegt men zich altijd over denzelfden weg, die van de Bloeöe-monding eerst acht of tien dagen den Mahăkam opvoert tot in het zijriviertje den Sĕlikoe, waar het pad over land begint. Het land langs de rivier is niet verder bewoond dan tot aan den Tjĕhan, de vestigingen in den Sĕrata, Kaso en Howong liggen hoog die riviertjes op. De landweg voert van den Sĕlikoe naar den Njangeian, een zijriviertje van den Baloei, die bij Fort Kapit in den Batang Rĕdjang stroomt; hij loopt over twee hooge bergruggen, die eenen Bahau, al naar den last, dien hij draagt, twee of vier dagen kosten om er over te trekken. De riviervaart naar Fort Kapit moet niet veel bezwaren opleveren.

De eenige verbinding met Apoe Kajan begint in het gebied der watervallen aan de monding van den Bo en diens zijrivier den Oga, welken men van de monding over vele watervallen zes dagen opvaart, waarna men slechts een weg over land gedurende een halven dag af te leggen heeft, om de eerste woning te bereiken van de Kĕnja's, die aan een zijrivier van den Kajan gevestigd zijn.

Naar het Kapoewas-gebied loopt de weg, dien wij aflegden en die boven uitvoerig beschreven werd.

Met den Moeroeng onderhoudt men de gemeenschap door boschpaden, die in het Westen en het Oosten om den Batoe Lĕsong heenloopen. De eerste voeren den Kaso en den Tjĕhan op, van welke de Kaso de hoofdmoeilijkheden oplevert aan zijne monding in den kiham Lĕdjo. Een dagreis ver de rivier op liggen drie woningen van Sĕpoetans, waarna nog verscheidene kleinere watervallen over te trekken zijn gedurende drie dagen. Daarna bereikt men een zeer korten landweg naar den Boesang, die in een halven dag is af te leggen en over welken men zijn boot kan medevoeren voor het gebruik aan de andere zijde.

De Tjĕhan is veel gemakkelijker te bevaren dan de Kaso, maar de landweg van dit riviertje uit, voert over een gedeelte van den Batoe Lĕsong heen, dat 3 à 4 dagen marsch eischt voor men den

Boesang bereikt. Men trekt over hooge bergruggen en komt dan aan den Boesang, evenals over den Kaso-weg, waar dat riviertje door de tallooze watervallen zeer slecht te bevaren is; dit geldt ook van den Moeroeng, in welken het uitloopt.

Naar het Oosten voert de Pahné om den Batoe Lĕsong heen, in het gebied van den Moeroeng door onbewoond land. Deze zuidelijke bijrivier van den Mahakam vaart men zonder veel bezwaren één dag op en een Bahau gebruikt al naar zijne belasting één of twee dagen voor den landweg.

De verbinding met Koetei voert altijd over de watervallen, die den bovenloop afsluiten en wordt later uitvoerig beschreven.

Het land langs den bovenloop van den Mahăkam van de Kaso-monding tot aan de watervallen is een heuvelland, bestaande uit sterk gelaagden en geplooiden zandsteen, met eene strekking in het algemeen overeenkomstig de richting van den Mahakam en den Batoe Lĕsong, die met een flauwe bocht een tot 1800 M. hoogen bergwand vormt van W. 10° Z. naar O. 10° N. Langs den Tjĕhan en Sĕrata vooral, strekt zich in deze zandsteenformatie eene kalksteenvorming uit, die zich in enkele kegels en 2 à 3000 M. lange ruggen verheft tot eene hoogte van 4 à 500 M. In het Noorden bij den Sĕrata moet een uitgebreid kalksteenplateau bestaan, de Batoe Matjan. Ook langs den Penanei komt deze kalkformatie als 300 M. hooge kalkkegels en elders als geringe verheffingen voor. Op de hoogte van den Bloeöe ligt tusschen den Ong Dia in het Noorden en den Batoe Lĕsong in het Zuiden, een vijftal bergen op een lijn ongeveer Noord-Zuid. De Noordelijkste van deze, de Batoe Mili (± 1000 M.) en de tweede, de Batoe Kasian (650 M.) zijn andesiet-kegels, de derde de Moăng (725 M.) leverde mij niets dan zandsteen op, maar was wegens de sterke bedekking met bosch moeilijk te onderzoeken. Op verschillende andere plaatsen komt vulkanisch gesteente aan de oppervlakte, in de Bloeöe-bedding bij de vestiging van Kwing Irang en de kiham Mali bij de monding; verder zijn door het geheele land zoutbronnen (sĕpan) verspreid, waarvan er twee, die door mij bezocht werden, de Sĕpan Dingei en Sĕpan Daja naast zouthoudend water, ook koolzuur leverden. Naast Sĕpan Dingei, die evenals Sĕpan Daja vroeger diende voor het verkrijgen van zout,

komt een rots van vulkanisch gesteente aan de oppervlakte. De samenstelling van medegebracht water van beide bronnen is:

Sěpan Dingei (zwak alkalisch).

Kiezelzuur ($Si\,O_2$)	0.094 Gr.
Chloor (Cl)	0.309 Gr.
Kalk (Ca O)	0.064 Gr.
Magnesia (Mg O)	0.084 Gr.
Kali ($K_2\,O$)	0.011 Gr.
Natron ($Na_2\,O$)	0.890 Gr.

met wat organische stof en een sediment van calcium-carbonaat met sporen magnesium-carbonaat

per liter water.

Sĕpan Daja (neutraal).

Kiezelzuur ($Si\,O_2$)	0.068 Gr.
Chloor (Cl)	3.592 Gr.
Kalk (Ca O)	0.202 Gr.
Magnesia (Mg O)	0.098 Gr.
Kali ($K_2\,O$)	0.095 Gr.
Natron ($Na_2\,O$)	3.260 Gr.

met wat organische stof

per liter water.

Het geheele gebied van den Boven-Mahăkam is bedekt met bosch, en van een bergtop af gezien, komen slechts de steile wanden der kalkbergen als onderbrekingen voor in het donker groene kleed. Waar de bevolking hare ladangs aanlegt, ligt de grond bloot gedurende den tijd, dat hij voor den rijstbouw dient, maar reeds spoedig daarna neemt struikgewas en later jong bosch dit terrein weer in; eerst in de laatste twintig jaren zou, volgens de bewoners, eigenlijk gras eerst aan den Boven-Mahakam verschenen zijn. Alang-alang kent men er echter niet.

De bevolking in het gebied van den Boven-Mahăkam is zeer weinig talrijk en kan geschat worden ongeveer op 6500 zielen, die verdeeld worden in verschillende stammen, van welke de Sepoetan's aan den Kaso het meest Westelijk wonen. Naast hen aan den Penanei en aan den Howong bestaan vestigingen der Puihing's, die echter vooral meer Oostelijk in den Sérata en Tjĕhan het meest talrijkst zijn, terwijl de woning van Bĕlarè en Long Kup nog lager aan de rivier staan.

De Kajan's wonen op hunne ladangs aan den Bloeöe ten Zuiden van den Mahăkam en zijn nu bezig zich in één huis te vereenigen aan de monding van dit zijriviertje.

Oostelijk van de Kajan's behoort het land aan de Longglat's en

de 'Ma Soeling's. De laatsten wonen hoofdzakelijk in den Mĕrasè, een noordelijk bijriviertje van den Mahăkam en in een klein huis Apoe Lioe, wat hooger aan de rivier.

De Longglat's wonen allen aan den hoofdstroom en zijn tegenwoordig gevestigd te Long Njiwoeng, Batoe Sala, Long Tĕpai en te Long Dĕhŏ. Met hen leven verschillende kleinere stammen, welke zij vroeger onderwierpen. In de dalen der noordelijke zijrivieren, de Sĕrata en de Bo, leven Boekat's en Poenan's; in onderscheiding van de vorige landbouwende stammen houden zij zich uitsluitend met de jacht bezig. Deze bevolking is aan den Mahăkam echter niet oorspronkelijk; volgens hunne overleveringen kwamen zij allen op verschillende tijden en langs verschillende wegen in den Boven-Mahăkam en zij beschouwen als hun stamland het gebied van de Boven-Kajanrivier of Apoe Kajan. De bevolking hier moet zeer talrijk zijn en trok nog in de laatste jaren naar den Hlen, den bovenloop van den Tabang. Zij wordt, naar hare gewoonte om bij alle gelegenheden krijgsdansen uit te voeren, in het Boesang Kenjă en in het Longglatsch Kĕdjin genoemd.

Behalve de stammen aan den Beneden-Mahakam leiden ook verschillende aan den Midden-Mahakam, aan den Boven-Batang-Redjang en aan de Baramrivier hun afkomst van Apoe Kajan af en noemen zich gezamenlijk Bahau's; zij verstaan allen naast hun eigen taal als omgangstaal het Boesang.

De Kajan's daalden uit Apoe Kajan langs den Bo naar den Mahăkam af onder een hoofd Kwing Irang, na zijn dood Singa Mĕlŭn genoemd, en voeren den Mahăkam op naar het land, waar zij nog wonen. Sedert regeerden vijf hoofden over hen, dus langer dan een 150 jaar wonen zij nog niet aan den Mahăkam.

De 'Ma Soeling's drongen van uit den Baloei langs het brongebied van den Mahakam naar beneden en vestigden zich gedurende lange jaren aan den Boven-Sĕrata en Boven-Sĕmoewé, op het plateau van den Batoe Matjan.

De Longglat's stammen ook van Apoe Kajan en verlieten dit langs den Bo, aan welks zijriviertje, de Glat, zij lang woonden en daarnaar hun naam verkregen (Long = monding). Eerst na de Kajan's vestigden zij zich onder een hoofd Ding, aan den Mahăkam.

Op gelijke wijze is waarschijnlijk de Midden-Mahakam tot Oedjoe Tĕpoe bevolkt.

Bij aankomst van al deze stammen in het land, was dit echter niet onbewoond; vele stammen moesten door kracht van wapenen verdreven worden en vluchtten daarop naar den Boven-Kapoewas en den Barito. Nakomelingen van hen zouden zich vooral ophouden aan den Mĕngiri of Miri, waarheen de Kajan's het liefst gaan snellen. De stammen, die vóór hen den Boven-Mahakam bewoonden, noemen zij: Pin Metjai, Ne Kiham, Pin Boewot, Pin Koenjong, Tĕn Nean, Péra Terān, Ne Bĕrāng en Pin Bawan.

Aan dezen worden alle overblijfselen uit vroeger tijden toegeschreven: in de eerste plaats de met inscripties voorziene steenen aan den Boven-Mahakam, waarvan wij er één bezochten in den Tjehan, en waarvan nog een tweede ligt op de helling van den Auer Kebalan beneden Long Kup en een derde vóór de monding van den Danoem Parei in de rivier. De laatste moet echter slechts bij zeer laag water blootkomen.

Van deze stammen zijn waarschijnlijk ook de gereedschappen en tempajans afkomstig, die men vindt bij het vellen der zware losschen aan den Bloeöe, voor het maken van rijstvelden. Als levende bewijzen voor hun bestaan kunnen de vele slaven gelden, die de Mahakam-stammen bezitten en die bijna allen afkomstig zijn van de toen gevoerde oorlogen. De overlevering omtrent hunne afkomst leeft onder de slaven nog voort en blijft vooral onder die der Kajan's levendig, daar men hen meer dan bij de andere stammen afgescheiden houdt van de eigenlijke Kajan's. Zij voelen zich grootendeels nog vreemd onder de Kajan's, hoewel allen in den stam geboren zijn, hunne eigen gewoonten volgen en bijv. wel herten en wilde runderen eten.

Onder de Longglat's vooral zijn de meeste slaven door huwelijk in den stam opgenomen; eene vrouw vertelde mij daar, dat men ze vroeger om haar groot aantal tot beneden de watervallen verdeeld had.

Van de bewoners aan den Boven-Mahakam kwamen de Pnihing's aldaar van uit den Boven-Kapoewas, waar nog een kleine rest woont. Ook zij worden door de anderen onder de Bahau's gerekend, doch

zij hebben zoovele eigenaardigheden, die hen van de anderen onderscheiden, dat zij wellicht niet tot hen behooren. Vooreerst bezitten de Pnihing's een anderen lichaamsbouw dan alle andere Bahau's, wat vooral uitkomt in hunne grootere lengte en veel sterker spierontwikkeling. Verder eten zij herten, de mannen houden geene krijgsdansen als de overige Bahau's, het bestuur in één huis is aan meer dan één hoofd toevertrouwd, voor gestorven hoofden bouwen zij geen salong of praalgraf en bij nadere kennismaking zouden er nog vele andere verschillen te vinden zijn.

De Sĕpoetan's ken ik te weinig, om daarover een oordeel te hebben.

De geschiedenis van den Boven-Mahăkam in deze eeuw wordt beheerscht door het drijven der Longglat's, die tot omstreeks 1850 de suprematie in het land gehad hebben. Deze stam is nog, wat beschaving betreft, de voornaamste boven de watervallen, maar heeft als geheel zijn politieken invloed verloren, sedert hij zich in verschillende vestigingen onder vele hoofden verdeelde.

In het begin dezer eeuw speelden twee broeders aan het hoofd van den stam, die toen te Lirong Baan gevestigd was, de grootste rol. Zij heeten Bo Ibau en Bo Lĕdju Aja. Vooral de laatste, hoewel de jongste, voerde zijne strijdbare mannen tegen alle nabijwonende stammen en onderwierp hen allen op deze wijze. Zoo beoorloogde hij bijv. twee stammen de 'Ma Wăk en de 'Ma Toewān in hunne woonplaatsen op een hoog gebergte, de Batoe Matjan en Batoe Ôkŏt. Hier moest hij hen een jaar lang belegeren, maar dwong hen toen, bij de Longglat's te komen wonen. Even als deze leven nog andere kleine stammen, als de 'Ma Mĕhăk, 'Ma Tĕpai, Batoe Pala onder de Longglat's. Na het onderwerpen van den Boven-Mahăkam strekte Lĕdju zijne tochten uit naar het dal van den Boven-Kapoewas, Boven-Barito en Kahájan', waar nu nog de geschiedenis van hem spreekt. Aan den Mendalam bijv. roeide hij ongeveer de geheele bevolking uit, behalve de verwante Kajan's. Bo Ibau was van een vredelievender natuur en deed aan deze tochten niet mede. Hij moet bijzonder vaardig geweest zijn in het vervaardigen van zwaarden en ik zag een uit hertshoorn gesneden gevest van hem, dat voor Chineesch snijwerk in ivoor niet behoeft onder te doen.

Het schijnt in die tijden den Longglat's ook aan den Boven-Mahăkam te eng geworden te wezen, ten minste Bo Ibau en Bo Lĕdju verdeelden het gezag; de laatste trok met een gedeelte van zijnen en van de daarvan afhankelijke stammen naar het land beneden de watervallen, waar hij zich door huwelijk met een dochter van een invloedrijk hoofd een invloed verschafte, zoodat zijn kleinzoon Lĕdju, later Raden Tĕmenggoeng, het land beheerschte tot aan de watervallen.

De macht boven de watervallen bleef niet zoo onverdeeld in handen van de nakomelingen van Bo Ibau, want alleen diens zoon Bo Koelè wist nog den stam vereenigd te houden te Lirong Baān. Na zijn dood echter volgde een gedeelte zijn zoon Ngow Koelè naar Long Njiwoeng, een ander deel volgde Bo Léa, iemand uit hetzelfde geslacht, maar geen zoon van Bo Koelè. Deze is nog het hoofd te Long Tĕpai, terwijl Ngow Koelè te Long Njiwoeng opgevolgd werd door zijn zoon Ding Ngow. Na zijn dood veranderde men den naam van Ngow Koelè in Bo Langit.

Een zuster van Bo Koelè, genaamd Bo Dŏ, huwde met Owat, een hoofd der Kajan's, gelijk vele hoofden der onderworpen stammen huwden met afstammelingen uit het hoofden-geslacht der Longglat's. Kwing Irang, die nu aan het hoofd staat der Kajan's is haar zoon. Een tweede zoon uit een later huwelijk van Bo Dŏ is Li, die nu getrouwd is met de voornaamste vrouw der 'Ma Soeling's.

Ook onder de hoofden der Phihing's van den Tjĕhan, den Sĕrata en van Long Kup zijn verschillende, die van het geslacht van Kwing Irang afstammen, zoodat verreweg de meeste hoofden van den Mahăkam boven Tĕpoe, uit één familie afkomstig zijn. De voornaamsten zijn op de volgende wijze met elkaar vermaagschapt:

Bo Ibau. — broeder van — Bo Ledju Aja.

- Bo Ibau.
  - Bo Koelè
    - Ngow Koelè
      - Ding Ngow hoofd te L. Njiwoeng.
  - Bo Dó, getrouwd m d. Kajan Owat.
    - Oeniang te L. Tepai.
      - Adjang
    - Kwing Irang h. der Kajan's Blocöe.
      - Bang
      - Hăng
    - Li (uit later huw.) hoofd der 'Ma Soeling's a/d. Merasè.
      - Ledju
      - Boelan
      - Ibau

- Bo Ledju Aja.
  - Bang Lédju.
    - Ledju Bang (R. Těmenggoeng)
      - Ding Lédju
        - Ledju Ding te Tepoe.
      - Si Brit
      - Moehamad Saleh te Těpoe
    - Jok
      - Bang Jok te L. Dehŏ
      - Oelow. te L. Bagoeng.
  - Adjang te L. Déhó.

Behalve deze bestaan er nog vele andere afstammelingen, daar de hoofden der Longglat's gerechtigd zijn, meer dan één vrouw te nemen. De afstammelingen ontleenen hunne waardigheid en de hoogte hunner geboorte echter niet alleen aan die van hun vader, doch de kwartieren der moeder gelden bij de Bahau's ook sterk mede.

Met de verdeeling, die de stam der Longglat's en de van dezen onmiddellijk afhankelijke stammen ondergingen, verloor hij zijn invloed over de verder af wonenden der Kajan's, Ma Soeling's en der Pnihing's, welke trouwens onder verwante hoofden stonden. Deze zijn nu echter feitelijk onafhankelijk van elkander.

Afgezien van den politieken invloed, hebben de Longglat's ook op het gebied van gewoonte en kleeding veel op de andere stammen ingewerkt. De Kajan's bijv. namen hunne wijze van tatoueering over en het afzagen der zes voorste tanden in boven- en onderkaak; ook bij hen hebben de hoofden in den laatsten tijd twee vrouwen genomen, terwijl zij nog altijd tegen de Longglat's opzien, in tegenstelling met de Pnihing's, voor wie zij meer minachting gevoelen, wat hunne beschaving aangaat.

Toch munten de Pnihing's boven de andere stammen uit in het maken van fraaie booten uit één stuk, terwijl hunne ronde vischnetten of djèla door de geheele bovenstreken zeer gewild zijn. Hunne vrouwen weven veel kleederen voor eigen gebruik, wat die der Kajan's evenzoo doen, maar bij de Longglat's is het verboden. Eigenaardig is het, dat het den mannen der wevende stammen verboden is, een weeftoestel aan te raken uit vrees voor ongeluk op jacht en bij de vischvangst.

Wat de Pnihing's niet kunnen, is het smeden van zwaarden en het snijden in hertshoorn, twee vaardigheden, die ik bij alle andere stammen van de Bahau's aantrof. Bij dezen is het smeden altijd toevertrouwd aan slechts enkele personen en de smeden, die tegenwoordig de bekende, met koper ingelegde zwaarden smeden, zijn onder de Bahau's aan den Mahākam slechts drie in getal: een van hen woont te Long Njiwoeng, een tweede te Long Tepai en de derde is het hoofd te Oedjoe Halang.

Naast hen bestaan er anderen, die een bijzonderen naam als zwaardvegers hebben. Is een zwaard eenmaal met koper of zilver

ingelegd en heeft de smid er ongeveer den gewenschten vorm aangegeven, dan gaat het in hunne handen over, die er met steenen van verschillende gedaante en hardheid een afgewerkt lemmet van slijpen.

Van de vaardigheid der Bahau-smeden en van de hoedanigheid der door hen gemaakte zwaarden heeft men zich lang een verkeerd denkbeeld gevormd. Eenig begrip van het onderscheid tusschen ijzer en staal bezitten zij niet; zij zien slechts, dat, wanneer het ijzer er op eene bepaalde wijze uitziet, het bruikbaar en anders onbruikbaar is. Hunne toebereiding van het ijzer geschiedt met houtskool, waarmede zij het ijzererts, dat men in de beken en riviertjes van den Zuidelijken Mahăkam-oever in knolvorm vindt, uitsmelten; dan bepaalt het toeval, hoeveel kool er in het ijzer komt en dus wat voor soort van ijzer het wordt. De gelijkmatigheid in het verkregen stuk is even wisselvallig en het gebeurt niet zelden, dat een afgesmeed zwaard gedeeltelijk slecht blijkt te wezen en het geheel weer moet worden gebroken en omgesmeed. Is het grootendeels of gedeeltelijk staal en laat het zich harden, dan gebeurt dit ook zonder oordeel des onderscheids; men heeft noch een juiste maat voor het gloeiend maken, noch gebruikt men eene andere vloeistof dan water van de gewone temperatuur. Daarom is het smeden van goede zwaarden eene zeer tijdroovende bezigheid en onder de als zoodanig afgeleverde blijft het een toeval, wanneer er een van goed homogeen staal is, dat naar den eisch gehard blijkt te wezen.

Het inlegwerk met koper of zilver bestaat tegenwoordig aan den Boven-Mahăkam uitsluitend uit ronde stiftjes of krullen; op een zwaard uit vroeger tijden zag ik een ingelegde dierenfiguur. Om de ronde en geslingerde figuren in een zwaard aan te brengen, maakt men het gloeiend en slaat er dan ± 3 m.M. diepe holten in met ijzeren vormen. Deze holten vertoonen de teekening van het gewenschte inlegwerk en loopen in de diepte smal toe. Hieraan moet men toeschrijven, dat het ingedreven koper en zilver slechts betrekkelijk los in de holten pakt, waarin men het in kleine stukjes inklopt. Op een langen tocht neemt een Bahau ook zelden een ingelegd zwaard mede, tenzij het vroeger de proef goed doorstaan heeft.

Bij de Longglat's vindt men ook de meest bekende kunstenaars in het snijden van hertshoornen zwaardgrepen, doch, evenals in het smeden, munten slechts enkelen uit in dit werk. Het zijn vooral sommige hoofden of welgestelde lieden, die in staat zijn, zich zoo te oefenen, dat zij een zekere vaardigheid kunnen verwerven Bij de anderen belet de zorg voor het onderhoud van het gezin dikwijls eene verdere ontwikkeling.

Hoewel de Bahau's niet snel alleen uit zucht tot navolging iets van anderen overnemen, zijn zij toch bijzonder gesteld op voorwerpen van Europeesch maaksel, die uit goed ijzer of staal bestaan. Daaronder behooren in de eerste plaats vijlen en in de tweede plaats scheermessen. De laatste zagen wij hen reeds verslijpen tot hanesporen en de vijlen dienen voor het vervaardigen van speerijzers, uit welke soms de groeven nog niet eens geheel weggesmeed zijn.

Ook in het smeden staan de Kajan's achter bij de Longglat's, maar voor een groot deel zal hun mindere vaardigheid in deze moeten worden toegeschreven aan den ongunstigen toestand van hunne vestiging in de laatste twaalf jaren. Zij werden door den brand van hun huis zeer arm en woonden zoo verspreid, dat een prikkel door onderling verkeer geheel ontbrak.

De bevolking van den Mahăkam vond vroeger in haar land alles, wat zij voor haar onderhoud noodig had, maar sedert zij meer in aanraking is gekomen met Maleiers en Dajak's, die hun Maleische koopwaren konden leveren, vormen zout, tabak en katoen de voornaamste en bijna de eenige artikelen van invoer. Vroeger werd zout met veel moeite in geringe hoeveelheid verkregen door het indampen van het water van verschillende bronnen, die nog onder den naam van sĕpan, zoutbron, bekend zijn.

Ook tegenwoordig verbouwen alle stammen nog hun eigen tabak, maar kunnen die niet anders bewerken, dan door drogen en snijden, zoodat zij vooral voor het sirih-kauwen de voorkeur geven aan Javaansche tabak. Alleen de Sĕpoetan's stampen de fijngesneden en gedroogde tabak in bamboe-doozen en laten ze daarin wat fermenteeren, waardoor zij beter te gebruiken is dan die der andere stammen. Het sirih-kauwen werd door de Maleiers ingevoerd en is lang niet zoo algemeen als het rooken, wat voor de stammen aan

den Boven-Kajan nog het eenige genotmiddel is. In dit stamland der Bahau's is sirih-kauwen onbekend.

De wegen, waarlangs katoen, zout en tabak den Boven-Mahăkam bereiken, waren vroeger die uit den Beneden-Mahăkam, uit de Moeroeng-streek en uit het gebied van den Batang-Rĕdjang. Sedert de vijandelijkheden in 1885 heeft de handel met Sĕrawak feitelijk opgehouden en wordt alles aangevoerd uit Koetei en den Moeroeng. Door den zeer langen weg, dien de goederen moeten afleggen, om van de kust tot deze laatste rivier te komen, zou deze bron niet gebruikt worden, als de handelspolitiek van Koetei door het hoog opvoeren van in- en uitvoerrechten den handel voor de Bahau's niet zeer bezwaarlijk maakte. Daarbij brengt de stoombootvaart op den Beneden-Mahăkam rijst, ijzer en katoen zoo gemakkelijk hoog de rivier op, dat de vroegere uitvoer van rijst en zwaarden, benevens eigen geweven goederen van boven de watervallen, eene hevige concurrentie te doorstaan heeft en ook groote booten minder gevraagd worden dan vroeger. Door de hooge uitvoerrechten is het soms voordeeliger de gĕtah pertja, die de Bahau's in de laatste dertig jaren hebben leeren bereiden, naar den Moeroeng te brengen en zout daarvoor in de plaats weer mede terug te voeren. Hierdoor zijn deze goederen boven de watervallen echter zeer duur en betaalt men met geld, dan kost onder de Kajan's 1 Kg. zout *f* 2 of *f* 2,50. Vandaar, dat het zout voor velen een hooge zeldzaamheid bij den maaltijd blijft.

Door de vermenging, die de Bahau's aan den Mahăkam hebben ondergaan met de door hen tot slaven gemaakte vroegere bewoners van het land, die dezelfde geweest schijnen te zijn, als waaruit de Longglat's later aan den Barito en den Kapoewas krijgsgevangenen verkregen, hebben zij voor een groot gedeelte hunne physieke eigenaardigheden tegenover deze verloren. Bij de onmogelijkheid om den juisten stamboom van een gemeten individu te weten te komen, zal anthropometrie dus moeilijk kunnen helpen, om onder deze Bahau's een onderscheid te vinden, dat hen kenmerkt tegenover de stammen van den Barito en den Kapoewas.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK

De Kajan's aan den Bloeöe.

Kleeding.

Het verblijf onder de Kajan's, hoewel van langen duur, leed, wat ethnographisch onderzoek aangaat, onder den hongersnood, die de meesten hunner dwong, zich alleen met de middelen bezig te houden om voedsel te krijgen, maar vooral door hun verspreid wonen over hunne rijstvelden, waardoor de meeste personen, geschikt voor het geven van inlichtingen, te ver weg woonden, om met hen op vertrouwelijken voet te komen. Daardoor was het verkrijgen van uitsluitsel over vragen den godsdienst betreffende geheel buiten gesloten; de vrouw, die zich daarvoor op de wijze van Oesoen te Tandjoeng Karang het best geleend zou hebben, leerde ik gedurende een paar dagen eerst kennen even vóór mijn vertrek. Wegens dit gebrek aan nadere kennismaking leende ook niemand zich voor anthropologische metingen, terwijl de photographie eerst na een viermaandsch verblijf personen als objecten kon vinden.

Vandaar dat meer intieme aangelegenheden onopgelost blijven, maar de vele maanden aan den Bloeöe doorgebracht gaven in ander opzicht toch een goed inzicht in de verhoudingen van den stam. Deze gelijken zeer veel op die van de Kajan's aan den Mendalam, maar karakteristiek onderscheid bestaat er tusschen hen in velerlei opzicht.

Vooreerst kleedt men zich aan den Mahăkam veel eenvoudiger dan aan den Mendalam, de kapoewa of boomschors speelt aan den Bloeöe veel grooter rol en men is op halskettingen en gordels van kralen veel zuiniger dan daar. Alleen bij de oogstfeesten komen de laatste te voorschijn. Evenzoo viert men aan den Mahăkam het

grootste feest der Bahau's, het dangei, slechts eens in de drie of vier jaren, uit gebrek aan middelen.

De handigheden, die den stammen vóór de aanraking met andere en hoogere beschaving eigen waren, zijn onder de Mahăkam-Kajan's veel beter bewaard gebleven dan bij de Mendalam's. Bij dezen vindt men nog slechts sporen van vroeger weven en van kunstvaardigheid, om met de naald om te gaan; aan den Mahăkam weven de vrouwen een groot deel van haar eigen kleeding en die der mannen en borduren bovendien deze veel beter dan die aan den Kapoewas. Door de schaarschte van kralen kunnen echter de hiermede gemaakte patronen niet wedijveren met die van den Mendalam. De mannen aan den Mendalam verloren veel van hunne vaardigheid in het smeden en de enkele bij hen nog gesmeede zwaarden zijn van geringe hoedanigheid. Aan den Bloeöe smeedt men wel geen ingelegde zwaarden, maar zij zijn goed bruikbaar. Hoewel de kern van het geloof bij beide gelijknamige stammen dezelfde blijft, is de uiting daarvan in de handelingen der bedienaren van den godsdienst eigenaardig verschillend. Terwijl onder de dajoeng's aan den Bloeöe het grofste bedrog bij de uitingen van het bezield zijn en het te voorschijn brengen van ziekmakende dieren en voorwerpen onmiddellijk in het oog springt, had ik moeite bij de oogstfeesten van die aan den Mendalam een spoor daarvan te vinden en bezieling uitte zich hier nooit door het optreden van trillingen of krampen zooals daar.

Terwijl ten opzichte der macht van het hoofd en der wijze van die uit te oefenen geen verschil met den toestand aan den Mendalam in het oog sprong, was daarentegen het onderscheid in de verhouding tusschen man en vrouw opvallend. Terwijl aan den Mendalam de positie der vrouw in de Kajan-maatschappij gelijk is met die van den man en deze in menig opzicht overtreft, bleek mij al spoedig aan den Bloeöe, dat de vrouw hier ver beneden den man staat. In vergaderingen, waar zaken van algemeen belang behandeld worden, heeft hier een vrouw geen toegang, terwijl onder de Bloeöe-Kajan's dikwijls meisjes op zeer jeugdigen leeftijd aan oudere mannen uitgehuwelijkt worden. Soms reeds bij de geboorte wordt zulk een kind aan een jongen man verloofd, of anders op zes- of achtjarigen leeftijd, wanneer er

van eigen wil nog geen sprake is. Daarnaast behouden de meisjes ook soms tot zestien- of achttienjarigen leeftijd hare vrijheid en genieten daarvan op dezelfde wijze als aan den Mendalam.

Dat evenwel deze wijze van kinderen uit te huwelijken aan oudere mannen niet oorspronkelijk inheemsch is bij den stam, blijkt, dunkt mij, uit het feit, dat de Kajan's zelf deze gewoonte beschouwen als een doorn in het oog hunner geesten, die hen daarvoor kastijden met ziekte en tegenspoed. Het gevolg van die huwelijken voor den vorm is, dat het veel spoediger daarbij ernst wordt dan voor de meisjes wenschelijk is en men ziet aan den Bloeöe dan ook bijzonder jonge moeders. Wellicht is deze gewoonte een uitvloeisel van het feit, dat zoovele slaven van de Barito-stammen onder hen leven, bij welke de gewoonte heerscht, om de meisjes zeer jong uit te huwen.

Ook de veelwijverij, die aan den Mahăkam heerscht onder de hoofden der Kajan's en Longglat's, duidt op een minder hooge plaats, die de vrouw bij deze stammen inneemt. Eerst Kwing Irang schijnt evenwel deze gewoonte te hebben aangenomen als afstammeling der Longglat's, bij welke dit van oudsher zoo is.

De meeste huwelijken vinden zoo plaats, dat een huwbare jonge man zijne ouders of, bij ontstentenis van dezen, familieleden laat onderhandelen over een voorloopige verbintenis met een meisje, misschien van omstreeks zes of zeven jaar. Hij treedt dan bij zijne schoonouders in het gezin, geeft hun een zwaard of een ander geschenk en evenzoo aan zijn bruidje. Zijn werk komt nu ten goede aan zijne nieuwe omgeving en veelal wordt hij, zoodra het meisje ongeveer den huwbaren leeftijd bereikt heeft, ongemerkt hun werkelijke schoonzoon. Het komt evenwel ook voor, dat de jonge schoone elders haar keus gevestigd heeft en het eigenlijk huwelijk stuit dan veelal op ernstige bezwaren.

Is het meisje ouder bij het maken van de afspraak tusschen de ouders, dan leven beide partijen ongeveer een maand lang met elkaar en gaat dit goed, dan sluiten zij den huwelijksband onder eenvoudig feestvieren door het houden van een kleinen maaltijd, die bij het vieren van dangei gevolgd wordt door een grooteren, waarbij een varken geofferd wordt, waarvan ieder in het huis een gedeelte krijgt. Wanneer volwassen huwbare jongens en meisjes het

met elkaar houden, dan kiezen zij voor hun intiem verkeer zoowel de bescherming van het bosch over dag bij gezamenlijken veldarbeid als de duisternis des nachts, wanneer beiden zich met een ligmatje naar beneden bij de rivier in 't hooge gras begeven. Door baden tracht het meisje de ongewenschte gevolgen te voorkomen, wat niet altijd gelukt.

Blijven deze niet uit, dan moeten de beide schuldigen een offer brengen van een varken en veel rijst, ten einde van de familieleden en den stam den toorn der geesten af te wenden, die anders mislukken van den oogst, van de vischvangst en van de jacht zou veroorzaken. Een huwelijk van het tweetal acht men echter niet noodzakelijk en een bezwaar voor het sluiten van een huwelijk met een ander levert een dergelijk avontuur voor het meisje niet op.

Den huwelijksband kunnen de Bloeöe-Kajan's gemakkelijk verbreken en karakter-eigenschappen, die de wederhelft niet aanstaan, leiden daar dikwijls reeds toe. Ik zag scheidingen ontstaan wegens mindere sympathie van den man voor een kind uit een vroeger huwelijk; door te groote bezwaren in de verzorging van zijn groot gezin liep eens een man weg; ook het kinderloos blijven leidt er toe.

Een andere oorzaak, nog meer bepaald bij de Kajan's, is hun afkeer van het vermengen van hunne slaven met den stam. Wel komt het voor, dat het hoofd genoopt wordt, om zijne toestemming te geven, maar het geschiedt met tegenzin en dusdanige huwelijken tracht men spoedig te ontbinden.

De jonge man, die met een slavin huwt, treedt in de verplichtingen van een slaaf, herkrijgt bij scheiding echter zijne vrijheid; zijn er kinderen, dan volgen zij de moeder, op één na, die den vader in zijne familie vervangt. Treedt een slaaf uit de „amin aja" of woning van het hoofd over in een ander huisgezin als echtgenoot van een dochter, dan moet een der mannelijke kinderen hem vervangen bij het hoofd. Bij de Longglat's en 'Ma Soeling's heeft men zulke strenge regelen echter niet, met het gevolg, dat de lijfeigenen voortdurend in den stam huwen en hun aantal voortdurend afneemt.

Hoewel de banden van het huwelijk vrij los zijn, binden zij toch beide partijen tot het in acht nemen van wederzijdsche trouw en het afwijken hiervan wordt gestraft met boete ten bate der beleedigde partijen.

De hoofden der Kajan's nemen eene bijzondere positie in, wat

het huwelijk betreft, daar zij alleen gerechtigd zijn tot het nemen van meer dan één vrouw; deze hebben als echtgenooten van het hoofd gelijke rechten, maar hare eigen geboorte geeft zoowel haar zelf als haren kinderen de daaraan verbonden voorrechten.

De gewoonte wil namelijk en de menschelijke ijdelheid eveneens, dat hoofden hunne echtgenooten zoeken onder de dochters uit hoofdengeslachten. Voor de Kajan's zijn daarvoor als aangewezen die onder de Longglat's en inderdaad heeft bijv. de oudste zoon van Kwing Irang, Bāng, getracht eene zuster van Ding Ngow, Be genaamd, te huwen. Daarvoor rust evenwel op den jongen man de verplichting, om gedurende minstens twee jaren bij de familie van het meisje te gaan werken en daar te helpen aan den rijstbouw, huizen bouwen, booten maken en dergelijke. Voor het uitvoeren van deze plichten had Bāng twee zijner stamgenooten medegenomen, maar het schijnt hem te machtig geworden te zijn, ten minste vóór dat het huwelijk gesloten was of vóór dat de vrouw met hem mede mocht gaan, trok hij af na een verblijf van langer dan een jaar. Op dezelfde wijze mislukte eene poging van Kaja, het Pnihinghoofd van Penanei.

Daarom troosten de jonge hoofden der Kajan's zich met vrouwen uit de vrije Kajan's of panjén's, die hun wel geen kinderen schenken van zoo hooge geboorte, maar ook niet die groote verplichtingen opleggen. Heeft een hoofd reeds een vrouw, dan behoeft hij niet meer zoo streng te voldoen aan eene dergelijke gewoonte, zooals Kwing Irang, toen hij Oeniang Anja huwde, welke hij als meisje van vijf jaar tot zich nam.

Het huwelijk van een panjén-vrouw met een hoofd geeft haar nog geen recht, om de distinctieven van een vrouw van hooge geboorte te dragen; daartoe behooren de met honds-tanden versierde kralen mutsjes. Hiāng bijv., de oudste vrouw van Kwing, mocht zulk een mutsje niet dragen.

Dat hoofden of hipoei huwen met lijfeigenen of dipen's kwam tot dusver niet voor. Wanneer een der echtgenooten sterft, dan mag de overblijvende, zoo het een hipoei is, eerst een jaar later op nieuw huwen, een panjin reeds na een half jaar.

Voor panjin's en dipĕn's geldt onder de Bloeöe-Kajan's ook niet

zoo sterk als aan den Mendalam de regel, dat de jonge man bij het huisgezin van zijne vrouw intrekt; zijn beiden volwassen, dan komt zij ook wel bij hem inwonen in hun eigen huis of dat der ouders.

Wordt een vrouw zwanger, dan bestaan er voor haar enkele verboden spijzen als de gibbon (Semnopithecus) zonder staart. De man mag in dien tijd niet in been en hout snijden, maar zoo uitgebreid als aan den Mendalam is de verbodslijst lang niet.

Bij den dood der hoofden vooral hebben uitgebreide feestmalen plaats bij de verschillende werkzaamheden, waartoe het heengaan van den afgestorvene aanleiding geeft. De geheele stam rouwt dan tot twee jaar toe. Dan snijden zijne familieleden en daaronder de lijfeigenen het haar tot op de halve lengte af, de vrouwen dragen haar taä slechts tot aan de knieën en van wit katoen of kapoewa (boomschors) gemaakt. Aan den geheelen stam is het dragen van oorringen, halskettingen en fraaie kleeren verboden. De lijfeigenen zijn verplicht zich het hoofd geheel kaal te scheren.

Bij de panjén's en dipĕn's rouwen alleen de familieleden.

Het lijk van een hoofd blijft 10 dagen boven aarde, welken tijd men gebruikt, om eene fraaie uitrusting voor hem te maken, die hij deels in, deels buiten zijn kist medekrijgt. Deze plaatst men in een salong of familiegraf, waarin men later ook zijne nabestaanden bijzet. Reeds na twee maanden reinigt men het gebeente, wikkelt het in nieuw wit katoen en plaatst het in een ouden tempajan onder een hoogen rotswand of in een grot. De holen van den Batoe Baung en die bij het eerste eiland beneden den Bloeöe, ontvangen de lijken der Kajan's.

Naar de gewoonte der Bahau's laten de nabestaanden salong en kisten aan zichzelf over, onderhouden ze niet en wanneer wind en weder dat alles hebben doen instorten, denkt evenmin iemand er aan, om de overblijfselen op te ruimen.

Ook het hoofdengeslacht der Kajan's aan den Bloeöe ontleent een deel van zijn aanzien aan de afstamming van een vrouwelijken geest uit Apoe Lagan; deze tŏ of geest kwam uit het water van de Kajanrivier te voorschijn en huwde een hoofd aldaar, van wien Singa Mĕlŭn afstamde, die de Kajan's naar den Mahăkam geleidde. Deze bezat echter geen kinderen, zoodat zijne zuster Bo Oeniang de eigenlijke stamvrouw is:

Bo Kwing (Singa M[illegible]) — Bo Oeniang (getrouwd met Lalau Anjè).

Bo Kwing (man).

Bo Toekau (vrouw).

Ding (voorg. van Kw. Ir.) | Djaăng. | Owat (getr. met Bo Do). | Lalau, getrouwd met een hipoei van Long Medang.

Bang Lawing (opv. van Kw. Ir.) | Oeniang, vrouw van Tekwan ('Ma Soeling) te L. Tepai | Oeniang, vr. van Bo [illegible] | Kwing Irang. | Toekau gest. te Tengaran. | Ding levende bij Kwing | Een dochter getr. met een Maleier.

Bang | Hăng

Door de aanraking met aangrenzende landen beginnen de Kajan's aan den Bloeöe langzamerhand in hun dagelijksch leven goederen te gebruiken, die van buiten af worden ingevoerd. Zij staan echter nog dicht bij de periode, waarin de bosschen van hun land alles leverden, wat zij voor hun onderhoud noodig hadden. Het eenige, wat bij hen verdwenen is door den toevoer van buiten, is de pottebakkerskunst, welks broos product heeft moeten wijken voor de ijzeren kookpannen van Javaanschen oorsprong.

Terwijl de Kajan's aan den Mendalam nog slechts aan enkele oude weefsels toonen, dat zij vroeger de kunst van het weven ook verstonden, houden de vrouwen der Bloeöe-Kajan's zich nog veel bezig met het vervaardigen van kleedingstukken uit zelf geweven doek.

Haar weefgetouw heeft een zeer eenvoudig samenstel; de schering is uitgespannen tusschen twee dikke stokken, waarvan de een, ter lengte van 0,7 M. ongeveer, wordt vastgebonden aan een wand, terwijl de tweede tegen het lichaam van de op den vloer zittende vrouw wordt vastgehouden door een gordel, die aan beide einden bevestigd is en om den rug der weefster heenloopt. Door tusschen de schering ingeschoven dunne stokjes, worden al naar het te weven patroon, de draden der schering in een bepaalden stand gehouden, om er met de spoel den inslag door te kunnen drijven. Ook de draden voor het weven vervaardigen de vrouwen zelf; al naarmate der stof, die daarvoor gebruikt wordt, spint de vrouw ze of verkrijgt zij de draden door splitsing van boomschors, welks stukken, door

ze aan elkaar te knoopen, tot een langen draad aan elkaar gevoegd worden.

Men spint de boera of katoen, waarvan men vroeger twee, maar nu slechts één soort verbouwt en de vezels van de ananas, oesān, welke men evenzoo voor dit doel plant. Het bosch levert vier soorten vezelstof op, die zich leenen, om ze tot draden te verwerken: tĕngāng, kĕdĕob, nĕgong en damei. Van deze is de tĕngāng het uitgeplozen binnenste gedeelte van een liaan; zij wordt als voor touw in elkaar gedraaid tot draden. Kĕdĕob is een vezel van boomschors, die niet gedraaid als schering voor het weefsel gebruikt wordt. Nĕgong en damei zag ik niet, maar behooren waarschijnlijk ook tot den boomschorsvezel. Dikwijls worden voor schering en voor inslag verschillende draden gebruikt, bijv. kĕdĕob voor schering en boera als inslag.

Op eigenaardige manier verschaffen de nog wevende Kajan's en Pnihings zich de blauwe draden voor een patroon; zij rafelen daarvoor uit een zeer hol blauw ingevoerd katoen, dat met een dikken draad geweven is. De overige kleuren, zooals groen en rood, verkrijgen zij door koking met bepaalde planten.

De Maleiers brengen trouwens ook aniline kleurstoffen aan van de kust.

Naast de geweven inheemsche kleeding speelt die uit boomschors vervaardigd een groote rol en het is belangwekkend om te zien, welk een verscheidenheid van soorten boomschors voor dit doel gebruikt kunnen worden. De Kajan's kennen:

1°. Njamau tatjem. (Antiaris toxicaria).
2°. „ kĕhan.
3°. „ sikĕn.
4°. „ kĕlúp.
5°. „ tekoenoi.
6°. „ asūng.
7°. „ poero.
8°. „ awong katé.
9°. „ ajoew.
10°. „ tāhāb.

Van deze zijn N°. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9 en 10 zeer groote woud-

boomen, terwijl 5 en 8 niet meer dan 2 d.M. middellijn bereiken en dus slechts smalle reepen schors kunnen leveren. In eigenschappen is deze schors ook zeer verschillend; vooreerst zijn N^{0}. 1 en N^{0}. 8 zeer wit na de bewerking, daarbij sterk en dus voor kleeding zeer gezocht. De overige zijn alle bruin na de ondergane bewerkingen van kloppen, uitspoelen en drogen, maar bieden in sterkte en grofheid van vezel een groot onderscheid aan. Zoo is njamau sikĕn zeer gezocht voor grof weefsel en zoo sterk van vezel, dat het evenals tengăng uitgeplozen en tot touw gedraaid wordt, dat uitmunt door duurzaamheid.

Kleeding van boomschors dient bij deze Kajan's niet alleen voor veldarbeid, maar is ook zeer gewild voor fraaie kleedingstukken, die met verschillend gekleurd katoen bewerkt, er soms aangenaam voor het oog uitzien.

Naast kleeding geeft het bosch den Bahau's nog verschillende levensmiddelen, waaronder de twee soorten sagoboomen: boeloeng nanga of Eugesonia tristis en boeloeng talăng of Caryota purpuracea de voornaamste zijn. In de tijden, toen er nog geen zout in voldoende hoeveelheid werd aangevoerd, voorzagen de stammen zich gedeeltelijk uit de bestaande zoutbronnen, zooals Sepan Daja, welks water men in groote pannen uitdampte; gedeeltelijk at men de bladen van een liaan, dĕkèn, welke nog soms dienst doen.

De wouden om den Bloeöe leverden in den goeden tijd zeer veel vruchten op, waaronder verschillende tot nu toe onbekende, die voortreffelijk smaakten, maar wellicht meer als verwilderd dan als wild moeten worden aangemerkt.

Naast levensmiddelen zelf vindt de Bahau in het bosch de stoffen, om zich deze te verschaffen, zooals tăsem, het pijlgift uit Antiaris toxicaria en een geheele reeks wortels en boombasten, die als toeba of vischvergif dienst kunnen doen. De Bloeöe-Kajan's kennen de volgende soorten:

1^{0}. toeba oeka.
2^{0}. „ ohăng.
3^{0}. „ kĕrŭng.
4^{0}. „ dimat.
5^{0}. „ dirang dĕăng.

6°. toeba kĕtĕö.
7°. „ owă.
8°. „ gĕlow.
9°. „ bĕĕng.
10°. „ tadoew.
11°. „ kroepŭ.

Van deze plant men N°. 1, 2, 3 en 10 aan en gebruikt van N°. 1 en 3, dat kruidachtige planten zijn, de wortelknollen. N°. 4 en 5 zijn lianen uit het bosch, waarvan men ook het binnenste klopt voor het verkrijgen van het vergif. De overige zijn groote boomen, welker bast geklopt en daarna in het water uitgespoeld wordt.

Voor hun genotmiddel, het kauwen van sirih, schijnen de sirihbladen ingevoerd te wezen, maar gambir (abi) maken zij zelven door de bladen van een sterk looizuurgehalte, afkomstig van Ficus Ribes Reinw. met water uit te koken en daarna in te dampen.

Een groote bron van inkomsten leveren die woudboomen op, die gĕtah pertja leveren. Drie soorten komen er voor, van welke het product goed is voor den handel: kĕtipè doerian, kĕtipè sawang en kĕtipè bringin.

Nog komen voor, eveneens in groote boomen, kĕtipè (gĕtah pertja) owè kĕlè en kĕtipè njato sĕüt, die slechter van hoedanigheid zijn en vooral voor vervalsching dienen. Ook twee lianen leveren een gĕtah pertja-achtige stof, kĕtipè koe hoeloi en kĕtipè kĕtipai, die echter slechts voor eigen gebruik worden aangewend bij het bevestigen van de zwaarden in de grepen.

Caoutchouc-lianen slingeren zich evenzoo door de bosschen in verschillende soorten, die deels bijzonder smakelijke vruchten dragen in den vorm van groote oranje peren. Men noemt caoutchouc, oedjok en de vruchten oedjok soepit en oedjok doejang.

De rotansoort, die het drakenbloed levert, komt, evenmin als de ipoeh-boomen, voor aan den Mahăkam, wel echter aan den Kapoewas en den Barito.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK

Verblijf bij Bang Jok.

Den 13den brachten vier der voornaamste Kajan's ons zessen naar beneden in een onzer booten, terwijl de boot met planten met hen allen af komen zou. Bij Ding Ngow bevond ik, gelijk boven reeds aangestipt werd, dat twee mannen gedood en drie vrouwen verwond waren door den waanzinnigen Pnihing. Twee der vrouwen vertoonden goed granuleerende wonden aan de handen, met welke zij de zwaardslagen opvingen, terwijl de echtgenoote een hevigen houw over den bovenarm gekregen had, die haar den humerus gekliefd, maar bloedvaten en zenuwen gespaard had. Merkwaardig rein zagen deze wonden er uit, in deze oogenschijnlijk zeer vuile omgeving met zwarte wanden en stoffig in hooge mate, niettegenstaande de wonden slechts met een kippeveer en water schoon gehouden worden. De benedenarm der zwaar gewonde vrouw zag er slechts wat gezwollen uit, maar veel bewegen kon zij hem toch niet. Doortrekkende, kon ik er ook niet veel aan doen, dan nog wat aanwijzingen voor het reinigen en wat jodoform geven; zelfs een verband leggen ging niet, nu ik niet kon blijven.

In den awa' van Ding Ngow ontmoetten wij weer oude kennissen: Těmenggoeng Itjot van den Měrasè met vele Maleiers en Siang-Moeroeng's, die zich allen op weg bevonden naar Kwing Irang, om met hem, als een der voornaamste hoofden van den Mahăkam, te spreken over de vroeger reeds vermelde aangelegenheid van den 's nachts aan den Boesang aangevallen Maleier. Het gezelschap dat ik bij de samenkomst met Bĕlarè had ontmoet, trok nu met Itjot mede en buitendien nog een zestal vrouwen, waaronder die van

den aanvoerder zelf, een mooie 'Ma Soelingsche, die alleen door hare nu van hunne hangers ontdane en daarna ineengeschrompelde ooren een onaangenamen indruk maakte. Ook had zij hare kralen halskettingen moeten afleggen, nu zij de vrouw van een Maleier werd; daardoor ging er veel van hare anders aantrekkelijke verschijning verloren. Meer dan anderen vertoonde deze vrouw het Chineesche type met wat schuine oogen. Wellicht hielp de zeer lichte huidskleur mede, om deze gelijkenis nog wat duidelijker te maken. Kort na mijne aankomst verscheen ook Ding Ngow, een vrij verlegen jonge man van ongeveer achttien jaren, die ook met zijn lendedoek van boomschors en zonder hoofddoek een allesbehalve flinken indruk maakte. De geruchten, die aangaande zijne afwezigheid bij mijn vorigen tocht de ronde deden, speelden tusschen angst en honger als oorzaken; mijne kennismaking met hem deed mij nu weer het meest aan de eerste oorzaak hechten. Het gesprek vlotte niet erg en werd hoofdzakelijk gevoerd tusschen Itjot en mij, zoodat ik spoedig afscheid nam, een paar kippen rijker geworden en met snelheid de nog vrij hooge rivier afdreef, de brieven te Batoe Sala tegemoet. Zonder ongeval, behalve het tergende geluid als van het braden van vleesch, dat ons naast de rolsteenbanken uit de rivier tegenklonk, slaagden wij er in dat punt te bereiken.

Dit eigenaardig geluid merkten wij nu voor het eerst op, daar wij nu, in tegenstelling met vroeger, onder een kadjang-dak zaten, dat het geluid over den rand der boot opving en terugkaatste. Naast de rolsteenbanken heeft de rivier veelal een zeer sterk verval over eenen bodem van rolsteenen, waardoor het medesleuren van kiezel en zand dit eigenaardig knetterend geluid doet ontstaan, wat ons bijna deed watertanden. De beide kippen beloofden echter iets, maar niet in den awa' van Parèn Dalong, want toen wij daar aanlegden in gespannen verwachting van tijding uit de beschaafde wereld, schoten er een paar mannen te voorschijn met de aankondiging, dat zij gedurende drie dagen „lali" waren wegens het eindigen van den oogst en wij dus niet mochten binnenkomen. Gelukkig was bij Lĕdjo, het hoofd der 'Ma Toewān, die te Batoe Sala een afzonderlijk huis bewonen, de awa' vrij en zoo lieten wij daar onze goederen naar boven brengen. Vrij wat vroolijker en luchtiger dan in onze

vorige logeerden wij in deze ruimte, die, minder laag met het dak overdekt, meer licht en lucht liet binnendringen.

Niet lang duurde het of een Boeginees, die door Bang Jok er mede naar boven gezonden was, kwam opdagen met onze brieven en bovendien met een dik pak couranten, eene attentie van den assistent-resident van Samarinda. Versch was de ontvangen tijding niet meer, want van December tot April was zij onder weg geweest, maar nieuw bleef zij voor ons en zoo genoten wij er toch van. Volgens het gerucht, zou er geld onder de zending wezen, maar gelukkig kende men beneden het volkje boven; alleen brieven waren er gestuurd en het pakket was dan ook geheel uit elkander gehaald. Op een begeleidend kistje, waarin eenige medicijnen, stond *f* 2000, maar ik kon de nieuwsgierige blikken niet vergasten op het gezicht van zooveel geld.

Ondanks de verwachting, dat wij slechts kort hier zouden vertoeven, rekte zich ons verblijf toch van 14—19 April. Hoewel noch de Kajan's noch wij eenige verklaring daarvan konden geven, kwam Kwing Irang en zijn vloot maar niet af en van anderen hoorden wij ook niets van hen. Daardoor spiegelde mijne verbeelding mij weer allerlei moeilijkheden voor den geest, van invloed der vrouwen, bezwaren over de belooning, angst voor het onderhoud met den assistent-resident en wat niet al meer. De loonkwestie had ik reeds met de vier invloedrijke Kajan's, die mij vergezelden, uitgemaakt in dien vorm, dat te Tĕpoe de volwassen Kajan's ieder vier en de jongens ieder twee maten zout zouden krijgen; verder bleef er niets anders over dan maar te wachten. Een van hen, Bo Kwai, die onder zijne landgenooten ook den naam had van zeer vertrouwbaar en verstandig te wezen, zocht mij te kalmeeren en deed mij opmerken, dat Kwing, zoo er ernstige bezwaren zich voordeden, zeker een boodschap zenden zou, dat zij zelf ook niet wisten, wat het geval was en er toch voor ernstig oponthoud voorloopig niet te vreezen viel.

Inderdaad kregen wij den 16den tegen den avond geruststellende berichten van Tĕmenggoeng Itjot, die van boven komende langs ons heen voer en bij ons een oogenblik vertoefde, om te vertellen, dat Kwing Irang werkelijk naar den Bloeöe was gegaan, om den

gewonde naar huis te brengen en hem ook vervangen had. De vrouwen hielden hem toen echter twee dagen vast, om het einde van den oogst, tĕwoekŏ, te vieren, dat den 15den en 16den aanhield en den 17den zou Kwing naar beneden komen. Hijzelf had ook den Bloeöe in die dagen niet mogen opvaren, maar Kwing was naar Long Boeleng afgekomen, om de bespreking te houden. Bovendien hoorden wij nog een nader verhaal over de twee uit te leveren Pnihing's: een van hen slaagde er in, om de rotan van zijn houten handboeien door te snijden met een pinang-mesje, dat men hem leende en wist zoo te ontkomen. Uit den voorraad, die bij de graven opgestapeld lag, nam hij een volledige uitrusting van wapenen en uitte zich daarop zoo, dat alle hoofden voor zijne bedreigingen bang geworden waren. Vooral op Njangoen Dioe aan den Sĕrata en op de hoofden van zijn eigen huis laadde hij verwijten en dreigde hunne woningen te verbranden, zoodat de geheele Pnihing-streek een tijd lang in onrust verkeerd had. Zijne huisgenooten onderhielden hem echter niet en zoo vertoonde hij zich, om wat te eten te krijgen, eens aan eene vrouw in den Sĕrata op den ladang. Deze echter maakte zich van hem meester, bond hem opnieuw en zoo wachtten nu beiden weer tot zij naar Sĕrawak zouden gevoerd worden, wat tot nu toe door het hooge water niet kon geschieden.

Dit laatste beloofde nu spoedig te zullen ophouden, want regenen deed het de laatste dagen niet en de rivier werd lager en lager, een reden te meer, om met ongeduld de gelegenheid voor het vertrek af te wachten. Onder de hand echter viel het lali parei, tĕwoekŏ, in bij mijne gastheeren; dit duurde drie dagen en belette ons in dien tijd onzen tocht voort te zetten, zonder onze gastheeren door schending van hun adat bloot te stellen aan den toorn hunner geesten. Grooten lust gevoelde ik, mij aan geesten, enz. niet meer te storen, maar Kwing begreep het anders. Den 17den 's avonds verscheen werkelijk om de landtong boven ons de eene prauw na de andere en Kwing legde met velen een oogenblik aan, om met mij af te spreken, niet te vertrekken dan na den afloop van het lali parei onzer 'Ma Toewān. Dit zeide ik wel niet toe, maar 's morgens vroeg kwam er eene deputatie van Kwing, die vertelde, dat men 's avonds de hagedis (bilang) had hooren roepen „tjok,

tjok", zoodat er van vertrek geen sprake kon wezen. Na een kwartier van opstand in mijn gemoed over dit nieuwe oponthoud, dat ik niet kon beletten, liet ik de luidjes weer naar de rolsteenbank vertrekken, waar mijn geheele Kajan-geleide gelegerd was, behalve het drietal bij ons.

De 'Ma Toewān toonden zich tegenover hunne gasten zeer wellevend en van hen ondervonden wij alle oplettendheden, die Bahau's kunnen bewijzen. Na de eerste schuwheid hadden zij veel belangstelling voor al ons doen en laten, voor de goederen welke wij bezaten en verheugden zich over alles wat wij hun nog konden geven. Dit viel des te meer op, omdat de Kajans in den laatsten tijd van ons verblijf wat moeilijker werden in hunne eischen, en verwend als zij door ons geworden waren, bepaalde kralen en doek begonnen te vragen voor hunne waren, een groote moeilijkheid na reeds zooveel ruilartikelen onder hen verdeeld te hebben. De bewoners hier kwamen door het invallen van hun oogstfeest, dat, als bij allen, in hoofdzaak bestaat uit lekker eten, in de gelegenheid ons geheel naar den eisch te onthalen. Reeds hadden zij iederen dag nu dit dan dat gebracht, doch spanden in dezen feesttijd de kroon door gepofte kleefrijst met sap van suikerriet, tot meel gestampte kleefrijst gekookt in pisangbladeren en verder veel vruchten te brengen. In hun optreden toonden zij zich als openhartige, hartelijke menschen, die er op uit waren, het ons naar den zin te maken; bij hen kwam geen spoor van diefachtigheid voor.

Jammer voor hen verkeerden wij geen van allen in zulk eene kalme stemming, om hun met het doen van spelletjes en dergelijke schadeloos te stellen, maar het een en ander genoten zij toch. Den laatsten dag vonden zij aanleiding in het gezwets van den Boeginees, die de brieven medegebracht had, om te vragen, of ik eens voor hen schieten wou. Zelden deed ik dit, ook al om de patronen te sparen, maar de Boeginees meende, dat zijn invloed bedreigd werd en liep dadelijk, om zijn geweer te halen, waarschijnlijk hopende, het er beter af te brengen dan ik. Een vrij smalle plank werd aan den anderen oever opgesteld en zoo toog onze vriend aan het werk, om eerst zijn tromplader van een schot te voorzien en dan te probeeren het er weder uit te schieten. Dit laatste gelukte vrij wel, maar

de plank raken deed hij niet, ondanks alle aangewende moeite.

Vandaar, dat hij nog al het land had, toen ik van de elf schoten, zonder mijn geweer van nieuwe patronen te voorzien, er negen in schoot en vrij dicht bij elkaar.

Buiten dit echec leed in die dagen zijn aanzien zeer sterk, want reeds verscheidene malen had hij voor Bang Jok deze streken bezocht en de gelegenheid te baat genomen, om een meisje uit het huis te huwen, voorgevende dat hij vrij was en zijn eigen handel dreef. Bang Jok gebruikte hem echter slechts als slaaf, wat hij door het maken van groote schulden geworden was en dit kwam nu uit, omdat hij op bevel van zijn meester dadelijk met ons moest terugkeeren. Zoo bleef het meisje zitten en trok hij met pak en zak af. Ook hem veroorloofden de Kajans echter niet, in ons gezelschap den Mahăkam af te varen, uit vrees, dat hij de goede geesten, die ons vergezelden, bij aankomst in het huis van Bang Jok zou leiden. Er werd evenwel eene andere gelegenheid voor hem gevonden, met welke hij nog eerder te Long Dĕhŏ terug was dan wij.

Den 19den 's morgens aarzelden wij niet lang met het vertrek, lieten in allerijl onze goederen in de boot brengen, namen afscheid van onze nieuwe vrienden van 'Ma Toewān en voeren snel den Mahăkam af, om in de legerplaats van Kwing te ontbijten. Al spoedig zagen wij alle booten liggen in een door den Mahăkam gevormde kom en tegen den rand van een hooge rolsteenbank, waarop een twintigtal lage hutten verspreid lagen om een vrij groot vierkant gebouw of liever houten geraamte zonder eigenlijk dak. Met wat takken was het vrij schaars bedekt, en op dezelfde wijze voorzien van wanden, zoodat het wel tegen de zon, maar niet tegen den regen beschermde. De bestemming bestond in het dienen als vergaderplaats en ten teeken, dat een groot hoofd zich hier gevestigd had, stond aan een zijde een bamboetak, waaraan weer zulk een in hout nagebootste staartveer van den neushoornvogel hing. Ondanks het zeer tijdelijke van den bouw, hadden de Kajans de balken toch nog vierkant behouwen, zorg dragende van op afstanden van 1 à 2 M. al naar de boom er zich toe leende, mannelijke en vrouwelijke genitalia er op uit te sparen. Zoo beschermd tegen de booze geesten, nam ik ook plaats onder het beschaduwend dak en besprak met

Kwing, hoe het logies in onze booten zou worden ingericht in den tijd, dat het eten gekookt werd. In het midden van de groote boot met planten werd een 2 M. lange ruimte gemaakt, waar mijn matras zou kunnen liggen en een of twee mijner koffertjes. Mijne reisgenooten vonden allen plaats in onze tweede prauw, waaruit men een deel der goederen verdeelde tusschen de verschillende Kajans. Het bleek nu, dat ook de Kajans er op gesteld waren, van het nog altijd lage water gebruik te maken voor het passeeren der watervallen en zonder bezwaren bereikten wij dien middag nog Long Tĕpai.

Een menigte vreemdelingen als Boegineezen en Bakoempai's vonden wij hier bij elkaar, voor het meerendeel met tronies van echte schavuiten; die lieden zochten hun levensonderhoud in de bosschen van Bo Léa. Dezen zagen wij nu geheel anders terug, dan wij hem vroeger verlieten; hij liep nu zoo vrij en krachtig rond, als iemand van zijn leeftijd maar doen kon en toonde zich ook zoo verheugd met onze komst, dat hij ons met alle geweld nog een of twee dagen bij zich wilde houden. Ik had er evenwel niets anders te verrichten als bij de Oema Tĕpai nog eens te zien naar oud vaatwerk, en liet dit ook reeds dadelijk zoo algemeen mogelijk bekend maken, doch zonder resultaat. Meer kwamen de menschen bij mij om medicijnen, welker goede werking men gezien had aan het reeds verloren geachte hoofd. Mijn voorraad was echter zoo geslonken, dat ik er zeer zuinig mede moest wezen en dus zieken wel hielp, maar geen medicijnen in voorraad gaf, behalve aan Bo Léa zelf. 's Avonds laat voer nog juist een boot van beneden de rivier op, van Long Dĕhŏ, de woonplaats van Bang Jok komende, en bracht brieven voor ons mede. Eerst den volgenden morgen echter overhandigde men die ons met het verzoek die te openen in de awa' van Bo Léa, opdat zij allen dat zouden kunnen zien. Gelukkig konden wij allen even tevreden wezen met den inhoud als met de ontvangst en de in gespannen verwachting ons aankijkende Bahau's en Bakoempai's lazen niet veel anders dan vergenoegdheid op onze gezichten.

Nadat ik afscheid genomen had van de hoofden, riep men mij nog even bij een klein kind, dat ik van een prolapsus ani kon bevrijden en door instructies aan de ouders bevrijd trachten te houden; ten slotte deed zich iemand op, die nog een oud potje wist bij de

Oema Tĕpai. Deze woonden het laagst aan de rivier en een goed eind loopens van ons af, maar ik wilde de gelegenheid niet voorbij laten gaan, om het 4de exemplaar nog machtig te worden en stelde dus het vertrek naar de watervallen nog een oogenblik uit. Voor een stuk ketting aan een werpnet (djèla) werd ik eigenaar van het kleine, zwarte, maar precieuse voorwerp en onmiddellijk daarop weerklonk het sein van afvaart, waardoor alle 25 booten, die naast elkaar lagen, zich in beweging zetten. De een na den ander verliet den oever en zocht de ruimte op de hier wel 200 M. breede rivier, zoodat kort daarop allen bij elkaar een aardige vloot vormden, die de rivier afdreef.

Even beneden Long Tĕpai begint zich de bedding van den Mahăkam sterk te vernauwen, de rotsachtige oevers naderen tot op 60 en 100 M. tot elkaar en in het rivierbed zelf verheffen zich vele rotspunten. Weldra noodzaakte ons deze verandering van het terrein om onze vaart te wijzigen en in een lange reeks wond zich toen alles tusschen de rotsen door, een interessant schouwspel, waarop het sterk betrokken, regenachtige weer nog een eigenaardig somberen stempel drukte.

Op een rolsteenbank maakten wij ons eten klaar, en reeds was alles weer in de booten verdwenen, toen men een der Kajans er uit droeg, die wat koorts bleek te hebben. Hierin meenden de Kajans aanleiding te vinden, om niet verder te gaan en slechts met veel geduld, kalmte, maar voortdurend aandringende op vertrek, kon ik hen in beweging krijgen.

Later vernam ik, dat men den tĕlandjang gehoord had, welke men in de lĕpo lali nog niet als de tsit voor de tweede maal hoorde en dus dien dag niet verder gaan mocht. Mijn haast in aanmerking nemende, durfde Kwing mij dit echter niet zeggen en trachtte alleen eene aanleiding te vinden in de ziekte van den jongen man. Dezen liet ik echter weer in de boot leggen en beloofde hem te helpen in het kampement, dat wij boven den eersten grooteren val, de kiham Hida, zouden betrekken.

Bij de rolsteenbank is de bedding van den Mahăkam niet veel meer dan 40 M. breed en zij behoudt die breedte bijna geheel tot aan den voet der vallen van de westelijkste reeks. Aan beide

II, 293.

Lobang Koebang met zijne oevers van gelaagden hoornsteen.

II, 293.

Gezicht op den Batoe Ajo uit Long Dĕhĕ.

oevers verheffen zich hier 400 à 500 M. hooge bergreeksen, die uit lagen van zandsteen bestaan, rustende op fraaie lagen van witten hoornsteen. Deze ligt bij de watervallen op de hoogte der rivierbedding en heeft door zijne hardheid veroorzaakt, dat de wateren van den Mahăkam hier slechts een bedding van 15 tot 20 M. breedte hebben kunnen uitslijpen. Waar nog hardere gedeelten in de bedding zijn blijven bestaan, vormt de rivier de eigenlijke vallen, zooals de kiham Hoeloe, kiham Hida en kiham Kenhè. De bergreeks op den linkeroever heet Ong Hida en staat waarschijnlijk in verband met den Njiăn ten Noorden, terwijl ook de zandsteenbergen Batoe Lĕsong en Batoe Ajo wel tot dezelfde formatie zullen behooren.

Van den Bloeöe af tot aan het begin der watervallen loopt de Mahakam vrij regelmatig van het Westen naar het Oosten met een lichte wending naar het Noorden; tegen Njiăn en Ong Hida aankomende, buigt hij zich meer naar het Zuiden en behoudt deze richting tot aan de kust. Om door de bergketen op dit punt heen te kunnen breken, heeft de rivier een diepe kloof uitgegraven, die nu beneden slechts een zeer bescheiden breedte bezit. De geheele reeks watervallen van kiham Hoeloe tot kiham Kenhè ligt in deze kloof, waarvan de rechteroever zeer steil oprijst en tot beneden den Lobang Koebang een loodrechten rotsmuur vormt van een 200 M. hoogte. Aan de verschillende vallen, die de rivier over verheffingen in haar bed vormt, geven de inlanders namen; de voornaamste welke wij konden onderscheiden, heeten Kiham Hoeloe, k. Hida, k. Nub, k. Lobang Koebang, k. Benpalang, k. Kenhè.

Ook bij den lagen waterstand, welken wij aantroffen, zijn deze plaatsen slechts over te trekken, wanneer men langs den linkeroever alle goederen stuk voor stuk naar beneden draagt en daarna de leege booten over de rotsen aan de kanten trekt of de grootere aan rotanlijnen langs den val naar beneden, waarbij eene onderdompeling geen kwaad kan. Slechts de zeer groote booten, die tot op 1 M. boven het water opgeboeid zijn en breed genoeg, om door een enkelen golf niet vol te loopen, kan men geladen naar beneden brengen, wanneer de waterstand eene bepaalde hoogte heeft, niet te laag, om over eenige rotsen in de bedding heen te kunnen en

niet te hoog, om niet om te slaan door de dan zeer heftige woelingen in den stroom.

De kiham Hoeloe, beneden welken wij een kampement zouden betrekken, leverde niet veel bezwaren op, daar de eigenlijke val, waar de watermassa naar beneden schoot over eene barrière dwars in de bedding, bij deze hoogte van het water zich meer door sterke woelingen dan door een nederstorten onderscheidde. De breedte bedroeg echter slechts een 25 M., terwijl over een 300 M. lengte het water zijne woestheid behield, zoodat een geringe verkeerde richting in den beginne, moeilijk te verbeteren viel. Dit ondervond de groote boot met planten, die zeer zwaar en moeilijk te besturen was; een weinig te veel naar rechts aangehouden, sloeg zij met haar punt bijna tegen den rechter rotswand aan, wat bij de groote snelheid zonder twijfel zeker een geheele splijting van het vaartuig ten gevolge gehad zou hebben. Ofschoon zoowel vooras achterin acht mannen plaats genomen hadden, gelukte de wending nog slechts op het laatste oogenblik, maar toen ging het ook met groot gejuich over de bruischende oppervlakte naar beneden, tot waar de rivier in den linker oever een vrij grooten inham vormt. In deze veilige haven legden de Kajans onzen drijvenden bloementuin voor anker en spoedden zich toen weer langs den oever naar boven, om de goederen naar dezelfde plek te helpen dragen en de kleinere booten leeg, stuk voor stuk, over de woelende wateren te boegseeren.

Hoewel het nog vrij vroeg was, meende Kwing, dat wij niet verder konden gaan en men dien dag slechts enkele goederen over land tot beneden zou kunnen dragen, hetgeen ik niet bestrijden kon. Zeer actief echter gedroegen zich dien dag de Kajans niet; zij hielden zich het meest in het kampement en de omgeving op, de booten hier en daar herstellende of nog rotan voor lijnen uit het bosch halende. Op deze wijze brachten zij, buiten mijn medeweten, den eisch van hun adat om voor den tëlandjang te „mĕlo" en mijn ongeduld om vooruit te gaan in overeenstemming.

Gelukkig bleef het weer ons gunstig en wies het water niet, zoodat er den volgenden morgen geen bezwaren meer bestonden, om met ernst alle goederen verder te brengen. Zooveel de booten

aan rijst en kistjes bevatten konden, laadden de Kajans er in en voeren eerst de rivier een 500 M. af over kalm water tot boven den kiham Hida, waar allen aan den rotsachtigen linker oever aanlegden en begonnen alles links langs de rivier te dragen tot beneden den Lobang Koebang. Het pad loopt hier over eene lengte van een 800 M. nu eens over de rotsblokken aan den oever, dan weer, als deze te groot worden, door den boschrand meer landwaarts in, maar blijft altijd zeer bezwaarlijk en alleen inlanders op bloote voeten staan hier vast genoeg, om ook nog iets anders dan zichzelf te dragen. Zij doen dit zoo, dat de vracht in een draagmand met banden over den schouder of in banden alleen hunne armen geheel vrij laat, zoodat zij hun speerstok goed kunnen hanteeren als steun. Maar op deze wijze brengen zij ook alles over zonder het te laten vallen of te breken, wanneer het niet veel zwaarder is dan 20 K. G. en niet te moeilijke vormen heeft; bovendien gebeurt het hoogst zelden, dat zij er armen of beenen bij inschieten. Men ziet een beladen Kajan evenwel ook nooit zonder noodzakelijkheid een gewaagden stap doen en alleen springen, wanneer hij onbelast is.

Wij Europeanen bleven met Kwing Irang en andere Kajans in het kampement achter, en konden in de overtuiging dat alles goed voorwaarts ging, genieten van een kalmen dag en van de merkwaardig woeste omgeving met bruischende watervallen boven en beneden ons, terwijl deze streek, volgens onze geleiders, een groote waakzaamheid tegenover de Kĕnja vereischte. De Bo, een linker zijrivier van den Mahăkam niet ver van daar, vormt namelijk den weg naar het land van de Boven-Kajanrivier, en de daar wonende stammen heeten in het Boesang gezamenlijk Kĕnja. Hun gewoonte van hier en daar een kop te veroveren op hunne handelstochten maakt hen onder de naburige stammen gevreesd; men vertelde mij echter vroeger hetzelfde van de Mahakam-stammen, terwijl mij later bleek, dat zij zich alleen onder bijzondere omstandigheden daaraan bezondigen, zoodat ik mij niet liet weerhouden, volop de rotsen en bosschen om ons heen te bewonderen. Tegenover ons aan den rechter oever stak een rotsmassa in de rivier, welke uitsluitsel beloofde te geven over den aard van het gesteente in onze omgeving en zoo

liet ik er mij heenvaren. Gelukkig had het water er voortdurend alles afgespoeld, wat eenigszins verweerd was, zoodat ik niet als aan den kiham Hoeloe groote brokken met den moker behoefde af te slaan, om slechts een bruikbare kern over te houden. Ik vond hier den overgang van de zandsteenlagen in den daaronder liggenden hoornsteen, die de vorming dezer watervallen beheerscht. Bij onze terugvaart kwam de boschrand om onzen inham bijzonder fraai uit; daar loopt de oever vrij steil een dertig meter in de hoogte, slechts hier en daar overschaduwd door een reuzenboom, die door de geringe mededinging van ter zijde, zijn kroon tot volle ontwikkeling heeft kunnen doen komen. Hieronderdoor verdwaalde de blik onder de evenzeer bijzonder hoog en zwaar ontwikkelde boomen boven op den oever, waar zij door de lage hutjes der Kajans nog meer in hunne aanzienlijke afmetingen uitkwamen. Om werk te besparen, lieten wij voor ons geen hut bouwen, maar bleven in de booten overnachten; ik kon in de beperkte ruimte juist even mijn klamboe uitspannen.

Reeds stond de zon vrij laag aan den hemel, toen de eerste booten weer thuis kwamen en het was aan allen te zien, wat een vermoeienden dag het voor hen geweest was. Om echter den volgenden dag langs de geheele reeks te kunnen afdalen, spraken wij af, voor zonsopgang op te staan, even wat eten klaar te maken en dan te vertrekken. Om de moeite van het koken te vermijden, hadden Kwing en de zijnen eenige bamboe's medegenomen, gevuld met gekookte kleefrijst en vooral met tot meel gestampte gepofte kleefrijst, die lang goed blijft en wat men noemt „in de maag staat". Zoo zaten wij dus reeds vroeg in onze vaartuigen en voeren met de rest van ons goed eerst den kiham Hida te gemoet. Deze leverde een minder gunstigen waterstand op dan den vorigen dag; door het vallen van het water werden vele rotspunten gevaarlijk.

De goederen droeg men ook nu van hetzelfde punt uit naar beneden en nam voor en achter eenige kistjes planten uit de groote prauw, om eene voldoende ruimte te verkrijgen voor een tiental mannen voor en een tiental achter, bij het naar beneden varen. Daar de Kajans alles van zelf deden met groote zorg, liet ik de verdere maatregelen aan hen over en zette mij wat lager op een groot rots-

blok, dat de geheele kloof van den kiham Hida tot den k. Nub beheerschte over een 500 M. lengte. De leege kleinere booten trok men alle langs den val over de rotsen en liet hen daar beneden in het water, waar twee man er in gingen zitten, om haar over het lagere gedeelte te sturen tot waar de goederen lagen. Om zich te oefenen, voeren enkelen ook in gewone bootjes van den val af, kregen dan wel hun boot half vol water, maar zagen toch, hoe zij bij dit water moesten sturen.

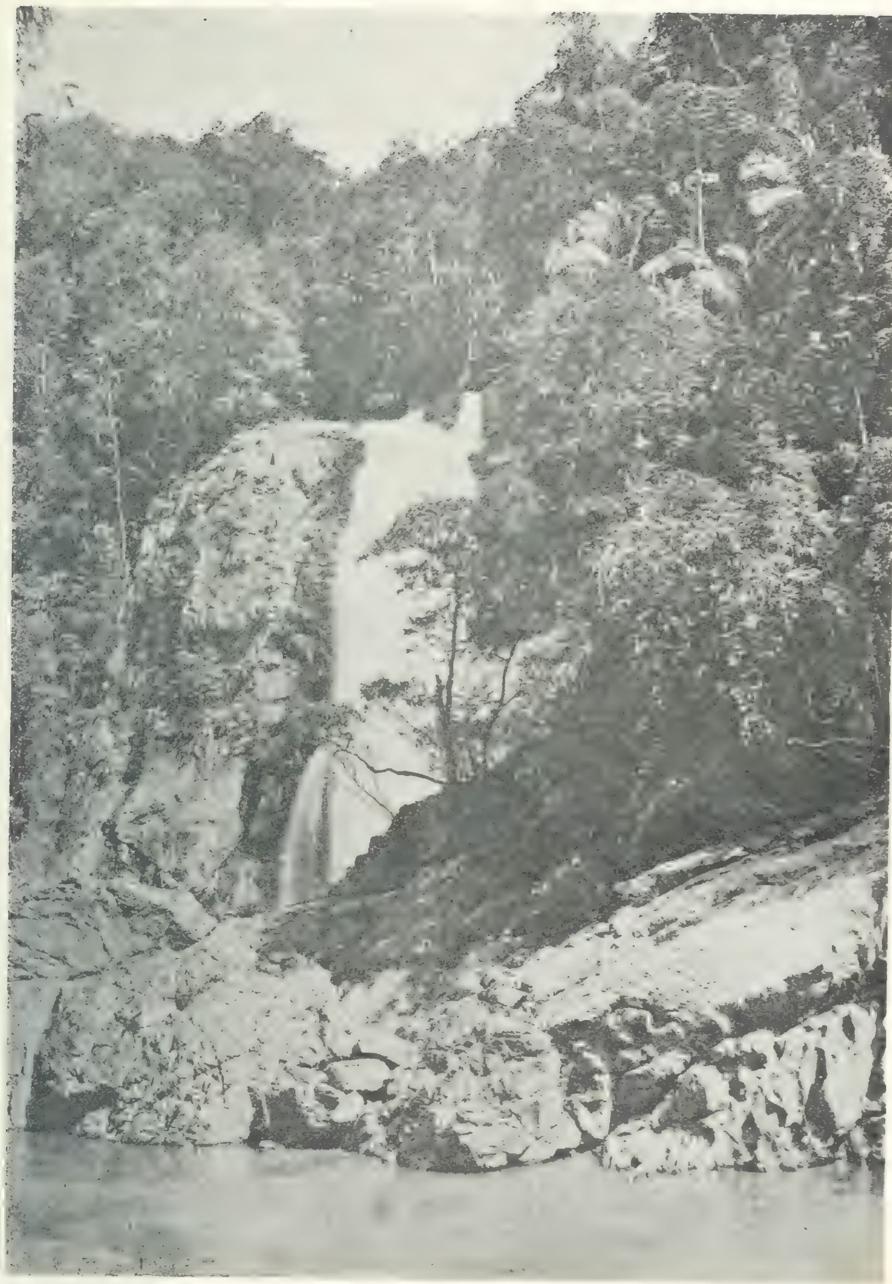
Zoo kwam tot slot de beurt aan de groote booten, van welke de mijne het moeilijkst in de goede richting te houden was. Met een angstig kloppend hart zag ik, hoe men haar van den wal afstiet en een schok voer mij door de leden, toen zij door het schuren langs een rotspunt, juist verraderlijk overhelde op het oogenblik, dat zij de buiteling voorover moest maken. De zwaarte der plantenkistjes verleende haar echter een groote stabiliteit en de voorsteven stak reeds weer recht zijn neus onder water, doch slechts voor een oogenblik, daar de zware romp van de boot onmiddellijk den stand weer horizontaal maakte na het afglijden van den val. Een krachtige wending naar rechts bracht menschen en planten buiten onmiddellijk gevaar en met een luid gejuich en het opsteken der riemen begroette de bemanning het wel-lagen hunner onderneming. Maar slechts een oogenblik hadden zij daarvoor tijd, omdat het verval over eene lengte van een 500 M. aanzienlijk bleef tot aan de witte hooge rot- aan den linker oever, die het begin van kiham Nub aanduidde. Op dit traject moesten de Kajans nog over een kleinen val en hadden zij een werveling in den stroom om een uitstekende rots te vermijden, maar het groote gevaar leverde de kiham Hida op en nu zij hier geslaagd waren, stoven zij mij opgewekt met een groet door het opsteken der riemen voorbij en verdwenen kort daarna om den hoek in den k. Nub, waar alles ook goed afliep. Een half uur later liepen de meesten mij weer over den landweg naar boven voorbij, om op nieuw een groote boot te halen. Wanneer het er op aankwam, speelden ook hier slechts enkelen een meer belangrijke rol in de werkzaamheden, zij namelijk die alleen op de hoogte van de moeilijkheden en sterk genoeg waren om er weerstand aan te bieden; de overigen deden dan slechts dragersdiensten.

Nadat de meeste booten voorbij gevaren waren, ondernam ik de wandeling verder naar beneden en het gelukte mij zonder verlies van arm of been de witte rots te bereiken, waarachter alle booten verdwenen. De witte kleur deed in de verte aan kalksteen denken, maar het bleek een glasharde hoornsteenmassa te wezen, waardoor de Mahăkam slechts een 15 M. breede opening had kunnen slijpen, zoodat, ondanks den lagen stand, het water hier met groote snelheid door moest stroomen en door de oneffenheden der zijwanden in breede golven teruggeworpen werd. Daardoor ontstond in de nauwe ruimte een hevig woelende kolk, waardoor het water zich snel naar beneden bewoog in de richting van een andere vernauwing, veroorzaakt evenzeer door bijzonder harden hoornsteen, die hier evenwel in fraai aangegeven lagen aan weerszijden optrad. Dit kanaal liep met eenige bochten door het gesteente ter breedte van een 20 M., waardoor, bij groote hoeveelheden water, hevige draaikolken ontstaan, die zoowel het op- als afvaren onmogelijk maken. Vandaar dat deze Lobang Koebang als een der ernstigste beletselen wordt beschouwd. Verval scheen de rivier hier weinig te hebben, ten minste zeer kalm, met slechts enkele draaiingen in het oppervlak, stroomde zij tusschen hare loodrechte wanden. Hier beneden verbreedde zich de bedding tot een wel 150 M. breed rond bekken, waarin verschillende rotsgroepen hare spitsen in de hoogte staken. De oevers vond ik hier ook vrij vlak en de Kajans hadden daarvan gebruik gemaakt, om er onder kleine afdakjes hun rijst en de andere vooruitgebrachte goederen op te slaan.

Na de inspanning van den morgen hadden wij wel eene hartsterking verdiend en zoo hielden allen rust en bereidden zich een warmen maaltijd van rijst zonder zout en nu ook zonder varentoppen of andere groentesoep. Hoewel eenigszins tegen den zin der Kajans, meende ik na een goed uur rust weer te kunnen vertrekken, want daar dien dag te blijven leek mij te veel gewaagd voor het geval, dat de rivier weer een paar meter zou stijgen en ons daar opsluiten. Kwing trad nu ook op, door het laatste argument overtuigd van de noodzakelijkheid van vooruitgaan. Zoo laadde men opnieuw de booten, zooveel het ging in den lager op weer woeligen stroom, en wij dreven naar beneden de fraaie kom uit tot een paar honderd

meter verder het gebulder van een anderen val ons noopte weer aan te leggen, om op nieuw onze goederen over land naar beneden te dragen. Hier was het pad kort maar zeer steil en hellend, zoodat het transport zeer langzaam van stapel liep. Daarbij werden velen, vooral onder de jongeren, afgeleid door het gezicht van een menigte kleine vischjes van den vorm van sardines, die in zwermen de rivier optrokken, maar in de vallen op de moeilijkste plekken dit slechts konden volbrengen, door met sprongen van twee tot drie d.M. wijdte enkele kleine watervalletjes onmiddellijk naast de steenen te overwinnen. Op een paar rustige plekjes beneden zoo'n punt vereenigden zich honderden, een gelegenheid tot het verkrijgen van visch, die mijne Kajans moeilijk konden laten voorbijgaan. Dat alles maakte, dat het zeer lang duurde, voor men mij met de plantenboot kwam halen voor de afvaart. Kwing Irang had mij namelijk aangeraden, om in de nog te passeeren vallen in de boot te blijven, daar deze niet zoo gevaarlijk waren en de weg er langs hoogst bezwaarlijk was. Evenals altijd volgde ik ook nu zijn raad en genoot een belangwekkende, ietwat ijzingwekkende vaart, eerst den kiham Benpalang af en daarna den kiham Kenhè. Midden in den eersten lag een scherpe rotspunt, waar de richting van den stroom ons met de vaart van een sneltrein heenvoerde, zoodat alle Kajans zich plotseling naar rechts keerden, om de boot eene kleine wending te geven. Daardoor maakten wij een hoek met de stroomrichting, en een paar groote golven sloegen toen tegen en over ons rechter boord. In het midden der boot stond ik het woeste tooneel om mij heen aan te zien, maar werd op dat oogenblik tot boven mijn knieën nat. Gelukkig slingerde de boot niet zoo erg, of ik kon met een handcamera nog eenige momentopnamen maken, waarvan enkelen gelukten. Boven den kiham Kenhè moesten wij wachten tot op nieuw alle booten afgevaren waren, toen ging het den laatsten val te gemoet. Deze, de kiham Kenhè, geleek het meest op den kiham Nub, was wel breeder en daardoor kalmer, maar toch schoten wij met groote snelheid door de hooge donkere rotswanden aan weerszijden, waar alleen de groote vaardigheid en inspanning mijner bemanning het uithielden tegen de booze pogingen van den stroom, om ons tegen den oever te verpletteren. Nog

heel onder de overheerschende kracht van de woelende wateren, voeren wij voorbij den Kelang Gak (vallend water), een wel 60 M. hoogen waterval op den rechteroever, waarmede een riviertje zich van boven in den Mahăkam stort. De vrij groote watermassa viel in een bekken, dat door een rotsmuur afgescheiden was van den hoofdstroom, zoodat men van beneden af het fraaiste gezicht op den val kreeg. Daar werd de rotsmuur lager en verleende een overzicht tot beneden toe, waar groote wolken van schuim en damp uit den woelenden kolk opstoven. Mijne reisgenooten hadden er de voorkeur aan gegeven, den linker oever te volgen voor het bewonderen van dit schouwspel en te gelijk het te fixeeren door eene opname. Zij bereikten daarom veel later dan ik de legerplaats, die door een paar vooruitgezonden Kajans gebouwd werd. Slechts zeer gebrekkig werden wij dien avond voorzien van een dak, want allen bleken zoo vermoeid, dat zij geen lust meer betoonden, zich er een op te richten en na hun rijst en andere goederen toegedekt te hebben, legden zij hunne matjes op den hier zandigen bodem onder den trouwens niet dreigenden, blooten hemel. Geheel tegen de gewoonte der Kajans, die er van houden onder elkaar 's avonds nog eens de gebeurtenissen te bespreken, hoorden wij een uur na zonsondergang niets meer. Alles sliep wegens overgroote vermoeidheid door het zwoegen der laatste dagen, waarmede zij ons allen met onze goederen de eerste helft van de grootste hindernissen in den Mahăkam hadden afgeholpen zonder eenig verlies. Een gedeelte van hun rijst was echter nog boven en zou den volgenden morgen gehaald worden vóór het eten, om daarna verder te gaan naar Long Dĕho, de woonplaats van Bang Jok. Zulks geschiedde ook reeds zeer vroeg, maar door een der jonge Kajans werd een boot met pakken rijst met slechts geringe bemanning de Kenkè afgebracht met het gevolg, dat de punt zijner prauw tegen den rotswand aan den kant stiet en de boot van voor naar achteren verscheiden groote scheuren kreeg, onmiddellijk vol water liep, half kantelde, maar door het overboord springen der bemanning en het afglijden van een groot deel der lading, met een paar pakken rijst bleef drijven. Verdrinken deed geen der vier personen, die in het water spartelden en zoo slaagden zij er in, de natte rest van hun rijst nog naar

II, 300.
Kĕlang Gak.

benėden te boegseeren. Begaan met hun tegenspoed, vroeg Kwing mij, geduld te oefenen tot den middag, om eerst de rijst te drogen en na verkregen toestemming vereenigden zich velen, om de rijst op slaapmatjes uit te spreiden in de fel schijnende zon. Anderen begaven zich nog wat hooger de rivier op, om op geschikte punten wat van de kleine vischjes te vermeesteren, deels met den hengel, deels met een schepnet. Dit verschafte ons een paar maaltijden met geroosterde kleine vischjes, een lekkernij als ons in lang niet was te beurt gevallen. Hoewel niet meer in staat om Long Děhŏ te bereiken, begaven wij ons tegen twee uur des middags toch nog in de booten en voeren de rivier af tot de monding van het riviertje, den Njiān. Op dit gedeelte van den loop wordt de Mahākam tot 100 M. breed, maar tallooze rotspunten onder en even boven water, vereischen bij de vaart de grootste omzichtigheid.

Even na onze aankomst voegden zich twee booten bij ons met Tĕmenggoeng Itjot, die mij uitgeleide wilde doen ook namens de 'Ma Soelings aan den Mérasè, die zelf, evenals de Longglats, door hun „lali parei" verhinderd werden. Wij hadden sneller gereisd dan hij verwachtte en hij zou ons dan ook zonder het ongeval van dien morgen, niet voor Long Děho hebben ingehaald. Hijzelf of liever eenige Bakoempai's waren echter slecht weggekomen met het afvaren van de watervallen, want zij hadden uit onwetendheid of gemakzucht hun prauw niet voldoende ontladen en ondanks het zeer lage water, was zij in den k. Nub tegen een rotspunt aangekomen en omgeslagen. Ook hier redden de menschen zich zwemmende en hun vaartuig verloren zij niet als de onzen, maar daarentegen hun geheele lading van eenige pikols gĕtah pertja benevens hunne geweren; eene waarde van ongeveer *f* 700, wellicht hun geheele bezitting.

Den 24sten togen wij reeds vroeg op weg, om Bang Jok te bereiken, maar even vóór de monding van den Bo dreigde een links roepende „tsit" onze plannen in de war te brengen. Vooral omdat het bij dat hoofd verwachte hanengevecht (pĕtoedoek) de Kajans geheel vervulde, hechtten zij bijzonder aan deze voorteekens en zeer bepaald gaven zij hun plan te kennen, dien dag op de plaats te blijven liggen, waar wij dit onheilspellend geluid gehoord hadden. Dit strookte evenwel in het geheel niet met onze plannen en met

alle mogelijke drangredenen trachtte ik hen over te halen, om voort te gaan, wanneer wij, als vroeger, wat rijst gekookt en gegeten zouden hebben. Kwing Irang haalde er Bo Bawan bij als hoogste autoriteit, om mij te verklaren, dat het zeer noodzakelijk voor hen was, dien dag te blijven. Ik gaf daarop mijn voornemen te kennen, die noodzakelijkheid niet te willen weerstreven, maar dan alleen met één boot en de aanwezige Maleiers naar Bang Jok te zullen varen. Ten slotte wilden echter de Kajans geen kwade vrienden met mij worden en zoodra zij zagen, dat het ernst was, stemden zij er in toe, om het bij de vroeger gevolgde wijze van handelen te laten. Zoo waren wij er met redetwisten en met een tijdverlies van een half uur af, gedurende hetwelk eene hevige regenbui belette, dat wij onder den strijd van woorden en meeningen ons te veel zouden opwinden. Ook verder zorgde die bui voor afkoeling. en het goot water, toen ik den Bo een eindweegs opvoer, om op de eerste rolsteenbank te zoeken naar karakteristieke stukken van de rotssoorten van zijn stroomgebied.

Was deze Bo reeds lang belangwekkend voor mij geweest in de verhalen omtrent het gaan naar de Kĕnja, zijn rolsteenbank leverde merkwaardige dichte kwartsgesteenten op van verschillende kleur, zooals ik die ook aan den Boven-Mahăkam boven de Kaso-monding, maar aan geen zijner andere zijrivieren had gevonden. Temengoeng Itjot, die de langzaamheid onzer Kajans kende, lag hier te wachten en terwijl wij nu in den wat zachteren regen liepen te zoeken naar nieuwe bijdragen voor onze steenenverzameling, verschenen de eerste vertegenwoordigers van de echte Kĕnja. Van beneden boomden zich in een lang bootje, gelijk van vorm als de onze, acht mannen naar boven, achter elkaar in het geheel gevulde vaartuigje staande. Zij vertoonden niets merkwaardigs, dan bijzonder havelooze boomschorsjasjes en voor Bahau's zeer kleine hoedjes. Aanvankelijk namen zij geen notitie van ons en riepen ons niet toe, maar wat hooger op kwamen zij bij Kwing, die eenigen van hen kende en zoodra had deze niet een paar woorden hun toegeroepen, of zij werden ook spraakzaam genoeg en stelden ons hoofd op de hoogte van hunne verrichtingen daar. Zooals velen hunner, werkten zij in de bosschen aan den Bo en zochten rotan voor Bang Jok, die van

hen had gedaan weten te krijgen, dat zij hem 1 bos rotan leverden voor ƒ 1 en niet als de Maleiers slechts 10 % hasil tanah betaalden. Dit verschafte aan het Longglat-hoofd een fraaie winst, maar aan de Kĕnja's ook een bijzonder voordeel, daar zij, die vroeger bijna alleen met eigen gesmede zwaarden den Mahakam een enkele maal afvoeren, om zout te kunnen koopen, nu geld konden verdienen voor datzelfde doel. Het zelf behandelen en verkoopen van rotan benedenstrooms zou hun voorloopig nog wel niet handig afgaan.

Deze Kĕnja's voeren nu den Bo op, om een dikken bundel rotan, dien zij voorloopig aan den oever tegenover ons vastgebonden hadden, af te halen en naar de woning van Bang Jok te brengen. Dit volvoerden zij nog al eenvoudig, door hem alleen den stroom te laten afdrijven en hem, na het praatje met ons beëindigd te hebben, in hun boot weer in te halen. Ook wij bleven niet langer dan noodig was en de vloot zette zich in beweging in de richting van het laatste station, dat ik oorspronkelijk gedacht had te zullen innemen. Na het langdurig verblijf aan den Bloeöe kon dit nu niet meer geschieden, maar toch had de faam dit Longglat-hoofd luid genoeg uitgebazuind, om de ontmoeting met hem belangstellend te gemoet te zien. Mijn zware boot liep minder vlug dan de kleine en zoo wachtten deze mij even voor den laatsten hoek, die voor ons de woningen nog verborg, af; men stak achterop de Nederlandsche vlag en zoo togen wij in de beste orde volgens Kajan-opvatting dit evenement te gemoet.

De vestiging lag op een wel 20 M. hoogen oever aan de linkerzijde van den stroom en bestond uit een aantal kleinere huizen op palen en daarnaast beneden aan de rivier, drie lange huizen. De oever zelf droeg daar alle sporen van de werking van het water en was steil met brokken aarde, die van boven waren afgevallen. De bewoners begaven zich voor het baden en het halen van water langs lange ijzerhouten boomladders naar beneden, zeker een niet gering, maar als later blijken zal, noodzakelijk bezwaar.

Wij vonden beneden verscheiden Kĕnja's aan het werk met bundels rotan uit het water naar boven te sleepen en half schuw, half nieuwsgierig, keken zij ons aan. Wegloopen deden zij echter niet, wat reeds van heel wat vooruitgang getuigde. Ook deze waren uitslui-

tend in havelooze boomschorskleeding, waarvan hunne werkzaamheid in de bosschen trouwens voldoende verklaring gaf.

De huizen boven vormden echter ons doel en zoo steeg ik met alle balanceerkunst, die in mij was, de trap op, die Kwing mij aanwees en verscheen boven op de vlakte met een geheele reeks achter mij. Het ging hier over een licht hellend grasveld, dat meest met bundels rotan belegd was, naar een alleen staande woning, die uitsluitend voor de ontvangst van vreemden en het houden van vergaderingen scheen bestemd te wezen. Zoowel deze als alle in de omgeving, droegen weinig kenteekenen van tot huisvesting te dienen aan een der voornaamste hoofden, wellicht naast Kwing Irang het voornaamste aan den Boven-Mahăkam, maar de reden hiervan bleek mij een der volgende dagen.

Het vergaderhuis diende op dat oogenblik blijkbaar als logies voor de Kĕnja's en een der eerste dingen, waarop mijn oog viel, waren hunne aarden rijstpotjes, die ik van hen wenschte te koopen. Alles had men echter aan den kant gezet en de leege ruimte met een stuk verhoogden vloer aan den buitenwand, bevatte slechts een paar menschen en een hoofd, dat op het verhoogde gedeelte zat en mij door Kwing werd aangewezen als Ibau, de zoon van den ouden Adjāng, die later zelf verscheen. Wij plaatsten ons allen bij hem, en onmiddellijk na ons binnentreden vulde zich het vertrek met belangstellenden. Hoewel door het langdurig verblijf in Centraal-Borneo vrij wel op de hoogte van de daar voorkomende stammen, geraakte ik toch door de verscheidenheid van tronies en kleeding onder deze menigte in de war. Kwing en Ibau, die nog al spraakzaam was, hielpen mij echter op de hoogte en wezen mij een ware staalkaart van de verschillende stammen. Van de te Long Dĕhŏ gevestigde Bahau's kwamen er betrekkelijk weinig bij ons, de meeste aanwezigen vertoefden hier slechts tijdelijk, als bijv. de Bakoempai's, die hier boschproducten zoeken en uit alle Barito-stammen zich aanvullen. Daarnaast Boegineezen, die òf als handelaren tot hier de rivier opvaren, òf het hier voor zich veiliger vinden dan beneden, òf hier wonen als pandelingen van het hoofd. Ook Bahau's van beneden de watervallen en van de meeste stammen er boven, ontbraken niet. Het meest boezemden mij belangstelling in een viertal

Poenans uit den Bo, die evenals de Kenja's vrij schuwe blikken op ons wierpen en er buitendien nog al ongunstig uitzagen. Een paar dagen later hoorde ik, dat zij juist terugkwamen van een snelpartij aan den Boven-Rata en een tweetal hoofden bij zich hadden. Wat physieke ontwikkeling aangaat, wonnen zij het van hunne geheele omgeving, maar in lengte konden zij zich toch met een langen Europeaan niet meten. Oogenschijnlijk nam ik geen notitie van hen, om des te beter te kunnen waarnemen, hoe zij zich zouden gedragen; mijn persoon en die mijner reisgenooten werden van alle kanten bekeken en zacht besproken, als zij meenden niet gezien te worden. En toen ik mij eens omdraaide en zij mijn revolver in het gezicht kregen, konden zij zich niet weerhouden om daarop te wijzen.

Niet lang duurde het of de awa' was bijna geheel met belangstellenden gevuld en toen deed ook Bang Jok zijn intrede, gevolgd door drie mantri's van zijn stam, allen met zwaarden gewapend. Hij zelf was een vrij lange, tenger gebouwde man, met lichtbruine, matte huid, een langwerpig fijn gesneden gezicht en rechten smallen neus. Hoewel zijne lichtbruine oogen niet levendig stonden, ontnamen zij aan het geheel toch niet den trek van schranderheid, die over het gezicht verspreid lag. Hij moet ongeveer 28 jaar geweest zijn en was verreweg de aantrekkelijkste verschijning, die ik nog aan den Mahákam ontmoette. Zijne oorlellen droeg hij veel minder uitgerekt dan zijne stamgenooten en geen ringen versierden ze Zijne kleeding duidde minder dan zijn persoon den hoogen rang aan, dien hij innam: een zwart zijden gesloten jasje en een donkerblauwe katoenen broek met een Boegineesche geruite saroeng om de heupen en een gebatikte hoofddoek, vormden de geheele uitrusting.

Toen hij bij mij gekomen was, stond ik op en gaf hem een hand, waarna hij plaats nam op een wit geverfden houten stoel met leuningen en hooge pooten. In den beginne was hij als alle Bahau-hoofden weinig op zijn gemak, wilde eerst met gekruiste beenen op den stoel plaats nemen, maar bedacht zich, dat die er af behoorden te hangen en zeide weinig. Alleen wanneer ik het woord tot hem richtte, keek hij mij aan, anders was zijn blik op den grond gericht.

Om hem op zijn gemak te stellen, hield ik mij meer bezig met

Kwing en Ibau, die links en rechts van mij gezeten waren; dit had na een uur ongeveer het gevolg, dat de vrijmoedigheid wat terugkwam en het gesprek beter vlotte zoowel in het Maleisch als in het Boesang, welke beide talen hij goed sprak met een vrij zwakke stem. Toen kwam er ook een oude Kajan aanstrompelen, mager en gebogen, met door het verlies zijner tanden ingevallen wangen en geheel grijze haren en baard. Hij moest een der oudste mannen van den Mahăkam wezen, daar hem de tocht van G. Müller in 1825 nog helder voor den geest stond en hij moest volgens zijne herinnering toen 15 jaar oud geweest zijn. Voor den leeftijd van ongeveer 87 jaren liep hij nog vrij goed, maar vond het toch aangenaam, dat er een dokter was, om eens naar zijne pijnlijke knieën te kijken. Zoo lang ik bleef, verscheen de oude Bo Adjāng Lĕdju dan ook dagelijks, om zich te doen behandelen. Gelukkig voor mij viel hij nog al spraakzaam uit en paste niet meer zoo op zijne woorden als zijne jongere omgeving, zoodat ik van hem nog al wat te weten kwam.

Later op den middag zette Bang Jok zich in voor hem minder vermoeiende houding, naast Kwing op den vloer en toen wij ons allen genoeg hadden laten bekijken, verklaarde ik behoefte te gevoelen, om mij wat op te frisschen, voor al de onzen een gewenscht sein, om hun gang te gaan. Niets belangrijks hadden wij in ons gesprek aangeroerd, want dat schikt minder goed bij eene eerste samenkomst en geschiedt beter onder vier oogen; vandaar dat het ons aan verveling niet ontbroken had.

Bijna al onze booten lagen aan de overzijde van de rivier, omdat Kwing Irang het niet raadzaam oordeelde zijne goede geesten in de nabijheid te brengen van zijn tegenstander en ook de kampioenen bevonden zich zijns inziens beter op een afstand. Daar Bang Jok niet voor den volgenden dag een huis voor ons in gereedheid kon hebben, zouden ook wij Europeanen, dien nacht nog aan de overzijde logeeren. Al de onzen staken dus weer de rivier over, maar ik wilde eerst alle huizen eens bezien en liep met twee begeleidende Kajans naar de lange huizen benedenstrooms. Hier woonden in hoofdzaak 'Ma Toewān ten getale misschien van wel 200 zielen in huizen van geheel afwijkenden vorm: het eigenlijk woonvertrek lag hier een twee meter boven den grond en was op palen gebouwd, maar

II, 307.

Jonge vrouw in het costuum der Longglats, met oogstkrans op het hoofd.

ieder van hen bezat een trapje naar den beganen grond. Langs het geheele lange huis sprong nu die zijde van het dak zoover voor, dat al die trappen in een overdekte galerij uitkwamen, wat ik nog nooit gezien had. Ik liep trouwens met mijne geleiders geen der woningen binnen, maar begaf mij na een vluchtig overzicht weer langs den awa' in de richting van de woning van het hoofd zelf, die ik echter in die dagen niet betreden mocht, aangezien zij „lali" waren wegens het einde van den oogst. Een oud vrouwtje verbeeldde zich, dat wij een rijstschuurtje wilden binnengaan en wenkte ons angstig dit niet te doen, hoewel het niet in onze bedoeling lag, om de geesten der Longglats te verstoren.

Op de hoogte van zijne woning stiet ik op Bang Jok, die zich in de rivier van de warmte en de vermoeienis der samenkomst verfrischt had; ik maakte nog een praatje met hem, waar hij ook op inging, maar zijne huisgenooten, die dit zagen, grepen dadelijk naar hunne speren uit angst, dat ik het hoofd leed zou aandoen. Hoewel ik alleen met twee Kajans op dien oever mij bevond, hielden zij zoo iets toch voor mogelijk, wel een bewijs, met hoeveel wantrouwen een vreemdeling met witte huid hier aangezien wordt. Het hoofd legde mij nog eens uit, waarom ik niet in zijne woning komen mocht; door het hooge water had zijn verblijf beneden de watervallen drie maanden langer moeten duren, dan oorspronkelijk het plan was geweest en daar bij zijn stam streng vereischt werd, dat het hoofd in persoon het sein gaf tot het beginnen van den oogst, moesten allen wachten met oogsten tot het water hem veroorloofde, om naar boven te komen. Hoewel zij even als alle stammen aan den Mahăkam dat jaar lang honger geleden hadden, durfde geen der leden van de vestiging beginnen, zoodat een groot gedeelte van de rijst van rijpheid op den grond viel en verloren ging, een ander deel door de langdurige vochtigheid bedierf en dus dat jaar op nieuw hongersnood voor de deur stond. Zoo verkeerden zij nu ook nog in de drukte van den oogst met de talrijke verbodsbepalingen, die in het bijzonder door de Longglats in acht genomen worden.

Om de zijnen niet te lang in ongerustheid te laten en misschien hem zelf ook daarvan te verlossen, bekortte ik het gesprek en stak met mijn tweetal de rivier over, om eens te zien, hoe men zich

daar had ingericht. Dat was nog al handig gedaan, alle rijst en de kleinere koffertjes en pakken lagen zorgvuldig onder kadjang- en samit-matten opgeschuurd naast hen, die er voor moesten zorgen, of er de eigenaars van waren. De vechthanen hingen in hun korven hier en daar in de boomen vooral om het hutje van Kwing Irang, een kleine ruimte van een 2 M. diep en iets meer dan 1 M. breed, waarin hij zijn wapens en noodigste goederen kon bergen en 's nachts zich afgezonderd van de anderen te slapen leggen. Voor onder het dakje sprong nog een soort van breede bank vooruit, waarop zijne bezoekers plaats namen, die zeer velen waren, want alle avonturiers, die hier vereenigd waren bij Bang Jok, hadden er belang bij met het invloedrijkste hoofd van de bovenstreken op goeden voet te zijn.

Den 25sten na den maaltijd lieten wij ons weer overzetten en maakten nu ook kennis met den broeder van Bang, Lawing, een even lange, maar zwaar gebouwde gestalte. Den vorigen dag was hij waarschijnlijk te bang geweest, om zich te vertoonen, maar nu scheen hij gerustgesteld. Wij haastten ons, om bezit te nemen van het huis, dat het hoofd ter onzer beschikking stelde, eene groote vierkante woning van 6 bij 12 M. oppervlakte, 3 M. boven den grond, waarin men in een der hoeken een afzonderlijk kamertje had afgescheiden. Hier stond een bamboe rustbank, en zoo werd dit tot slaapkamer der Europeanen ingericht. Met een vensteropening gaf dit uitzicht over de rivier en op den Batoe Ajo, die kort bij den anderen oever oprees en met zijn zeer gelijken bovenrand zich als een vestingmuur verhief tot op een 1000 M. hoogte. Deze bergketen draagt geheel en al hetzelfde karakter als de Batoe Lĕsong, welken wij niet van nabij konden onderzoeken en daarom vormde de bestijging van deze keten een der redenen van ons oponthoud bij Bang te Long Deho. Verder was eene nadere kennismaking met hem nog eene zeer gewenschte zaak, daar hij vooral in het land beneden de watervallen een grooten invloed bezit, wedijverende met dien van zijn neef Si Ding Lĕdju van Ana. Bovendien hoopte von Berchtold hier op nieuw te jagen, daar bij de te Batoe Sala ontvangen zending ook eenige Kg. hagel zich bevonden; de hoop was ook niet ongewettigd, dat op botanisch gebied nog wat merkwaar-

digs te vinden zou wezen. De excursies voor dit laatste doel zouden evenwel in de eerste dagen zich uitstrekken in de richting van den Batoe Ajo, waarom de mantri en de plantenzoeker voorloopig bleven gehuisvest bij de Kajans, waar zij tegelijkertijd een oogje zouden kunnen houden op de boot met plantenkistjes.

Zeer soliede zag onze woning er niet uit, want de kadjang-omwanding was reeds vrij oud en vooral de vloer, naar Maleische gewoonte, van dunne rechte stokken, die op 3 à 4 c.M. afstand van elkaar op de balken liggen, maakte op ons een zeer weinig stevigen indruk. Het dak lekte evenwel niet, eigenlijk de voornaamste eisch voor een bewoonbaar huis in de tropen en zoo vonden wij het logies hier ten slotte nog zoo kwaad niet. Onder den vloer keken wij op een vier honderd bundels rotan, die aan Bang Jok behoorden en binnen kort ten verkoop naar Tĕpoe moesten worden gebracht. Nu beletten zij ons, om alles, wat wij kwijt wilden wezen door den vloer naar beneden te werpen en te gelijkertijd, om gemakkelijk terug te vinden, wat er door viel van instrumenten en andere dingen. Vooral von Berchtold werd ontstemd, als hij bij het onthuiden zijner vogels nu eens een schaar, dan wel een mes plotseling miste en het een half uur zoekens kostte om die weer uit de rotanbundels te voorschijn te halen. Overigens had hij niet te klagen over de opbrengst van zijn jacht en met een tiental soorten en een dertig exemplaren vermeerderde zich hier onze ornithologische verzameling. Jammer genoeg was het aantal zoogdieren ook op deze hoogte zeer gering, of moeilijk te schieten, ten minste voor onze menage leverde de jacht niets op. De meeste vogels lieten zich ook hier het best verschalken bij vruchtdragende boomen, dikwijls ficussoorten, welker rijpe vruchten gedurende eenige dagen een menigte vogels aanlokken, die daarna weer een anderen boom schijnen te weten, waar voedsel te vinden is. Het op den loer liggen bij zoo'n boom is vrij wat gemakkelijker dan het ronddolen over het met dicht struikgewas bezet terrein zonder wegen en het vinden van het aangeschoten wild ook niet zoo bezwaarlijk.

Naast het ontmoeten van het uitvaagsel der bevolking van de kustlanden, wees ook het beter worden van onzen voorraad victualiën op de nabijheid van beschaafdere streken. Reeds den eersten dag

bereikte ons eene zending van Si Ding Lědju van Ana, bestaande in een paar blikjes boter, melk en een groot blik cakes van H. and P., alles delicatessen, die wij in geen maanden gezien hadden. Bang Jok bleek evenzoo een goed inzicht te hebben, in hetgeen ons het meest welkom moest wezen en liet ons een groote, platte doos met suiker, een maat zout benevens een tweede blik met cakes brengen. Zoo waren wij weer in onze goede dagen en het geschenk was even welkom als noodzakelijk, want vooral het onmisbare zout liep geheel ten einde. Nog aan den Bloeöe had ik eenige malen zout gekocht telkens bij kleine hoeveelheden tegen den prijs van *f* 2.50 het kilo ongeveer, maar veel had niemand te missen. Hier te Long Děhŏ berekende men den prijs weer naar de maat, maar Bang Jok betoonde zich toch in dit geschenk van zijne waardigheid bewust. Ik had hem trouwens het goede voorbeeld gegeven en als teeken van vriendschap een eigenaardig met goud doorweven zijden saroeng gezonden, die hij waarschijnlijk als van nieuw Europeesch maaksel nog niet kende.

In deze dagen bewees mijne medische praktijk groote diensten als middel voor het verkrijgen van kippen en eieren benevens vruchten; reeds dadelijk verschenen uit verscheiden huizen patiënten met allerlei kwalen, die ik wel niet allen kon helpen, maar wier lijden ik toch dikwijls met narcotica kon verzachten, terwijl de zoo dankbare malaria-patiënten mij veel malen in staat stelden, om de waarde mijner medicijnen te toonen. Ook in deze streek begon men dadelijk, bij ieder bezoek wat mede te brengen, hetgeen den belanghebbenden niet veel kostte en ons toch zoo welkom was. Vandaar dat gedurende het verblijf te Long Děhŏ onze magen niet mede spraken in het koor, dat ons naar beneden dreef; dit trof gelukkig, omdat de twee hoofden al spoedig zeer verdiept waren in hunne hanengevechten.

Van den 26sten af staken de Kajan's iederen dag over, om hun hoofd te helpen bij het bevechten van zijn mededinger op dit gebied en ondanks hun verlies stonden zij hem door met de tegenstanders te wedden, trouw ter zijde in het ophouden van zijne waardigheid. In hunne booten brachten zij een vijf- of zestal hanen van de overzijde mede, plaatsten die op één of twee na in mijne woning en namen er een of twee mede naar den awa', waar ook Bang Jok met een paar zijner kampioenen verscheen, evenzoo vergezeld van een wed-

lustig gezelschap. Dan nam het eerste gedeelte der vermakelijkheden een aanvang en onder het beoordeelen van elkanders hanen, het bepalen van de te gebruiken sporen en van den inzet, verliepen van drie tot vier uren. Eerst tegen 3 uur des middags daalde het gezelschap in den regel uit het huis af en vereenigde zich op de eigenlijke kampplaats, ook hier een 30 M. in 't vierkant vlakke plaats, die vrij gehouden werd van gras, om de vechtenden niet te hinderen.

Aan weerszijden daarvan zetten de tegenstanders zich neer en begonnen aan den linker poot onder de ruwe vlakte tusschen de teenen, de sporen vast te binden. Dit zijn ongeveer 1 d.M. lange stalen mesjes, zeer fijn aangepunt en aan weerszijden vlijmend aangescherpt. Hun vorm is recht met een paar flauwe krommingen in de lengte of wel naar het einde zijn zij naar boven gebogen, zoodat de punt komt te zitten op de hoogte van de vroegere natuurlijke spoor, welke men in het hoornachtige gedeelte afzaagt. Bij de Boegineezen van den Mahăkam bindt men ook wel aan beide pooten een spoor of plaatst haar op de hoogte van de afgesnedene. De vechthanen van den Mahăkam hebben de gedaante van de gewone algemeene hoendersoort; de hoogbeenige slanke en slecht gevederde exemplaren van de Soenda-eilanden bezitten de liefhebbers hier niet. Men gebruikt niet eens alleen zeer sterke hanen, maar naast deze eigenschap beoordeelen vooral de Kajans de waarde van het dier ook naar de kleur en de verdeeling van de vederen. Een enkele zwarte veer in een geheel witten haan doet de kans op de overwinning voor hen sterk rijzen en zij ontzien zich niet, dit kenmerk weg te knippen, om het voor de tegenpartij te verbergen. Ook de vechtlustigheid komt in aanmerking en niet vurige dieren worden niet op de kampplaats gebracht. Behalve het afzagen der natuurlijke sporen, ondergaan de vechthanen nog een besnijdenis aan hun kam, die wordt weggenomen tot waar de breede voet bij den schedel begint. Oefening krijgen de dieren weinig, slechts blijven zij in vrij nauwe kooien opgesloten, worden goed gevoed en een- of tweemaal per dag gebaad Deze verzorging verschaft aan de hoofden, die er veertig en meer hanen op na houden, eene aanhoudende bezigheid; iemand als Bang Jok, die er nog meer bezit, besteedt ze ook gedeeltelijk uit bij anderen.

Zijn de kampioenen gewapend met de spoor, die met een dun touw aan de loopvlakte tusschen de teenen bevestigd zit, dan plaatsen de eigenaars zich met hen in het midden van het pleintje tegenover elkaar, houden ze bij den staart vast en hitsen ze op door terugtrekken en doen naderen. Dan nemen beiden hunne hanen weer op, een pakt den kop beet, de oogen beschermend met de vingers en biedt die aan den tegenstander aan, om zijn haan er in te doen pikken, en omgekeerd.

Daarop plaatst men het tweetal op een paar meter afstand tegenover elkaar en het duurt dan niet lang, of het gevecht is aan den gang. Groote eischen stellen de dieren veelal niet aan het ongeduld, want heeft een van hen een slag beet, dat is hij daarmede spoedig overwonnen. De wonden, die door de stalen sporen geslagen worden zijn zeer diep en uitgebreid; daardoor wordt de borst en buikholte geopend en soms sterven de dieren nog sneller dan bij het gewone slachten. Zoodra een der strijdenden doodvalt of wegloopt, is hij overwonnen; is hij slechts gewond en buiten staat om te vechten, dan moet de andere nog eerst door het pikken in den kop van den eerste, zoodra die hem voorgehouden wordt, toonen dat hij niet bang is; in het tegenovergestelde geval betalen de eigenaars den inzet niet uit en verliezen zij dus alleen hunne hanen. Inzetten hooger dan *f* 40 hoorde ik niet noemen, maar de omstanders zijn in twee kampen verdeeld, welker leden tegen elkaar wedden met inzetten van *f* 2.50 of *f* 1, en wanneer de ijver wat groot is, kan de inzet op één haan tot *f* 100 toe bedragen. Men wedt altijd op den haan van het hoofd, onder wiens aanhang men zich schaart, ten minste de Kajans hielden zich daaraan; wel kon iemand zich echter bij een gevecht onthouden, en er waren er vooral onder de oudere Kajans verscheidenen, die met voordacht in het geheel niet medededen aan deze loterij. Deze keer kozen zij de wijste partij, want in den loop van ons verblijf bij Bang Jok verloor Kwing Irang meer dan *f* 100, hetgeen een zeer groot bedrag voor hem uitmaakte en zijne volgelingen lieten hier gezamenlijk een nog aanzienlijker bedrag. Allermerkwaardigst kalm namen zij dat op en troostten zich met het denkbeeld, dat die kwade kans er zoo bij behoorde. Men zocht de oorzaak in onze afwijking van de gewoonte

bij het ontvangen van de waarschuwing van den tsit op den dag onzer aankomst, maar tot slot droeg in de overtuiging der meesten de vrouw van Bo Bawan de schuld, daar haar invloed op de dapperheid der kampioenen zeer slecht moest geweest zijn.

Het slijpen en aanzetten der stalen sporen kennen de hoofden meestal zelf: bij voorkeur slijpt men ze uit scheermessen, die niet onthard worden, maar door middel van draaiende slijpsteenen van verschillende afmeting in den gewenschten vorm worden geslepen. De zoo verkregen sporen bezaten een gedaante zoo zuiver, dat men ze zou kunnen houden voor fabrikaat uit Europa, en de zware verwondingen, die de hanen er mede toebrachten, pleitten sterk voor hunne deugdzaamheid. Aan de soort van staal kent men eene overdreven waarde toe en het kostte mij zeer veel moeite, mijn eigen scheermessen niet op te offeren aan den herhaalden aandrang van ons hoofd, om ze tot het verwerken tot sporen af te staan.

De sporen der gewone Kajans smeedden zij zelf of lieten het doen door een min of meer bedreven smid; deze vertoonden echter ook alle bewijzen van hun minder voorname afkomst en braken of bogen dikwijls onder het gevecht.

Eene merkwaardige behandeling der groote vleeschwonden is bij de Kajans in zwang, zij hechten die namelijk met eene naald en een draad; aangezien dit niet wordt toegepast op eigen verwondingen, hebben zij wellicht het tegelijk met de gewoonte van het houden van hanengevechten overgenomen van de stammen, die beneden hen aan den Mahăkam woonden. Volgens hun eigen verklaring namen zij eerst sedert twee geslachten deze nieuwe gewoonte over en nog tegenwoordig houden de Puihings en de Kenja's er zich niet mede op.

Reeds aan den Bloeöe hadden wij het op hoogen prijs leeren stellen, dat de liefhebberij der hanengevechten van de Kajans hen er toe dreef, om zich veel meer op de kippenfokkerij toe te leggen, dan zij anders voor het offeren alleen zouden gedaan hebben; de hennen telden zij daardoor niet zoo sterk en bezaten er zooveel, dat wij er een tijdlang van konden eten. Daarbij kwam nu nog dit voordeel, dat verscheidene der slachtoffers als frikadel ons werden voorgediend; in anderen vorm maakte hun taaiheid hen ongenietbaar.

Na zich eerst op een afstand gehouden te hebben, waagden na

drie dagen ook de Kenja's het om evenals de stammen in de nabijheid. bij mij binnen te komen en daar zich uit nieuwsgierigheid of uit nooddwang te doen behandelen, een uurtje op den grond neer te zetten en toe te zien. Een der hunnen, die reeds lang leed aan diarrhee, noopte hen om bij mij hulp te gaan zoeken en zoo verschenen zij met hun drieën voor het doen van dezen eersten stap. Op de gewone wijze door het toedienen van eene hoeveelheid laudanum in water en het geven van eenige diaetetische wenken, hield de aandoening spoedig op en dit gaf den anderen vertrouwen genoeg, om nu en dan ook eens voor hun genoegen te komen of om eenige van hunne aarden rijstpotjes te verkoopen. Hierdoor gevoelden zij zich een week later zoo op hun gemak tegenover mij, dat hun aanvoerder medicijnen vroeg om naar zijn huis aan de Kajan-rivier mede te nemen als een bewijs, dat hij mij gezien had. Tevens verzocht hij mij, hem te bezoeken, wanneer ik weer aan den Mahăkam mocht komen; de reis was niet verder dan vijf nachten den Bo op en onder het tegenwoordig hoofd Amoen Koeling moest een verblijf onder hen niet al te gevaarlijk wezen.

Evenals de schuwe Kĕnja scheen ook Bang Jok eenigen tijd noodig te hebben, om zich aan het denkbeeld te gewennen, nader met ons te verkeeren. Wel zorgde hij goed voor ons, want overdag bleef de Boeginees, dien wij reeds in Batoe Sala vonden, ter onzer beschikking en des nachts moest een gezelschap van zes jonge mannen bij ons huis de wacht houden, maar zelf nam Bang Jok eerst eens op, hoe het met het verkeer bij ons liep. Den derden avond, na het eten, besteeg echter dit gewichtig personnage ook de houten trap naar onze woning: daar waakte alleen Demmeni, die zich onledig hield, met het ontwikkelen en uitwasschen van photografische negatieven. Met dezen bleef hij in gesprek tot laat in den nacht en gaf zijn voornemen te kennen, den volgenden avond wat vroeger te komen.

Dit gebeurde dan ook; met een drietal der zijnen maakte hij 's avonds tegen zonsondergang zijne opwachting en wij hadden zooveel samen te bespreken, dat het aan stof tot een opgewekt onderhoud, om het wantrouwen te verdrijven, niet ontbrak. Vooreerst stelde hij groot belang in mijne wapens, van welker uitwerking

te Batoe Sala zijn Boegineesche slaaf hem wel het noodige zal verteld hebben. Het verwonderde hem, onze lichte Winchesterbuksen te zien, waarin wij 12 schoten konden laden; tot dusver bracht men hem slechts groote, zware repeteer-geweren aan, die op jacht in het bosch op den duur te moeilijk te dragen waren. Nog een ander groot nadeel deed zich bij deze geweren voor, dat hij de ammunitie slechts in beperkte hoeveelheid kon krijgen en niet zelf weer vervaardigen, zoodra die opwas. Een paar soorten patronen verzocht hij mij later voor hem in groot aantal mede te brengen tot iederen prijs, dien ik er voor zou willen eischen. Hij kon zich deze weelde veroorloven, want zijne bosschen werden in de laatste tijden zoo ijverig geëxploiteerd voor het winnen van getah pertja en rotan, dat het geld hem voor zijn doen als toestroomde; vandaar dat vele zwervelingen bij hem een verblijf zochten en de handelaren van beneden allerlei merkwaardigheden medenamen, om aan hem te verkoopen. Zoo verkreeg hij de repeteergeweren, die van uit Koetei ingevoerd werden en evenzoo kwam een klok met speelwerk in zijn bezit. Daar ik in zijne woning niet mocht komen, bleef de rest van zijn huisraad voor mij verborgen, maar volgens de geruchten moest het merkwaardig wezen. Bijzonder uitlokkend leek mij een bezoek bij hem niet, want even tijdelijk als de andere, zag ook zijne woning er uit. Hij had zich laten verschalken door de fraaie oogen van een onaanzienlijk meisje van zijn stam en woonde nu bij zijne schoonouders in. Bij haar kreeg hij twee kinderen, die echter, volgens de opvatting ook bij de Longglats, door de lage afkomst der moeder niet in aanzien stonden als hun vader.

Over staatkundige vragen, die ons beiden in den grond het meeste belang inboezemden, liep deze eerste maal het gesprek niet, maar de gelegenheid daartoe liet niet lang op zich wachten. Den tweeden dag reeds legden twee booten van de Pnihings bij mijne Kajans aan de overzijde aan, het waren Parèn en een aantal volgelingen, die den prijs van hun boot achterna voeren en ook niet draalden, zich bij mij te vertoonen. Met hem bezochten Kwing Irang en Bang Jok mij reeds den volgenden avond en met ons vieren bespraken wij toen de aangelegenheden, die de hoofden hier het meest bezig hielden. Al heel spoedig bracht Bang Jok het ge-

sprek op de Batang-Loepars uit Sĕrawak, die sedert kort hunne strooptochten tot het verkrijgen van boschproducten uitstrekten tot den Oga, een zijrivier van den Bo, wiens geheele stroomgebied hij tot het zijne rekende. Minder de boschproducten dan de mogelijke sneltochten waren het, die Bang Jok bevreesd maakten en daarom liet hij de benden bewaken door de Poenans van den Bo, om te kunnen vluchten, zoodra zij zich langs de rivier naar beneden in beweging zetten. Dit gaf mij een goed inzicht in den gemoedstoestand van mijn gastheer en leek op heel wat anders, dan eene groote mate van beslistheid en macht, die men mij tot nu toe in hem beschreven had.

Zeer merkwaardig werd verder het gesprek nog voor mij, toen het hoofd er toe overging, om inlichtingen bij Kwing Irang maar vooral bij Parèn in te winnen, aangaande de verhoudingen onder de Boekats aan den Boven-Mahăkam. Hierbij bleek mij, dat ook bij zulke aanzienlijke hoofden als deze, de kennis van land en volk buiten hun gebied zeer beperkt is, evenals ons dit reeds zoo dikwijls opgevallen was bij de gewone Bahau's. Zijn vragen betroffen het gerucht, dat Boekats uit den Boven-Kapoewas en Boven-Mahăkam het plan opgevat hadden, om wraak te nemen voor hen, die den mantri van Bang Jok in den Bo eenige maanden geleden vermoord hadden. Deze behoorden tot die stammen en dit hoofd had hen beiden laten afmaken, toen zij door list in zijne handen gespeeld waren. Zoowel bij het behandelen van de Oga-kwestie als bij deze, bleek hij geen flauw begrip te hebben van het land, noch van de Boekats, die er woonden, kende zelfs de namen van vele Pnihing-hoofden niet en wist nog minder iets van hunne verhouding tot nabijwonende zwervende stammen.

Zoo bleek mij ook in het gemoed van dezen aanzienlijken Bahau de gelukzaligheid ver te zoeken, veel meer zat hij aan alle kanten in de knel. Van beneden dacht hij zich bedreigd na zijn vlucht uit Tĕngaron en was daarvoor sedert vijf jaar naar het midden der watervallen teruggetrokken. Vandaar het onaanzienlijke uiterlijk der in der haast slechts tijdelijk opgerichte woningen, welke zij door de ongunstige oogsten der beide laatste jaren nog niet door betere hadden kunnen vervangen.

Parèn bracht de laatste berichten mede uit het land der Pnihings en vertelde, dat Kaharon op reis gegaan was en ook het verhaal der laatste snelpartij, waarbij Mendalam Kajans betrokken zouden wezen, tot klaarheid gebracht was. Werkelijk had Akam Igau in zoover schuld, dat hij drie Maleiers, waaronder den oplichter Loengai na het passeeren van den landweg aan den Pangkalan Mahăkam niet had medegenomen naar Poetoes Sibau. De booten zouden niet toereikend geweest zijn, maar volgens eene andere lezing had Igau nog een oude grief tegen Loengai wegens diens al te intieme betrekkingen met Igau's schoondochter Isa. Nu zou hij aan Adam gevraagd hebben, om Loengai door Bongan Dajaks te doen dooden, terwijl weer anderen vertelden, dat Adam zich slechts op die wijze van een lastigen schuldeischer ontdaan had. De twee andere Maleiers waren gevallen als minder gewenschte getuigen van de euveldaad. Een der Pnihings van Parèn had de Bongans bezig gezien met het reinigen en rooken van drie hoofden.

Reeds in den aanvang van onze nadere kennismaking sprak ik Bang Jok er over, dat het bestijgen van den Batoe Ajo een zeer gewenscht iets voor mij was en dat hij mij een dienst zou bewijzen, daarvoor de noodige stappen te doen. Zooals te verwachten was, droeg dit maar half de goedkeuring weg van den betrokkene en de gewone bezwaren, tegen het doen van iets bijzonders in hun land, werden ook nu weer door het hoofd op den voorgrond geplaatst. Zij zelf bewegen zich niet verder dan noodig is voor hun eigen onderhoud en dit leidt hen niet op hooge bergen en in de dichte bosschen, waar de werkelijke en hersenschimmige gevaren hen van alle kanten bedreigen. Alleen zoeken enkelen hunner naar de door Europa gevraagde boschproducten, maar toch zijn de Bahau's zelf ver in de minderheid bij dit werk en de hoofden vergenoegen zich met 10 % van de bruto-opbrengst.

Vandaar, dat het aannemen van mijn voorstel aan Bang Jok eene zelfoverwinning kostte. De adat verbood hem echter, om zich langeren tijd van huis te begeven, dus had hij eene goede verontschuldiging om zelf geen deel te nemen aan dien ongewonen tocht. Daartegenover speelde echter zijn angst, dat ons wat zou kunnen overkomen hem parten en inderdaad scheen hem dit zwaar te wegen.

Ik bleef aandringen en zoo beloofde hij te zullen zorgen, dat geschikte menschen ons den berg opvoerden.

Behalve de vestiging in zijne onmiddellijke nabijheid volgden ook nog twee lager gelegen lange huizen, Oema Pala en Oema Wak zijne bevelen en de laatsten voldeden vooreerst aan den eisch, den weg te kennen, dien zij zelf bij het gëtah zoeken hadden aangelegd; bovendien belette op dit oogenblik hun adat niet, dat zij zich een nacht van huis begaven. De besprekingen namen echter twee dagen in beslag en zoo togen wij eerst, op den morgen van den 30en April naar het huis, waar onze gidsen woonden. Geen der Kajans van Kwing Irang wilde zich wagen in deze bosschen en daarom voeren wij met ons zessen de rivier af, begeleid door Bang Jok en zijne roeiers, die ons zelf naar de Oema Wak wilde brengen. Het regende dien morgen nog al en daarom rekenden de bewoners er niet op, dat wij komen zouden; van daar dat het vrij lang duurde voor allen weer bij elkaar en toegerust stonden om den tocht aan te vangen.

Een paar duizend meter beneden Oema Wak landden wij aan den voet van den hoogen, modderigen rechteroever, welke door den regen in een toestand verkeerde, die ons verplichtte zonder op het verzinken en afglijden te letten, onder aan de overhangende takken der lage boomen ons naar boven te werken. Daar stonden wij spoedig druipnat onder het lage lover van opgaand struikgewas en zagen toe, hoe onze nieuwe vrienden het aanlegden, om onze goederen te vervoeren. Voor dit uitstapje beperkten wij ons tot het uiterste in de uitrusting en zoo leverde het verdeelen onder elkaar wat de zwaarte van den last aangaat geene bezwaren op. Nu ging het eerst langs een echt Dajaksch pad door hetzelfde struikgewas, over omgehakte boomen, heuvel op en heuvel af en onder de hand doorwaadden wij talrijke stroompjes, die zich door den regen tusschen alle hoogten gevormd hadden.

Zeer langzaam stegen wij en toen de gidsen ons, na een uur geloopen te hebben, in het hooge bosch voerden, wees om drie uur de barometer eerst eene hoogte van 100 M. boven ons punt van uitgang. Met den zoon van het hoofd als gids en een anderen stevigen man liep ik aan de spits vooruit, maar hoewel het bosch-

pad nu niet veel meer te wenschen overliet, moesten wij toch telkens wachten, om het overige gezelschap niet uit het oog te verliezen. Een flinke marsch viel oogenschijnlijk minder in den smaak, ten minste reeds spoedig deed men eenige pogingen, om aan het inrichten van een bivouac te beginnen. In mijne beide geleiders vond ik echter gewillige menschen, die het half met mij eens waren, om dien dag reeds zoover mogelijk te stijgen, zoodat ik maar opbrak als de andere kwamen, met het gevolg, dat wij toch goed vooruitkwamen. Zooals in den regel het geval is, hadden wij eerst een rug te bestijgen, welks kam ons vervolgens voerde, waar wij wezen moesten. De weg bleef voortdurend getuigen van het veelvuldig gebruik, dat de boschproductenzoekers er nog kort geleden van gemaakt hadden en het alleronaangenaamst netwerk van rotan en andere lianen ontbrak op den grond geheel. Slechts hier en daar had de man, die voor mij liep, wat sedert gevallen dood hout op te ruimen; bovendien stonden er zwaar gewortelde boomen soms midden op het smalle pad, zoodat het een klimpartij over deze gladde hechtorganen kostte, om de helling op te komen. Handen deden op zeer steile plaatsen gelukkig even goed dienst als voeten en bevielen daar ook veel beter in het gebruik, zoodat geen van ons naar beneden tuimelde.

In den achtermiddag hield het ook op met regenen boven de boomen, hoewel er onder toch nog druppels genoeg vielen; het beloofde echter een kalmen nacht en de mogelijkheid, om na verwisseling van kleederen nog eenigen tijd buiten de klamboe te kunnen blijven. Reeds trokken wij enkele overblijfselen van vergane hutten voorbij, toen ook mijn tweetal pogingen begon aan te wenden, om niet verder te gaan en op eene hoogte van 450 M. verzekerden zij, dat er hooger op geen drinkwater meer te vinden zou wezen en wat mij erg tegenviel, ook geen holen onder de van beneden zichtbare rotswanden. Daarom moest er een hut gebouwd worden en hielden wij nog juist tijd over, om dit voor zonsondergang te doen. Hier moest het water reeds op meer dan 300 M. afstand gehaald worden en zoo toog Lahidin naar deze bron, toen hij haar ingenomen vond door een grooten neushoorn, die echter onmiddellijk de vlucht nam. Wij lieten ons daardoor echter niet

weerhouden, om onze vermoeidheid met ijver weg te slapen, ondanks het zeer harde bed van naast elkaar gelegde boomstammetjes, waarop eene dragelijke houding slechts moeielijk en voor korten tijd te vinden was.

1 Mei: Onmiddellijk zoodra het licht werd, moesten wij echter weer op en terwijl Midan onzen maaltijd kookte, zagen wij door de toppen der onder ons staande boomen de zon zich als een vurige schijf boven den horizon verheffen. Dat bracht wat opgewektheid in onze wel wat verstijfde persoonlijkheden en met genot ademden wij toen de koele lucht in, die op deze hoogte reeds zeer merkbaar van die beneden verschilde. Het zou trouwens de laatste maal voor langen tijd wezen, dat wij in een bergwoud overnachtten en daarom luisterde ik met meer oplettendheid nog eens naar de verschillende cicaden en krekels, die met hunne eigenaardige geluiden ook hier den juisten tijd aangaven. Lang stelde de duur van ons maal ons daartoe niet in staat en daar ook de dragers reeds spoedig gereed waren, ondernamen wij spoedig de beklimming van den keten. Ik stelde mij voor, dien dag nog weer thuis te komen en liet dus de goederen in de tent achter, zoodat wij allen gemakkelijk klommen. Dat bleek zeer wenschelijk te wezen, want vlak achter onze legerplaats ging de rug met sterke helling in de hoogte, wat een moeilijken marsch ten gevolge had. Dat loopen op eene helling van een 30° vermoeit zeer snel en stelt hooge eischen aan hart en ademhalingsorganen; hierdoor kan men klauteren langs veel steilere paden veel beter volhouden, iets wat wij spoedig genoeg ondervonden. Toen werd de weg zoo steil, dat wij de helft van den tijd ons met handen en voeten van bemoste rotsen op dito boomwortels en dan van deze weer op een stukje beter begaanbaar pad moesten hijschen. Te oordeelen naar de vele voetsporen en uitwerpselen moest de neushoorn hier dagelijks passeeren; op halve hoogte vonden wij in een holte, veroorzaakt oorspronkelijk door een omgevallen boom, een badplaats, die de dieren zelf schenen uitgegraven te hebben, ten minste langs de kleiachtige wanden liepen diepe groeven, die alleen door den hoorn op den neus konden zijn gemaakt. In deze bergwouden, waarin dikwijls slechts enkele wegen ook voor dieren bruikbaar zijn, helpen mensch en dier elkander nog al eens, om een begaanbaar pad te

vormen en zoo vonden wellicht de neushoorns nog eerder dezen eenigen rug, die op den Batoe Ajo voerde dan de tweebeenige bewoners dier streken.

Na een goed uur klimmen bevonden wij met ons drieën ons een 500 M. hooger en zagen wij de loodrechte kale muren hier aan weerszijden naderen tot op ons pad. Met een wending in een kloof van het gesteente bracht ons dit echter boven op de hoogvlakte, waar wij ons nederzetten, om de anderen af te wachten. Reeds onderweg verraste mij menige bijzondere bloem en plant, maar zulk eene merkwaardige omgeving, als wij hier ontmoetten, bleef op deze hoogte toch eene groote verrassing.

Hoewel nauwelijks 1000 M. boven de zee, bedekte hier een dikke mosbekleeding van verscheiden decimeter dikte alle boomen en planten in den omtrek, tot op eene hoogte van 5 M. Boomen van grooter doorsnede dan 3 à 4 d.M. kwamen hier niet meer voor; alle bleven vrij laag en stonden ver uit elkander, slechts verbonden door enkele slingerplanten, die als steun dienden voor het moskleed, dat daardoor ons op sommige plaatsen als met wanden omgaf en ieder geluid dempte als in een zwaar behangen kamer. Geen dier liet zijn stem hooren in deze van water druipende wildernis en mijne twee geleiders kwamen zoozeer onder den indruk van het onheilspellend sombere van deze „tanah djaäk" (gevaarlijke streek), dat zij zich dicht naast elkaar neerzetten zonder een woord te spreken en nauwelijks vuur durfden slaan voor het rooken van een strootje. Een beter land voor een geestenverblijf was trouwens moeilijk te vinden en daar bovendien de lucht begon te betrekken, werd de indruk van het geheel er niet opwekkender op.

In het Kapoewas-gebied ontmoette ik eene dergelijke plotselinge verandering in het voorkomen van het bosch eerst op 1300 M. hoogte gedurende mijn eerste reis en vond het toch reeds merkwaardig genoeg, daar men op Java minstens tweemaal zoo hoog moet zijn, om in eene dergelijke omgeving te komen. Een zeer treffend voorbeeld levert deze Batoe Ajo dus op van den invloed, die het klimaat van Borneo uitoefent op den plantengroei in onderscheiding van dat der andere eilanden. Wel in hoofdzaak zal men dit moeten toeschrijven aan de equatoriale ligging, waardoor het land onttrokken wordt

aan den overheerschenden invloed der moessons. De weinige regen en de heldere lucht van het droge jaargetijde veroorzaken een zoo hooge temperatuur, dat de vegetatie op Java ter hoogte van 1000 M. nog slechts in sommige opzichten haar tropisch karakter verliest; waar dit jaargetijde niet doorkomt in zijn volle kracht als op Borneo en Sumatra, regent het veel in iedere maand van het jaar en waar de ononderbroken bekleeding met oerbosschen is blijven bestaan als in Borneo, moet de hoeveelheid regen vooral in hooge streken aanzienlijk wezen. De zeer aanzienlijke stroomen van het eiland leggen daarvan eene welsprekende getuigenis af. Een daardoor en door den veel bewolkten hemel veroorzaakte afkoeling van dien aard, dat het mos zoo welig tiert op 1000 M. hoogte boven de zee en bovendien de boomen zoozeer in afmeting afnemen, blijft eene groote merkwaardigheid.

Niet minder dan ik bleken mijne reisgenooten getroffen door deze verandering der omgeving, welke zij overigens voor het eerst en geheel onverwachts voor zich zagen, maar de plantenverzamelaar had meer reden, om op een goede vangst te hopen dan die op zoölogisch gebied en hoewel wij uren boven bleven, vertoonde zich slechts een enkele zeer gewone vogel. Een pad door deze eigenaardige wildernis bestond er, maar alleen voor hem, die het meermalen afgelegd had als een onzer dragers; hij stelde zich aan ons hoofd, om een geschikt punt voor uitzicht te vinden en al spoedig volgden wij hem allen zeer getrouw, want had een merkwaardige plant of iets anders ons opgehouden, dan verdween de gids onmiddellijk uit ons oog en was hij al spoedig evenzeer buiten het bereik der stem, die zich in de moswanden verloor. Daar ook de grond bedekt was met hetzelfde moskleed, verdwenen daaronder alle hindernissen als omgevallen boomen en lianen; menige val was daarvan het gevolg en dan het vinden van een steun meer geluk dan wijsheid, want de dunste stammetjes door het mos bedekt, kregen afmetingen als groote boomen, maar bogen toch te veel onder het gewicht van een wankelend persoon. Wij vorderden echter toch en nu eens vrij hoog boven den grond over steunwortels, dan weer onder de mosbekleeding door, trokken wij als ganzen achter elkaar het punt van uitzicht te gemoet. Evenals de weg, bij de beklimming gevolgd,

leidde dit pad ons naar het Zuiden, wat een uitzicht naar het Westen, dat wij wenschten, zeer onwaarschijnlijk maakte.

Om voor het verder naar beneden gaan geen tijd te verliezen, vond ik het niet verantwoord, om lang boven op den Batoe Ajo te blijven en zoo wachtten wij maar af, wat het lot en de Bahau's ons bieden zouden. Deze hielden stil op het hoogste punt van den rotswand en begonnen hier op den kant het overhangend struikgewas weg te hakken, zoodat het niet lang duurde, of dit beletsel voor een vrij uitzicht verdween langs den loodrechten wand een paar honderd meter in de diepte. Een tweede gordijn wisten de sabels der Bahau's echter minder goed op te ruimen, namelijk het wolkenkleed, dat zoowel onder, voor als boven ons alles voor ons oog bedekte. In groote massa's voerde de wind deze dampen bij tusschenpoozen voorbij ons van beneden naar boven, maar toch kregen wij slechts nu en dan een vluchtig uitzicht op de bosschen, die zich onmiddellijk beneden ons, tot ver in de diepte uitstrekten. Het duurde langer dan een uur voor wij ook den Mahakam wat verder weg door het boschrijke heuvelland zagen kronkelen, maar toen werd ook spoedig ons uitzicht naar het Oosten geheel vrij.

Dicht bij ons maakte de Mahakam eene wending naar het Oosten en zelfs op onze groote hoogte onderscheidden wij den Kiham Oedang, die schuimende en bruisende zich afteekende tegen het overigens kalme watervlak. Overigens niets dan bosch, dat in zijne verheffingen en dalen den vorm van den grond weergaf en zich over het lage heuvelland uit-trekte tot aan den gezichteinder. Slechts op enkele plaatsen het dichtst bij de rivier gelegen, duidde een lichter groen en een minder overheerschen van enkele koepelvormige boomkronen op jonger bosch, dat op oude ladangs was opgeschoten. Geen spoor van een grasvlakte doemde voor ons oog op in dit sombere kleed; slechts enkele ladangs achter het huis der Oema Wak, dat wij duidelijk aan den linker oever zagen liggen, onderbraken het eentonige geheel. Een weinig in Noordelijke richting stuitte de blik op een steil uit de omgeving oprijzenden steenklomp, die in drie punten van boven uitliep en daar de bosschen zich op zijn steile hellingen niet hadden kunnen ontwikkelen gaven hunne grijs-bruine en gele kleuren eenige afwisseling tegenover

het aloverheerschend groen. Het hoogste punt van dezen Pajang lag boven de lijn van onzen horizon, zoodat dit een fraaie gelegenheid voor een uitzicht moet aanbieden, zoo het gebergte te bestijgen is. Meer naar het Noorden en naar het Zuiden lag alles in dichte wolken massa's gehuld en ook op onze hoogte duurde het niet lang, of de enkele kleine witte wolken, die op een afstand voorbij ons heendreven, breidden zich uit en bedekten spoedig weer alles behalve de naastbijstaande boomen. Voelbare regendroppels wezen kort daarop op een nog sterkere verdichting van den waterdamp en daar ons nu niets meer te doen overbleef, namen wij den terugtocht aan met het voornemen nog wat voor onze verzameling te bemachtigen. Door den regen mislukte jammer genoeg eene opname van deze zoo belangwekkende omgeving, maar de herinnering aan dezen tocht zal zeker lang bij ons allen blijven leven.

Een aanval op den rotsmuur toonde ons, dat de zichtbare gedeelten van dit gebergte uit rossigen zandsteen bestaan, welken wij als witte verweerde blokken reeds hier en daar verspreid hadden vinden liggen. Ik herinnerde mij nu ook, deze witte stukken gevonden te hebben onder de hardere keien der rolsteenbanken van den Bloeöe, maar hun zeer gering aantal had mij niet in hen de vertegenwoordigers doen vermoeden van de hoofdmassa ook van de Batoe Lĕsong.

Het succes der verzameling berustte echter geheel bij de botanie, want in korten tijd leverde de flora van den Batoe Ajo een groot aantal nieuwe soorten op, hoofdzakelijk onder naaldhout en Nepenthes, welke wij aan den Boven-Mahăkam tot dusver nog niet ontmoet hadden. Het eenige dier, dat ons had kunnen bevredigen op zoölogisch gebied, werd een slachtoffer van den honger der dragers en het gebrek aan taalkennis van onzen preparateur. Deze vond 's morgens een onzer lieden, die met zijn blaaspijp een rooden aap geschoten had en meende hem verzocht te hebben, het dier niet te ontdoen van zijn huid, om deze er zelf te kunnen afnemen. Waarschijnlijk begreep de man echter niet, dat wij zijne wijze van villen niet voldoende vonden en zoo was hij, toen het tijd werd voor den maaltijd zelf begonnen, om den aap van zijn huid te ontdoen. Dit geschiedde natuurlijk minder naar de eischen van een taxidermist

en zoowel de huid van het gezicht als van de ledematen had te veel geleden om nog gebruikt te kunnen worden. Dit verlies was voor von Berchtold moeilijk te dragen, maar er zat niets anders op, dan er zich bij neer te leggen en zich te verheugen in het vooruitzicht der dragers, om ieder wat bij de rijst te krijgen uit de groote pan met apensoep, die heerlijke geuren verspreidend op het vuur stond te koken. Alleen het meer soliede gedeelte van den vierhandige had de Bahau kok daarvoor in kleine stukjes gehakt met beenderen en al, daarop alles te gelijk in water in een platte ijzeren pan geschud en zoo de soep te vuur gezet. Een paar andere achterblijvers zorgden tegelijkertijd voor de rijst van het gezelschap, zoodat toen wij weer terugkwamen van boven, voor de dragers de maaltijd bijna gereed was. Om spoediger weer voor het vertrek klaar te wezen, vergenoegden wij ons met een paar koppen warme thee en eenige beschuiten en zoo duurde het niet lang, of wij wachtten alweer op het eindigen van het eten onzer geleiders. Ook hier scheen echter de overtuiging te heerschen, dat men iemand, die bezig is te eten, door niets mag storen en dat de etende zich ook aan niets te storen heeft. Geen hunner nam dan ook notitie van ons wachten en ieder beëindigde zoo kalm zijn maaltijd, alsof wij daar tot den volgenden dag zouden blijven. Daarop bestond bij mij in het geheel geen plan en bovendien luisterden deze Oema Wak nog al goed naar mijn wenschen; zoo nam ieder weer zijn pakje op, om verder naar beneden te wandelen.

Reeds het eerste gedeelte van het afdalen viel mij niet zeer mede en wellicht door de aanhoudende beweging sedert dien morgen, vonden wij een rust onder het eten zeer wenschelijk. De kleine tot ons genomen versnapering had evenwel onze veerkracht in al hare sterkte doen herleven en zeer snel ging het verder den berg af met Demmeni, die anders niet dikwijls tot de voorsten behoorde voorop. Met ongekende vlugheid en vaardigheid stoof hij over boomwortels, dood hout, steenen en lianen vooruit, zoodat wij spoedig de dragers ver vooruit waren en aangezien die opwinding nog al lang duurde en ik daarna de leiding weer kreeg, zoo werd de kans op thuiskomst dien avond grooter en grooter. Wel sloeg ik eens een verkeerd pad in, maar ten slotte bleek dit een voordeel, daar het

korter was, dan het vroeger gebruikte; het kon toen echter door het hooge water niet gebruikt worden. Bij een ook nu nog bestaand stroompje, dat wij over moesten, rustte ik al wachtende op de anderen uit en een half uur, nadat wij gezamenlijk ons weer in beweging gezet hadden, stroomde de Mahăkam weer aan onze voeten, maar vrij wat hooger, dan toen wij hier aankwamen. De booten had men bij het huis weer vastgelegd en daarom schoten wij een paar keer, om hulp in te roepen, die zich niet lang liet wachten. Eenige booten voeren ons van Oema Wak tegemoet en eenige mannen met versche krachten, roeiden ons naar hun huis. De helft der dragers moest op een tweede reis afgehaald worden, zoodat de zon reeds onder was, toen allen weer bij elkaar in hun huis zich op hun gemak konden stellen. Zonder twijfel kwam hun dat toe, maar wij zaten nog in de verlegenheid; door den aanhoudenden regen bezat geen der tochtgenooten meer droge kleederen en dekens en klamboe's konden ook niet meer bogen op bruikbaarheid, daarom werd terugroeien naar ons eigen logies tot eene gebiedende noodzakelijkheid. Dat zagen ook de bewoners van het huis wel in, maar het duurde toch een geruime poos voor de hoogst noodige mannen zich vertoonden, om ons naar boven te brengen.

Aangenaam leek de onderneming ook niet; want het was ondertusschen zeer donker geworden, de zeer gezwollen rivier verbreidde allerlei onheilspellende geluiden in de lucht en de af te leggen afstand was niet gering. Van Oema Wak worstelden wij ons eerst tot aan Oema Pala den Mahăkam op, er voor zorgende, niet in het midden te geraken, om den vollen stroom te vermijden, maar vooral om aan de kanten niet om te slaan door boomen, die in het water lagen of takken, die ons tegenhielden. Te Oema Pala lag men blijkbaar reeds in rustigen slaap gedompeld, het duurde ten minste nog al eenigen tijd, voor er iemand antwoordde op het geroep der roeiers. Zoodra het echter duidelijk geworden was in hun droomerig brein, dat wij hulp behoefden, plaatsten er zich nog twee personen in mijn bootje en twee in het volgende met het overige gezelschap. Zoolang het ging, hield ik met een gevouwen stuk van een palmbladschede ons rank vaartuigje boven water door aanhoudend het binnendringend vochtig element er uit te hoozen. Op enkele zeer woelige

plaatsen dreigde dit de overhand te krijgen, daar de voorsteven niet waterdicht scheen te wezen, maar met iets dat op wanhoop scheen te gelijken, viel ik met dubbele kracht op den vloed in het bootje aan en tegen den tijd, dat mijne armen dan bijna niet meer werken wilden, goot het verschijnen van den bodem weer nieuwen moed in mijne aderen. Niet minder zwoegden de roeiers voor en achter in de boot, want op hen rustte de verplichting, om vooruit te komen en dat maakten de stroom en de beletselen daarin niet gemakkelijk. De tastbare duisternis belette ook niet weinig de uitwerking van hunne pogingen en twee uren duurde de worsteling voor de donkere silhouetten der eerste woningen van Bang Jok's vestiging tegen de lucht flauw afstaken. Nog slechts eenmaal dreigde een ver in het water uitstekende boom al onze pogingen te schande te maken, om er omheen te komen tegen den afgeleiden heftigen stroom op, maar na de tweede poging ontdekte de voorin staande man, waar hij zijn haak kon inslaan en met een zware verzuchting van inspanning en voldoening, trok hij het ranke vaartuigje over het watervalachtige moeilijke punt. Zoo lagen wij spoedig aan de trap, die naar boven geleidde, maar toen ik wilde opstaan van de harde zitplaats, waar ik mij zoolang op had moeten in evenwicht houden, bleek ik maar matig de beschikking over mijne onderste ledematen te bezitten. Had de oppervlakte van het water de boomtrap zonder leuning niet bedekt, zoodat ik van uit het bootje die met eene leuning kon bereiken, dan zou ik niet geweten hebben, hoe naar boven te komen. Nu hielpen de bovenste extremiteiten echter goed mede en zoo slaagde ik er in, door dit viertal ondersteund boven in de woning te klimmen. Reeds het schijnsel van het vuur deed mij goed in mijne met producten van mensch, hemel en aarde doortrokken kleeding en al spoedig ontdooide ik zoover, dat het mogelijk werd deze in een hoek te werpen en door een droge te vervangen. Dat hielp zeer veel, om een zeker gevoel van welbehagen te doen ontstaan en toen mijn jongen nog wat hielp met een warm kop thee, bleef alleen eene sterke vermoeidheid over. Eerst een half uur later verscheen ook de tweede boot en bestegen ook mijne reisgenooten ons paleis; maar ook zij hadden moeite om dit te doen met die vaardigheid, welke zij bij andere gelegenheden daarin ten toon spreidden. Na het door-

loopen van dezelfde phases van herstel geraakten ook zij echter in de stemming, om aan de maag nog haar deel te geven, voor wij achter onze klamboe's verdwenen en ik geloof niet, dat een onzer dien nacht veel over de wederwaardigheden van onzen tocht heeft liggen philosopheeren.

2 Mei zou besteed worden om alles in orde te brengen voor het vertrek van den volgenden dag, maar reeds een blik 's morgens uit het venster ontnam ons een groot deel van de illusie; de rivier was zoo gewassen, dat een afvaren van de watervallen beneden ons geheel onmogelijk werd. Bovendien hield dien dag het wassen aan, zoodat wij zonder weifelen ons zeer kalm konden wijden aan bespiegelingen over het beleefde gedurende de vorige dagen. Voor mij persoonlijk waren die nog al bemoedigend, want behalve voor de andere doeleinden had dit bergtochtje gediend als proef voor mijn hart, dat in den laatsten tijd zeer onrustig klopte, zoodat ik het zeer wenschelijk vond eens te zien, of het zuiver eene nerveuse aandoening was, of dat sterke inspanning er kwaad aan deed. Onder weg hinderde het mij niet en na onzen terugkeer hield het zich nog drie dagen rustig, zoodat ik mij er niet ongerust over maakte, toen dit orgaan later weer wat lastig werd.

Dien nacht viel de regen bij stroomen en bij het ontwaken bleek de rivier bijzonder sterk onder den indruk van dien toevoer te wezen. Zonder twijfel door den grooten plotselingen was in eenige zijrivieren boven, steeg het water tot aan den bovenrand van onzen oever en stroomde er beneden onder de woning van 'Ma Toewān overheen. De rivier was op dit punt wel 200 M. breed en daar de stijging in twee dagen 15 M. bedroeg, moet de hoeveelheid toestroomend water zeer groot geweest zijn; de nauwe plaatsen in het rivierbed beneden moeten echter op zoo'n buitengewoon verschijnsel een belangrijken invloed gehad hebben. Aan de overzijde stond de plaats van het kampement onzer Kajans diep onder water en het leek er op, alsof alles en allen van de aarde waren weggevaagd, als niet wat hooger op boven het struikgewas vele vreedzame rookzuilen er getuigenis van hadden afgelegd, dat men zich daar opgeschoten had. Met een zekere spanning echter wachtten wij berichten omtrent onze goederen, maar tegen den middag hoorden

wij, dat, hoewel zij 's nachts en in den vroegen morgen driemaal voor het water hadden moeten wijken, niets verloren gegaan of nat geworden was. Hun legerplaats lag nu een eindweegs den Dĕho op, waar heuvels hen buiten het bereik der hier zeer wispelturige baren brachten.

De huizen beneden aan den oever stonden op hunne stelten in het water, tot groot ongerief van de varkens, die zich anders onder het huis ophielden. Daarbij sloot een volgeloopen laagte achter de woning een vluchten naar hooger grond uit, zoodat de eigenaars hunne viervoeters moesten helpen. Deze waren het daarmede echter niet altijd eens en trachtten zich uit de voeten te maken; de daardoor ontstane jacht maakte het geheele knorrende gezelschap zoo schuw, dat mannen en vrouwen elkaar te hulp moesten komen en de laatsten ook met tusschen de beenen doorgehaald rokje door het water ploeterden. Viel een van hen eens in den glibberigen modder, dan gaf dat aanleiding tot groote vroolijkheid, en het geheele tooneel, nog afgewisseld door het gegil der gevangen varkens, was lachwekkend om aan te zien.

Dien dag bracht ik een bezoek aan den ouden Bo Adjāng Lĕdju in zijne woning, die niet meer onder het verband van „lali" stond, en vond daar eene inrichting als in alle andere vertrekken van de hoofden der Longglats. Eene groote ruimte, die voor allen diende en van welke aan de vier hoeken en zooveel noodig daar tusschen, kamertjes afgeschoten waren voor de verschillende leden der familie met hunne vrouwen en kinderen. Bij hem woonde in: zijn zoon Ibau met echtgenoote, twee dochters, die reeds vrij bejaard waren en 5 jonge vrouwen, aan welke het verrichten van het huiswerk veelal toeviel, omdat het aantal slaven slechts een viertal bedroeg.

Zooals altijd was de oude man nog al spraakzaam; hij vertelde wat uit den ouden tijd, toen G. Müller de Mahăkam opvoer, begeleid door hoofden en mannen van de lager gelegen woningen aan de rivier. Deze hadden hem de watervallen opgebracht tot aan Lirong Baān, waar toen een groote vestiging der Bahau's lag en van hier voerden de mannen hem na een tiendaagsch verblijf naar de Kajans en Punihings. Later hoorde men, dat deze laatsten hem vermoord hadden, waarop Bo Adjāng's vader, Lĕdju, zich naar boven begaf en van daar terugkwam met een tiental soldaten, die men vervol-

gens aan Koetei had uitgeleverd. Alleen G. Müller zou vermoord zijn, maar geen zijner metgezellen.

Ook hier kon Bo Adjāng zijnen stamnaijver het zwijgen niet opleggen, en trachtte mij door een verkeerden uitleg van handelingen, een minder gunstig denkbeeld omtrent Kwing en zijne Kajans bij te brengen. Hij merkte echter vrij gauw, dat de bodem voor een dergelijk optreden minder gunstig was en hield er daarom niet lang mede aan.

Een bijzonderheid leerde ik uit zijn mond, die verklaarde, waarom de Kajans onder één hoofd leven, terwijl bij alle andere stammen er meer in hetzelfde huis wonen. Volgens hem brachten de Kajans hunne opvatting, dat het wenschelijk voor hen scheen, om slechts één bepaald hoofd te gehoorzamen, zoo over op de praktijk, dat zij de overtollige hoofden nog al eens afmaakten. Zoo zou de voorganger en de oudere broeder Ding van Kwing Irang gedood zijn, toen men Kwing Irang wilde hebben; de zoon van Ding, Bang Lawing, zou evenzoo reeds blootgesteld geweest zijn aan een aanslag op zijn leven.

Den 4den ging het water weer snel naar beneden en den 5den werden de grasssprietjes op de rolsteenbank aan de overzijde reeds zichtbaar, volgens de Kajans een teeken, dat de watervallen beneden ons, in hoofdzaak de Kiham Oedang en de Kiham Halŏ, weer bevaarbaar werden. Hun voornemen, om eerst de grootste hoeveelheid hunner rijst vooruit te brengen naar den voet van den Kiham Oedang, volvoerden de Kajans echter nog niet, want voor het vertrek wilde Kwing Irang nog eens met ernst „pĕtoedoek", om te trachten zijn verlies der laatste dagen weer wat te herstellen. Ook nu was hij echter niet af te brengen van zijne gewoonte, om vooraf zeer lang te beraadslagen, hoewel ik reeds meermalen Bang Jok en de zijnen hoorde verklaren, dat zij daarom het kampen met de Kajans zoo vervelend vonden. Zij zelf waren meer gewend, om na een veel korter wikken en wegen hun kampioenen het pleit te laten beslechten.

Het geluk was Kwing echter ook nu niet gunstig en bij Bang Jok en zijn aanhang bleef dien dag nog een aardig sommetje van mijn escorte achter.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK

Reis naar de Oostkust

Den 6den 's morgens verscheen echter de eene boot der Kajans na de andere uit de monding van den Dehŏ en voer langs ons heen naar den Kiham Oedang, voor ons een hoogst welkom gezicht, dat ons alles in orde deed brengen, om den volgenden dag met de overige goederen te kunnen vertrekken. De nog hangende zaken, als het betalen van gekochte goederen, het behandelen mijner patienten voor de laatste maal, werden afgedaan en ook Bang Jok en de andere hoofden kwamen ons tegen den avond een afscheidsbezoek brengen. Zij drukten hun leedwezen uit, ons niet te kunnen vergezellen naar beneden, omdat in dezen tijd hun adat zich daartegen verzette, en in aanmerking genomen de strengheid, waarmede zij hunne rijst aan die adat hadden opgeofferd, kon ik met die verklaring tevreden wezen. Ik verdenk echter enkelen van hen van toch liever eerst te hebben willen zien, hoe het onderhoud van Kwing Irang met den assistent-resident afliep en evenals Temenggoeng Itjot, zich niet te ver te hebben willen wagen. Deze hield zich trouwens aan zijn woord, om mij tot Long Dehŏ uitgeleide te doen en vertrok denzelfden dag weer naar boven, toen ik naar beneden ging. Daar reeds enkelen zijner bloedverwanten als aanhangers van den pretendent-sultan Goesti Mat Sĕman aan den Boven-Barito door de besturende ambtenaren gevangen genomen waren, begreep ik zeer goed, dat hij zich liever verder naar boven terugtrok. Een deel zijner Bakoempai echter zou mij nog vergezellen tot Tĕpoe, waar zij zich tevens van allerlei benoodigdheden moesten voorzien.

Den 7den ontwaakte ik zeer vroeg en stond reeds het verrijzen van den dag te bewonderen, toen onze wacht, ten getale van een tiental Kajans, uit de woning van Bo Adjăng naar beneden daalde, nog geheel onder den indruk van den tusschen waken en slapen verdeelden nacht. Kwing Irang zorgde namelijk nog voortdurend voor de kleinodiën, die hem door Akam Igau in onze personen waren toevertrouwd, en zelfs in eene huizing van Bang Jok achtte hij ons niet zoo veilig, om er niet regelmatig een wacht van zijn eigen Kajans te doen overnachten. De vele vreemden, die in Long Dĕhŏ samenstroomden, maakten trouwens dezen maatregel zeer wenschelijk en in ieder geval moet ik erkennen, dat hij zijne taak ernstig opvatte.

Nu droeg ik hem echter op, om bij de anderen op spoed aan te dringen en dezen goeden lagen waterstand niet te laten voorbijgaan voor onzen tocht naar beneden. Nog voor onzen maaltijd verscheen ook Bang Jok en Bo Adjăng weer in ons verblijf en te oordeelen naar hun herhaalde betuigingen van spijt, ons niet te kunnen vergezellen, trokken zij het zich sterk aan. Aan een tiental zijner mannen beval het hoofd echter, om met ons mede te varen tot aan den Kiham Oedang, om ons te helpen, dezen zoo snel mogelijk over te komen. De daar beneden gelegen Kiham Halo zou volgens hen geen bezwaren opleveren bij dezen waterstand.

Alras verscheen nu ook onze goede Bo Kwing met zijne trawanten in al hunne booten, de onder hunne hoede gebleven goederen en planten lagen alle in de booten en zij wachtten slechts, om ook die aan onze zijde naar de rivier te dragen. Tot mijn groote genoegen lieten deze philosophen niets bemerken van de voor hen inderdaad zeer gevoelige verliezen in geld, welke zij hier geleden hadden en schenen zich volkomen te troosten met de overtuiging, dat de adat het zoo wilde. Behalve hanengevechten bedreven enkelen hunner hier ook handelszaken en brachten een gedeelte van hun rijst aan den man, vooral aan de hier niets verbouwende Boegineezen. Zij konden zich later gelukwenschen met dien verkoop, want lager aan de rivier kregen zij voor hun rijst een veel minderen prijs. Twee hunner toonden mij met een vergenoegd gezicht halskettingen van snoeren kleine oude kraaltjes, voor welke de een

meer dan *f* 100 gegeven had; de soort van kralen behoorde niet eens tot de mooiste en oudste en toch achtte hij zich gelukkig met dien ruil.

Over het algemeen beheerschte hen allen eene opgewekte stemming, en het duurde ook niet lang of al onze kistjes en pakken verdwenen op den eenen of anderen bruinen rug de trap af en de leege ruimte om ons heen drong ons onze goederen te volgen. De neiging daartoe ontbrak ons trouwens niet en hoewel een langduriger verblijf hier uit een ethnografisch oogpunt zeer merkwaardig had kunnen worden, drukte ik toch met vreugde den hoofden de hand tot afscheid en zocht mijn plaatsje weer op in de groote boot tusschen de plantenkistjes. Ook nu met de Nederlandsche vlag op den achtersteven voeren mijne booten alle te gelijk af, wat van den oever een heele vloot moet geschenen hebben, schaarden zich vervolgens naar hunne snelheid in eene lange rij en zoo ging het eerst voorbij Oema Pala, daarna voorbij Oema Wak, tot wij even voorbij de plaats, waar wij voor de bestijging van den Batoe Ajo geland waren de rivier smaller zagen worden, aan beide zijden tusschen hooge zandsteen oevers ingekneld. Nog een paar duizend meter verder stak van den rechteroever een deel der zandsteenlagen in een punt tot midden in den Mahăkam uit, met den tegenovergestelden oever een fraaie engte vormend, die nu bij dezen waterstand slechts enkele draaiïngen in den stroom vertoonden, maar bij hoog water een gevaarlijken ingang moet vormen tot het woelige gedeelte der rivier verder op.

De Kajans hadden dien morgen nog geen rijst gegeten en versterkten zich hier op deze rots, den Batoe Brăng of breeden steen, voor de werkzaamheden van den dag. Mij leverde het onderzoek naar den aard van het gesteente verscheiden fraaie stukken met fossielen op, die in conglomeraatlagen zaten, afwisselend met de zeer ontwikkelde zandsteenlagen. In de verte nog vertoonde zich de Batoe Ajo als een lange bergwand, met een schitterend witten krans van wolken gekroond, het laatste gezicht op het bergland van den Boven-Mahăkam voor wij door de nauwte bij den Batoe Brăng voeren. Eerst genoot ik boven op de rots staande van de vlugge bewegingen, waarmede vele onzer smalle bootjes door de

engte schoten en maakte mij toen gereed dit voorbeeld met mijn groote te volgen. Onze omgeving werd hier zoo indrukwekkend, dat ik het onder mijn kadjang-dak niet uithield, het op zij schoof en staande de 50 M. en meer hooge rotswanden bewonderde, die de rivier insloten. Uit het water rezen zij loodrecht op in meters dikke banken, waartusschen lage kruidachtige planten en enkele boomen gelegenheid gevonden hadden om wortel te schieten. Enkele zeer schilderachtige, slanke palmen verlevendigden het eenigszins sombere tooneel, dat anders uitstekend harmoniëerde met de bestemming, die de Longglats aan sommige spleten tusschen de zandsteenlagen gegeven hadden. Waar deze er zich toe leenden, dienden zij als laatste rustplaats der dooden, die daar in hunne cylindervormige ruwe omhulsels boven den afgrond schenen te zweven, slechts gesteund door een enkelen stam, die onder hen uit dezelfde spleet naar boven groeide. Naast en boven hen zonden onderaardsche waterstroompjes hunne stralen langs de wanden naar beneden, die de stilte tusschen deze muren onderbraken, zoolang zij niet door de woelingen der rivier overstemd werden. De wendingen in de bedding en de vele rotsen, die er uit oprijzen, moeten bij hooger water de vaart heel wat moeilijker maken dan thans het geval was en met een gevoel van zekerheid konden wij de rots met hout en steenen bombardeeren, die beneden de hoogste verheffing der rotsmuren een boozen geest moest herbergen. Deze scheen door ons groote aantal verschrikt, ten minste zonder ongeval voeren allen voorbij tot waar wij aan den linker oever moesten aanleggen voor de werkzaamheden bij den Kiham Oedang.

Deze is bij zeer laag water met eenige behendigheid af te varen, maar zoodra er een weinig meer strooming is, zooals nu, dan kunnen geen beladen booten dit wagen. Daarom moest alles weer stuk voor stuk opgenomen en op een hoogst bezwaarlijk voetpad over de rotsblokken van den linker oever, tot beneden den val gedragen worden. Deze rotsen bestonden uit een zeer eigenaardig conglomeraat van ronde en ovale steentjes, door eene spaarzame tusschenstof tot een stevig geheel saamgebakken. Hunne gladde oppervlakte bood aan onze geschoeide voeten slechts een zeer geringen steun aan en het kwam mij voor, dat ik nog zelden een moeilijker gang volbracht

had. De geheele linker oever was uit deze over elkaar geworpen blokken saamgesteld, terwijl rechts een uitstekend gedeelte van gelaagde steenen het bed van de rivier tot een 18 M. breede opening vernauwde. Het gestuwde water joeg hier met kracht doorheen en kwam eerst weder een 50 M. lager eenigszins tot rust. Aan de zijden brak deze woedende stroom op enkele blokken steen, die hij nog niet had kunnen vernietigen, voor ons gevaarlijke draaiingen vormende, om welke wij niet konden denken aan een afvaren. Zelfs het langs de oeverrotsen voorzichtig met rotanlijnen naar beneden laten had nog bezwaren in en toen men een zeer kleine boot aan de rivierzijde naast een grootere bond, om ze te gelijk naar beneden te brengen, rukte de krachtige stroom die los en droeg ze dwarrelend eenige honderden meters verder, waar wij haar gelukkig ongeschonden konden opvisschen.

Ondanks de inspanning van meer dan honderd mannen, duurde het tusschen drie à vier uren voor alles veilig beneden aangekomen was; maar na het volbrengen van dit kunststuk, waarbij ook niets verloren ging of brak, hadden wij de zoo gevreesde watervallen van den Mahăkam gelukkig achter den rug.

Beneden dit punt krijgt de Mahăkam weer eene breedte van 80—100 M. en stroomt dan verder tusschen vrij lage zandsteenoevers, welk gesteente in de rivierbedding zelf afwisselend met het bovengenoemde conglomeraat alleen staande rotspunten vormt, die alleen bij hoog water bezwaren opleveren. Een uur ongeveer houdt de vaart aan tusschen den Kiham Oedang en den Kiham Halö, waar het gebergte weer de beide oevers nadert of liever, waar de Mahăkam op nieuw door het zandsteengebergte breekt. Aan den ingang van boven verheffen zich als reusachtige wachters aan weerszijden zeer hooge smalle berggroepen, die diep ingesneden hunne rijk begroeide spitse toppen als een romantisch geheel in de hoogte zenden. De rivierbedding vernauwde zich op deze hoogte aanmerkelijk en vormde een trechter, die voerde in eene 20—30 M. breede, meer dan 2000 M. lange kloof, begrensd door 200 tot 300 M. hooge bijzonder steil trapvormig opstijgende zandsteenwanden. Vooral de rechterwand vormt een ononderbroken muur, waarop alleen de onregelmatige afbrokkeling van de tot 20 M. dikke horizontale zandsteenlagen

gelegenheid aanbiedt voor de ontwikkeling van plantengroei. De linkerwand is meer onderbroken en wat minder hoog, maar beide zijn versierd met een rijke verscheidenheid van varens, slanke palmen en daartusschen enkele fraai ontwikkelde loofboomen; op de geheele reis was zulk een pittoreske plantengroei nog niet voorgekomen. Bij het geheimzinnige van de nauwe kloof, die met flauwe wendingen zich zoover door de reusachtige zandsteenlagen wringt, maakt deze rijkdom van vormen met zijne grillige groepen een overweldigenden indruk op een gemoed, dat lang de betrekkelijke eentonigheid van tropische wouden op zich heeft voelen inwerken en hoezeer ook de Bahau's door deze ongewone pracht getroffen zijn, blijkt uit hunne overtuiging, dat het gedurende de vaart tusschen deze muren noodig is, om voortdurend hun krijgsroep te doen weerklinken. De eene boot na de andere deed bij haar intrede dien langen golvenden galm hooren, wat het indrukwekkende van het geheel boven de nu kalme wateren niet weinig verhoogde. Gelukkig hield dit tooneel lang aan en vormde een schitterend slot van een tijdvak van moeilijkheden en genietingen, welke wij beneden niet meer zouden ondervinden.

Zoodra het water wat hooger wordt, levert deze kloof echter een onoverkomelijk bezwaar voor de scheepvaart op, want in de dan ontstane woelingen is roeien niet voldoende, om de dicht bij elkaar staande wanden te vermijden; de diepte van het vaarwater maakt het boomen onmogelijk, terwijl de gladde wanden aan hier gebruikte ijzeren haken al evenmin voldoende houvast aanbieden. Zoo worden kooplieden soms maanden lang vastgehouden beneden dit punt, waar geen wegen langs den oever het mogelijk maken, om de moeilijkheden in de rivier des noods met boot en al om te trekken.

Niet zoo ver beneden Kiham Halŏ kwamen wij bij Nĕha Loenoek, een rolsteenbank, die van ouds voor op- en afvarenden als rustplaats beneden de watervallen dient. Wij volgden die gewoonte ook en legden aan voor den nacht; voor dat Parèn Dalong naar Batoe Sala vluchtte, stond zijne woning op deze plaats, maar beangst geworden door vexaties van Koetei'sche grooten, nam hij de wijk naar boven en sleepte de 'Ma Toewān met zich, die ook hier met hem samenwoonden.

8 Mei. 's Nachts regende het aanhoudend, doch blijkbaar zeer plaatselijk, want het water viel zoo, dat verscheidene onzer booten op het droge lagen en ik vond ook mijn drijvend logies in een vast veranderd. Ondanks de zwaarte der lange boot met planten, schoven mijne vele mannen haar toch spoedig in het water, zoodat dit geen bezwaar opleverde voor het vertrek. Van meer gewicht was, dat de Kajans 's nachts de „bilang" gehoord hadden, de boomhagedis, welker „tjok, tjok" hun als een ernstige waarschuwing geldt tegen het vertrekken. Zij maakten echter, allen achter elkaar loopende, een rondegang naar de plaats, vanwaar het geluid geklonken had en dit was voor hunne gemoederen, die na de hanengevechten en de watervallen minder licht verontrust werden, voldoende, om toch maar verder den Mahäkam af te varen. Zeer aanlokkelijk zag het landschap er evenwel nog niet uit, want het regende nog met enkele tusschenpoozen en zware wolken hingen vlak boven ons, de toppen der oeverboomen bedekkende, zoodat alles droop en ons somber stemde. Maar ondanks deze omgeving en natte klamboe's en kleeren, bleef de stemming goed, in de overtuiging nu verder zonder bezwaren het land der zon te gemoet te gaan en, hoewel het weer eerst tegen 12 uur opklaarde, geraakte ons gezelschap niet al te zeer onder den indruk.

De rivier bleef hier voortdurend nog tusschen zandsteenrotsen bekneld en werd niet veel breeder dan 50 tot 60 M. Van nederzettingen was niet veel te merken en het lage, maar zware bosch, wees er ook op, dat hier sedert lang geen menschen meer gekapt hadden. Om 12 uur bereikten wij Long Boenoet, waar de Boenoet aan den rechter oever in den Mahäkam stroomt en beneden de watervallen een der naaste verbindingswegen vormt met het Barito-gebied. Men roeit haar in een dag op, en komt daarna in een halven dag over land tot aan een zijrivier van den Moeroeng.

Op dit punt treedt de Mahäkam uit het bergland en verkrijgt hier weder eene aanzienlijke breedte, die hij op een enkele vernauwing na, tot aan de kust toe behoudt. Even beneden Long Boenoet ligt of liever lag op den rechter oever Lirong Tika, de plaats, tot waar de assistent-resident S. W. Tromp in 1885 den Mahäkam opvoer. Toen stonden daar vele lange woningen bij elkaar, maar

de hoofden werden sedert in Koetei vastgehouden en overleden, zoodat alles onder Bang Jok en den ouden Bo Adjāng naar boven in de watervallen vluchtte. Thans was van eene vestiging weinig meer te zien dan dat het bosch er eenigszins jonger uitzag, gelijk trouwens bijna overal op de vlakke oevers, die verder de rivier begrenzen. Na het omslaan van een hoek, kregen wij op den linker oever Long Bagoeng in het oog, nu de eerste vestiging beneden de watervallen. Vast wonen hier slechts enkele menschen onder Oelow, de zuster van Bang Jok. Deze is nu getrouwd met een zoon van Raden Djaja Kasoema, in het boven Barito-gebied, een zeer bekende en beruchte figuur, die, nadat hij het raadzaam vond daarvoor eenigen tijd te verdwijnen, langs den Téwé en den Rata naar het Mahăkam-gebied trok als een der aanvoerders van een bende Bakoempai. Zij stichtten eene nederzetting aan de monding van den Rata, dreven handel met de Bahau's, exploiteerden de bosschen hunner hoofden en traden hierin op als mededingers der Boegineesche handelaren, met wie zij sedert in voortdurenden strijd verkeeren. Aangezien zij in bedrog tegenover de Bahau's minder ver gingen dan de Boegineezen tot nu toe, verkregen zij spoedig invloed in het land en men vindt hen op het oogenblik in de bovenstreken in grooter aantal en verder verspreid dan hunne mededingers. Vóór de woning van Oelow lagen zeker een twintig handelsprauwen van den Midden-Mahăkam, die deels van plan waren nog verder naar boven te gaan, deels hier wachtten op koopers van boven. Voor het eerst zagen wij hier weer booten uit planken gemaakt en met een groot vast kadjang-dak gedekt. De handelaars overnachten in deze drijvende magazijnen, die zij in den regel door slaven naar boven laten roeien; hun voorraad handelsartikelen bestaat hoofdzakelijk uit katoentjes, kralen en zout, waarvoor zij rotan en gĕtah pertja trachten in te ruilen, om die beneden met voordeel van de hand te doen.

Beleefdheidshalve legden wij bij Oelow een bezoek af. Men bracht ons in eene ruime woning, die nog slechts half afgewerkt was, maar op de wijze van de verblijven der Longglat-hoofden gebouwd, ook wat afwerking van binnen betreft, een flinken indruk te weeg bracht. In een eenigszins afgeschoten gedeelte vond ik de vrouw des huizes en haar echtgenoot op den vloer gezeten; ons

bood men een paar petroleumkisten als zetels en aan de rookenden onder ons ook sigaren aan. De vrouw zal een 30 jaar oud geweest zijn en vrij wat ouder dan haar echtgenoot, die er nog al jongensachtig uitzag. Van Long Bagoeng uit bestaat er een pad naar de vestiging van Bang Jok, dat echter tot nu toe weinig gebruikt wordt, maar bij eenen eventueelen tocht naar boven, bij hoog water, van veel belang kan worden. Eerst later vertelde men ons, dat ook bij Long Bagoeng een overblijfsel uit den Hindoetijd moet liggen, dicht bij de rivier in den vorm van een dierenfiguur. Was ons dit bekend geweest, dan hadden wij van Oelow niet zoo spoedig afscheid genomen als nu en er eene opname van gemaakt.

Al zeer spoedig won de stroom hier nog in breedte en mat een 250 M.; behalve het ontwijken van enkele op rotspunten of rolsteenbanken gelegen eilandjes, kostte het afvaren zeer weinig inspanning en mijne roeiers deden als de krokodillen, die hier voor het eerst weer optraden, en koesterden zich in de zon na den sombreren killen morgen.

Verderop vertoonden zich weer kalkrotsen in den oever, welke door hunne eigenaardige, uitgespoelde vormen eene afwisseling gaven in het nu wel wat eentonig tooneel. De eerste groote kalkrots, die wij hier ontmoetten, lag op den linkeroever en was door de rivier, die daarvoor eene wending moest maken, zoo onderspoeld, dat zij zich nu vertoonde als een ± 60 M. hooge en ± 125 M. breede rechte witte muur, de Batoe Kĕhè. De Longglats zetten in de holen hunne dooden bij, zoodat de onzen huiverig waren die te naderen, ten einde mij in de gelegenheid te stellen, een stuk van het gesteente mede te nemen. Wat lager voeren wij langs een dergelijken rotsmuur; hierin zaten in plaats van lijkkisten zeer kostbare vogelnestjes. Hij behoorde tot de bezittingen van Bo Adjāng Lĕdju, die het verzamelen der nesten verpacht aan Boegineezen. In dit gebied bevat de rechter-oever niet zulke hooge kalkvormingen, maar uitgespoelde lage rotsgewelven ziet men overal.

De derde en grootste kalksteenmuur was zeer merkwaardig om zijne hoogte en lengte. Alsof hij door menschenhanden was opgetrokken, liep deze Batoe Tĕwāng zonder kromming over een lengte van meer dan 300 M. bij eene hoogte van ± 100 M.

langs den linker-oever als een witte en blauwachtig grijze loodrechte muur, onder welken de Mahăkam ter diepte van een 15 M. een gewelf uitgespoeld had, dat nu zoo hoog was, dat de booten er gemakkelijk onder konden varen. Van boven bekroonde een fraaie plantengroei dit kalkgevaarte, en lange lianen hingen uit dien groenen krans naar beneden, tot steun dienende van talrijke woekerplanten, zoodat grillige guirlandes van boven het eentonige van het lichtkleurige muurvlak onderbraken.

Ook lagerop hadden nog enkele planten kans gezien, om zich op eene kleine oneffenheid te vestigen en het verraste ons, onze oude bekenden van den Lijang Karing als groote sterren hier en daar over dit muurvlak verspreid te vinden. De rozetten van licht grijze, langwerpig peervormige bladen staken juist genoeg bij de omgeving af, om haar wat te breken, maar kwamen er minder goed op uit dan een merkwaardig maaksel van menschenhand. Er liepen weinig scheuren door den kalkwand en lagen waren er ook niet aan te onderscheiden, maar op halve lengte en een 60 M. boven de rivier gaapte eene vierkante ondiepe rotsholte, welke de omwonende stammen uitgekozen hadden als laatste rustplaats voor een hunner aanzienlijke hoofden. Zoo stond er nu nog in zijn oorspronkelijken vorm de salong in van Hāng Lawing, een der voorvaderen van Kwing, naar wien hij zijn jongsten zoon genoemd had. Deze dappere strijder genoot zijn eeuwige rust daar in het gezicht van alle voorbijvarenden, maar het houten gebouwtje met zijn misschien kostbaren inhoud was door een loodrechten muur, die onder het graf 60 M. en daar boven 40 M. hoog was, buiten het bereik van hun hebzucht. Na de begrafenis had men namelijk den hoogen boom en de trap, die er heen voerden, geveld en weggenomen, zoodat nu nog slechts de vogels zich in de holte konden begeven.

Lager aan de rivier verdween de kalksteen uit den oever en deze vertoonde opnieuw, waar hij ontbloot werd, het leiachtige zandgesteente, dat ons reeds van den Pĕnanei af vergezelde. Even voor de Bahau-vestiging Long Mĕdang maakten wij ons avondmaal gereed op den Nĕha Hoelow, de laatste rolsteenbank, waar ik nog eene verzameling maakte van de samenstellende steensoorten. Het waren alle zeer platte ovale stukken van eene grootte tot 3 d.M. middellijn

toe, die blijkbaar hunnen weg naar beneden meer schuivende dan rollende hadden afgelegd en aan hun tegenwoordige gedaante den naam van „hoelow", knoopje of schijf, dankten. Wat lager legden wij allen aan vóór het huis van Long Mĕdang, dat bewoond werd door de ook met de Kajans verwante 'Ma Mĕhak, om er den nacht door te brengen. Men deed zijn uiterste best om mij een dag daar te houden, maar het gelukte mij mijne Kajans te overreden den volgenden morgen reeds te vertrekken vóór wij nog gegeten hadden. Even na zonsopgang stieten wij dus van wal en werden door den in den nacht sterk gezwollen stroom snel naar beneden gedragen. Mijne Kajans hadden echter aan de monding van den Mĕdang, waar een der familieleden van Kwing woonde, nog wat te verhandelen, zoodat mijn maaltijd haast gereed was, voor dat allen op de rolsteenbank, waar wij legerden, samengekomen waren. De meesten kookten echter in hunne prauwen, zoodat het eten ons niet te lang ophield en met fraaien zonneschijn voeren wij daarop verder. De oevers bleven zeer vlak, maar de rivier begon hier indruk te maken door hare breedte. Bijzonder trof mij, van boven komende, het gezicht op de eilandjes vóór de monding van den Mĕra, die met hun weligen plantengroei oprezen uit het meer dan 300 M. breede watervlak, dat zich om hen heen splitst in twee reuzenarmen van de halve breedte.

Dien dag hield mij vooral de mogelijkheid bezig, om de oude monumenten te vinden, die volgens mijne Kajans bij de monding van den Rata moesten liggen. Juiste inlichtingen kon ik echter, nu wij er dicht bij kwamen, niet van hen krijgen; bovendien hoorde ik van een onvoorzichtigen, jeugdigen roeier, dat er in de nabijheid van Long Bagoeng nog een dergelijke groep moest wezen, maar men had zich wel gewacht mij dit mede te deelen. Zoo dreigde het onderzoek te mislukken door de vrees der Bahau's, dat deze wachters van het Mahăkam-gebied door onze handelwijze verstoord zouden worden en niet weinig ergerde het mij, toen ook de bewoners van een nabijgelegen huis, de Hwang Bo, weigerden uitkomst te geven over de beelden. Met groot wantrouwen ontving ik dan ook het voorstel van Kwing, om eerst naar Long Howong te gaan, daar te overnachten en den volgenden dag de beelden met

menschen van daar op te zoeken. Aan de monding van den Rata woonde echter niemand en het woud zweeg over de wetenschappelijke schatten, die het verborg, zoodat niets anders overbleef, dan verder naar Long Howong af te zakken en te zien, wat daar te doen zou wezen.

Long Howong zag er geheel anders uit dan de nederzettingen, die ik tot nu toe van de Bahau's gezien had. Al woonden ook twee of meer stammen in verschillende huizen op dezelfde plek, dan bouwden zij hunne lange verblijven toch steeds naast elkaar; maar hier stonden de huizen op hooge palen om vierkante binnenplaatsen heen, terwijl onder de huizen breede planken wegen liepen, waarover men in alle gedeelten van de plaats komen kon. De huizen zelf, de geheel van plantengroei ontbloote grond der binnenplaatsen en niet het minst de ouderdom der vruchtboomen en kokospalmen, wezen er op, dat de bevolking van Long Howong reeds zeer lang deze plek innam en niet, als hare rasgenooten boven, nu hier dan daar hare woningen opsloeg.

Nog hoog stond de zon aan den hemel, toen wij het dorp bereikten, dat ook met boomtrappen beklommen moest worden, die op vrij hoog boven den grond loopende houten wegen voerden door een houten poortje, aan weerszijden versierd met groteske menschenfiguren. Vlak daarachter stond ook hier een bordes van hout, waarop wij, na de bezichtiging van de huizen, de autoriteiten van het dorp staande afwachtten. Deze namelijk waren op het oogenblik van huis en den Rata opgevaren, om met het hoofd Ding Bajow aldaar een diefstal te bespreken, welke daar had plaats gehad. Door een Boeginees was een Bakoempai beschuldigd van de euveldaad en dit dreigde tot een strijd tusschen beiden aanleiding te geven, daar Ding Bajow aan die beschuldiging geloof sloeg.

Zooals men ons gezegd had, keerden de hoofden tegen den avond terug en zij bleken niet geheel van het slag der Bahau's te zijn, want hoewel ik met vele Kajans, die zij in langen tijd niet gezien hadden, op het bordesje stond, stevenden zij, zonder de minste notitie van ons te nemen, langs ons heen hun huis in. Later echter kwamen de aanzienlijksten weer beneden, om kennis te maken. Ook hier hulde men zich ten opzichte van de beelden bij den Rata in den

mantel van diepe onwetendheid, maar ik begreep, dat men het volstrekt niet goed vond, dat ik er heen wilde gaan. Ik had er voor dien dag meer dan genoeg van, en ging in niet zeer opgewekte stemming naar mijn boot terug, om, na het nuttigen van een schamelen maaltijd, in mijn klamboe te verdwijnen en in den slaap vergetelheid te zoeken voor den strijd met wantrouwen en bijgeloof en een nieuwe dosis geduld op te doen. Dit bleek zeer noodig, want noch mijn eigen Bahau's, noch die van Long Howong wilden mij weer naar boven varen, om eene photographie van de steenen beelden te maken. Er daagde echter hulp op in de moeilijkheid: zij kwam van Bakoempai's, die, evenals ik, in de knoei zaten, maar meer over de diefstal-geschiedenis. Hun hoofd verzocht mij, aan Ding Bajow en aan die van Long Howong te vertellen, dat de Boeginees hen leugenachtig betichtte. Dien middag zou men van den Rata afkomen, dus, als ik dien dag blijven wilde, kon ik met mijn invloed als Europeaan en vriend van Kwing Irang, vele moeilijkheden uit den weg ruimen. In mijne stemming gevoelde ik echter weinig lust, mij ook nog met andermans-zaken te bemoeien en nog minder, om er een dag aan op te offeren. Hij speculeerde echter op mijn wensch naar de steenen beelden en zocht onder zijne mannen er eenigen uit, die de plaats kenden en er mij heen zouden brengen. Toen ging ik op zijn voorstel in en besteedde den voormiddag met in twee booten de zoo moeilijk te bereiken beelden op te zoeken. Men voer mij de rivier weer op tot op een vier honderd meter beneden de monding van den Rata, daar beklommen wij den rechter oever en stonden een 30 M. het land in spoedig voor eenige gebeeldhouwde steenen, die, naar hun vorm te oordeelen, van Hindoe's afkomstig waren. Het meest eigenaardig was de afbeelding van een stier en voor de Bahau's maakte deze ook het voornaamste gedeelte van de verzameling uit.

Naar de overlevering luidt, trok Hūng Lawing, wiens graf wij in den Batoe Téwang zagen, eens met meer dan honderd man ten strijde en voorbij deze plaats komende, wilde hij dezen stier medenemen, die niet grooter is dan een middelmatige hond. Geen der krijgers gevoelde zich echter sterk genoeg, om het steenen beeld op te lichten en een der Bahau's werd daardoor zoo woedend, dat hij zijn zwaard nam en er een der ooren afsloeg. Na deze euveldaad

stierf de boosdoener echter binnen tien dagen, zoodat de macht van den Sĕniang aan de bewoners van den Mahăkam duidelijker werd dan ooit.

Aan den Mahăkam vindt men verschillende Hindoe-overblijfselen, het hoogst aan de rivier bij Long Bagoeng aan den Long Rata, naar men zegt, iets boven Ana en nog eenige lager tot het laatste in den rechter-oever beneden Tĕngaron. Dit steekt als een eenigszins gebogen punt uit een horizontaal gelegen rotsblok in de hoogte, maar oppervlakkig gezien, schijnt het geen sporen van beeldhouwwerk meer te bevatten.

Al deze overblijfselen noemen de Bahau's „Sĕniang" en gelooven, dat zij de woonplaatsen zijn van de geesten, die het lot van den Mahăkam besturen en veel invloed uitoefenen op hen, die aan de rivier wonen. De Sĕniang beneden Tĕngaron staat aan het hoofd van hen allen en het is vooral aan hem, dat de Bahau's offeren, wanneer misoogst en ziekte sommige gedeelten van den Mahăkam treffen. Zoo zonden de mannen van Long Tĕpai het vlot met het varken aan dezen Sĕniang te gelijk met de twee schuldige gelieven, aan welke men de komst van zoovele rijst-etende vogels toeschreef. Zoodra een der leden van de familie van een hoofd ziek wordt, is de Sĕniang in de nabijheid, aan welken de priesters varkensvleesch en kippen gaan offeren. Deze personen naderen alleen de beelden, vandaar dat velen inderdaad de juiste ligging niet weten, zooals mijne Kajan's, maar de moeilijkheid om menschen mede te krijgen, lag toch vooral in den angst voor het verstoren der Sĕniang, die zich op de hoofden zou kunnen wreken.

Wij slaagden er in, een photographie er van te nemen, evenwel gebrekkig, want het regende aanhoudend en onder het kreupelhout heerschte een diepe schemering.

In den loop van dien dag verschenen de belanghebbenden uit den Rata niet, en daar ik niet langer wachten wilde, besloot ik met Kwing, om aan de hoofden van Long Howong te vertellen, wat mij toescheen van de zaak waar te wezen. Het bleek, dat de beschuldiging van den Bakoempai uitsluitend berustte op het beweren van een Boegineeschen hadji, die zeide, dit in zijn Qoerân gelezen te hebben. Aan de twee hoofden Long en Ledju verklaarde ik daarop,

dat dit onmogelijk was en dat men dat beweren uitsluitend moest toeschrijven aan de vijandschap tusschen Boegineezen en Bakoempai. Men verzocht mij ook hier, om dat op een stuk papier te schrijven aan Ding Bajow, dan zouden die van L. Howong het naar den Rata brengen. De „soerat" als zoodanig zal waarschijnlijk meer dan zijn inhoud tot kalmeering der gemoederen aan den Rata hebben bijgedragen.

Waarschijnlijk dachten de Kajans, dat ik hier nog langer zou vertoeven, ten minste slechts met moeite slaagde ik er in, hen bij elkaar te brengen; de meesten hunner moesten toen nog koken, zoodat ik maar vooraf naar beneden ging, overtuigd, dat zij beter zouden volgen dan vooruitgaan.

Zoo voeren wij met onze twee booten geruimen tijd stroomafwaarts, zonder de anderen te zien; de rivier bleef hier 300 M. breed met zeer vlakke oevers en laag hout. Ook in de verte was van bergen niet veel te zien op een enkel punt na beneden Mĕhak Tĕba, waar een vernauwing in de rivierbedding door aandringende hoogten en rotsen in de rivier draaikolken veroorzaakt, die echter bij dit hooge water nog niet gevaarlijk voor ons werden. Eerst bij Oedjoe Halang haalde Kwing mij in met zijn boot en wilde mij overhalen daar te overnachten, maar het was mij te doen, om zoover mogelijk te komen en dus voer ik door. Spoedig daarop riep men ons van den oever toe, dat Si Ding Lĕdju niet te Tĕpoe, maar nog ziek te Ana vertoefde, waarom wij besloten, toen het donker werd, aan te leggen, om het hoofd des avonds laat in deze omstandigheden niet lastig te vallen. Zijn schrijver, dien hij ons naar boven reeds te gemoet gezonden had, ging vooruit, om onze aankomst te melden.

Den volgenden morgen bereikten wij Ana reeds te acht ure en vonden aan den oever eene geheele deputatie fraai gekleede vrouwen met de echtgenoot van Ding aan het hoofd. Alleen besloot ik dezen te bezoeken, daar hij inderdaad nog al ziek scheen te wezen. Hij lag op een matras uitgestrekt in een afzonderlijk vertrek van eene groote houten woning, en het bleef mij niet lang twijfelachtig, dat hij door een ernstig borstlijden aangetast was. Dáár verder te wachten op de komst van den assistent-resident van Samarinda ging niet, omdat de booten slechts tot Tĕpoe kwamen en aldaar bovendien voor ons door de

zorgen van Si Ding eene goede woning gebouwd was. Na hem een paar morphinepoeders gegeven te hebben, sprak ik dus af, dat hij zich in een boot naar het nabijgelegen Tĕpoe zou laten brengen, om geheel in mijne nabijheid te zijn voor de behandeling. Hij gaf mij zijn jongeren broeder en zijn zoontje mede, om mij behulpzaam te zijn en zoo voeren wij al spoedig het eindpunt van onze reis in prauwen te gemoet.

Deze plaats, Oedjoe Tĕpoe of Tĕpoe, bestaat uit twee vestigingen, die op den rechter-oever uit Boegineezen, allen onderdanen van den sultan van Koetei, en die op den linker-oever, bestaande uit de huizen der Bahau's onder Si Ding Lĕdju, hier Hwang Tring geheeten en de drijvende woningen der Bakoempai; die, als mededingers der Boegineezen, zich aan de zijde van Si Ding Lĕdju scharen.

Door deze tweeslachtigheid van de plaats is het niet te verwonderen, dat het hoofd liever te Ana vertoeft, te meer, daar hij met den sultan van Koetei niet op den besten voet verkeert.

Behalve in het vooruitzicht van hier het noodige te kunnen koopen, om den kok in staat te stellen, ons een goeden maaltijd voor te zetten, verheugden wij ons bij aankomst in het gezicht van de fraaie woning, die het hoofd voor ons had laten bouwen. Het was een vierkant houten gebouw, anderhalve M. boven den grond op palen staande en 6 bij 12 M. groot. De kadjang-wanden van 3 M. hoog droegen een overhangend dak van sirappen, terwijl het inwendige in twee deelen van 5 en 7 M. evenzoo door kadjang gescheiden werd. Een kleine voorgalerij en een afzonderlijk gebouw voor bedienden en een keuken voltooiden het geheel.

De tijding van onze aankomst was reeds te voren verspreid en wij vonden eene menigte belangstellenden van allerhand bruinen landaard, die ons gedeeltelijk verwelkomden, alsof wij uit de ergste verschrikkingen gered waren, gedeeltelijk eerst op een afstand ons doen en laten gadesloegen.

Ik geloof, dat onzen Kajans ook een pak van het hart viel, nu wij goed en wel te Oedjoe Tĕpoe zaten en zij zich niet langer verantwoordelijk gevoelden voor ons en onze goederen. Met ijver begonnen zij die dan ook uit de booten in de grootste ruimte van het huis op te slaan, terwijl wij de kleinere vertrekken voor zit- en slaapkamer inrichtten.

Aangetrokken door nieuw-gierigheid naar al het vreemde dat wij medebrachten, was de vrij groote menigte weldra de trap opgeklauterd, en belette nu niet weinig de plaatsing onzer goederen. Haast hadden wij echter niet en daarom hield ik mij maar eerst bezig met een paar kooplieden, die ons allerlei benoodigdheden zouden leveren. Daarna vroegen de brieven naar den assistent-resident van Samarinda en naar Batavia mijn aandacht, want men vertelde, dat ieder oogenblik een boot kon komen en dat deze slechts korten tijd bleef liggen, om te laden.

Zelf kon ik met de boot nog niet naar beneden, daar de assistent-resident een onderhoud moest hebben met Kwing Irang en beiden elkaar zonder tolk moeilijk zouden kunnen verstaan; bovendien moest ik mijn belofte omtrent de belooning mijner Kajans nog vervullen, terwijl er op Oedjoe Tepoe door het lange uitblijven van de boot in 't geheel geen zout meer te krijgen was. Hierdoor werd allen den mond gesnoerd, die in den beginne niet geheel tevreden waren met de zoutverdeeling; na Batoe Sala had ik daar trouwens niets meer van gehoord. Daar de gezindheid der bevolking mij geheel onbekend was, vertrouwde ik de brieven niet toe aan de bemanning van de stoomboot en besloot ik Demmeni en Lahidin naar Samarinda te zenden, waar zij zich te gelijkertijd van kleeding zouden kunnen voorzien. Gelukkig bleef de boot nog twee dagen uit, zoodat ik ruimschoots gelegenheid had ook nog zonder overhaasting brieven naar Europa gereed te maken. Buiten deze aangelegenheden bleef er echter voor allen veel te doen, want een langdurig vervoer in de booten maakt een nazien van al het verzamelde noodig en vooral de kistjes met levende planten moesten van onder hun kadjangdak te voorschijn gehaald worden, waaronder zij langer dan een maand zonder andere verzorging dan wat begieten nu en dan, waren verscholen geweest.

Nu kregen zij alle ook hun katoenen bekleedsel over de bamboebogen heen, van welke vele door nieuwe moesten vervangen worden. Daar wij in dien tusschentijd geen rekening hadden kunnen houden met de eischen van vocht en droogte, die de aard der verschillende planten stelde, waren enkele der zwakste gestorven, maar gelukkig weinig in verhouding tot het aantal, dat overgebleven was.

Den 13den Mei gilde ons voor het eerst weer een stoomfluit in de ooren en het duurde niet lang, of een zwart gevaarte stoomde den hoek om en legde aan vóór de woning van een der Boegineezen aan den overkant. Het was een van de stoombooten van den sultan, de Sri Mahăkam, die met hun drieën de verbinding met Těngaron en Samarinda onderhouden en vooral gebruikt worden voor het opvoeren van katoenen goederen, rijst en zout en voor het naar beneden brengen van gĕtah pertja en rotan. Daar de sultan geen mededingers duldt, helpen deze vrachtbooten meteen, om contrôle uit te oefenen voor het innen van de inkomende rechten, die te Tĕngaron geheven worden van alles wat het binnenland ingaat. Als brandstof dient de steenkool uit de mijnen bij Těngaron, voor den Sultan dus niet al te duur, maar een bezwaar levert de geringe hoeveelheid op, die deze boot slechts kon medenemen. Om die reden moest zij hout als voeding voor de vuren innemen en bleef daarom liggen tot den 15den, toen zij met mijne twee reisgenooten en een Kajan naar beneden vertrok. Deze ging mede, om beneden aan de rivier zijne inkoopen te doen voor Kwing zelf, die wel begreep, dat men van ons geen inkomende rechten zou eischen.

Aan den assistent-resident meldde ik in mijne brieven onze aankomst te Tĕpoe en verzocht hem zoo mogelijk naar boven te komen voor eene ontmoeting met Kwing Irang, en tevens twee kojans zout op te voeren voor mijne Kajans. Daar de reis naar Samarinda drie dagen duren zou, rekende ik er op, minstens tien dagen te moeten wachten, en wij achterblijvers bereidden ons voor, om deze laatste gelegenheid tot verzamelen goed te besteden. Het voortdurend zeer hooge water in de rivier belette evenwel in de eerste plaats, om visschen mede te nemen; alleen de meest gewone soorten kon men onder deze omstandigheden in de nabijheid machtig worden, en daar ook hier nog geen markt gehouden werd, bestond er geen andere gelegenheid, om van verre nog wat te bekomen. Evenzoo maakte dit het jagen moeilijk, want al het in de nabijheid gelegen land stond onder water en de hooge gronden lagen te ver af, om ze dagelijks gemakkelijk te kunnen bezoeken. Het op nieuw drogen en rangschikken der vogel- en zoogdierhuiden kostte evenwel zooveel tijd, dat deze moeilijkheid zich weinig merken liet.

Reeds spoedig na onze aankomst verscheen er een vrouw bij ons, die groote gordijnen bracht voor het verfraaien van onze zitkamer. Bepaald voor deze gelegenheid had men ze vervaardigd, want geheel frisch zagen zij er uit, groote wit katoenen kleeden van 2½ bij 4 M., waarop als op een lappen-deken tallooze soorten gekleurd en gebloemd katoen waren gehecht in langwerpig vierkante stukjes, naast elkander vereenigd tot veelkleurige banden van een 2 d.M. breed en 2 M. lang. Zoo kwamen er een achttal op ieder gordijn voor, een wel wat vreemde, maar in onze omgeving niet onaardige versiering van de wanden. Een er van gebruikten wij trouwens, om eene afzonderlijke slaapplaats te maken, waarvoor de geheime reden bestond, dat de kleuren van klamboe's en toebehooren in een staat verkeerden, waaraan wellicht de oogen der beschaafde bewoners van Tĕpoe zich zouden hebben kunnen ergeren. Goede lampen met petroleum verlichtten 's avonds ons huis, en nadat over den hollen bamboevloer rotan-matten gespreid waren, woonden wij bepaald zoo goed als het in de verhoudingen van Tépoe maar mogelijk was.

Nog slechts een paar dagen vertoefde ik hier, of van alle kanten daagden patiënten op, onder welke op nieuw koortslijders in grooten getale. Enkelen der Boegineesche en Bandjareesche kooplieden bezaten hier echter reeds chinine in poeder of in pillen, zoodat ik dikwijls met een raadgeving tot het innemen daarvan kon volstaan.

Bij ons geheele reisgezelschap deed zich op medisch gebied het merkwaardige feit voor, dat allen werden aangetast door eene infectieuse verkoudheid, waaraan het eerst de Kajans begonnen te lijden onder hevig hoesten, niezen en opgeven. Bovendien trad sterke koorts op, die evenwel met chinine-toediening ophield, zonder invloed uit te oefenen op de overige verschijnselen. Reeds verkeerde Demmeni onder den indruk dezer aandoening bij zijn vertrek, toen ook von Berchtold en ik ten slotte werden aangetast, wat een der Kajans met een zekere voldoening deed uitroepen, dat ik nu toch ook eens voor het eerst ziek was (ga bĕgén = door de geest der verkoudheid geraakt). De meesten bleven lang lijdende en ik was reeds op Samarinda, toen bij mij de verschijnselen nog in lichten graad bestonden. Een der weinigen, die vrij bleven was de Soendaneesche plantenzoeker Lahidin, maar deze werd op zijn reis naar Samarinda

aan boord van de boot, zoo hevig aangetast door beri-beri, dat Demmeni hem geheel verlamd aan armen en beenen weer van beneden medebracht. Gelukkig herstelde hij op reis naar Soerabaja reeds grootendeels en verder te Buitenzorg geheel.

Onder de bevolking van den Mahăkam, vooral de boschproducten-zoekers, lijden zeer velen aan beri-beri, maar aan den Boven-Mahăkam zag ik onder de inheemsche stammen geen enkel geval. Men zegt vrij algemeen dat zij begint op te treden met of na koortsaanvallen, maar ik kon dit bij mijn eigen patiënt Lahidin niet opmerken.

Twee ernstige chirurgische gevallen deden zich voor: vooreerst werd des avonds op een ondergeloopen stuk land een jongen door een krokodil gegrepen, uit welks kaken de toegeschoten huisgenooten hem met eenige vleeschwonden aan beide beenen konden redden. De wonden, die hem door twee beten schenen te zijn toegebracht, zagen er uit als met scherpe mesjes gesneden en drongen diep door. Een er van ging op zijde van de knieschijf door de kniekapsel heen. Maar zeer kort na het ongeval bracht men hem op mijn aandringen bij mij, en na reiniging en immobilisatie genazen de wonden spoedig en de lichte vocht-uitstorting in de knie was bij mijn vertrek reeds veel minder.

Het tweede geval deed zich voor bij een Toendjoeng Dajak, van de volksstammen, die ten zuiden van den Rata het land tusschen Mahăkam en Barito bewonen. Deze man had met zijn sabel een hert in stukken willen snijden en het heft niet stevig vastgepakt, toen hij hem met geweld in het dier stiet. Daardoor gleed zijn hand langs de scherpe snede en deze drong diep in de weeke deelen tusschen duim en wijsvinger. Een hevige arteriëele bloeding was hiervan het gevolg en zeer gebrekkig verbonden voerde men den gewonde naar mijne woning. Hoewel de wonde nog versch was, durfde ik er niet toe overgaan, in deze omgeving de spuitende arteriën in de diepte op te zoeken, vooral omdat asepsis niet zeker kon wezen. Daarom liet ik von Berchtold de slagader aan den bovenarm samendrukken, reinigde de wonde met sublimaat van de ongerechtigheden, die de vuile verbandlappen daarop hadden achtergelaten, en tamponeerde toen met jodoformgaas, het verband voltooiende onder sterke compressie. Ook na herstel van de circulatie stond de bloeding gedurende

een half uur, maar toen begon het verband door te trekken; goede raad was duur, en ik kon alleen trachten door elevatie den afvoer te vergemakkelijken en den aanvoer te verminderen. Met dit doel legde ik den man, die gelukkig met zich sollen liet, op zijn rug en bond zijn arm aan den wand met een windsel in de hoogte met het gevolg, dat de bloedvlek op het verband zich slechts weinig vergrootte. Twee dagen later voelde het reeds droog en hard aan, zoodat ik den arm wat kon laten zakken en den patiënt, die geen klacht had laten hooren in die voor hem ongewone houding, een gemakkelijker ligging op zijn matje kon toestaan. Bij mijn vertrek granuleerde de diepe wonde goed en het gevaar voor nabloeding was toen bijna geweken,

Eenige reden om geduldig te wezen had de man wel, want een paar weken geleden had een Chinees zich met een bijl in den voetrug gehakt en hoewel de betrekkelijk kleine wonde niet zeer sterk bloedde, had men het spuiten der slagaderen niet weten te stelpen en de man stierf na vijf dagen aan verbloeding. Drie dagen na mijn aankomst kreeg ik ook Si Ding Lĕdju onder mijne patienten; zijne borstaandoening, welke zich reeds twee maanden door hoesten geopenbaard had, ging sedert kort met het opgeven van bloed gepaard, wat de familieleden zeer beangstigde. Bij een onderzoek bleek hij een duidelijk gelocaliseerde afwijking aan de longtoppen te hebben en bestond er dus weinig reden om met de zijnen te denken aan vergiftiging, waaraan men in Borneo een groot gedeelte der ziekten toeschrijft. Zoo worden altijd de stammen in de verte beschuldigd van hunne bezoekers met vergiften, soms vliegende te belagen, maar de heerschende ziekten tasten dikwijls bij voorkeur nieuw aangekomenen aan, zooals wij met meer dan 100 personen allen door een influenza-achtige ziekte werden aangetast, die de bewoners van de streek een paar maanden vroeger gehad hadden. Bovendien is het leven op reis altijd meer verzwakkend dan het kalme leven thuis.

Gedurende mijn verblijf te Oedjoe Tĕpoe kreeg ik een goed inzicht in de ingewikkelde verhouding van de bewoners van de plaats. Oorspronkelijk bewoonde de stam der Bahau Tring dit gedeelte van den Mahăkam en nog zijn zij de eenigen bijna, die op den linker-

oever in eene vaste lange woning leven. Vroeger waren het de eenige menscheneters van Borneo, maar sedert ging die gewoonte verloren en tegenwoordig hooren zij daar liever niet meer over spreken. Van hun huis naar beneden liggen de drijvende woningen der Bakoempai; eene vereeniging van zwervers van den Barito, die sedert een aantal jaren het Mahăkam-gebied binnendrongen, om er handel te drijven en boschproducten te zoeken. Zij houden zich aan de zijde van de Trings en hun hoofd Si Ding Lĕdju, die evenals de Bakoempai geen vrienden zijn van de Boegineesche handelaren. Deze misbruikten vroeger tegenover de Bahau's te veel hun monopolie aan den Mahăkam, zijn bovendien aanhangers en onderdanen van het Koetei'sche vorstenhuis, twee redenen die hun zeer schaden tegenover de inheemsche stammen, nu de Bakoempai met hen zijn komen mededingen.

De Boegineezen houden evenzoo den rechter-oever en wonen daar in eene wel 1000 M. lange rij van drijvende huizen, afgewisseld met drijvende afdaken, waaronder groote hoeveelheden rotan worden opgestapeld, om met dit vlot of met de boot naar de kust vervoerd te worden.

Daar Oedjoe Tĕpoe de plaats is, die het grootste gedeelte van het jaar met de stoombooten bereikt kan worden, zoo vestigden zich hier vooral de handelaren, die met de bovenstreken in verbinding staan. In het laatst van '80 werd hun, ten einde moeilijkheden te voorkomen, verboden, zich hoogerop bij de Bahaustammen te vestigen, en daaraan vooral heeft Oedjoe Tĕpoe zijn opkomst te danken. Nu begeven de kooplieden zich alleen tijdelijk naar boven in hunne met handelswaren gevulde booten. Zij keeren echter niet altijd in booten terug, want gedurende hun verblijf boven aan de rivier bouwen velen van de daar nog goedkoope materialen eene woning, drijvend op zware boomstammen, welke men bij hoog water laat afdrijven en die dan door de oeverbewoners benedenstrooms opgevangen wordt. Is de woning klaar, dan voorziet men haar aan eene zijde van een roer en met gunstig water steekt men van wal en legt lager op de rivier weer aan, waar men wonen wil of waar een kooper voor het huis gevonden wordt.

Tijdens mijn verblijf aan den Mahăkam stonden de rotanprijzen

zeer laag, voor 100 bundels betaalde men slechts 175 dollars, terwijl deze kort te voren tot 350 dollars gedaan hadden. Dit was een van de oorzaken, waarom enkelen groote hoeveelheden aan den anderen oever hadden liggen en naar beneden niet verkochten.

Gĕtah pertja en caoutchouc, het tweede product van belang bij den uitvoer, lijdt vooral door de moeite, die men heeft, om het te bereiken, alleen op dagreizen afstand van de hoofdwegen zijn nog gĕtah-leverende boomen te vinden en te oordeelen naar de plaatsen, waar men reeds verplicht is te zoeken, kan de voorraad binnen weinige jaren als uitgeput beschouwd worden.

Voordat de stoffen uitgevoerd worden, ondergaan zij velerlei vermenging, veelal met minder waardige soorten en afval van boombast. Reeds bij het verzamelen in het bosch geschiedt dit en wil men aan den Boven-Mahakam onvervalschte gĕtah pertja hebben, dan dient men opzettelijk betrouwbare menschen uit te zenden, om ze te halen.

Rotan kan men moeilijk vervalschen, maar een zelfde soort kan men, door de behandeling na het kappen, zeer in waarde doen stijgen of doen dalen. Het best is, de rotan in het bosch in stukken van 4 of 6 M. lengte te snijden (3 of 4 dĕpa), ze dan te drogen in overdekte ruimten en daarna in de volle zon. Dan blijft de rotan deugdzaam en kunnen de uit 20 of 40 stuks bestaande bundels bij het eerste vervoer een tijdlang eene onderdompeling uithouden. Te Tĕpoe maken de handelaren de rotan door wrijven weer zuiver en voor den uitvoer naar Europa geschikt.

Evenals de gĕtah moet ook de rotan reeds in ver afgelegen streken gehaald worden; door het afkappen dezer lianen bij den grond, sterven zij af; laat men ongeveer 1 M. boven den grond staan, dan loopt de plant op nieuw uit. Ook is het mogelijk, om rotan te stekken en vooral in het Barito-gebied leggen de Maleiers er zich tegenwoordig op toe, om in bosschen of op anderen grond rotan aan te planten, nu de voorraad in de bosschen zoo vermindert. Na acht jaar moet de rotan ingezameld kunnen worden, maar men snijdt ze dan natuurlijk niet af bij den grond.

In den loop van tien dagen was de botanische verzameling met een paar kisten levende planten en met gedroogde exemplaren ver-

meerderd; de vogels van Tĕpoe leverden aan de zoölogische collectie nog verscheiden huiden, welke tot dusver ontbraken. Ook al het medegebrachte was nagezien, gedroogd en op nieuw ingepakt, zoodat wij recht verheugd waren op den morgen van den 23sten Mei de stoomboot te zien aankomen, dezelfde zwarte, welke ons het eerst als bode uit de beschaafde wereld haar fluit had doen hooren. Aan boord bevond zich de assistent-resident VAN ASSEN, die eerst kort te Samarinda zetelde, maar zoo lang te Moeara Téwé aan den Boven-Barito besturend ambtenaar geweest was, dat hij voldoende op de hoogte bleek, om onmiddellijk alles te kunnen begrijpen, wat ik hem te vertellen had. Het was voor mij een genot, eens weer met een Europeaan te kunnen praten over alles, wat mij belang inboezemde en daar er weinig nieuws was, dat onze intrede in de beschaafde wereld verduisterde, zoo konden wij ons geheel overgeven aan het verheffend gevoel, den tocht goed ten einde gebracht te hebben.

En niet alleen voor ons, maar ook voor Kwing Irang bracht de assistent-resident goede tijding mede, in den vorm van eene uitnoodiging van den Sultan van Koetei, om mij wat lager aan de rivier te Mĕlak naar Bahau-gebruik over te geven in handen van Z. H., welke mij dan naar de kust voeren zou tot den assistent-resident van Samarinda. Hieruit bleek, dat de Sultan van Koetei, die Kwing Irang's toenadering tot het Nederlandsch bestuur reeds moest kennen, hem dezen stap niet kwalijk nam, en toen de assistent-resident, na onze onderlinge bespreking, voorsloeg, om met den Sultan de geheele kwestie te gaan bespreken, stemde Kwing Irang met ingenomenheid daarin toe. Aangezien de Sultan van Koetei de geheele handelsbeweging op den Mahakam beheerscht, zou het voor Kwing Irang groote nadeelen kunnen hebben, met hem in onmin te geraken.

Den 25sten Mei laadden wij alles op de boot en namen een groote boot van Kwing Irang op sleeptouw. Hij ging met een twaalftal der zijnen met ons mede, doch niet ver, omdat de plaats Mĕlak, waar de Sultan vertoefde, op drie uur stoomens van Tĕpoe ligt. Het was het hoogste punt aan den Mahakam, tot waar de Sultan en de naastbijstaande familie mochten opvaren, want volgens eene overlevering mag geen der leden den Goenoeng Sindawar voorbij, een ongeveer 2000 meter hoogen berg, die boven Mĕlak ligt.

Op het bericht van mijne aankomst had Z. H. zich gehaast, een zijner stoombooten ter beschikking van den assistent-resident te stellen en nam ook zelf daarop plaats, om mij aan de grenzen van zijn rijk te ontvangen.

Tegen den middag kwamen wij langs den Sindawar in 't gezicht van eene groote Maleische vestiging, waarvan de meeste huizen ook op het water dreven. Langs den oever liep overigens ook een weg, aan welks landzijde een rij huizen stond op den vasten grond, alle op palen en van Maleisch model. Nu scheen eene groote volksmenigte daar te wonen, want de tegenwoordigheid van den vorst doet van heinde en ver eene groote menigte samenstroomen. In het midden van de rij drijvende woningen op den linker-oever drong de hoop volk om een bijzonder groot gebouw heen, dat blijkbaar de woning van Z. H. was. Vorstelijk kon men het uiterlijk moeilijk noemen, want de misschien 30 bij 20 M. groote loods had eene kadjang omwanding en een rieten dak, terwijl de vrij breede planken gang er om heen vrij onregelmatig op de balken er onder bevestigd scheen. Vóór de groote opening in den wand aan de rivierzijde legde de boot aan, de daar staande menschen weken uiteen en verleenden doorgang aan een donkerbruin, oudachtig heertje in grijs fantasiekostuum met een grijze reispet op het hoofd, den Sultan van Koetei, gelijkende op een goedmoedigen planter. Hij begroette ons in wat gebroken Hollandsch en geleidde ons als wellevend gastheer dadelijk in de binnenruimte, die niet verdeeld bleek te wezen, maar geheel dienst deed als eetzaal en ontvangsalon. Het culinaire speelde echter de hoofdrol, want het eerste, wat men bij het binnenkomen overzag, was een zestal vrouwen uit het gevolg van onzen gastheer, te midden van tallooze schotels, potten en pannen, en bezig een rijsttafel voor ons gereed te maken. Het was zeker wel het beste, dat ons barbaren in verrukking kon brengen en zeer vergenoegd namen wij dan ook in de nabijheid van al die heerlijkheden plaats.

Na eenige belangstellende vragen over onze reis, waarvoor men zich in Koetei blijkbaar zeer geïnteresseerd had, noodigde Z. H. ons aan tafel. Kwing Irang, die ook bij ons zat, schikte eerst niet met ons aan, maar er stond nog een bord gereed, zoodat de assistent-resident hem uitnoodigde zich in onze rij te voegen. Dat moet voor

de Kajans, die met hem waren, een vreemd gezicht zijn geweest! Vroeger ontving de Sultan hun hoofd slechts voor hem op den grond zittende, terwijl alle overigen op grooten afstand moesten blijven. En nu bij Z. H. aan tafel! Zijne eerste experimenten met lepel en vork vielen ook niet gelukkig uit, maar DEMMENI en VON BERCHTOLD, hielpen wat in deze ongewone manier van eten en toen ging het. Hij zal wellicht van hetgeen hij at, niet veel geproefd en zeker niets gekend hebben, want na de rijsttafel diende men Europeesche gerechten voor, afkomstig uit blikken. De bediening geschiedde door zonen en kleinzonen van den Sultan, naar de gewoonte van het hof; een Bahau-hoofd zullen zij echter nog wel zelden de schotels hebben voorgehouden en een van hen trok met verontwaardiging den schotel visch weg, toen Kwing na vergeefsche pogingen in het werk gesteld te hebben met vork en lepel, met zijne handen de visch vastpakte en zich zoo van een stuk wilde bedienen.

Dit tooneel speelde zich af aan het lager-einde van de tafel en in den tusschentijd hield in de eerste plaats onze reis ons bezig, waarvan de Sultan wel reeds veel gehoord moest hebben, maar waarover hij toch nog in bijzonderheden ingelicht wenschte te worden.

Na den maaltijd wees men mij in een naast de hoofdwoning gelegen drijvend huis of rakït eene heerlijk zachte legerstede aan voor mijne siësta, maar van slapen kwam niet veel in, vooral niet toen ik mij een kop thee liet toedienen met gebak, de schoone schenkster, eene vrijmoedige kleindochter van den Sultan, die reeds veel gereisd had, met haar man bij mij kwamen zitten. De voor een inlandsche zeer coquet gekleede vrouw moest blijkbaar het hare hebben van den zonderlingen Europeaan, die voor zijn genoegen een jaar aan den Boven-Mahăkam doorbracht en aan vrijmoedigheid ontbrak het haar niet, om volkomen op de hoogte te komen.

Later op den avond deden wij onze politieke besprekingen af en toen wist de Sultan het Kajan-hoofd over te halen om zich te gelijk met ons te laten photographeeren, iets waartoe hij tot nog niet overgegaan was. De voornaamste zijner raadsheeren gingen er achter staan, iets, waarover zij zich later moeilijk zullen hebben kunnen verantwoorden tegenover hunne echtgenooten, maar de tegenwoordigheid van den Sultan maakte dat alles noodzakelijk. Den volgenden

II, 356.

Djahéri. v. Berchtold. Ass. Res. v. Assen. Sultan van Koetei. Dr. Nieuwenhuis. J. Demmeni.

Groep te Mĕlak.

morgen vroeg reeds zouden wij aan boord gaan, om in twee dagen Samarinda te kunnen bereiken. Geheel in onderscheiding van zijne stamgenooten, die voor het meerendeel weinig toonden, dat het afscheid hun onaangenaam was, nam Kwing Irang zelf hartelijk afscheid, droeg mij op, goed voor hunne belangen te Batavia op te komen en vooral niet te lang te wachten met terugkeeren. Zij waren van plan nog dienzelfden middag naar Tĕpoe terug de rivier weer op te varen.

De Sri Mahăkam werd te klein voor ons allen, toen de Sultan, zijne vrouwen en de geheele keukeninrichting aan boord kwamen en daarom lag er een steamlaunch gereed, om mijn reisgezellen en de goederen naar beneden te voeren. Zelf namen wij de twee booten der expeditie op sleeptouw; die waarin de levende planten overgevoerd waren, verkocht ik aan den Sultan voor f 100, waarmede Z. H. zeer in zijn schik was, omdat in de laatste jaren hoogst zelden zulke groote booten naar beneden werden gebracht.

Met denzelfden ijver als te Melak gingen de vrouwen voort, om uit Europeesche conserven allerlei goeds voor ons te bereiden en daarbij hielp de stoombootvaart door hare snelheid mijn wensch vervullen, om zoo spoedig mogelijk weer te Batavia terug te wezen. Nog een nacht moesten wij doorbrengen te Moeara Kaman, waar ook een groote rakit lag ten dienste van den vorst en wij bereikten den volgenden dag tegen 1 uur na den middag Téngaron, den zetel van Z. H. van wien wij hier voorloopig afscheid namen. Om ons het wachten op het lossen van den vorstelijken nasleep te besparen, lag de steamlaunch gereed, die ons verder de rivier af naar Samarinda zou brengen met de belofte, dat de Sri Mahăkam een dag later volgen zou met de expeditionaire goederen.

Terwijl mijne reisgenooten in het hôtel het zich zoo gemakkelijk mogelijk maakten en trachtten op den Chineeschen pasar hunne kleeding weer in toonbaren staat te brengen, genoot ik in de gastvrije woning van den assistent-resident de eerste rustige dagen, want het zou tot 5 Juni duren, voor er een boot kwam naar Bandjarmasin en verder.

Op verzoek van den Sultan begaven wij ons een paar dagen later weer naar Téngaron, om van hem en zijn hof eenige opnamen te

maken met de zes laatste films, die wij nog over hadden. Tot ons groote genoegen werkten deze nog zeer goed; hoewel zij minstens anderhalf jaar medegeweest waren onder allerlei omstandigheden van kou en warmte, bleken zij hier nog niets van hunne gevoeligheid te hebben verloren en de negatieven werden goed helder.

Het paleis van den Sultan van Koetei was, evenals bijna alle grootere gebouwen op Borneo, opgetrokken van ijzerhout. Het geheel maakt een vorstelijken indruk, zoowel door zijne grootte als door de inrichting. Het is een vierkant gebouw met eene verdieping, anderhalven M. boven den grond en een 40 M. lang en breed. Eene zijde van de ruimte beneden wordt ingenomen door de troonzaal, die de geheele breedte van het gebouw beslaat en eene diepte van 10 M. heeft. Rechts van den ingang staat de troon, terwijl links een groote monumenteele trap naar de bovenverdieping voert.

Achter de troonzaal bevinden zich de verblijven van het tallooze vorstelijke gezin.

. Boven loopen er langs twee aan elkaar grenzende zijden, die op den Mahăkam uitzien, galerijen, waarop de logeerkamers aan den eenen kant en de regeeringslocaliteiten aan den anderen kant van het paleis uitkomen. De overschietende ruimte staat met de vorstelijke verblijven beneden in verbinding en dient ook voor het gebruik van des Sultan's gezin. Daar men juist bezig was electrische geleiding voor verlichting aan te brengen, zag ik het geheel niet in zijnen luister.

Meer dan deze boezemde mij de schitterende verzameling van Dajaksche oude kralen belang in, die de Sultan bezit en van welke hij mij een gedeelte liet zien, dat op zijne fictieve Borneosche waarde geschat, zeker een kwart millioen gulden moest vertegenwoordigen. Behalve deze moet de vorst nog eene schoone collectie gouden sieraden en edelgesteenten bezitten, waarop hij met recht niet weinig trotsch is. Gedurende zijne regeering moet de rijkdom van het regeerende huis zeer zijn toegenomen, omdat onder hem Koetei begonnen is, zijn voorraad gĕtah pertja en rotan uit te voeren en eene handelspolitiek aan te nemen, door welke bijna de geheele bevolking van het Mahăkam-gebied door middel van in- en uitvoerrechten aan den Sultan schatting opbrengt.

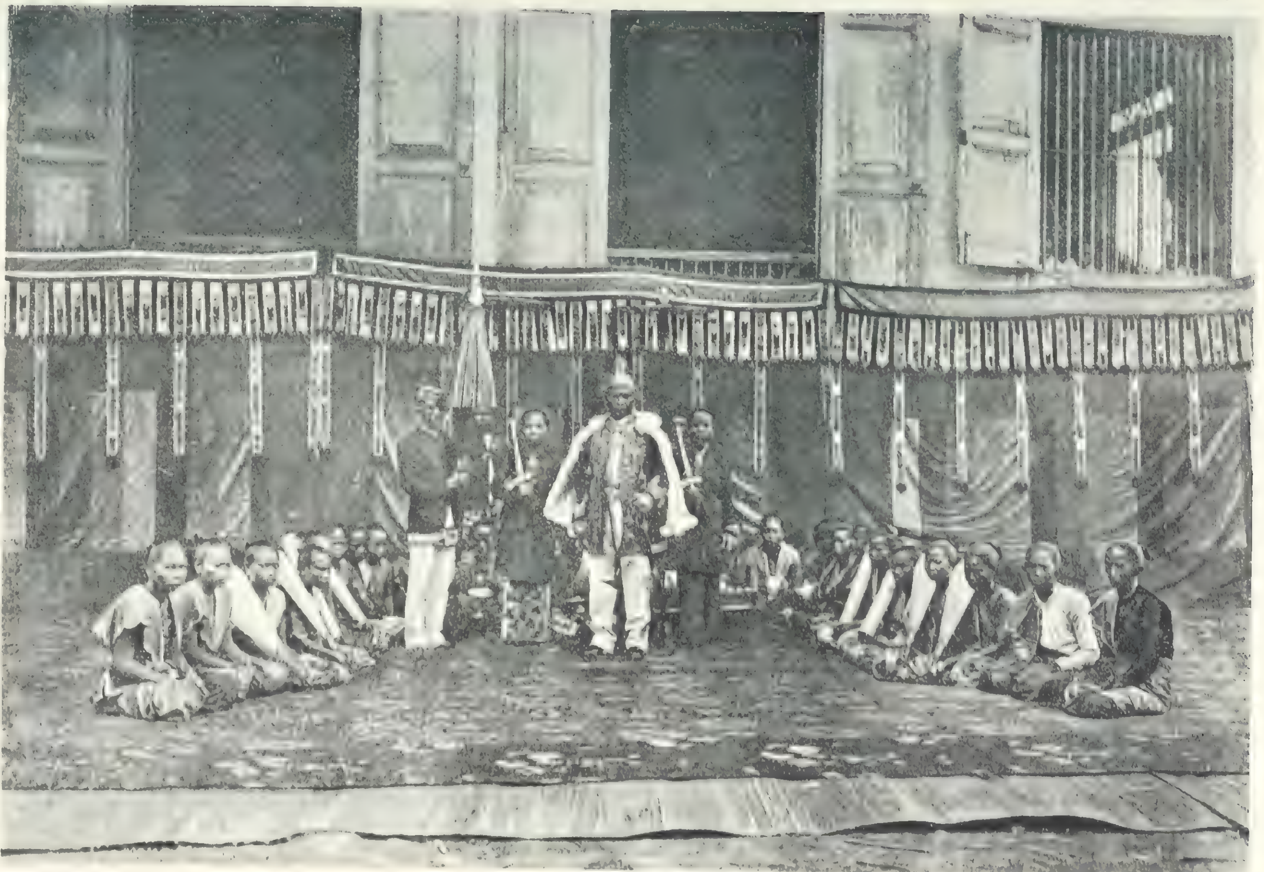
II, 358.
Z. H. de Sultan van Koetei.

II, 358.
Gemalin van den Sultan van Koetei en kleinzoon.

II, 358.
De tweede vrouw van den Sultan van Koetei in gala.

II, 358.

De Sultan van Koetei in gala te midden van vrouwen zijner kamponghoofden, gouden en zilveren rijkssieraden dragende.

II, 358.
Topèng aan het hof van den Sultan van Koetei; de deelnemenden zijn dochters van Z. H.

II, 358.

Pangeran's en dignitarissen aan het hof van Koetei

De Sri Borneo, eene groote Chineesche stoomboot, die de straat van Makasar en aangrenzende landen bezoekt, om er boschproducten van daan te halen en naar Singapore te brengen, vertrok den 5 Juni naar Bandjarmasin en Soerabaja, op welke laatste plaats wij reeds na 6 dagen aankwamen.

Onze groote bagage, die tot in de zestig kisten beliep, vereischte veel zorg, vooral de verzameling van drie en dertig kistjes levende planten, welke gedurende de laatste twee maanden de meeste moeite veroorzaakt hadden. Om ze niet te veel te doen lijden in het heete klimaat, bekortten wij ons verblijf tot den hoogst noodigen tijd voor het aanschaffen van kleeding en voeren reeds na twee dagen per sneltrein naar Batavia. Even vóór onze aankomst aldaar lieten wij den waggon met planten afhaken te Buitenzorg, waar een groot gedeelte de reis overleefde en onder de goede zorgen in 's Lands Plantentuin zich spoedig herstelde. Het doode en dus minder gevoelige gedeelte onzer verzamelingen werd eerst eenige dagen later te Batavia aangebracht, toen wij genoeg op ons verhaal gekomen waren, om ze nog eens na te zien en gereed te maken voor hunne verzending.

Het herbarium te Buitenzorg viel eene collectie van een 1800 exemplaren toe, met de vroeger van den Kapoewas gezonden huiden en ethnografica vereenigd, kreeg het zoölogisch museum te Leiden meer dan 100 soorten vogels en 25 zoogdieren, het ethnographisch museum aldaar een 300 voorwerpen uit Centraal-Borneo, terwijl de gesteenten de collecties aanvulden, welke vroeger door professor Molengraaff werden bijeengebracht.

Daar ook de stemming der bevolking van den Boven-Mahăkam zeer ten gunste van het Nederlandsch gezag veranderd was door ons gedwongen langdurig verblijf onder haar, zoo stelden ons de uitkomsten van den tocht ruimschoots schadeloos voor de vele moeilijke, maar toch ook belangwekkende tijden, die de vijftien maanden in Centraal-Borneo ons hadden opgeleverd.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK

Kunst onder de Bahau's.

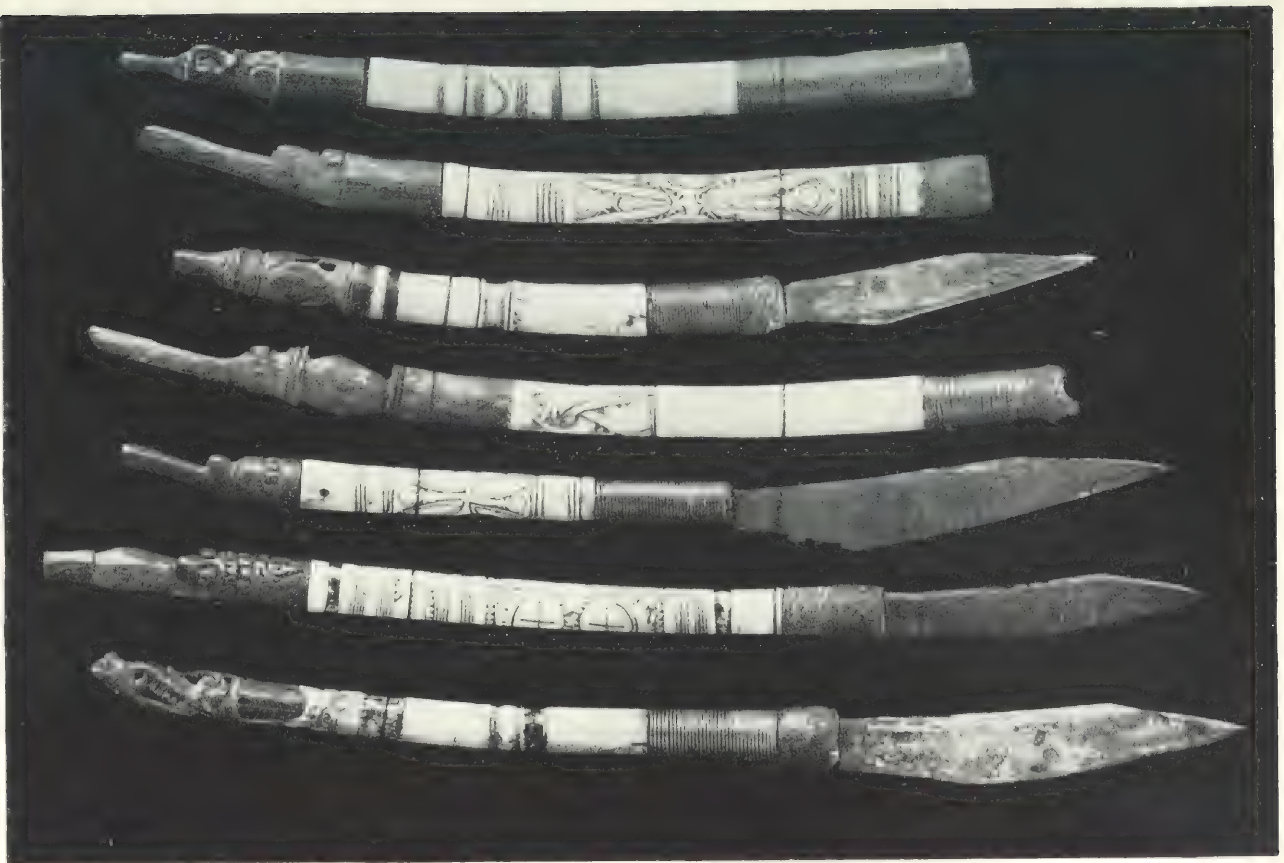
Een algemeene karaktertrek van de stammen van Borneo, die op lagen trap van ontwikkeling staan, is de drang, om de voorwerpen in hunne omgeving te versieren. De motieven daarvoor ontleenen zij aan hunne omgeving en wenden daarvan die aan, welke den meesten indruk op hen maken. Zoo spelen de dier- en plantenvormen of deelen daarvan de grootste rol, maar altijd zijn zij van gedaante veranderd, hoofdzakelijk door de phantasie van den kunstenaar, welke zelfs den oorsprong zijner motieven in een meer gevorderd stadium dikwijls raadselachtig maakt.

Vandaar dat een nauwkeurige bespreking van de kunstproducten der Bahau's, welke den oorsprong nog grootendeels laten herkennen, van belang is; een ander gunstig moment vinden wij nog in het feit, dat de Bahau's onder de Dajaksche stammen op het gebied van kunst een eerste plaats innemen.

Zij bewegen zich echter uitsluitend op het gebied der decoratieve kunst; het vervaardigen van menschelijke gedrochten voor het verjagen der booze geesten kan men moeilijk als een uiting van het gevoel voor kunst beschouwen.

Hoezeer de waardeering van versieringen met hunne persoonlijkheid is verbonden, blijkt nog uit het feit, dat voor verreweg de meesten hunner de tijd van het vervaardigen van fraaie voorwerpen samenvalt met de intrede van hun puberteit en niet langer aanhoudt dan tot de eerste jaren van hun volwassen zijn.

Zoodra bij beide seksen de neiging tot de andere een meer bepaald karakter heeft aangenomen en de tijd van „het hofmaken"

II, 361.
Huishoud-mesjes (njoe) der Kajanvrouwen aan den Mahăkam. Museum Leiden.

is aangebroken, dan komt zoowel voor de vrouw als voor den man de tijd, waarin zij hunne kunstvaardigheid beginnen ten toon te spreiden in het versieren der over en weer gewisselde geschenken. Stoffelijke waarde bezitten deze veelal niet; zij ontleenen hunne waarde slechts aan de daaraan bestede moeite en de tentoongespreide kunstvaardigheid.

Behalve als een gevolg van hun onderling verkeer, wordt de jonge Bahau geprikkeld door den wensch, om zijn persoon voordeelig te doen uitkomen, waardoor de man er zich op toelegt, zijne wapens bijzonder fraai te maken en zich kunstig gesneden of gevlochten armringen te maken, terwijl de meisjes zich met kralenstrooken voor hoofdbanden, geborduurde kleeren en hoeden tooien.

Hieruit volgt, dat gesneden bamboe-kokers (tĕloe kalong), dito kleerhangers (lawè kalong), rijgplankjes voor boomschors, gesneden mesjes (njoe), roeispanen (bĕsè) en fraaie, in katoen uitgesneden figuren voor vrouwenkleeding, die voorwerpen zijn waarop de jongelingen der Bahau's zich beginnen te oefenen, terwijl het borduur- en kralenwerk der jonge meisjes zijn weg vindt naar hare aanbidders en aangebedenen.

Deze beweegredenen voor hunne oefening brengen de jeugdige kunstenaars en kunstenaressen vrij ver op den weg der kunstvaardigheid; deze speelt echter aan enkelen hunner meer parten dan hun gevoel voor vormen en lijnen, dat vrij algemeen onder hen voorkomt.

Voor de meesten sluit de periode van activiteit in deze richting met hun huwelijk en slechts weinigen laten zich later, door hunne neigingen in deze richting, van het zorgen voor zich en de hunnen afleiden. Dit kunnen alleen zij zich veroorloven, die door bijzonderen aanleg uitmunten of die door hunne welgesteldheid meer tijd kunnen besteden voor oefening. Vandaar dat men onder de hoofden der Bahau's de meest begaafde kunstenaars vindt.

Dit wordt nog daardoor in de hand gewerkt, dat in hunne maatschappij het vervaardigen van luxe-artikelen geen middel van bestaan oplevert, misschien met uitzondering van het snijden van zwaardscheden en gevesten, die ook buiten hun stam zeer gewild zijn.

Hun naaste omgeving levert den Bahau's hunne motieven en hun

alles overheerschende angst voor booze geesten en hun vertrouwen op de middelen tot afweer daarvan, doet hen vooral die kiezen welke daarmede in verband staan.

Daarom vinden wij op bijna alles in meer of minder gestyliseerden toestand terug de naga, een slangvormig monster, menschelijke monsters, vooral maskers, benevens mannelijke en vrouwelijke genitalia. Naast dezen vinden wij den hond, de hagedis en den bloedzuiger.

Evenals echter verschillende omstandigheden den graad van kunstvaardigheid bepalen, die een bepaald persoon bereikt, zoo is deze onder de verschillende stammen der Bahau's ook in zeer verschillende mate ontwikkeld.

Hun welvaart en hunne aanraking met de Maleiers spelen daarbij een groote rol, maar niet in die mate als bij hun oorspronkelijke industrie van pottebakken, smeden en weven, die alle zeer spoedig verdwijnen door de betere producten van Europeesch of Maleisch maaksel.

Toch staan de producten der kunst-industrie van de Mahăkam Bahau's hooger dan die der Mendalam Kajans bijv.; slechts in het vervaardigen van zwaardscheden en -grepen handhaafden zij hun standpunt, daar dit eene winstgevende bezigheid is, die verscheidene mannen in hunne vrije oogenblikken thuis of op reis uitoefenen. Op dit gebied hebben de Mendalam Kajans zich zelfstandig ontwikkeld en voor een kenner zijn hunne grepen en scheden door den vorm onmiddellijk van die van den Mahăkam te onderscheiden.

Terwijl de mannen, wegens het door hen gebruikte materiaal, hoofdzakelijk door den vorm hunner producten indruk moeten maken, zijn de vrouwen in hare kralen patronen daarin minder gebonden en zij leggen door de kleurenharmonie harer voortbrengselen eene gunstige getuigenis af van haar gevoel daarvoor. Ditzelfde kon ik opmerken bij het borduurwerk der vrouwen aan den Mahăkam, die randen om kleederen borduurden, waarin ook een Europeesch oog geene hinderlijke kleurencombinaties ontmoette.

Nog een kenmerkende kunstuiting is den Bahau's eigen: het kunstsmeden, dat zij vooral bij hunne zwaarden aanwenden. Vooral de stammen aan den Mahăkam munten in dezen uit en bij hen

Fig. 1.

Betamen. Deur van de Mendalam Kajans.
Hoogte 1.20 M. — Museum Leiden.

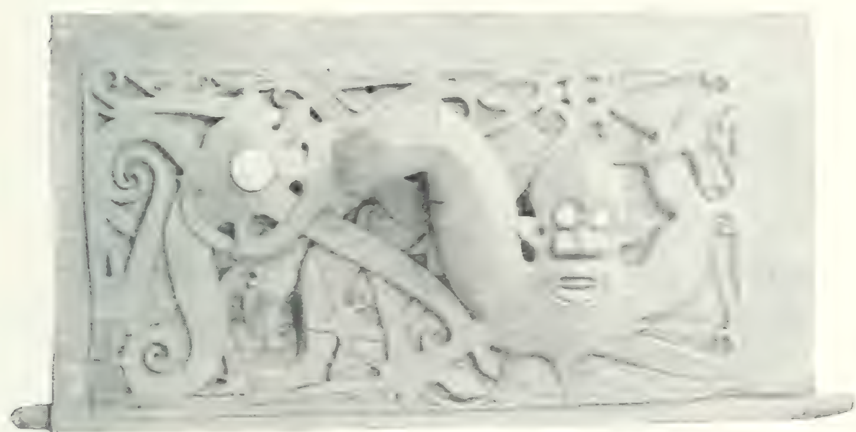

Fig. 2.

II. 363.
Deur voor de woning van Akam Igau.

Pl. CIII.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

II, 363.
Lawé of kapstokken (Mendalam).

vindt men naast het eigenlijk kunstsmeden tevens de vaardigheid van het graveeren en het inleggen der zwaarden met koper of zilver. In deze richting brachten de Bahau-smeden het verder dan in het vervaardigen van deugdelijke wapens, want zij zijn niet in staat met oordeel des onderscheids een goed lemmet te smeden. In hoeverre het ijzer tot staal wordt omgezet bij hunne wijze van bewerking, hangt van het toeval af, terwijl ook hun harden de meest primitieve methode niet overschrijdt. De verfraaiing van een zwaard door inleggen met koper of zilver ontneemt het ook bijna altijd een groot gedeelte der deugdelijkheid en slechts zelden doet zulk een wapentuig andere diensten dan die van paradezwaard.

Bij het versieren van vlakken is een van de meest geliefde motieven de afbeelding van een dier met slangvormig lichaam zonder of met twee (naga) of met vier pooten (asö, hond), die de Kajans gelegenheid geven, om vooral door het sterk verlengen der kaken een fraai samenstel te vormen van sierlijk gebogen lijnen. Bijzonder duidelijk blijkt l'idée mère van deze versiering uit de deur, afgebeeld op Pl. CII fig. 2.

Ditzelfde motief komt terug op de afbeeldingen der lawè of kapstokken, dunne plankjes, die uitgesneden zijn in den vorm van zulke gedrochten. De bovenste (Pl. CIII fig. 1), vertoont er twee met de koppen naar buiten gekeerd, aan weerszijden van eene middenfiguur, die eene rudimentaire menschengedaante voorstelt, bestaande uit een groot hoofd met twee armen.

Die van fig. 2 heeft alleen twee dierenfiguren, welke, in tegenstelling met fig. 1, een poot hebben bij *a* (zie fig. 2). Hunne lichamen *e* zijn naar het midden omgeslagen bij *f* en grijpen, uitloopende in gebogen lijnen als spiraal, in die, welke het einde vormt van de poot bij *g*. Deze laatste wijze van afsluiting van lijnen is bij de Bahau's zeer gebruikelijk.

De koppen hebben de karakteristieke vervorming ondergaan, waarbij vooreerst de bovenkaak *b* en de onderkaak *c* sterk verlengd zijn en in spiralen uitloopen. Aan de lawè, bij fig. 2 afgebeeld, is de bovenkaak *b* nog te herkennen aan de, op de afbeelding niet heel duidelijke, smalle rij tanden, die de Bahau-kunstenaars lang handhaven en die voor kaken een goed herkenningsteeken vormen.

Tusschen de kaken *b* en *c* steekt de tong uit, terwijl het oog zich bevindt bij *k* in een eigenaardige vervorming van een kop bij *i*, een figuur, die bij het styliseeren lang het hoofd in de motieven blijft voorstellen.

De onderste kapstok, fig. 3, vergeleken met dien van fig. 2, toont aan, hoezeer de gebogen lijnen de overhand kunnen nemen op de oorspronkelijke motieven van slangachtige figuren, van welke men nog slechts bij *n* een overblijfsel vindt in een naga-figuur met kop bij *m*, kaken bij *n*, tong bij *t* en lichaam bij *o*. Beziet men echter de verbindingsfiguren bij *p* nader, dan blijkt, dat aan den kunstenaar bij het vervaardigen en uitwerken een samenstel van kaken en tongen voor den geest moet gestaan hebben.

Hoe rijk de verscheidenheid is van patronen, uit deze motieven voortgekomen, blijkt het duidelijkst bij de bezichtiging der tĕloe kalong, besneden bamboekokers, welke de Kajans in vele soorten weten te maken, maar bijna bij allen vindt men sporen terug van den oorsprong der motieven uit slangvormige lichamen en koppen. Het fraaist bewerkt is de koker N°. 1 uit de Mendalam-collectie (Pl. CIV fig. 1) en van veel smaak getuigt daarbij de vulling der lange driehoekige vakken, maar in alle krullen springen hier overblijfselen van diermotieven in het oog. In dit opzicht is N°. 8 het verst afgeweken, daar zij hier bijna niet meer te vinden zijn.

Terwijl bij het versieren der bamboekokers de spiraal in vele variatiën voorkomt en bijna uitsluitend wordt aangewend, zagen de Kajan-kunstenaars bij de zwaardscheden, boekar malat, zich gedwongen naar andere motieven om te zien.

Het meest ontmoet men op deze scheden rudimenten van maskers, die, behalve door enkele kenteekenen, niet meer als zoodanig terug te vinden zijn. Daar de verlengde kaken in den regel nog te herkennen zijn aan de rijen tanden, zoo verschaffen deze al spoedig een vast gegeven voor het ontleden eener versiering. Zoo doen de tandenrijen bij *a* op de scheden 4 en 5 van Pl. CV fig. 1 onmiddellijk besluiten, dat de daarbij gebogen lijnen kaken zijn en het valt in den regel niet moeilijk daartusschen de tong als een fijn staafje te ontdekken.

Verder bieden de patronen van 4 en 5 een groot onderscheid aan, want terwijl van N°. 5 bij *b* zich het oog in een bijna normale stelling

Fig. 1.

Teloe Kalong. Besneden bamboekokers van de Mendalam Kajans.

Fig. 2.

II, 364.

Teloe Kalong. Besneden bamboekokers van de Mahakam Kajans.

Fig. 1.

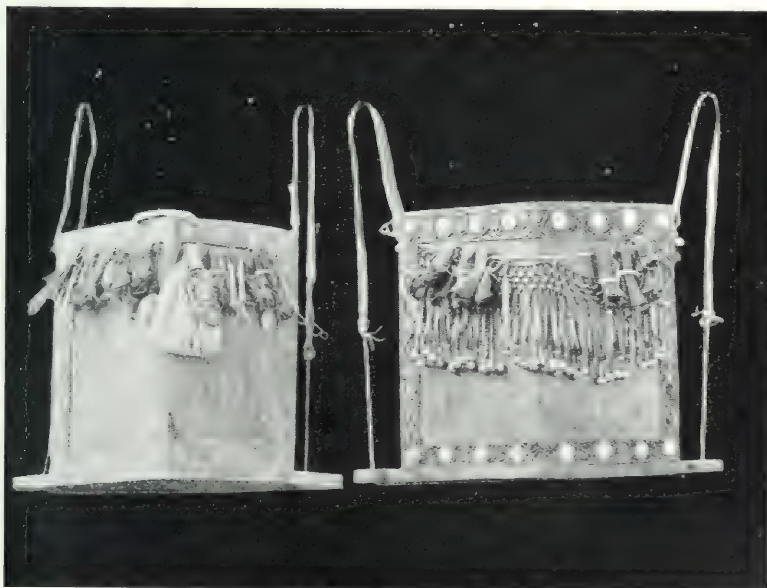
II, 364. Boekar Malat. Gesneden houten mandau-scheden der Kajans aan den Mendalam.

Fig. 2. Fig. 3.

II, 365. Rijgplankjes voor het maken van boomschorskleeding (Mendalam).

II, 365.

Hawats der Kajanhoofden aan den Mendalam. — Grootte $\frac{1}{9}$.

bevindt ten opzichte der kaken *a*, heeft dat van N°. 4 bij *b* een vorm aangenomen die uitgebreide toepassing vindt. Het is een ronde schijf, die aan de zijde tusschen de kaken in een tongetje uitloopt en dit ook vertoont aan de tegenovergestelde zijde, al of niet met de bijbehoorende kaken vereenigd. Bijna zelfstandig komt deze schijf voor op de scheden N°. 2 en 3 bij *b*, in versieringen waarin van kaken niet veel meer blijkt dan dat enkele onvolledige tandenrijen hier en daar zijn aangegeven.

De tusschen de oogschijven zich bevindende spiralen hebben daaraan hun oorsprong te danken, dat de verlengde kaken in elkander draaien.

Naast deze hoofdmotieven leveren de ledematen geschikte hulpmotieven op. Op schede N°. 4 bij *c* komen zij voor in nog eenigszins natuurlijken vorm onder een sterk gestyliseerd menschelijk masker, waarvan oogen, neus en mond duidelijk zijn aangegeven. In dezen vorm ziet men ze echter minder dan in dien, waarin zij voorkomen op schede N°. 1 bij *c*, op welken zij een groot gedeelte der versiering samenstellen.

Evenzoo als hulpmotief, om kleine ruimten te vullen, dient een vorm, dien de Bahau's bloedzuiger noemen en van welken zij ook in hunne zwaardgrepen een ruim gebruik maken. Veelvuldig komt deze voor op schede 6 bij *d* en wel in groote verscheidenheid van gedaante, waarvoor dit motief zich bijzonder leent, zonder de gelijkenis met de natuur te veel te schaden.

Welk een aangenaam geheel de Bahau's met deze motieven weten saam te stellen, blijkt uit deze mandau-scheden; maar dat zij ook geheele lichamen tot een fraai geheel weten te vereenigen, ziet men aan het versierde hoofd van de afgebeelde rijgplank (Pl. CV fig. 3). Daar vormen acht slangvormige figuren met opengesperde kaken het geheel: zij hebben hunne hoofden bij *a*, de kaken bij *b* en hunne lichamen bij *c*.

Het meest los van deze oorspronkelijke, dierlijke vormen vertoonen de kunstenaars zich bij het snijden van randen op hawats, de draagplankjes voor kinderen, waaraan de hoofden veel geld en moeite besteden (Pl. CVI). Veelal gebruiken zij in een rand verschillende vormen van lijnen, welke afwisseling zich soms tot onderdeelen bepaalt, maar ook wel de hoofdvormen betreft.

Een glanspunt der Bahau-kunst zijn de uit hertshoorn gesneden zwaardgrepen, welke door de geheele oostelijke helft zeer gewild zijn en hun weg vinden tot in de paleizen der Maleische vorsten op de Oost- en Westkust.

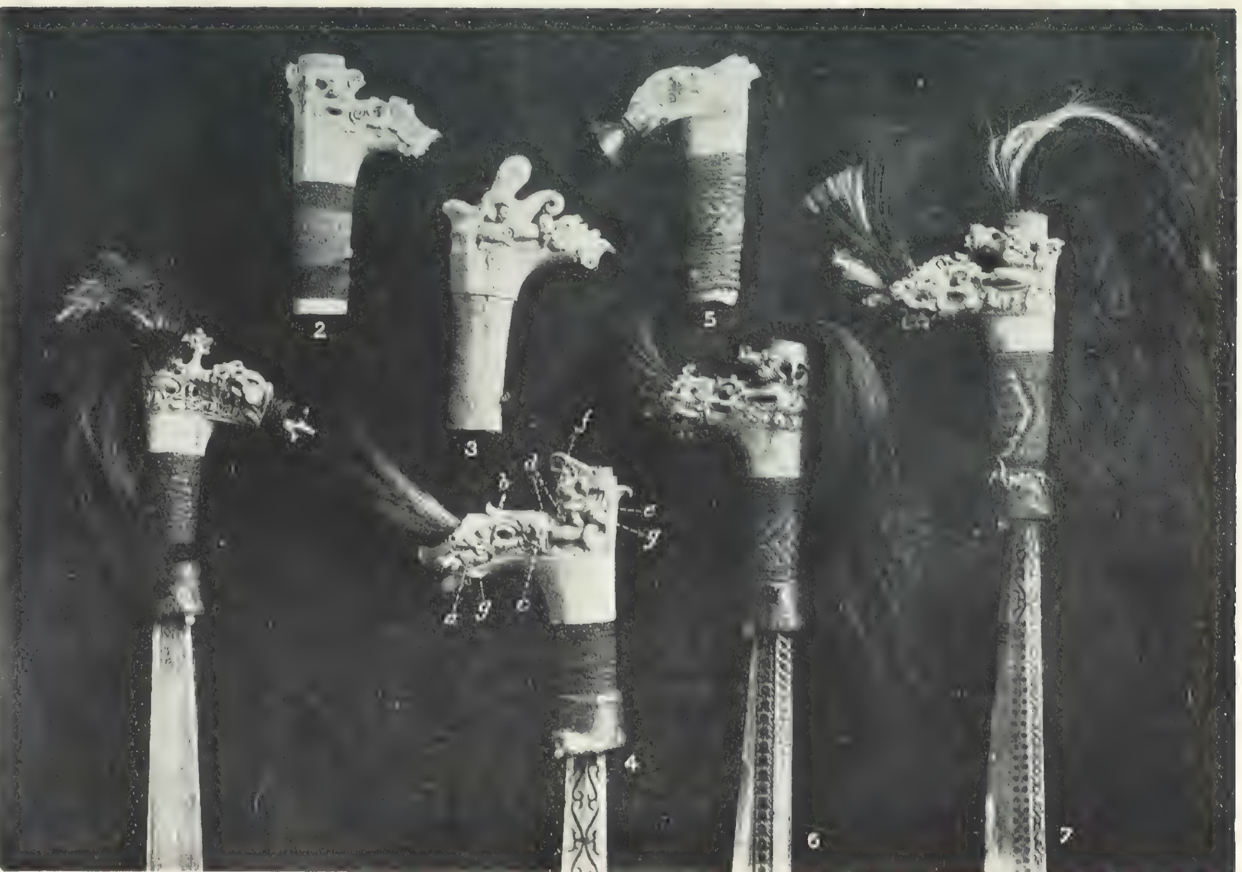
De stammen van Centraal-Borneo vervaardigen deze haupt malat het meest in den vorm van een haupt Kĕnja (greep der Kĕnja) Pl. CVII N°. 1, terwijl aan den Beneden- en Midden-Mahăkam meer gebruik wordt gemaakt van de haupt asŏ (hond) N°. 5. Enkele malen vindt men ook andere vormen, zooals N°. 3, welke een naar boven geopende krokodillen-muil voorstelt.

De gedaante van de greep wordt vooral bepaald door den gebruikten hoorn, terwijl de fijnheid der bewerking afhankelijk is van de verhouding tusschen het poreuze merg en de soliede schors. Vandaar dat groote, fijn uitgewerkte grepen als N°. 7 bijna niet te krijgen zijn.

Door het veelvuldig gebruik zijn de oorspronkelijke motieven bij het bewerken der grepen sterk vervormd en slechts sporadisch terug te vinden, zooals bij de grepen N°. 1 en 6. Vasthoudende aan de boven vermelde regels, vinden wij evenwel ook hier in hoofdzaak het masker, de ledematen en den bloedzuiger.

Deze zijn het best na te gaan bij gevest N°. 4, dat vooreerst onderscheiden laat drie verschillende maskers: het eerste bij *a* met de bijbehoorende kaken bij *b*; langs den bovenkaak loopt een slagtand en het neusgat is door een krul aangegeven. Het tweede ligt bij *c* met de kaken *d*, terwijl van het derde masker bij *e* alleen twee kaken met tanden aanwezig zijn en een neusgat in de bovenkaak bij *f*. Verder vullen twee bloedzuigers *g* een plaats, terwijl daarenboven twee ledematen de verbinding vormen tusschen de aangebrachte versierselen.

Een schitterende getuigenis, hoe ver de kunstvaardigheid der Bahau's kan gaan bij het vervaardigen van hertshoornen voorwerpen, geeft ons een gevest, dat het eigendom is van Kwing Irang en gesneden door zijn grootvader van moederszijde Bo Ibau. Bij dit gevest, dat in natuurlijke grootte is afgebeeld op Pl. CVIII fig. 1, vinden wij dezelfde samenstellende motieven terug, maar uitgewerkt op eene wijze, dat Chineezen het in ivoor niet zouden verbeteren. Zulke stukken zijn

II, 366.

Gevesten voor de mandau's van de Bahau's, gesneden uit hertshoorn.
1 Gevest der Kenja, 2, 3, 5, 6 en 7 gevesten der Mendalam Kajans; 4 gevest van den Mahăkam. Gevest 2, 3, 4, 5 en 7 Museum Batavia.

Fig. 1.

Haupt Asó Hertshoornen zwaardgreep, gesneden door het Longglathoofd Bo Ibau. Grootte $\frac{1}{1}$.

Fig. 2.

II, 366. Haupt Aso. Hertshoornen zwaardgreep, gesneden door een Bahau van den Boven-Mahăkam. – Grootte $\frac{1}{1}$.

zeldzaam, maar meer door het feit, dat zoo weinigen zich voortdurend met één werk bezig houden, dan door gebrek aan aanleg.

Men dient hierbij in aanmerking te nemen, dat de Bahau geen ingewikkeld instrumentarium bezit, maar naast het spitse mesje (njoe), dat voor alles dienst doet, slechts een boortje nu en dan wordt aangewend.

Aan tijd en geduld ontbreekt het den kunstenaar daarbij niet; hij werkt slechts er aan als het hem goed dunkt, en zoo verloopen er soms maanden, vóór een fraai gevest af is. Bij geregeld doorwerken neemt het vervaardigen van een middelmatig gevest zes of acht dagen in beslag.

Of bij het kiezen van dierlijke motieven in hunne kunst ook nog andere gemoedsaandoeningen optreden dan het gevoel voor het schoone en de gewone belangstelling voor de omgeving, is mij niet duidelijk geworden; beter laat zich eene andere soort motieven afleiden uit eigenaardigheden van het dagelijksch leven.

Onder de zaken, die de Bahau's beschermen tegen de booze geesten, spelen mannelijke en vrouwelijke genitalia een voorname rol, en zoodra er in die richting een bijzonder gevaar dreigt, als bij een epidemie of wanneer de Bahau's zich bevinden in onherbergzame oorden, dan haasten zij zich, om hunne omgeving aan vele punten met de afbeeldsels van genitalia te voorzien.

Geldt het ruwe houten wegen of tijdelijke hutten te beschermen, dan doen de meest primitieve nabootsingen dienst; voor vrouwelijke genitalia drie gleuven tusschen vier evenwijdige verhevenheden, en voor mannelijke één gleuf tusschen ongelijke verhevenheden.

In hunne huizen, op de trap, aan de deurposten hunner woningen en op en aan de daken, brengen de Bahau's zorgvuldiger bewerkte afbeeldingen van genitalia aan en door hun streven naar aangename vormen, heeft dit aanleiding gegeven tot het ontstaan van eene bijzondere categorie van kunstproducten, die men in de eerste plaats vindt als lijsten langs de deuren, de randen der daken en over den nok van het dak.

Ik kwam te laat tot het inzicht van dit verband, om mij een voorraad van gestyliseerde genitalia aan te schaffen, men vindt

echter onder het medegebrachte enkele voorbeelden, die hiervan een denkbeeld kunnen geven.

Op het huis te Long Tĕpai bracht men langs den nok een houten rand aan, waarin men vervormde afbeeldingen van mannelijke genitalia kan terugvinden. In de woningen treft men trouwens alle overgangen tot nog veel meer afwijkende vormen aan.

Dit is ook het geval bij de versierselen van een Kĕnja-zwaard in mijn bezit en van een ander Bahau-zwaard uit het museum te Batavia, welker uiteinden afgebeeld zijn op Pl. CIX fig. (1 en 2). Vooreerst het uiteinde N⁰. 2; dit vertoont een aantal gesneden versieringen bij *a*, *b*, *c*, *d*, *f* en *g*; die bij *a* en *b* bestaan slechts uit enkele ondiepe gleufjes, die evenwel bij *a* het mannelijk genitaalapparaat, scrotum en penis, en bij *b* het vrouwelijke, de labia voorstellen. Hoogstwaarschijnlijk, om de booze geesten terug te schrikken van het lemmet.

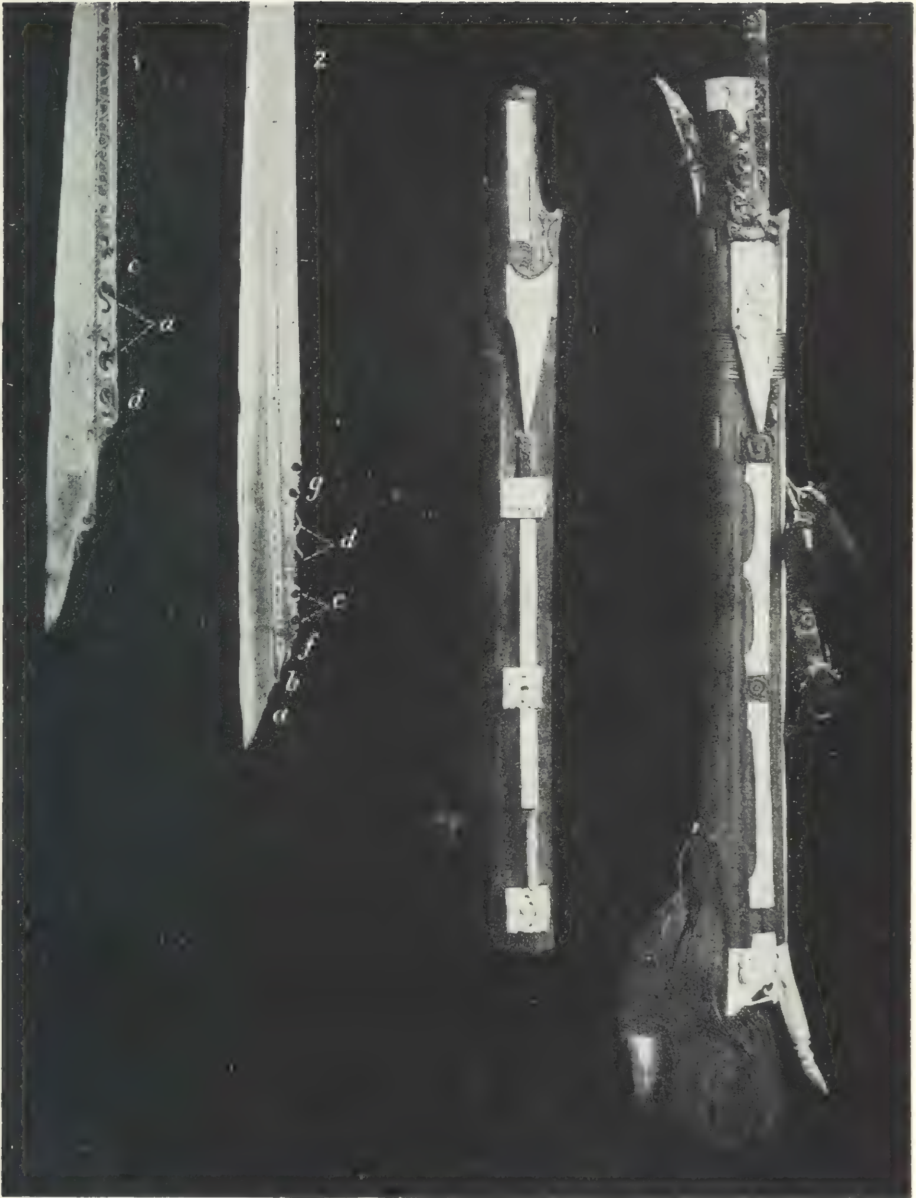
De figuren *c* en *d* hebben echter ook hun ontstaan te danken aan vrouwelijke genitalia, waarvan de labia majora bij *d* verlengd en sierlijk gebogen, bij *c* daarentegen sterker omgekruld zijn, terwijl de labia minora bij beide klein bleven.

Bij *g* vinden wij eene herhaling van *c*, maar een labium minus te veel en bij *f* eene herhaling van *d*, maar een labium minus te weinig, wat geen verwondering kan baren bij de vrijheid, die Bahau-kunstenaars zich veroorlooven en de weinige rekenschap, die zij zich waarschijnlijk tegenwoordig geven van de herkomst hunner versieringen.

Op het Bahau-zwaard N⁰. 1 komen eenige gelijksoortige, maar reeds meer vervormde motieven voor; het duidelijkst herkent men het nog bij *a*, hoewel de labia majora sterk boven de labia minora zijn uitgewerkt. Daarnaast wijkt *c* reeds verder van den oorspronkelijken vorm af, want wel zijn nog de labia minora aangegeven, maar reeds bracht hier de kunstsmid een paar krullen aan onder de gestrekte en verlengde majora.

Hoe gemakkelijk het den Kajans valt wat nieuws te ontwerpen, bleek mij gedurende mijn verblijf bij die aan den Mendalam, toen een der jonge mannen er zich op toelegde, om wat bijzonders voor mij te maken. Hij kwam toen op het denkbeeld, om de twee af-

Pl. CIX.

II, 369.

Uiteinden van Mandau's der Bahau's.

Mandau-scheden van zwart hout en wit hertshoorn.

Mendălam Kajans.

gebeelde sabelscheden (Pl. CIX fig. 3 en 4) te vervaardigen van zwart hout met witte hertshoornen figuren, een bij hen nog niet vervaardigde nieuwigheid, die den ontwerper alle eer aandoet.

Het zij hier echter de plaats, om er op te wijzen, dat de Bahau's geenszins al hunne dagelijks gebruikte voorwerpen zoo fraai versieren, maar dat de een dìt, de ander dàt bezit als eigen werk of dat van anderen. Vandaar dat het bijeenbrengen eener verzameling, die een beeld geeft van het kunnen van een stam, groote moeilijkheden oplevert en een langdurig verblijf met vrij ruime middelen vereischt.

Gedurende mijn tweede verblijf onder hen, begrepen de Mendalam Kajans beter mijn wensch naar dingen waarop zij hun best gedaan hadden. Vandaar dat de toen bijeengebrachte verzameling fraaier werd dan de eerste.

BLADWIJZER.

A.

B.

De woorden tusschen haakjes geven, in den regel, de vertaling, die tusschen komma's de verklaring van het voorafgaande woord; mede is hier en daar tusschen ( ) geplaatst eene afwijkende spelling, bv. Kiman [illegible]. Daar waar vertaling en verklaring ontbreken, was de beteekenis van het woord niet of niet voldoende uit den tekst te begrijpen, zooals bij Dinoe en Pongan.

C.

D.

E.

F.

G.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

